

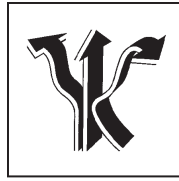

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
КАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку

Випуск 5

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

ОСВІТА У ХХІ СТОЛІТТІ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Випуск 5

*Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
“Новітні освітні технології в контексті сучасних
глобалізаційних та інтеграційних процесів”
м. Київ, МАУП, 10 жовтня 2012 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2013

ББК 74.04(4УКР)я43
О-72

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 9 від 31.10.12)*

Редакційна колегія:

Подоляка А. М., д-р юрид. наук — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку / МАУП. — К.: ДП “Видав-
О-72 **ничий дім “Персонал”, 2010 —**

Вип. 5: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
“Новітні освітні технології в контексті сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесів”, м. Київ, МАУП, 10 жовт. 2012 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голов. ред.), М. Ф. Головатий (заст. голов. ред.), Н. М. Чернуха (заст. голов. ред.), А. А. Ігнатченко (відп. ред.). — 2013. — 264 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У збірнику подано статті учасників Міжнародної науково-практичної конференції
“Новітні освітні технології в контексті сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесів”, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — розвитку освіти в Україні. Статті охоплюють широкий діапазон наукових досліджень українських учених.

Для науковців, освітян, державних службовців, політиків, викладачів і студентів,
а також усіх, хто цікавиться розвитком української освіти.

ББК 74.04(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2013
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2013

ЗМІСТ

К. В. Корсак <i>Ноопедагогічна основа освіти для ХХІ ст.</i>	6	А. О. Куртакова, А. О. Дорошев <i>Напрями модернізації вищої освіти в Україні</i>	40
Є. В. Рильцев, Л. Є. Калашнікова, Х. Є. Лисак <i>Щодо інновацій у сфері освітянських послуг</i>	10	А. О. Білоус, А. О. Ляхович <i>Державне управління вищою освітою в Україні в контексті Болонського процесу</i>	44
Н. М. Чернуха <i>Формування соціальної мобільності студентів у сучасному інтеграційному освітньому просторі</i>	16	О. І. Дікарєв <i>Освітня парадигма курсу дипломатії</i>	52
О. В. Баєва <i>Формування кваліфікаційних вимог та моделі підготовки фахівців із менеджменту охорони здоров'я</i>	22	Л. Г. Кайдалова, Н. Б. Щокіна <i>Педагогічні технології у підготовці магістрів педагогіки</i>	57
Ю. В. Руль <i>Шляхи подальшої диференціації підготовки спеціалістів та магістрів на кафедрі медичної психології і психокорекції</i>	24	І. І. Касьян, М. О. Прищенко <i>Стилістичні тенденції у проектуванні web-ресурсів</i>	60
Т. М. Дудка <i>Інноваційні рішення новітніх інформаційних технологій для вдосконалення контролю знань у дистанційному навчанні</i>	28	Є. В. Кміта <i>Щодо використання таксономічних дієслів у процесі навчання авіадиспетчерів</i>	65
Ю. В. Логвинов <i>Инновационные технологии обучения дисциплине “менеджмент” в мариупольском институте МАУП</i>	30	А. Ю. Ковальчук, І. Я. Воронецька <i>Забезпечення реалізації права на повну загальну середню освіту дітьми-інвалідами, сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування</i>	68
В. Г. Пинькас, О. А. Топоркова И. Н. Кувичка, Д. В. Топорков <i>Компьютерное моделирование в системе обучения студентов-медиков</i>	35	Г. П. Кондратенко <i>Формування гуманістично- естетичної спрямованості особис- тості майбутнього вчителя</i>	72
О. В. Поляк <i>Гасло “ноосферизації” і шлях до сталого розвитку</i>	37	П. М. Лісовський <i>Толерантність як духовний пріоритет феноменології мудрості в сучасну добу глобалізму</i>	76
		Т. В. Лутаєва <i>Формування полікультурної компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів</i>	78

І. М. Найдьонов

Педагогічна практика фахівця-
магістра: проблеми, причини,
шляхи оптимізації 80

Т. І. Науменко

Психолого-педагогічні моделі
розумового розвитку дітей
раннього віку 88

І. Г. Павленко

Сучасні підходи щодо формування
толерантності майбутніх
учителів 93

С. В. Павлюк

Зміни визначальних впливів на
університети Європи 96

Л. О. Паславська

Традиції декоративно-ужиткового
мистецтва у сучасній
дизайн-освіті 99

С. Ф. Радзімовська

Інтеграційні процеси в освіті 103

В. В. Утвенко

Роль органів місцевого
самоврядування України
в управлінні освітніми
зкладами 107

О. В. Харченко

Особливості перекладу
стилістичних засобів, що пов'язані
з концептом "гроші" 112

Г. П. Щука

Етапи проведення порівняльно-
педагогічних досліджень
систем професійної туристської
освіти 119

В. В. Баєв

Формування професійних
компетенцій фахівців із
стандартизації та сертифікації
суб'єктів туристичної
індустрії 121

Н. В. Головач

Заходи полегшення професійної
адаптації студентів у вищому
навчальному закладі 128

Є. Ю. Гончаренко

Проблематика перекладу
реklamних текстів з німецької мови
українською в контексті вивчення
ділової іноземної мови 132

Д. Є. Денисенко, О. В. Мариненко

Необхідність викладання історичних
дисциплін на юридичних факультетах
майбутнім спеціалістам 136

О. А. Корман

Центри сімейного консультування,
як інструмент роботи з молоддю
та батьками 140

Г. А. Костенко-Костейчук,

М. А. Дегтяренко
Проблеми вітчизняної освіти
та Болонський процес 145

О. В. Котеньова, А. Ю. Батрак

Ефективність застосування
мультимедійних технологій
у процесі викладання правових
дисциплін у ВНЗ 148

Магеррамзаде Алібала

Саттар огли
Аналіз впливу сучасної світової
кризи на реальну економіку 151

О. М. Масловська

Роль мультимедіа ресурсів в Україні
як сучасний засіб навчання 158

І. О. Проценко

Трансформація інститутів
державної влади в контексті
проблем освітньої політики 163

С. І. Слободян, Л. Г. Крамаренко

PR в інноваційному розвитку як
суспільний престиж наукової
діяльності 167

Л. В. Старих Система неперервної освіти: реалії та перспективи.....	управління міжнародного бізнесу.....
172	207
А. П. Войченко Внедрение элементов управления образованием на базе он-лайн системы генерации аналитических отчетов.....	Гаямніца Халіл Місце і роль практикуму з розв'язування математичних задач в системі математичних знань.....
176	214
М. В. Даневич Проблеми розбудови електронного освітнього середовища в ракурсі формування громадянської свідомості.....	А. В. Золотаревський До питання розвитку вітчизняної освіти.....
180	219
Ю. К. Корсак Про скерування освіти ХХІ ст. на розвиток людства	Т. В. Коваль, Л. А. Антонюк Неефективність практики вищої школи США в Європі
183	222
Н. О. Рябцева Підвищення ефективності освітнього процесу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	Кот Агнєшка Єва Методичні підходи до діагностики трудового менталітету управлінського персоналу виробничої організації.....
186	225
Т. М. Снівак Основні напрями розвитку сучасної освіти.....	Куттловчі Шекір Міжнародна правосуб'єктність транснаціональних корпорацій.....
189	230
О. Вашова Державне управління культурою і державна культурна політика в умовах міжнародної інтеграції.....	Мустафа Рагмі Роль інформаційного продукту в системі ринкових відносин
195	236
О. П. Войченко Н. В. Попова, А. Ю. Кравченко Н. М. Медведєва, В. Б. Полякова Програмне та методичне забезпечення для підтримки ефективної взаємодії користувачів на базі спеціалізованого електронного простору.....	А. С. Олішевський Підготовка та перепідготовка особового складу підрозділів цивільного захисту в Україні
203	243
Герджаліу Сафет Критерії оцінювання корпоративного	Н. В. Попова, А. Ю. Кравченко Н. М. Медведєва, В. Б. Полякова Глобалізація та якість освіти
	247
	С. М. Тищик Аналіз моделей самоорганізації глобального інноваційного процесу
	250
	Шакірі Ментор Керім Основні засади формування сприятливого соціально- психологічного клімату в колективі
	257

К. В. КОРСАК

д-р філос. наук, канд. фіз.-мат. наук

Інститут вищої освіти НАПН України, м. Київ

НООПЕДАГОГІЧНА ОСНОВА ОСВІТИ ДЛЯ ХХІ СТ.

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 6—9

Упродовж ХХ ст. у процесі майже чотирикратного збільшення своєї чисельності людство власними руками створило такі загрози своєму існуванню, що перейшло у стан депресивного остоупіння. Не тільки журналісти чи екстрасенси, а й науковці не бачать порятунку. Яскравий приклад — серія з трьох прогнозів глобального характеру (1972, 1992 і 2002 рр.) міжнародної групи футурологів під керівництвом Д. Медоуза. У книзі 2008 р. “Пределы роста. 30 лет спустя” вони закликали усіх негайно розпочати підготовку до всепланетної війни за “останні тонни нафти, питної води і їжі”, розташувавши її початок в інтервалі між 2040-м і 2050-м роками.

Не додав оптимізму й третій світовий екологічний форум (червень 2012 р., Ріо-де-Жанейро). Завершальний його документ “Майбутнє, якого ми бажаємо” (www.un.org/en/sustainablefuture) на третину складається із клятв у добрих намірах. Решта — постійні заклики до створення “зеленої економіки” без гарантування ресурсів для ліквідації голоду й бідності. Та цей термін не може, як у казці, відкрити двері до щастя і без-

пеки. Не випадково форум у Ріо-де-Жанейро визнаний невдалим, набагато гіршим від зібрання 1992 р.

Тим часом, незважаючи на складність ситуації, немає підстав готуватися до “останньої війни”, обирати спосіб самогубства чи копати печери із запасами солі та сублімованих харчових продуктів у білій глині. Людство вже розпочало створювати засоби порятунку, ліквідації екологічних загроз та забезпечення якісного життя навіть у разі подальшого збільшення своєї чисельності. Їх сутність — нешкідливі для біосфери і людини технології. Автор цієї статті усвідомив їх появу приблизно 2000-го, але довго пропонував невдалі терміни, які ігнорували колеги. Тільки після появи 4-ї екологічно безпечної технології у квітні 2010 р. народилася ідея назвати їх мудрими — “ноотехнологіями”.

Екологічна безпечність ноотехнологій пояснюється тим, що *вони є природними процесами, які людський геній скерував собі на користь без збурення їх сутності*. Ось перші чотири ноотехнології:

- 1) створення з біологічних відходів із використанням специ-

фічних бактерій пластичних мас із нормальними механічними властивостями, які достатньо швидко саморозкладаються у довкіллі під впливом грибків і бактерій;

- 2) перетворення за допомогою дешевих фотокаталізаторів (один із них — двоокис титану) звичайного поглинання світла в ефективне біознезараження поверхонь тіл і повітря у приміщеннях;
- 3) самоформування дисплейних та інших органічних плівок за допомогою керування змінами вірусів й подібних наноструктур;
- 4) перетворення шляхом використання життєдіяльності бак-

терій шару піску в міцний пісковик, який можна застосовувати у будівництві.

Факт появи ноотехнологій дав змогу докорінно поліпшити тофлерівську “хвильову” схему еволюції людства додаванням 4-ї ноохвилі. Це зроблено на авторському рис. Суспільна еволюція Homo Sapiens, який містить також більшість новітніх термінів, без яких неможливо точно передбачити майбутнє не на рік чи два, а на 20—30 років.

Із терміном **ноотехнології** нерозривно пов’язані три наступні: **ноорозвиток** — рух людства до досягнення стадії сталого розвитку і подолання всіх екологічних загроз; **ноосуспільство** — аналог понят-

Суспільна еволюція Homo Sapiens

Терміни з XXI століття

1. Ноотехнології — нешкідливі для біосфери і людини процеси
2. Ноорозвиток, ноосуспільство, нооекономіка
3. Нано-, піко- і фемтотехнології з квантового світу
4. 5-й, 6-й і 7-й технологічні уклади
5. Форсайт — прогнози з урахуванням можливих мега-відкриттів
6. Лісабонський проект — повернення в Європу технологічного лідерства
7. Новий Ренесанс — культурне відновлення Європи у XXI ст.
8. Освітньо-науковий комплекс
9. Первинна освіта
10. Графан

Рис. Уточнена “чотирьоххвильова” схема еволюції людства

тя “ноосфера” (серед авторів — наш В. Вернадський), в якому будуть заборонені індустріальні та інші екологічно шкідливі способи виробництва; **нооекономіка** — економіка на основі ноотехнологій, що гарантує всім таке ж комфортне і безпечне життя, яке у даний момент мають громадяни держав-лідерів;

нано-, піко- і фемтотехнології — об’єднують науки і технології, що стосуються вивчення об’єктів у межах 10^{-9} — 10^{-15} м із метою використання отриманих знань для життєзабезпечення людства. Їх еквівалентом є поняття “квантові технології”, але воно має нижчі шанси на швидке поширення;

5-й, 6-й і 7-й технологічні уклади — різноманітні рівні способів виробництва. 5-й рівень частіше називають “високими технологіями” (high-tech). Вкажемо, що в Україні домінують 3—4-й уклади, 5-го — дуже мало, 6-го — практично немає. На нашу думку, настав час доповнити світову стандартизацію ще й 7-м укладом, включивши у нього тільки ноотехнології.

Термін **форсайт** — передбачення (найчастіше — щодо технологій), які враховують багато чинників і намагаються здійснити прогноз впливів тих технологій, яких ще немає, але вони можуть з’явитися у найближчі роки.

Пояснимо решту термінів із переліку на рис. Суспільна еволюція Homo Sapiens.

Лісабонський проект — намір Європейського Союзу повернути собі світове лідерство у технологіях шляхом великого і концентрованого фінансування точних наук та сучасної інженерії;

Новий Ренесанс — сподівання керівників ЄС поєднати культурний розквіт Європи зі “стрибком” у технологіях;

освітньо-науковий комплекс — аналог створеного в СРСР “науково-промислового комплексу”, завдання якого, однак, полягатиме не у масовому виробництві зброї, а у винайденні та використанні ноотехнологій разом із підготовкою необхідних для нооекономіки кадрів;

первинна освіта (Initial Education) — міжнародне позначення всіх видів навчання і підготовки дітей та молоді від моменту народження до початку активного трудового життя. У державах-лідерах його тривалість уже перевищила 20 років і продовжує повільно збільшуватися;

графан — водне-вуглецевий матеріал і подібні до нього планарні структури, що через кілька років замінять в електроніці кремній, у сотні разів підвищивши швидкодію процесорів і незрівнянно більше розширивши пам’ять. В об’ємі мобільних телефонів розташовуватимуться “багатомовні” надсуперкомп’ютери, колосальний стрибок здійснить робототехніка, перетворившись з іграшки в основного планетарного “виробничника”.

Немає жодних сумнівів, що впродовж наступних років безперервно знаходитимуть нові ноотехнології. Найпотрібніші — штучний фотосинтез і нооенергетика. Штучний фотосинтез звільнить людство від браку ґрунтів і води, адже *мільярди тонн “первинної їжі” надходитимуть із полів*, розташованих у пустелях чи на покрівлях будинків та інших споруд (рис.). Для появи нооенергети-

ки уряди провідних держав повинні виконати свої офіційні обіцянки й дати гроші та кадри для створення термоядерних реакторів та масового виробництва ефективних фотопроекторів.

Не слід сподіватися на те, що ноосуспільство з його “мудrimi” виробництвами стане дійсністю за кілька років. Історія наук і прогресу людства свідчить про існування певного проміжку часу між старими і новими уявленнями. Для прискореної заміни індустріальних технологій ноотехнологіями урядам слід прийняти законодавство, яке б примушувало науковців і технологів створювати не будь-які “економічно вигідні технології”, а винятково екологічно безпечні, що є мудро керованими природними процесами. Очевидно, що не тільки мораль цих осіб має бути достатньо цивілізованою, а й наукова підготовка відповідати спроможності створювати виробництва 7-го (ноотехнологічного) укладу.

Необхідність належного виконання останньої вимоги змушує глибоко подумати над тим, які мають бути найвищі цілі національних навчально-виховних систем, які засоби впливу слід обрати у роботі з дітьми і молоддю, як побудувати навчальний процес і досягти максимальних результатів у сенсі перетворення ідеї сталого розвитку з мрії у реальний шлях до ноосуспільства.

XXI ст. й рух до ноосуспільства, що спиратиметься на ноотехно-

логії 7-го укладу, вимагає мудрого удосконалення педагогіки, яку ми успадкували від визначних попередників аграрно-індустріальних часів — від Платона і Коменського до Шаталова і Сухомлинського. Педагогіка “для ноосуспільства” просто зобов’язана бути “ноопедагогікою”. Попередньо її можна визначити таким чином: **ноопедагогіка — пристосована для потреб ноосуспільства наука про індивідуалізоване формування, виховання, навчання та надання професії згідно з природними задатками кожному представнику нових поколінь із подальшим супроводом в їх активному житті.**

Для успішнішого виконання цих завдань ноопедагогіка має спиратися не тільки на наявний комплекс гуманітарних наук та наук про суспільство, а й на найвищі досягнення тих точних наук, що досягли рівня дослідження мозкової діяльності, законів мислення, природи і призначення емоцій тощо. Саме тут прихована головна складність у реальному формуванні ноопедагогіки як ефективної педагогіки XXI ст.

Завершуючи виклад, акцентую той факт, що теорія і практика навчання та виховання розвиватимуться за рахунок власних ресурсів і засобів. Однак, використання досягнень багатьох інших наук дасть змогу прискорити цей прогрес до рівня ноопедагогіки та забезпечити успіхи освітньо-наукового комплексу в побудові ноосуспільства.

Є. В. РИЛЬЦЕВ

д-р хім. наук, канд. фіз-мат. наук, проф.

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

Л. Є. КАЛАШНІКОВА

канд. біол. наук

Київський політехнічний інститут

Х. Є. ЛИСАК

викладач

Київський університет “Східний світ”

ЩОДО ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ОСВІТЯНСЬКИХ ПОСЛУГ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 10–15

Упевнено можна говорити, що Арістотель, Піфагор та Архімед з Евклідом надавали своїм учням саме освітянські послуги, утворивши при цьому потужні науково-освітянські школи. А перед ними (не кажучи, що і після них) ще були мудреці-вчителі, які робили те саме.

Дійсно, людство не може не вчитися своїх початківців. Беручи ж до уваги психопедагогічний закон, за яким споживачі освітянських послуг — СОП (учнівська молодь — школярі, студенти, курсанти тощо) завжди опановують закони лише тих проявів світобуття, яких їх учать, то провідна роль вчителя (за новітньою термінологією — менеджера НОП — надання освітянських послуг) у цьому процесі стає незаперечною. Саме вчитель тут працює на перспективу розвитку держави, формуючи психотип майбутнього свідомого громадянина, патріота, творця. Роль учителя дуже

виразно окреслив “залізний” канцлер Німеччини О. Бісмарк. Підсумовуючи результати мілітарних змагань в Європі у другій половині XIX ст., він висловився так: “Війну з Францією виграв німецький вчитель!”. Його величність ВЧИТЕЛЬ — це високоморальний, теплий мудрець-мислитель, свідомий громадянин-патріот, висококваліфікований фахівець, психолог, здатний до знакових узагальнень. У своїй фаховій діяльності він використовує психопедагогічні прийоми в узгодженості з сучасними потребами людського суспільства. Його роль значуща тим, чим вдаліше він оперує зазначеними прийомами і чим повніше йому доступні запити суспільства. При оптимізації цих умов процес навчання набуває і оптимальної ж ефективності. В самодостатньому розвиненому суспільстві оте високе покликання вчителя завжди знаходить розумін-

ня: “Учитель, и перед именем твоим
позволь смиренно преклонить ко-
лени!” (Ф. Одоєвський). Можна з
певністю стверджувати, що там, де
є справжній (!) вчитель, там і сіль-
ська хата — школа! І ніякий дизайн
не здатний перетворити грандіоз-
ні споруди у хоч якось ефективний
навчальний заклад, якщо там немає
вчителя [1].

Процес НОП, як усяка цілеспря-
мована діяльність людини, мусить
підлягати і кількісному аналізу. За-
галом процес НОП складається з
двох етапів: безпосередньо НОП
та етап оцінки його результатів.
Із них — саме другий етап із деякою
певністю допускає кількісні харак-
теристики. Вони головним чином
базуються на результатах атеста-
ції СОП, тобто учнівства. Перший
етап — безпосередньо НОП — це
його основний етап — НОП (1), на
якому вершиться головне його дій-
ство: учнівству надаються знання.
Процес НОП на цьому етапі є у ви-
сокому ступені творчим.

Головна дійова особа в ньому —
вчитель — це митець, артист, худож-
ник. Отже, оцінка його діяльності не
може бути вузькоформалізованою.
Для цього підходить лише оціню-
вальна шкала з достатньо широкими
інтервалами “емоційних допус-
ків”, які можуть розтягуватися на
покоління і давати результати в гло-
бальних соціальних масштабах на
кшталт тих, котрі окреслив О. Біс-
марк. Звуження цих “інтервалів” не-
безпечне тим, що суспільство досить
швидко дійде стану, який можна
охарактеризувати так: “раніше гуся-
чими перами записували вічні істи-

ни, а нині вічними перами пишуться
гусячі істини!”.

Видатні вчені, творці існували
і в “сиву” давнину. Ще з тих часів
оцінка якості їхньої роботи суспіль-
ством містила в собі значну долю
суб’єктивності. Цей вид людської
діяльності — творчість, що визна-
чається особливостями людської
психіки, не піддається кількісному
виміру. Вірніше, такий “вимір” може
стати реальним в інтервалі часу,
упродовж якого відбувається зазна-
чена зміна людської психіки. Але,
зважаючи на її надмірну консерва-
тивність, процес, про який йдеться,
для людського “ока” є неосяжним.
Саме це і не дозволяє з упевненістю
впроваджувати інновації в безпо-
середньо творчу працю. Справді ж,
інновація — це акт, який гранично
межує з кількісною оцінкою про-
цесу, його упорядкуванням і, в пев-
ній мірі, його “бюрократизацією”.
В даному випадку однозначно ін-
новації можуть стосуватися лише
якихось технічних засобів у твор-
чому процесі, але не безпосеред-
ньо його самого. Прикладом таких
технічних удосконалень може бути
таке: гусяче перо — друкарська ма-
шинка — комп’ютер. Справді, завдя-
ки технічному прогресу прискорю-
ється творча праця, але чи підвищу-
ється рівень її творчості — питання
дуже неоднозначне, а тому — сумнів-
не. Все вищенаведене стосується і
праці вчителя-педагога, тобто пер-
шого етапу процесу — НОП (1).
Інша справа — його другий етап —
НОП (2) — атестація СОП, тобто
оцінка набутих знань (ОНЗ) учнів-
ством. Цей процес традиційно пе-
редбачає саме кількісні підсумко-

ві критерії в ОНЗ. Однак і в даному випадку є досить високий рівень “людського фактора”, який до певної міри заважає об’єктивізації ОНЗ. Удосконалити ситуацію цілком можливо з використанням вже існуючих високорівневих інформаційних технологій, для чого потрібне якісне і однозначне програмне забезпечення [2].

Як свідчить кібернетичний аналіз, принципово неможливо відобразити управління навчанням на одному універсальному рівні. Раціональне управління передбачає різні методи, форми і рівні навчання, залежно від контингенту СОП. Навчання потребує варіативного програмування і побудови різноманітних моделей. У зв’язку з актуальністю порушеної проблеми у досліджуваній період програмованому навчанню значна увага приділяється і в системі підвищення кваліфікації педагогів. Управління має визначити шляхи і засоби раціонального функціонування навчальної системи, де програма (стратегія управління) розглядається як основа організованого процесу. В системі вищої освіти управлінням є всі дії та вказівки педагога — безпосередні, та всі ті, що реалізуються із залученням інформаційних засобів. Під інноваційне регулювання підпадають також перебудова системи і методів навчання, зміни в обсязі і характері знань, зміна засобів і темпу навчання [2].

Наукову організацію навчального процесу не варто розглядати як руйнування традиційних методів і форм навчання, що позитивно зарекомендували себе на практиці, а також як відмову від наявних принци-

пів дидактики вищої школи. Йдеться про подальше вдосконалення того, що накопичено упродовж тривалого часу на практиці, про розумне поєднання нового і традиційного, про таке оновлення навчального процесу, що буде результатом ретельно обґрунтованих і бездоганих наукових експериментів. Тому не будь-яке нововведення в навчальному процесі можна вважати інновацією. Будь-які зміни у процесах навчання і виховання мають відбудовуватися на фундаментальній теоретичній та практичній базі, із науковим передбаченням наслідків таких змін. Саме нині настав період переходу педагогіки традиційної до педагогіки кібернетичної, і тому сьогодні необхідно брати до уваги сучасні тенденції й обов’язково запроваджувати необхідні зміни та доповнення. Статистичний аналіз успішності СОП і результати психофізіологічних спостережень дали можливість визначити середні показники трудомісткості навчальної праці СОП. У результаті здійснення експерименту було створено нормативну базу і систему оперативного планування навчальної діяльності студентів, що лягло в основу майбутньої досконалої інноваційної системи процесів НОП [2]. Особливо суттєве значення в процесі НОП інновації мають при вирішенні державної проблеми освіти і перекваліфікації населення для підвищення його соціально-мобільної можливості зміни сфер власної виробничої діяльності відповідно до вимог ринкової економіки [3].

Вимоги ринку потребують кардинальної перекваліфікації, підви-

щення кваліфікації фахівців аж до фахового перепрофілювання. Чим вищий рівень освіти громадянина, тим у більшій мірі він є самодостатньою, вільною і мобільною особистістю у проблемі працевлаштування. Реформування соціально-економічної системи в Україні створило в суспільстві становище, в якому громадянин не може відчувати себе упевнено, володіючи монофаховою освітою. Через певний проміжок часу в таких умовах громадянин стає перед необхідністю набуття нової, відповідної моменту, спеціальності. Сучасне зростання інформаційних технологій викликало певні проблеми в суспільстві, у тому числі в освіті. Це стимулює громадян держави підвищувати свій професійний рівень. Така проблема може бути вирішеною при готовності до цього як суспільства, так і освітянських інституцій в цілому. Структура груп населення, що потребує відповідної соціально-психологічної уваги, надзвичайно барвиста. Це і молодь із середньою (і без) освітою, різноробочі, кваліфіковані робітники, професіонали. Зазначені групи розширюються ще і за рахунок соціально незахищених груп населення, які потребують державної та суспільної підтримки. Одним із призначень освіти для такої верстви населення є забезпечення її адаптації до умов життєдіяльності у суспільстві, тобто сприяння підвищенню комфортності повсякденного існування і ефективності соціально значущих видів діяльності. Актуальність адаптаційної функції освіти для таких верств населення надзвичай-

но важлива. З'явилася біржа праці, на якій опинилися як професіонали з великим досвідом, так і молодь, а також такі працівники, професія яких у даний момент стала не потрібною. У той же час тенденції стабілізації суспільного буття для держави лишаються надзвичайно важливі. Як результат цього, поставила проблема освітянської підтримки громадян, що постійно функціонує, та потреби держави у кваліфікованих працівниках різноманітних професій. Освіта громадян вважається важливою функцією соціального захисту людини, що має змогу таким чином отримати внутрішню свободу щодо вибору вчинків та рішень.

Для реалізації мети упорядкування буття громадян, що позбавлені професійної зайнятості, необхідно запроваджувати інноваційні технології в освіті. Вони виникли в результаті практики і мають суб'єктивні ознаки. У цих технологіях ураховано конкретні умови навчання, виховання, управління процесами відповідно до навчального закладу або певного типу навчальних закладів. Разом з тим, не слід виключати створення інноваційних технологій у педагогічній практиці, що вирішують більш загальні освітянські завдання під проводом менеджерів НОП [2].

Однією з інноваційних технологій є відкрите навчання, яке має складний динамічний характер. Технологія відкритого навчання передбачає використання як традиційних, так і нетрадиційних методів. Успіхів у цьому виді навчання буде досягнуто лише тоді, коли буде враховано індивідуальні особливості, профе-

сійну спрямованість, а також рівень мотивації того, хто навчається [2].

Ще однією з інноваційних технологій неперервного навчання громадян є дистанційна освіта. Сучасні її технології містять освітянські методики, інформаційно-комунікативні технології, маркетингові методи обслуговування користувачів. Характерними рисами дистанційної освіти є базування на комплексних навчальних технологіях, широкому застосуванню праці, системному підході та сітьових формах організації управління, що в сукупності дозволяє значно підвищити рівень і якість освітянських послуг у процесі їх надання. Позитивним чинником дистанційного навчання є достатньо швидка і порівняно дешева підготовка спеціалістів при наявності відповідно підготовлених навчально-методичних посібників із кожної дисципліни навчального плану. Для цього утворюються відповідні навчальні комплекси, що мають структуру, яка сприяє навчанню. При дистанційному навчанні особистість реалізується як на особистісному, так і на суспільному рівнях.

Позначені тут дві інноваційні форми процесу НОП є найбільш прогресивні форми освіти на даний момент. Ці види навчання функціонують у фундаменті державних стандартів і дають можливість отримати як базову професійну освіту, так і перепрофілюватися за необхідністю [2; 3].

Необхідність інноваційного розвитку процесу НОП навчального закладу визначається тим, що в сучасних умовах відбувається оновлення освітніх парадигм і техноло-

гій професійної діяльності в усіх сферах суспільних відносин. Відзначається тенденція наростання протиріччя між вимогами суспільства до рівня професійної компетентності сучасних фахівців і якісними можливостями їх задоволення в системі НОП навчального закладу. Локальні заходи, які вживаються для вдосконалення підготовки спеціалістів, у цих умовах вичерпали свій потенціал. На даний момент потрібен комплексний підхід до інноваційної стратегії навчального закладу, яка віддзеркалює головну спрямованість на оновлення всієї системи педагогічної діяльності. Інноваційний підхід у процесі НОП стимулюється, головним чином, достатньо швидкою зміною інформації про світобуття, підсиленням нестабільності суспільних відносин, організаційно-структурною кризою світової системи освіти. Тому інноваційні процеси є закономірністю всієї системи педагогічної діяльності. Інновацію слід розглядати як фундаментальний принцип у процесі НОП. Інновації як багатовимірне явище в галузі освіти мають свою головну спрямованість щодо якісного оновлення педагогічної діяльності. Технологічний процес їх запровадження розглядається як інноваційний підхід у побудові навчання. Психопедагогічний аналіз показав, що інноваційні технології навчання є як освітянським явищем, так і феноменом суспільства [2; 3].

Інноваційний підхід до організації навчання в сучасній освіті зумовлює необхідність урахування того, що якість підготовки майбутнього фахівця більшою мірою визначаєть-

ся не обсягом засвоєного ним матеріалу, а системою методів, застосованих для його професійної підготовки. Ця ситуація зумовлює необхідність вивчення сукупності інноваційних технологій як системного методу інноваціонування освітнього процесу. Інноваційний елемент в освітньому процесі полягає у закладенні у підсвідомість явищ і подій нетрадиційно звичної форми, яка легко виявляється в обставинах, що відбуваються нетрадиційно, але відображає раціональне осмислення дійсності.

Відомо, що в основі досягнень будь-якого суспільного результату лежить процес інноваціонування всієї системи соціалізації особистості в суспільстві. Це зумовлює основу і мету всіх нововведень у соціальну систему силами людської самореалізації. Щодо цього інноваціонування може розглядатися як технологічний процес саморозвитку моделі навчання, котрий генерує, транслює і асимілює ефект саморозвитку в соціальне середовище. Отож виявляється соціальна функція інноваціонування як багатовимірної технології розвитку суспільства [2].

Треба зазначити, що в основі інноваціонування навчання — ві-

домий процес переходу від поодинокого до узагальненого, який утворює технологічний комплекс особистісно-орієнтованого навчання і наперед визначає технологічну систему пізнавальної діяльності СОП. Отже, ядром самовизначення є прояв власної інтенціональності, яка приводить до об'єктивації свободи власного існування.

Основними формами підготовки СОП до інноваційного заняття є їх предметно-змістовна підготовка. Активізація розумової діяльності учнівської молоді та представників старшого покоління, які навчаються, під час інноваційного впливу в ході функціонального проектування є обов'язковою умовою досягнення мети і завдань заняття.

Література

1. *Ушинский К. Д.* Избранные педагогические произведения. — М.: Просвещение, 1968. — 357 с.
2. *Кремень В. Г.* Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. — К.: Грамота, 2005. — 448 с.
3. *Педагогічні технології у неперервній педагогічній освіті* / За ред. С. Сисоєвої. — К., 2001. — 501 с.

Н. М. ЧЕРНУХА

д-р пед. наук, проф.

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНОМУ ІНТЕГРАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 16–21

Картина сучасного світу представлена сьогодні як інтеграційна цілісність, багатомірна, динамічна, метафорична за способом відображення стосунків між людиною та світом.

Життєва практика постійно переконує в тому, що ставлення людини до світу містить не тільки раціонально-логічну, а й емоційно-ціннісну складову.

Одним із найпродуктивніших шляхів осмислення просторово-часових та сутнісних вимірів життя є гуманітарна освіта, спрямована, перш за все, до духовних можливостей людини, її морально-етичного та художньо-естетичного розвитку, що є суттєвим і значущим підґрунтям для сучасної мобільності молоді. Саме гуманітарна освіта створює найсприятливіші умови як для інтеграційних зв'язків у освіті, так і для забезпечення успішної мобільності сучасної особистості.

Зазначимо, поняття інтеграції не є новим. Прогресивні педагоги Я. Коменський, К. Ушинський, О. Герцен, П. Каптерев, В. Сухомлинський та ін. протягом багатьох років підкреслювали важливість зв'язків між на-

вчальними предметами для відображення цілісної картини світу та створення умов для правильного світосприйняття, а також необхідність узагальненого пізнання й цілісності пізнавального процесу, що, без сумніву, прямо стосується мобільності особистості у будь-якому соціумі.

Останнім часом плідно над проблемою інтеграції в освіті працюють сучасні науковці І. Бех, М. Васильєв, Н. Васильєва, Т. Власенко, В. Доманський, В. Загвязинський, М. Іванчук, В. Івченко, А. Карпов, Т. Лагунова, О. Руднянська, І. Свистунов та ряд інших.

Суть інтеграції полягає у відновленні, заповненні та створенні цілісності, що в сукупності має свою структуру і певні функції. Дуже часто інтеграція протистоїть стихійним проявам сил суспільства. Також вона розглядається як процес, результатом якого є досягнення єдності й цілісності, погодженості у середині системи, заснованої на взаємозалежності окремих спеціалізованих елементів.

Поділяючи думку багатьох науковців, які займаються питанням ін-

теграції, взаємодії у галузі освіти, відзначимо, що на сучасному етапі модернізації освіти в Україні саме інтеграційні процеси є і повинні стати одним із найоптимальніших та найефективніших шляхів реалізації завдань, поставлених перед усіма, хто працює над вирішенням проблем освіти, та у забезпеченні сучасної мобільності молоді як в умовах сьогодення, так і на перспективу.

Усвідомлюючи, що життя — це безперервна причетність людини до навколишнього світу, варто зазначити, що його не можна уявити поза ним. Повноцінне життя можливе лише завдяки такій причетності, як множині певних зв'язків. Саме тому часто говорять про життєву гармонію, інтеграцію, які визначають різнобічний розвиток суб'єкта завдяки пізнанню, переживанню ним світу та орієнтації стосовно поведінки й діяльності в ньому, тобто забезпеченні успіху, особистісної соціальної мобільності.

Поділяємо думку відомого вченого, академіка НАПН України І. Д. Бега про те, що комунікація людини зі світом у часовому діапазоні звично осмислюється у категоріях “теперішнє” і “майбутнє”. Життя людини, з одного боку, спрямоване на задоволення потреб у самозбереженні й самозабезпеченні. Вона може повністю розчинитися у турботах про ці насущні проблеми, а отже, обмежити власне життя лише теперішнім. Якраз задля задоволення згаданих спонук, тобто для особистої користі, людина все більше підкорює світ. Утилітарно спрямоване підкорення людиною довкілля призводить до того, що базовий

зміст її життя зводиться загалом до вимог індивідуальної самореалізації. При цьому вибір людиною певного роду занять ґрунтується винятково на теперішньому переживанні. З другого боку, природа людини, як свідомої особистості, змушує її не обмежуватися теперішнім, а й замислюватися над власним майбутнім крізь призму більш чи менш віддалених ідеалів, цілей та суспільно значущих планів стосовно життєвого шляху. Суттєву причетність до зазначеного вище має успішна соціальна мобільність людини.

Поняття соціальної мобільності було введено в соціологічний обіг П. Сорокіним у 1927 р. З того часу воно достатньо активно використовується в різних наукових дослідженнях і означає, зокрема, переміщення індивідів між різними рівнями соціальної ієрархії, яка визначається зазвичай з точки зору широких професійних і соціально-класових категорій.

Варто зазначити, що ступінь соціальної мобільності часто використовується як показник рівня відкритості й рухомості суспільства і, навпаки, його консервативності, замкнутості. За часів СРСР соціальна мобільність найчастіше виявлялася в можливості перейти з лав робітників і селян у клас інтелігенції або управлінців, починаючи з майстра і закінчуючи найвищими державними та партійними чиновниками.

У цілому можна стверджувати, що в суспільстві торгово-ринкових відносин можливість переходу людини з однієї соціальної позиції в іншу не визначається лише родовими ознаками, а багато в чому зале-

жить від самої людини, її активності, творчих здібностей, таланту та вольових якостей. Саме наявність або відсутність таких здібностей і якостей визначає рух людини з однієї верстви в іншу.

Існує два основних типи соціальної мобільності: горизонтальна і вертикальна.

Під горизонтальною соціальною мобільністю, або переміщенням розуміється перехід індивіда або соціального об'єкта з однієї соціальної групи в іншу, розташовану на тому самому рівні.

Під вертикальною соціальною мобільністю розуміються ті відносини, які виникають при переміщенні індивіда або соціального об'єкта з однієї соціальної верстви в іншу.

Виділяють два види соціальної мобільності:

- мобільність як добровільне переміщення або циркуляція індивіда в межах соціальної ієрархії;
- мобільність, яка зумовлюється структурними змінами (наприклад, індустріалізацією, демографічними факторами тощо).

У межах досліджень мобільності розглядаються рівні й зразки мобільності (“близька” — між суміжними ієрархічними ступенями і “дальня” — між віддаленими), а також те, на які позиції хто переміщується, і що визначає відбір при переміщенні.

Для професійного росту, успішної життєвої самореалізації та просування із однієї верстви в іншу або із одного соціального класу в інший має значення “відмінність в стартових можливостях”.

Звісно, для оцінки соціальної мобільності використовуються показники її швидкості та інтенсивності. Під швидкістю мобільності розуміють число страт (стра- та соціальна [лат. *stratum* — шар, пласт] — елемент соціальної структури, соціальна верства або група, об'єднаний певною ознакою — майновою, професійною чи іншою), які проходив індивід за певну одиницю часу. Наприклад, одна людина за п'ять-сім років після закінчення вищого навчального закладу стає керівником великого підприємства, а інша — лише начальником цеху.

Швидкість соціального переміщення у першого значно вища, ніж у другого. Те саме стосується і руху вниз, переміщення з високого соціального становища (втрата здоров'я, нещасний випадок, невдача і багато іншого) в нижчі верстви соціальної стратифікації.

Інтергенераційна мобільність вказує на відносини позицій індивідів до позицій їх батьків, а інтрагенераційна — на відповідність позицій, які стосуються одного й того самого індивіда в різні моменти його трудового життя.

Зауважимо, у сучасному непростому, суперечливому соціумі до загальнолюдських цінностей належать: здоров'я, цікава робота, щасливе сімейне життя, матеріально забезпечене життя, наявність хороших та вірних друзів, творчість, любов, пізнання, впевненість у собі, активна життєдіяльність, громадське визнання, свобода (як незалежність у вчинках та діях), самостійність (як незалежність, у вчинках та судженнях), життєва мудрість, краса природи та мистецтва тощо.

Кожен вибудовує свою ієрархію цінностей самостійно, і важливо, щоб головним принципом ставлення до інших людей була саме толерантність, яка інтегрує ряд особистісних рис успішної і порядної людини, тобто формує і забезпечує, зокрема, мобільність особистості у соціумі.

Без сумніву, сучасна гуманітарна освіта об'єднує людей, інтегрує їх, вона є толерантною за своїм потенціалом, долає спеціалізацію, яка нерідко роз'єднує всіх. До цінностей гуманітарної освіти цілком закономірно ми можемо віднести толерантність як здібність людини розуміти та цінувати культури різних народів та епох, уміло користуватися словом для розуміння, взаємодії та співробітництва і, безперечно, соціальну мобільність кожної особистості.

Багаторічна освітня практика доводить, що гуманітарна освіта, в основі якої лежить любов до слова, розвиває в людині любов до пізнання, створює умови для формування толерантності, як інтеграційної якості успішної особистості, і найефективніше саме гуманітарна освіта забезпечує сучасну мобільність молоді.

Аналізуючи освітню практику за останні 10–20 років, дозволимо собі стверджувати, що головним у сучасній гуманітарній освіті є *цінність*, яка базується на інтеграції у людських стосунках, як безперервний зв'язок поколінь, як збереження класичних культурних сенсів та створення нових, сучасних.

Зауважимо, цінності не передаються таким шляхом, як знання. Шлях засвоєння цінностей — в площині емоційного досвіду, пам'яті

серця тощо. Адже повнота переживань кожного моменту життя, здібність задовольнятися ним відкривають людині багатогранність зв'язків зі світом, розвивають бажання роздумувати про сенс життя як про найвищу цінність, що, безперечно, найвдаліше здійснюється саме в інтеграційній взаємодії, зокрема у вищій школі, і є суттєвим підґрунтям забезпечення сучасної мобільності молоді.

В історико-педагогічному контексті вищої педагогічної освіти ХХІ ст. діяльність педагогів, вчених та їх орієнтація на діалоговий стиль викладання, на інтеграцію в освіті розглядається як педагогічний факт та об'єкт сучасного науково-теоретичного осмислення.

Зауважимо, духовний досвід, основні моральні аспекти навчання та виховання найефективніше передаються не в словах, не в поняттях, не в повчаннях, а, перш за все, — у способі поведінки, у практиці, в діях, котрі дозволяють займати активну позицію в будь-якому соціумі та, відповідно, приносити користь і, звісно, мати успішну соціальну особистісну мобільність.

У сучасній освітній практиці інтеграційна взаємодія, діалогова позиція педагога, вихователя, наставника, їх активна діяльність саме в інтеграційній площині, стає необхідною умовою успішного професійного становлення майбутнього фахівця та забезпечення впродовж усього життя успішної мобільності.

Аналіз досліджень видатних учених дав можливість виділити наступні тенденції вивчення проблеми інтеграції та діалогу в освіті і визна-

чити їх як способи забезпечення сучасної мобільності молоді.

Тенденція перша — підвищення інтересу суспільства, філософії, науки до людини — призвело до актуалізації інтересу до діалогу, тому що підвищення уваги до людини як до суб'єкта пізнання і діяльності викликає прагнення до усвідомленого пізнання діалогу, володіння пояснювальною і передбаченою силою.

Друга тенденція — інтеграційні процеси в освіті значно розширили термінологічний зміст поняття “діалог”, який дав назву діалоговому стилю навчання і увійшов у тексти педагогічних досліджень. У контексті філософії діалог — це специфічний спосіб реалізації сутності людини, всезагальне визначення гуманітарного спрямування, неподільного його початку; унікальний всеосяжний спосіб існування культури і людини в культурі, ситуація пошуку і смислу цінностей. Важливо відзначити, що саме в атмосфері діалогу виникає становлення людини, творення цінностей її духовного життя. Таким чином, у проблематиці освіти діалог розглядається як ціль, результат і зміст освіти, спосіб пізнання дійсності й дидактико-комунікативне середовище, що забезпечує рефлексію і самореалізацію людини та сучасну мобільність молоді взагалі.

Третя тенденція — потреба професійної і загальноосвітньої школи, гімназій та ліцеїв, інших сучасних форм навчання у діалогових формах навчання, діалоговому стилі викладання. Запровадження сучасних педагогічних технологій формує потребу в педагогіці, яка володіє ді-

алогом як необхідним, переконливим та перспективним методом.

Тенденція четверта — інтеграційний підхід до вивчення діалогу зробив його “ключем”, способом становлення толерантності як поваги і прийняття культур різних народів. Діалог “відкриває” пізнання життя “як участь у діалозі” зі світом, людьми, самим собою.

П'ята тенденція пов'язана з розумінням складного впливу на внутрішній світ людини, тому що духовні цінності не можна передати шляхом пояснення, завчання, наказу, суворого контролю, зовнішнього цілепокладання. Вони формуються в житті, усвідомленням життєтворчості, певними вчинками, діючим співпереживанням, відповідальним ставленнями до свого покликання, “спасительным недовольством собой” (А. Ухтомський), “постоянным усилением стать человеком” (М. Мамардашвілі).

Таким чином, деякі наші теоретичні та практичні напрацювання дають підстави стверджувати, що саме гуманітарна освіта, діалогова форма навчання, інтеграційні процеси у сучасному освітньому просторі, звернені до духовних можливостей людини, її естетичного і художньо-естетичного розвитку, є одним із найпродуктивніших шляхів досягнення просторово-часових і сутнісних вимірів життя, основою формування успішної толерантної особистості, достатньо високого рівня її соціальної мобільності.

Для глибшого ознайомлення із світовими теоретичними та практичними напрацюваннями в цьому напрямі можна рекомендувати літературу [1—11].

Література

1. *Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества. — М., 1979.
2. *Бех І. Д.* Життя особистості у духовному діапазоні // журн. “Рідна школа”. — Листоп. 2009. — К.: Вид. “Фелікс”. — С. 7–17.
3. *Буш Г.* Диалогика и творчество. — Рига, 1985.
4. *Галицких Е. О.* От сердца к сердцу: Мастерские ценностных ориентаций. — СПб., 2002, — С. 19, 29.
5. *Гершунский Б. С.* Философия образования в XXI веке. — М., 1997.
6. *Кільова Г. О.* Використання новітніх технологій у системі навчання та виховання студентської молоді // журн. “Освіта Донбасу”, № 6 (149), 2011. — С. 43–49.
7. *Мамардашвили М.* Этика мышления. — М., 2000.
8. *Педагогіка* вищої школи: навч. посіб. / За ред. З. Н. Курленд. — К.: Знання, 2007.
9. *Ухтомский А. А.* Доминанта души. — Рыбинск, 2000.
10. *Учитель и ученик:* Возможность диалога и понимания. — Т. 2 / Под общ. ред. Л. И. Семиной. — М., 2002.
11. *Фромм Э.* Гуманистический психоанализ. — СПб.: Питер, 2002. — 544 с.

О. В. БАЄВА*д-р біол. наук, проф.**Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ ВИМОГ ТА МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ МЕНЕДЖМЕНТУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 22–23

У Програмі економічних реформ “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, розроблений Комітетом з економічних реформ при Президенті України, зазначається, що метою реформування системи охорони здоров'я є поліпшення здоров'я населення та забезпечення рівного і справедливого доступу всіх громадян до медичних послуг належної якості. З метою досягнення цього було виділено кілька ключових завдань реформування, зокрема впровадження професійного менеджменту. Для реалізації програми економічних реформ доцільне впровадження системи управлінської та економічної підготовки керівних кадрів закладів охорони здоров'я усіх форм власності, починаючи зі студентської лави та постійно продовжуючи цей процес у рамках післядипломної освіти.

Концептуальні засади підготовки керівників лікувально-профілактичних закладів сформовані в наукових працях Ю. В. Вороненко, Б. П. Криштопи, В. І. Журавля, Я. Ф. Радиша, З. Надюк, Ф. М. Левченко, Т. Курило та інших.

Міжнародний досвід країн із розвиненою системою охорони здоров'я свідчить про доцільність керівництва багатопрофільних медичних установ спеціалістами за фахом Health Service Management або Health Care Management. Менеджери охорони здоров'я виконують три види ролей, що характеризують різні рівні системи охорони здоров'я. Перша — менеджер із медичного обслуговування — здійснює управління трудовими, матеріальними та фінансовими ресурсами закладу. Друга категорія менеджерів забезпечує медичне інспектування окремих лікарень або регіонів, а третя — здійснює реалізацію програм з охорони здоров'я.

При визначенні моделі фахівця розрізняють два поняття: модель фахівця, котрий працює, та модель підготовки фахівця, яка будується з метою організації професійного навчання.

Модель підготовки менеджера виходить із моделі фахівця і містить види навчальної та пізнавальної діяльності з оволодіння професійною діяльністю, навчальні плани і програми, виховні заходи, форми

зв'язку із виробництвом, кваліфікаційні характеристики фахівців.

В Україні освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника вищого навчального закладу є державним нормативним документом, у якому узагальнюється зміст освіти: мета освітньої та професійної підготовки; визначається місце бакалавра, спеціаліста (спеціаліста перепідготовки) або магістра з менеджменту в структурі галузі; окреслюються вимоги до його компетенції.

Формування кваліфікаційних вимог та моделі сучасного менеджера охорони здоров'я має проводитись в кілька етапів.

Етап 1 — визначення професійних назв робіт, які здатен виконувати

фахівець із менеджменту охорони здоров'я.

Етап 2 — визначення основних напрямів професійної діяльності бакалавра та магістра з менеджменту охорони здоров'я відповідно до первинних посад.

Етап 3 — визначення виробничих функцій, типових завдань діяльності та умінь щодо їх вирішення, якими має володіти бакалавр та магістр із менеджменту охорони здоров'я.

Етап 4 — визначення специфічних вимог для професійного відбору до напрямів професійної діяльності бакалавра та магістра з менеджменту охорони здоров'я, необхідних для оволодіння виробничими функціями.

Ю. В. РУЛЬ*д-р мед. наук, доц.**Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ТА МАГІСТРІВ НА КАФЕДРІ МЕДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ І ПСИХОКОРЕКЦІЇ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 24–27

Медична психологія є сьогодні плацдармом психологічної науки у боротьбі за своє існування. На теренах колишнього Радянського Союзу саме згадування слова “психологія” у владних коридорах було щонайменше некоректним. Пом’якшення цього негативного ставлення і відповідні заходи відбулися лише в кінці 70-х років минулого століття, у той час, як Захід уже мав двохсотлітню безперервну історію вдосконалення психологічної думки.

Психологія у світовому масштабі закріпилася як самостійна і самодостатня наука, вільна від включення її до лав галузі охорони здоров’я. У наш час і в країнах СНД психологія має достойне і самостійне місце серед наук та галузей знань. Відбувається бурний її розвиток і диференціація на окремі напрями відповідно до наростаючого попиту і поваги споживачів, а саме — здорових і хворих людей, до психологічних послуг. Представники медицини повідомляють, що повністю здорових людей нараховується не більше 18–20 %. Усі інші, та й здорові

також, за різними приводами шукають полегшення у спілкуванні з медичними психологами. Входить у моду навіть мати особистого психолога “для душі”, з ним можна вивіряти свої думки і наміри, знайти розумного співбесідника, здатного вирішити багато особистісних проблем, сімейних, індивідуальних і навіть колективних.

Відомство охорони здоров’я, на томість, наполягає на тому, що медична психологія є прерогативою фахівців з вищою медичною освітою. Прийнято багато законодавчих актів (наказів, указів, законів), котрі стискають функції і можливості сторонніх (щодо МОЗ) інфраструктур, що опікуються медичною психологією як галуззю саме психології. Досі йдуть важкі й безрезультатні наукові дискусії, мета яких знайти коректний розподіл між психологією медичною (тобто в системі МОЗ) і немедичною, у тому числі вільною і від самої психології як такої. Поглинути вільну медичну психологію у систему МОЗ заважають наші реальні намагання інтегруватися у

європейський простір, де підготовка медичних психологів відбувається в університетах, навіть оминаючи не тільки попередню (хоча б середню) медичну освіту, а й попередню психологічну.

Поки що невирішеною проблемою медичної психології є синонімізація її з клінічною психологією. Медична і клінічна психологія як синоніми входять у підручники з медичної психології навіть 2012 р. видання, хоча вже окреслився набір дисциплін, котрі входять у лоно медичної психології. Прихильниками синонімізації більшою мірою є ті вчені й організатори охорони здоров'я, які намагаються через термін “клінічна” втягнути медичну психологію до системи МОЗ, заборонивши іншим немедичним закладам готувати фахівців із медичної психології. Інші вчені розуміють, клінічна психологія успішно входить до складу медичної, куди, окрім клінічної психології, входить багато інших дисциплін.

Дискусії відбуваються, а в той самий час університети немедичного напрямку набирають безцінного досвіду якісної підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів із медичної психології, навіть за умови, що в навчальні плани підготовки фахівців цього напрямку як в окрему дисципліну обов'язково вносять і клінічну психологію. Майбутні медичні психологи йдуть у клініку (приватну чи державну, підпорядковану МОЗ) і набувають там знання та практичні навички. Диференціюється психологія, але медична психологія, що входить в психологію, сама вже має величезний перелік напрямів знань,

які можуть бути віднесені до системи підготовки медичного психолога у немедичному вищому навчальному закладі. Це психологія в медицині в системах “медик — медик”, “медик — хворий”, “медик — родичі та близькі хворого”, “хворий — його родичі, близькі та знайомі люди”. Це також низка самостійних і взаємопроникних напрямів знань, а саме: медична етика, медична деонтологія, клінічна психологія, медичний профайлінг, медична брахіологія, патопсихологія, нейропсихологія, психофармакологія, психопрофілактика, психогігієна, психодіагностика, перинатальна психологія, дитяча психологія (з ухилом у медичну, а не педагогічну психологію), сімейна психологія, віктимологія, психологія адитивної поведінки, психологія девіантної поведінки, психологічне консультування, психокорекція, психотерапія, медико-психологічні аспекти трудової, воєнної та судової експертизи, суїцидологія, сексологія, психосоматика, соматопсихологія.

Дискусійним залишається питання розділення функцій медичного психолога з немедичною вищою освітою і лікаря-психотерапевта з вищою медичною освітою. Зрозуміло, лікар, котрий приймав присягу, може користуватися печаткою і рецептурними бланками для виписування ліків, у тому числі заборонених для широкого продажу. Медичний психолог із немедичною освітою може користуватися винятково психологічними методами психотерапії та психокорекції. Тоді виникає питання: чи може медичний психолог із немедичною освітою залучати як допоміжні до психологічного ме-

тоду такі засоби: безрецептурні ліки та збори лікарських рослин і окремі з них, котрі є у вільному продажу, але так чи інакше здатні корегувати окремі показники психіки людини, увагу, емоційність, стимулювати пам'ять та інші інтелектуальні здібності, знімати тривожність, заспокоювати; біологічно активні добавки, допущені МОЗ для широкого продажу; окремі харчові продукти; напої та повні харчові раціони, котрі мають парафармакологічні, зокрема психотропні, властивості.

Виходячи з кредо нашого законодавства “дозволено все, що не заборонено законодавством”, ми маємо право, користуючись логікою наявності зв'язку між названими вище чинниками і станом психічного здоров'я, розширити арсенал засобів медичного психолога для досягнення його основної мети — відновлення психічного, а через нього, можливо, і соматичного, здоров'я людини. Ось чому нам видається доцільним у ході підготовки медичного психолога, а також при подальшій диференціації медичної психології вводити спочатку окремі нові дисципліни, а згодом і окремі вузькі спеціальності напряму медичної психології, а саме: психолог-парафармаколог, психолог-фітотерапевт, аліментарна психологія (з використанням поряд із психологічними методами дії харчових продуктів, БАД і напоїв), арт-психологія, геронтопсихологія, психологія профайлінгу, психологія брахіології (психологія маніпуляції та захисту від неї, у тому числі і захисту від психологічних безконтактних єдиноборств — суперновизна), перинатальна психологія, дитя-

ча, сімейна психологія. Враховуючи стан здоров'я населення, всі ці звичайні види психології можуть бути віднесені до медичної психології, і кафедра здатна організувати випуск названих фахівців. Нарешті, вже не дискусійною у деяких країнах Заходу, зокрема Франції, є підготовка фахівців медичних психологів (без медичної середньої та вищої освіти) наступного ступеня диференціації, а саме: медичний психолог-кардіолог, медичний психолог-онколог, медичний психолог-діабетолог, медичний психолог-ендокринолог, медичний психолог-гастроентеролог-дієтолог, медичний психолог зі спеціалізацією для роботи з хірургічними хворими, медичний психолог-дерматолог, медичний психолог-гінеколог тощо.

У мережі Інтернет опубліковано недавні вичерпні інтерв'ю ко-респондента з вітчизняними роботодавцями для випускників вищих навчальних закладів (http://www.yourcompass.org/PDF%20Tables/Employees%20on%20University_Graduates.pdf). Лейтмотивом висловлювань роботодавців є така думка: “У нас немає ні бажання, ні коштів на доучування фахівця після вишу. Нам потрібен фахівець, котрий вже сьогодні може приступити до кваліфікованого виконання своїх службових обов'язків, без необхідності надавати йому час та гроші на додаткові семінари, курси тощо”.

Отже, якщо головному лікареві треба укомплектувати медичним психологом терапевтичне відділення, то йому найкраще працевлаштувати медичного психолога для терапевтичних хворих, а не ме-

дичного психолога взагалі, чи ще гірше — практичного психолога. Тут якраз знадобився б досвід Франції з підготовки фахівців із медичної психології, фахівців, орієнтованих вже за дипломом на певну групу хворих.

У системі охорони здоров'я також вже зрозуміли, як свідчить інтерв'ю радіо "Ера" з экс-міністром охорони здоров'я Миколою Поліщуком, якою прикрою була помилка переорієнтувати вузькопрофільну підготовку лікарів на підготовку лікаря загальної практики, а також — сімейного лікаря. Розвиток медичних знань та природна диференціація медицини сягнули таких висот, що лікар загальної практики нездатний ні точно поставити діагноз загадкового захворювання, ні,

тим більше, надати хворому допомогу, яка б відповідала сучасному рівню розвитку медицини.

Тому ми придивлятимемося до досвіду країн, що пішли шляхом диференціації підготовки фахівців, і будемо плекати надію на терпиме ставлення адміністрації вищих навчальних закладів, зокрема МАУПа, до ініціатив щодо підготовки вузьких фахівців із медичної психології та близьких суміжних напрямків.

Другим кроком має стати прийняття урядом усвідомленого політичного рішення, яке ґрунтувалося б на необхідності здійснення зазначених реформ і було покладено в основу зовнішньої політики держави, спрямованої на інтеграцію вітчизняної системи вищої освіти в європейський простір.

ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 28–29

На сьогодні дистанційне навчання досить поширене і популярна форма, яку пропонують навчальні заклади як в Україні, так і за кордоном. Це ідеальне рішення для тих, хто віддає перевагу сучасним інформаційним технологіям в освіті та цінує свій час, а також для тих, хто не має можливості відвідувати навчальний заклад або просто бажає отримувати освіту в домашніх умовах.

Як відомо, дистанційне навчання — це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання, а також самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі.

Сучасні досягнення і розробки в галузі комп'ютерної техніки і програмного забезпечення, зокрема інноваційні рішення в галузі інтерактивного обладнання, дозволяють переглянути та поліпшити деякі форми взаємодії у дистанційному навчанні. Йдеться про використання сучасних інтерактивних засобів як

під час навчання, так і під час контролю знань.

Одним із недоліків дистанційного навчання вважають недосконалу систему контролю знань. Це пов'язано з тим, що немає можливості точно визначити, чи сам студент виконував завдання, тобто не існує досконалої системи аутентифікації, а також немає можливості перевірити, як саме він виконував завдання, тобто не існує механізму передачі процесу виконання завдання — відсутня інтерактивна взаємодія з комп'ютером. Сучасні інноваційні розробки дозволяють вирішити ці питання.

Аутентифікація — це перевірка справжності пред'явленого користувачем ідентифікатора. Останнім часом усе частіше застосовується багатофакторна аутентифікація. Вона заснована на використанні кількох факторів різної природи.

Виділяють три фактори аутентифікації:

- те, що ми знаємо, — пароль. Це секретна інформація, якою повинен володіти тільки автори-

зований суб'єкт, наприклад, слово, число, комбінація літер і цифр тощо;

- те, що ми маємо, — пристрій аутентифікації. Це унікальний предмет, яким володіє тільки авторизований суб'єкт, наприклад, ключ, пластикова або старт-карта;
- те, що є частиною нас. Це біометричні дані, тобто фізичні особливості суб'єкта, наприклад, портрет, відбиток пальця або долоні, голос, особливості ока.

Сучасний стан розвитку інформаційних технологій дозволяє вирішити питання багатофакторної аутентифікації, у тому числі з використанням біометричних даних. Йдеться про такі інноваційні технології, як системи розпізнавання образів, сенсорні технології.

Перевірка знань із деяких дисциплін не передбачає виконання тестів або відтворення текстової інформації у вигляді рефератів, а вимагає виконання певних дій, наприклад,

розв'язування задач, при цьому важливим є не лише результат, а й процес виконання завдання.

Засобами для вирішення цього питання можуть стати інтерактивні системи, зокрема, інтерактивні насадки на екран або цифрові ручки, які дозволяють вводити рукописну інформацію у комп'ютер безпосередньо під час виконання завдання.

Отже, сучасні інноваційні досягнення в галузі новітніх інформаційних технологій створили всі передумови для вдосконалення системи дистанційного навчання.

Література

1. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* / Кол. авт. — К.: Ін. інноваційних технол. і змісту освіти, 2007. — Вип. 49. — 102 с.
2. *Галатенко В. А.* Основы информационной безопасности [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.intuit.ru/departments/security/secbasics/>

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЕ “МЕНЕДЖМЕНТ” В МАРИУПОЛЬСКОМ ИНСТИТУТЕ МАУП

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 30–34

Образование всегда является весомым фактором развития духовной культуры народа, его интеллектуального и культурного потенциала. Среди стратегических задач реформирования образования в Украине весомыми факторами являются формирование на их основе научного мировоззрения, моральных качеств личности, развитие её творческих сил и возможностей. Профессиональное образование — совокупность знаний, умений и навыков, необходимых для исполнения работы в определённой отрасли трудовой деятельности.

В новых социально-экономических условиях высшее образование не только должно подтвердить свой высокий статус в обществе, но и содействовать всестороннему развитию личности специалиста, его адаптации к условиям социально ориентированной экономики, трансформации и интеграции в европейское и мировое сообщество.

Согласно Закону Украины “О высшем образовании” в дипломах о высшем образовании термин “квалификация” используется

в значении способности работника выполнять конкретные задачи и обязанности конкретной работы. Профессиональные квалификации установлены Государственным стандартом высшего образования Украины с учётом Международных стандартов профессии.

Проблема модернизации высшего профессионального образования предполагает не только соответствовать требованиям Болонского процесса, сохранения наработок отечественного профессионального образования, но и его дальнейшее совершенствование, в первую очередь, общественно-гуманитарной составляющей профессиональной подготовки управленца.

Рассмотрим направленность высшего профессионального образования на подготовку современных управленцев в условиях модернизации высшего образования. Ориентиры для преподавателя: кого и какого современного управленца формирует на своих занятиях преподаватель вуза.

Преподаватели вузов стремятся давать обществу выпускников,

которые смогут легко найти работу. Тогда учить студентов необходимо так, чтобы они сами были сильнее, устойчивее и предприимчивее в жизни. Чтобы они и сами могли многое сделать в жизни.

С точки зрения маркетинга скажем так: чем лучше товар (выпускник), тем легче вузу заниматься его продвижением на рынке труда. Желание улучшить качество подготовки студентов, диктует необходимость пересмотреть то, чему мы учим студентов и как учим.

Менеджмент с множеством составляющих (инновационный, финансовый, информационный, самоменеджмент) — один из современных и важных предметов в рыночных отношениях. А сочетание менеджмента с маркетингом — это тандем, без которого успешное управление и продвижение товара на рынок невозможно.

Государственные требования к содержанию и уровню подготовки по специальности “Менеджмент” — совокупность знаний и навыков, которыми должен овладеть специалист с высшим образованием по этой специальности в соответствии с государственным образовательным стандартом профессионального высшего образования. Стандартом установлена область профессиональной деятельности менеджера — обеспечение рационального управления экономическими процессами, организация систем управления, усовершенствование управления в соответствии с тенденциями социально-экономического развития.

Менеджер должен быть готов к следующим видам деятельности:

управленческой, экономической, планово-финансовой, маркетинговой, информационно-аналитической, методической, консультационной, образовательной.

В государственном стандарте установлены общие требования к образованности специалиста по специальности “Менеджмент”.

Менеджер отвечает следующим требованиям:

- знаком с основными учениями в области гуманитарных и социально-экономических наук и умеет использовать методы этих наук в профессиональной деятельности;
- знает основы Конституции Украины, этические и правовые нормы;
- имеет целостное представление о процессах и явлениях, происходящих в жизни;
- способен продолжить обучение;
- имеет целостное представление о здоровом образе жизни, владеет умениями физического самосовершенствования;
- владеет культурой мышления, знает его общие законы;
- способен находить нестандартные решения типовых задач и решать нестандартные задачи;
- готов к кооперации с коллегами и работе в коллективе;
- методически и психологически готов к изменению характера своей профессиональной деятельности, работе над дисциплинарными проектами;
- способен поставить цель и сформулировать задачи,

связанные с реализацией профессиональных функций.

По общепрофессиональным дисциплинам менеджер должен знать и уметь использовать:

- объективные тенденции экономического развития, взаимодействие экономических процессов и их социальное содержание;
- сущность денежно-кредитной, социальной и инвестиционной политики;
- методологию рыночной среды на микроэкономическом уровне и способы оценки;
- методы получения информации по вопросам использования производственных фондов, кредитования, организации безналичных расчётов и определения возможности их совершенствования;
- методы и основные приёмы исследовательской деятельности;
- методы рекламной работы и “паблик рилейшнз”;
- разрабатывать варианты управленческих решений и обосновывать выбор;
- разрабатывать программы нововведений и составлять планы мероприятий по реализации этих программ;
- применять методы научной организации труда.

Перечисленные требования, знания и умения, которыми должен овладеть специалист с высшим образованием по специальности “Менеджмент”, свидетельствует о принципиально новой системе подготовки высококвалифицированных специалистов по управлению в Мариупольском Институте МИ МАУП.

В МАУП при подготовке учебных планов и программ используется модель современного профессионального руководителя, чётко определяя требования к личным и деловым качествам. Это требует учить решениям, действиям, характеру, чувствам и навыкам.

Материалами опроса и наблюдений установлено, что руководителю необходимо от 3 до 5 лет, чтобы пройти профессиональную адаптацию, тогда его деятельность станет по-настоящему эффективной.

Осознавая элементы “модели” современного руководителя, преподаватели МИ МАУП при реализации учебных программ и планов не могут не обращаться к современным технологиям обучения.

На смену прошедшему веку информатики приходит век образования, и в этой связи актуальной становится задача повышения эффективности образовательных процессов.

Реформа высшего образования Украины привела к построению новой законодательной и нормативной базы. Концепция гуманитарного образования, разработанная Министерством образования и науки Украины, позволяет обновить смысл высшего образования путём внедрения современных технологий обучения, поставить в центр приоритетов обучения и воспитания студента.

Интерактивные методы обучения — это методические приёмы и способы аудиторной и внеаудиторной работы со студентами, позволяющие активизировать их учебную, познавательную и общественную деятельность на основе более

полного использования социально-психологического механизма мышления.

Интерактивные методы обучения имеют высокую степень адаптивности, что позволяет эффективно использовать их в целях: для иллюстрации положений, проблем, тенденций, когда вместо традиционных форм вся тема раскрывается с помощью активных методов обучения или 50 х 50; в заключение лекции, семинара, собеседования; для контроля над внеаудиторной работой студентов.

Интерактивные технологии обучения (ИАТО) используются не только для глубокого понимания и усвоения, а и для использования полученной информации, что позволяет сформулировать систему знаний по данной дисциплине и включить её в систему межпредметных связей. Весь процесс обучения происходит на положительном эмоциональном фоне, а это повышает эффективность сотрудничества преподавателя и студента. Преподаватель, использующий ИАТО, выступает не столько источником информации, сколько управляющим учебным процессом.

ИАТО базируется на использовании методической системы, основу которой составляют активизирующие методы обучения: анализ конкретных ситуаций, деловые игры, индивидуальные проекты, групповые проекты, компьютерные игры, стажировка, в которых происходит развитие отдельных управленческих навыков (отбор данных, идентификация проблем, разработка альтернатив, принятие решений, общение, мотивация, наблюдение и т. д.

К современным технологиям относятся:

- “кейс-стади”, разбор ситуаций, возникающих в профессиональной деятельности;
- “деловые игры” — проведение занятий для обработки альтернативных решений в игровой форме;
- “урок-шоп” — современная отработка проектов и бизнес-плана в небольших группах под руководством преподавателя;
- “видеотренинг” — отработка искусства делового общения в сложных ситуациях;
- “компьютерные игры” — на базе бизнес-игр (деловые игры) с использованием ПВЭМ.

Инновационными считаются следующие методы и технологии обучения:

- мини-лекции;
- опорные конспекты лекции;
- тренинги (деловой коммуникации, коммуникативных умений);
- рефлексия;
- семинары-дискуссии;
- интеллектуальные марафоны;
- инсценизации;
- банки визуального сопровождения учебного процесса;
- игровое проектирование (учебное);
- модульно-рейтинговая система;
- компьютерные методы контроля знаний.

От результатов подготовки высококвалифицированных, конкурентоспособных специалистов все более и более будет зависеть как

судьба народа, так и судьба государства. Содержание образования — главный способ обучения, модель требований общества к подготовке управленца. Как показало исследование, составляющие содержания профессионального образования должно обеспечить всестороннее развитие личности студента в процессе специализированного обучения, способствовать формированию профессионального мировоззрения, становлению ответственности, активной гражданской и профессиональной позиции.

Современная профессиональная подготовка управленца должна качественно измениться в направлении внедрения новых образовательных технологий в учебно-воспитательный процесс, формировать в них потребность в профессиональном самообразовании, психологическую готовность к управленческой деятельности, профессиональную «Я-концепцию».

Література

1. Амоношвили Т. Э. Личностно-гуманная основа педагогического процес-

са. — Мн.: Университетское, 1990. — 560 с.

2. Ангеловски К. Учителя и инновации. Кн. для учителя; Пер. с макед. — М.: Просвещение, 1991. — 159 с.
3. Головач Н. В. Сучасні аспекти визначення професійної спрямованості студентів напрямку менеджмент // журн. Наукові праці МАУП. — № 2 (25), 2010. — 5 с.
4. Батченко Л. В., Гамаюнов В. Г., Поважный С. Ф. Менеджмент в образовании (Педагогический менеджмент): учеб.-метод. пособ. — Харьков: Основа, 1998. — 598 с.
5. Банько Н. А. Формирование профессионально-педагогической компетенции как компонента профессиональной подготовки менеджеров: моногр. — Волгоград: ВолгГУУ, 2004. — 75 с.
6. Виханський О. С., Наумов А. И. Практикум по курсу Менеджмент / Под ред. А. И. Наумова. — М.: Гардарики, 1998. — 288 с.
7. Давыдов Н. А., Батченко Н. А. Как быстро научиться интересно и эффективно обучать специалистов. — Симферополь: Таврия, 1992. — 112 с.
8. Каларин М. В. Предтехнология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта. — М.: Знание, 1998. — 80 с.

В. Г. ПИНЬКАС

канд. пед. наук, доц.

Луганский государственный медицинский университет

О. А. ТОПОРКОВА

канд. мед. наук

Луганский государственный медицинский университет

И. Н. КУВИЧКА

канд. тех. наук, доц.

Луганский государственный медицинский университет

Д. В. ТОПОРКОВ

студент

Национальный авиационный университет, г. Киев

КОМПЬЮТЕРНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ В СИСТЕМЕ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ-МЕДИКОВ

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 35—36

Возможность постановки вычислительного эксперимента на компьютере расширила круг профессий, для которых необходимой становится математическая грамотность. Компьютерное математическое моделирование находит своё применение в областях, казалось бы, далеких от математики, в частности — в медицине.

Качественно изменяют деятельность врача на современном этапе развития общества: тенденция привлечения к медицинской диагностике современных компьютерных технологий; стремление максимально объективизировать результаты апробации новых препаратов, пользуясь методом математического моделирования, быстро и адекватно определить структуру явлений и

процессов в медицинской практике и дать прогноз развития этих процессов; возможность исследования процессов труднодоступных или недоступных для реального экспериментирования.

В связи с этим возникает необходимость больше внимания уделять изучению математики и математического моделирования в подготовке студентов медицинских специальностей.

Моделирование процесса мышления врача, лечение больных, прогноз развития заболеваний обеспечивают дидактические возможности медицинских экспертных систем. Такие системы помогают студенту овладеть профессиональной культурой, если их использовать в обучении. Но большой объем информа-

ции в медицине делает эти системы узкоспециализированными.

“Не навреди!” — основной тезис, который положен в основу труда медика. Поэтому использование компьютерных учебных моделей в обучении студентов-медиков необходимо. Задача состоит в том, чтобы научить студентов решать профессионально ориентированные задачи на компьютере.

При подборе учебного материала должен использоваться системный подход, т. е. уделяться внимание обучению по интегрированным курсам, которые базируются на межпредметных связях между фундаментальными и клиническими дисциплинами. Например, моделирование физических и химических характеристик молекул (межмолекулярных связей) позволяет получить представление о химических характеристиках, не привлекая подробного анализа. Рассмотрение модели роста популяций выдвигает

на передний план проблему отождествления введённых параметров с полученными из реальных биологических экспериментов данными. Простая модель заболевания, известного под названием сахарный диабет, качественно отражает основные клинические проявления болезни, однако не претендует на описание её фактических биохимических механизмов, которые чрезвычайно сложны.

Непрерывное обучение на моделях на всех курсах обеспечило бы лучшее усвоение материала с клинических дисциплин и помогло выработать профессиональные умения и навыки, прежде чем начать работать с реальным больным.

Таким образом, использование компьютерного моделирования в системе обучения студентов-медиков позволяет обеспечить эффективное формирование профессионального мастерства будущего врача, ускоряет и улучшает процессы получения знаний, умений и навыков.

ГАСЛО “НООСФЕРИЗАЦІЇ” І ШЛЯХ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 37—39

Загальновідомо, що проблема перетворення “сталого розвитку” (*sustainable development*) з бажаної мрії в дійсність — особливо актуальне глобальне завдання, що привертає все більше уваги. В цій сфері серед найпоширеніших у науковій літературі понять фігурує термін “ноосферизація” як позначення процесу втілення в життя ідей і пропозицій В. І. Вернадського щодо нової стадії спільної еволюції людини й навколишнього середовища.

Надії на успішність “ноосферного” шляху й справді можна вважати обґрунтованими, але одночасно виникає виправдане питання: а чи не є заклик до “ноосферизації” в її розповсюджені значенні пропозицією нової утопії? Ось яким чином деталізує головні аспекти “ноосферизації” академік НАН Білорусії П. Г. Никитенко:

“1. Ноосферизація суспільного устрою ґрунтується на стійкій тенденції постіндустріальної цивілізації, що веде всі країни до монополярного світу. 2. Ноосферизація — змагання не тільки за прибуток і ринки, а й за цінності свободи, демократії й економічної етики. 3. Ноосферизація — це інтернаціоналізація, що не

створює конфліктів і стає засобом досягнення миру. 4. Ноосферизація — це тенденція до панування сфери розуму, регулювання планетарної діяльності на основі збереження біологічної й культурної розмаїтості з урахуванням цінності й самоцінності людини, а також забезпеченням пріоритетного розвитку нематеріальної сфери суспільного відтворення. 5. Ноосферизація не означає зниження планетарних і локальних соціальних стандартів, вона веде через інформатизацію до підвищення добробуту у світовому масштабі. 6. Ноосферизація — це корпоративність виробництв шляхом створення ТНК, ФПГ й інших інноваційних міжнародних альянсів (Збірник праць Міжнародного конгресу з проблем наук і технологій у Мінську, жовтень 2000 р.).

Ці шість тверджень П. Г. Никитенко висловив наприкінці довгого переліку й аналізу більшості сучасних цивілізаційних нещастів і загроз. Особлива увага була звернена не на забруднення чи парниковий ефект, а на той культурний розкол, що спричинений глибокою диференціацією освіти на потоки “природничників” та “гуманитаріїв”. Це явище й справ-

ді виникло в країнах із надмірно розвиненим науково-оборонним сектором, де державні пріоритети тривалий час скеровувалися на гонку озброєнь, а не на розвиток гуманізованих технологій життєзабезпечення населення й захист навколишнього середовища. Не одні лише “фізики” винні в тім, що після Другої світової війни людство не змогло діяти узгоджено, а виявилось розколотим на капіталістичний і соціалістичний “табори”, множаючи різноманітні конфлікти й відволікаючи на них ті ресурси, які краще було б скерувати на вирішення екологічних проблем.

В умовах перманентного військово-оборонного суперництва дуже непросто було формувати хоча б основи ноосферного мислення молоді в системах освіти провідних держав. Напередодні ХХІ ст. світ тимчасово став, як відзначає П. Г. Никитенко, “монополярним”. Але ми аж ніяк не поділяємо його переконання у тому, що цей стан не тільки буде довготривалим, а ще й неминуче спричинить “ноосферизацію суспільного устрою”. Аналіз виробничого потенціалу всіх держав на основі сучасних даних свідчить про наявність трьох центрів (“полюсів”): США, Європейський Союз і Китай (неймовірний факт: у 1980 р. Китай поступався СРСР ушестеро, а в даний момент він випередив Росію також у шість разів).

На наш погляд, подібне багатополосне суперництво матиме досить різноманітні й не завжди приємні наслідки, які в більшості позицій будуть суперечити не тільки першій із шести тез П. Г. Никитенко, а й майже всім іншим. Наприклад, до-

сить сумнівно, що акценти у світовому суперництві самі собою будуть зміщуватися з “доходів і ринків” на “цінності свободи, демократії й економічної етики”, що без додаткових зусиль одна сама тенденція “інформатизації” втілить у життя позитивний зміст усіх інших висловлених тез.

Ми вважаємо принципово важливим акцентувати увагу на тому, що у великих матеріалах згаданого конгресу в Мінську й багатьох інших текстах (зокрема, рекомендаціях червневого світового екологічного форуму “Ріо+20”) зверталось занадто мало уваги на явище прискореного розвитку сфери надвисоких технологій. Невелика частина держав значні фінансові й кадрові ресурси спрямувала на фундаментальні науки й дослідження явищ на нанометрових відстанях. Цим займаються нанонауки, що інтенсивно пропонують нанотехнології. Є вагомим підстави вважати, що у своїй цілісності вони мають настільки високий виробничий і природоохоронний потенціал, що будь-які спроби прогнозування майбутнього без належного врахування нанотехнологій є марними й коштують не дорожче ціни того паперу, на якому їх надруковують. На наш погляд, не відкидаючи значних виховних можливостей, які вже нагромаджено під час розвитку екологічної та природоохоронної освіти, потрібно головний вектор модернізації спрямувати на прискорення розвитку нанонаук і нанотехнологій.

Особливо слід зазначити той факт, що найбільш “проривні” нанотехнології, переважно біоло-

гічної природи, є практично нешкідливими для біосфери і людини. Можливо, що першим звернув на це увагу український вчений К. В. Корсак (статті 2002 — 2013 рр.). Нещодавно він запропонував для екобезпечних нанотехнологій порів-

няно вдалий термін — “ноотехнології”. Можна передбачати, що в майбутньому цей термін значно потіснить усі інші, тому що сталий розвиток здійсниться тільки після заміни індустріальних виробництв “мудрим” ноотехнологіями.

А. О. КУРТАКОВА

д-р філос. в галузі права

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

А. О. ДОРОШЕВ

аспірант

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 40–43

У зв'язку з переходом до ринкової економіки і наростанням процесів глобалізації все більш явним стає невідповідність сформованої в Україні системи підготовки фахівців світовим тенденціям розвитку освітніх систем.

Важливою умовою успішності реформ є потреба чітко окреслити негативні аспекти і тенденції розвитку ситуації освітньої системи в нових економічних умовах за відтак, — основні цілі, напрями та шляхи її реформування. Назвемо основні проблеми української вищої освіти.

1. Загроза порушення збалансованості системи професійної освіти за рахунок практично неконтрольованого зростання студентських контингентів, що зумовлено такими основними факторами:

- відсутністю правових механізмів державного регулювання підготовки фахівців у системі професійної освіти, що дозволяють управляти розподілом випускників загальноосвітніх шкіл для продовження

навчання за рівнями професійної освіти відповідно до потреб ринку праці;

- стихійно сформованою системою надання платних освітніх послуг щодо освоєння освітніх програм вищої освіти, диференційованої за цінами і якістю (від високого до дуже низького, що межує з профанацією ідеї вищої освіти), орієнтованої на будь-якого споживача і територіально максимально наближеній до нього.

2. Порушення принципу наступності в підготовці науково-педагогічних кадрів, пов'язане зі старінням науково-викладацького складу, з непрестижністю кар'єри викладача і вченого серед молоді. В основі цих проблем:

- низький рівень оплати праці молодих викладачів і вчених;
- відсутність виразної державної політики підтримки і розвитку науки та наукових досліджень у країні й, зокрема, вузівської (університетської) на-

уки, обов'язкова наявність та належний рівень якої є необхідною умовою, що дозволяє зараховувати освітню установу до університетського типу.

3. Недосконалість механізму реалізації конституційного права громадян на безоплатне здобуття вищої освіти на конкурсній основі, наслідком чого є:

- принципова можливість вчитися в державних вузах за рахунок бюджету і при цьому бути недисциплінованим студентом протягом усіх років навчання у вузі;
- значні втрати виділених на освіту державних коштів унаслідок щорічного відрахування значного числа студентів, які не встигають, у тому числі й з останніх курсів, коли на навчання кожного з них державою вже витрачені сотні тисяч гривень.

4. Недосконалість використовуваної в українській вищій освіті системи оцінки знань, контролю і стимулювання якості навчального процесу, для якої характерні:

- відсутність розподілу функцій викладача з навчання та оцінки результатів навчання, що служить живильним середовищем для відвертих корупціонерів і хабарників, це дозволяє низькокваліфікованим викладачам маскувати свою неспроможність пристойними показниками успішності студентів;
- повна залежність студента від призначеного йому викладача і недетермінованість його майбутньої оцінки з досліджувано-

го предмета, що допускає в стосунках пари “студент — викладач” як невинуватений лібералізм, так і часто неприховуваний, як правило, деспотизм викладача щодо студента.

Система вищої освіти, що склалася в Україні завдяки наполегливій самовідданій праці багатьох поколінь педагогів, викладачів, науковців, талановитих адміністраторів, є її національним надбанням. Ця система повністю співзвучна менталітету учнів та їх батьків. Вона побудована відповідно до кращих традицій гуманізму, просвітництва, дбайливого поводження з всесвітньою культурною спадщиною. Національна система вищої освіти відповідає найвищим світовим критеріям. Освіта (професійна освіта) є вирішальним чинником модернізації українського суспільства. Якщо модернізація — мета розвитку того чи іншого суспільства на певному історичному етапі, то вона не може здійснюватися без розвитку економіки, політики, і в тому числі — системи освіти. Саме система освіти реалізує важливі цілі суспільства, оскільки є засобом підготовки типу особистості, який потрібен даному суспільству для його успішного функціонування і розвитку того чи іншого типу професійного працівника в економіці країни. При нинішньому реформуванні професійної освіти необхідно орієнтуватися на особистість, на пріоритети розвитку людського потенціалу. Отже, можна виділити два основних шляхи вирішення проблем модернізації професійної освіти в контексті Болонського процесу.

Насамперед необхідно підвищувати якість професійної освіти в напрямі підготовки висококваліфікованих компетентних фахівців, здатних знайти себе на ринку праці не тільки в Україні, а й в інших країнах і підвищувати свою кваліфікацію протягом усього життя. Для цього потрібна багаторівнева система з наявністю гнучких внутрішніх можливостей, які дозволяють здійснювати горизонтальні й вертикальні переміщення, що забезпечує спадкоємність із програмами вищої освіти.

По-друге, в учнів повинна з'явитися можливість отримання безперервної освіти — продовження навчання та перенавчання, що дозволяє людям реагувати на сигнали економіки, що динамічно розвивається, і зміни кон'юнктури ринку праці. Для досягнення цих цілей може знадобитися проведення реформи не тільки установ професійного навчання, а й загальної освіти, щоб усі учні, незалежно від здібностей, навчалися за відповідними навчальними програмами, набуваючи при цьому навичок і знань, необхідних для продовження освіти після проходження обов'язкового курсу навчання, а під час роботи мали можливість неперервної освіти.

З іншого боку, модернізацію і гармонізацію слід здійснювати так, щоб не ущемити національні традиції освіти, а також цілісність українських академічних шкіл і методів. Ні ізоляція від Болонського процесу, ні нав'язування зовнішніх стандартів українській вищій освіті не мають політичного майбутнього.

Україні необхідно форсувати здійснення реформ. Треба переходити на

загальноєвропейський стандарт. Але робити це слід комплексно, продумано, в тісній взаємодії між державою, вузами, бізнесом і суспільством, уміло поєднуючи збереження національної специфіки з прийнятими рішеннями тих, на користь яких зробили вибір 44 інші держави. Причому при підготовці стратегічних рішень в умовах формування спільного ринку освітніх послуг важливо враховувати, що йдеться не тільки про структурну модернізацію вищої школи, а й про те, щоб переконати інші країни в адекватності здійснюваних заходів і надійності очікуваних результатів. Зокрема, це стосується зміни тривалості середньої і вищої освіти, підрахунку кредитів, надійності виданих дипломів. Особливої уваги заслуговує проблема захищеності та достовірності дипломів про вищу освіту. Оптимальне рішення — створення федерального реєстру, в якому реєструвалися б усі видавані дипломи, і відповідної бази даних, необхідної для термінової, простої й оперативної перевірки інформації персонального характеру. При проведенні модернізації вищої школи надзвичайно важливо уможливити урізноманітнити і осучаснити методики навчання, надати освітньому стандарту велику гнучкість, зорієнтувати університети на більшу мобільність, співробітництво, відкритість до внутрішньоукраїнських і міжнародних обмінів.

Одним із напрямів гармонізації освітніх систем у рамках Болонського процесу є перехід на систему кредитних годин або перекладних залікових одиниць. Такий перехід іноді помилково сприймається як простий перерахунок навантаження в

академічних годинах у “кредити”. Насправді це означає зміну технології навчання та організації навчального процесу глибшими і серйознішими труднощами та наслідками, ніж перехід на систему бакалавр-магістр. Перехід на кредитну систему вимагає визначення вихідного співвідношення аудиторної та самостійної роботи студента. На рівні бакалавра факультетом було прийнято співвідношення 1 : 2, на рів-

ні магістра — 1 : 3. Найрозвиненішим сьогодні є використання кредитів на магістерському рівні. Болонський процес для України з’явився в потрібний час, він надав можливість осмислити і вибрати конкретні рішення наших власних давно назрілих проблем і напрями модернізації вищої школи. Приєднання до Болонського процесу сьогодні є найлогічнішим шляхом модернізації української вищої освіти.

А. О. БІЛОУС

канд. іст. наук, доц.

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

А. О. ЛЯХОВИЧ

докторант

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 44—51

Активна співпраця України з країнами Європи у гуманітарно-освітній сфері передбачає не лише адаптацію системи національного законодавства в галузі забезпечення прав громадян на отримання якісної і сучасної освіти, а й застосування європейських стандартів та наявних у Європі моделей освітнього процесу в нашій країні. Відтак набуває особливої значущості не лише проведення відповідних реформ в освітній сфері, а й науковий аналіз тих сучасних управлінських практик, які здатні сприяти розбудові ефективної системи державного управління вищою освітою. Все це робить проблематику управління вищою освітою однією з пріоритетних тем сучасної науки державного управління.

Разом із тим, наголошуючи на науковій значущості загальних досліджень державного управління вищою освітою в Україні, не можна не зазначити на винятковій актуальності спеціальних розвідок, присвячених реформуванню системи дер-

жавного управління вищою освітою в Україні у контексті її приєднання до Болонського процесу. Актуальність зазначеної проблематики зумовлюється рядом причин, з-поміж яких слід насамперед звернути увагу на такі.

По-перше, освітній рух в Європі другої половини ХХ ст. був істотно зумовлений реальними змінами, що відбувалися у світі: проблемами глобалізації, становленням інформаційного суспільства, посиленням міграційних процесів, мобільності ринку праці, міжкультурних обмінів, а головне — об'єктивно сформованою потребою навчитися співдружності та співпраці, зберігаючи власну етнічну, культурну, релігійну та іншу різноманітність, поважаючи один одного. З огляду на це, інтеграційний процес в освіті й науці має дві складові — формування співдружності провідних європейських університетів та об'єднання національних систем освіти і науки в загальний європейський простір з єди-

ними вимогами, критеріями та стандартами. Головною метою зазначеного процесу є консолідація зусиль наукової та освітянської громадськості й урядів країн Європи для підвищення конкурентоспроможності європейської науки та вищої освіти у світовому вимірі. Оскільки ті самі завдання стоять нині і перед Україною, то вивчення європейського досвіду становить важливе завдання як у власне теоретичному, так і у практичному аспектах.

По-друге, не можна не зазначити, що приєднання України до Болонського процесу поставило перед нашою країною завдання щодо активізації цілого ряду реформ у галузі вищої освіти. Одним із найважливіших елементів цього реформування є модернізація управління вищою освітою, що передбачає не лише переосмислення загальної ролі держави у галузі вищої освіти, а й запровадження принципово нових методів і стандартів управління у даній сфері. В результаті цього актуалізується потреба в науковій розробці таких моделей державного управління вищою освітою, які б дозволили максимально ефективно поєднати вимоги Болонської системи з тим позитивним та цінним досвідом, який було накопичено Україною в галузі управління освітнім процесом, і зокрема — вищою освітою.

По-третє, варто зазначити, що нові вимоги підготовки кадрів та організації освітнього циклу у Європі змушують суттєво переглянути традиційні підходи до організації та функціонування національних систем управління освітою. Тому подальша міжнародна та європейська

інтеграція передбачає активне запровадження в Україні нових управлінських практик, а також тих моделей і стандартів вищої освіти, які наразі визначають дану галузь у країнах ЄС. Для цього необхідно насамперед активно запроваджувати Болонську систему, спроможну не лише сприяти модернізації вищої освіти в Україні, а й гарантувати наближення державного управління вищою освітою до сучасних європейських стандартів.

Основні структурні та змістовні перетворення вищої освіти західноєвропейських країн відбувалися у 70—80-х рр. XX ст. Спочатку було сформовано політичну волю учасників, правову основу процесу (Договір про створення Європейського Союзу, статті 149, 150), соціально-економічну базу, а спроби надати вищій школі загальноєвропейського характеру фактично розпочалися 1957 р., з підписання Римської угоди. Згодом ці ідеї було підтримано на двох спеціальних міждержавних нарадах міністрів освіти. На першій, 1971 р., було сформульовано п'ять основних завдань, виконання яких мало сформувати спільний освітній простір: взаємне визнання дипломів про вищу освіту; заснування першого європейського університету нового (загальноєвропейського) типу; кооперація в галузі середньої та післясередньої освіти; створення Європейського центру вищої освіти; організація позанаціональних інституцій вищої освіти. Однак найважливішими документами, які не лише мали базове правове значення, а й закріпили спільні освітні цінності, стали документи, прийняті керівництвом

європейських університетів. У 1988 р. ректорами 430 університетів була підписана Велика хартія університетів — “Magna Charta Universitatum”. Головні принципи хартії це: незалежність та автономія ВНЗ; єдність навчання та наукових досліджень; свобода досліджень, освіти та викладання як основний принцип університетського життя; вірність традиціям європейського гуманізму; взаємний обмін інформацією та документами, а також збільшення спільних проєктів. Університети отримали право формувати спільну політику щодо надання студентам стипендій, досягання еквівалентності статусу дипломів, титулів, іспитів (без упередження до національних дипломів). Наступні документи лише закріпили окремі правові позиції. У 1992 р. було підписано Маастрихтський договір. Нарешті у 90-х рр. розпочався Болонський процес. Він є важливим механізмом узгодження, взаєморозуміння, оптимізації відносин між країнами та їх освітніми системами, а за своїми цільовими і змістовними даними вбачається не як початок нового витка корінних реформ вищої освіти в країнах Європи, а як природний етап практичного здійснення стикування вже наявних систем вищої освіти відповідно до нових геополітичних і економічних реалій, установлених на європейському континенті. Європейські вищі навчальні заклади взяли на себе завдання та головну роль у створенні Європейського простору вищої освіти, який став одним з найважливіших чинників політики [1, 34–41].

Базовими документами, які започаткували об'єднальні процеси, були: а) Лісабонська конвенція

(1997) “Про визнання кваліфікацій для системи вищої освіти європейського регіону”. В конвенції зафіксовані домовленості щодо основних термінів, за допомогою яких описуються моделі вищої освіти в Європі, визначені компетенції державних органів, узгоджені основні принципи та механізми визначення кваліфікації вищої освіти, їх оцінка тощо; б) Сорбонська декларація (1998) “Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти” щодо узгодження структури системи вищої освіти в Європі. В декларації йшлося про формування відкритого європейського простору у сфері вищої освіти, прозорість, легкість та зрозумілість дипломів, ступенів і кваліфікацій, використання кредитів ECTS, міжнародне визнання бакалавра, стимулювання процесу вироблення єдиних рекомендацій для зближення систем вищої освіти; в) Паризька зустріч міністрів освіти провідних європейських держав (1998), де були узгоджені питання щодо структури системи вищої освіти та кредитів, які може отримати кожен, хто бажає навчатися у європейських університетах. Ключовими принципами інтегрованої моделі європейської освіти було проголошено мобільність, визнання дипломів, доступ до ринку праці. Ці документи були розроблені представниками країн Європи під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО [2, 7–9]. 19 червня 1999 р. у Болоньї 30 міністрів освіти від імені своїх урядів підписали документ, який назвали “Болонська декларація”. Цим актом країни-учасниці узгодили спільні підходи до національних сис-

тем вищої освіти та домовилися про створення єдиного європейського освітнього та наукового простору до 2010 р. В документі зазначалося, що метою процесу є збільшення європейської міжнародної конкурентоспроможності, яка відповідає культурним і науковим традиціям Європи. Для створення Зони європейської вищої освіти необхідно досягти таких першочергових цілей, як: створення Європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян із можливістю їх працевлаштування; посилення міжнародної конкурентоспроможності як національних систем вищої освіти, так і європейської в цілому; досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти; формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи у цілому; підвищення визначальної ролі університетів у розвитку національних та європейських культурних цінностей; змагання з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив та престиж. Фактично Болонські реформи — це європейська реакція на світові тенденції розвитку вищої освіти (глобалізація, інтернаціоналізація, диверсифікація вищої освіти, радикальне оновлення навчальних програм, розвиток соціального діалогу й соціального партнерства, рух від поняття кваліфікації до поняття компетенції, домінантна роль якості вищої освіти у реформуванні тощо) [3, 36—43].

Особливо важливим напрямом Болонського процесу стала диверсифікація вищої освіти, яка потріб-

на для ефективної організації національних систем, типів інститутів, орієнтації профілів підготовки та навчальних планів європейської вищої освіти. Важливе місце в реалізації Болонського процесу належить розробці на конференціях міністрів вищої освіти країн-учасниць та європейських навчальних закладів й освітніх організацій нових ініціатив, які сприятимуть реалізації цілей формування загального європейського простору вищої освіти. У комюніке 2001 р. було визначено нові напрями: навчання впродовж, підвищення ролі вищих навчальних закладів та студентів у Болонському процесі, які є повноправними членами співтовариства вищої освіти, робота над позитивним іміджем Європейської зони вищої освіти, підвищенню її привабливості та конкурентоспроможності для інших регіонів світу, зокрема, країн Латинської Америки. На конференції було заявлено, що освіта повинна розглядатися як суспільне благо [4, 56—67].

У 2005 р. до Болонського процесу приєдналась Україна, що дало їй право стати рівноправним учасником розбудови загальноєвропейського простору вищої освіти до 2010 р. Пріоритет надавався розвитку таких напрямів, як: трициклова система освіти в кожній країні-учасниці; національні системи гарантії якості освіти, що взаємодіють у загальноєвропейській структурі; взаємне визнання результатів та термінів навчання країнами-учасницями. Кожен із цих елементів має як національні параметри, так і європейські. У комюніке, прийнятому на конференції міністрів європейських країн від-

повідальних за сферу вищої освіти “На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації” (2007), було проаналізовано досягнення в реалізації ідеї Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) і зазначено, що за останні два роки відбувся чималий прогрес, особливо у створенні вищої освіти, орієнтованої на студента, а не викладача. Багато кроків зроблено у напрямі досягнення мобільності викладацького складу, студентів, випускників, створенні трициклової системи ступенів, визнання кваліфікацій, впровадження ECTS тощо. Перша конференція європейських навчальних закладів та освітніх організацій відбулась у 2001 р. — м. Саламанка (Іспанія). У її роботі прийняли участь представники понад 300 європейських вищих навчальних закладів. На ній було засновано Асоціацію європейських університетів (EUA). Прийнято головні принципи діяльності університетів — автономія з відповідальністю, освіта як відповідальність перед суспільством, вища освіта, ґрунтована на наукових дослідженнях. Університети отримали право формувати свою стратегію, обирати свої пріоритети в навчанні та провадженні наукових досліджень, витрачати свої ресурси, профілювати програми.

Друга конференція європейських навчальних закладів і освітніх організацій відбулась у травні 2003 р. На конференції було прийнято Грац — декларацію, де було розроблено напрям дій та структуру дослідження питань, що виникають. Були визначені: розробка допоміжних про-

ектів та програм; участь членських служб у дослідженнях, семінарах та студіях, політичних дебатах. Наслідком діяльності Асоціації європейських університетів була розробка та поширення проекту “Якісна культура” у понад 141-му закладі вищої освіти в 38 країнах, а також Програми оцінки закладу. Крім того, було реалізовано новий проект розвитку методики оцінювання для внутрішніх якісно-гарантійних програм Joint Master. Ще одним значним кроком на шляху Болонського процесу було прийняття у березні 2001 р. Гетеборзької конвенції Асоціацією національних студентських спілок в Європі (ESIB), а у червні цього самого року в Ризі було прийнято документ “Визнання результатів навчання у Болонському процесі”. Спільні ініціативи організацій, що підтримують та впроваджують у життя Болонський процес, призвели до розробки найвідоміших і ефективніших програм, які мають багаторівневий характер: “Створення сумісних (єдиних, подвійних) дипломів”, “Налагодження освітніх структур”, “Формування культури якості”, “Тенденції розвитку європейських освітніх структур”. Таким чином, у прийнятих документах були чітко окреслені контури Європейського простору вищої освіти, визначена його суть та відповідні механізми реалізації. Це не єдина уніфікована система освіти, а група з більш ніж 40—45 національних систем, які розвиваються відповідно до спільно погоджених принципів [5, 76].

Основою Болонського процесу є добровільна співпраця між різними національними системами під нагля-

дом Болонської робочої групи, яка була створена рішенням Берлінської конференції як контролююча структура із широкими повноваженнями, у тому числі для загального керування Болонським процесом. Група скликається не менше двох разів на рік та має очолюватися президентською владою Європейського Союзу у країні проведення наступної зустрічі міністрів. Загальна робота виконується Секретаріатом, організованим країною наступної зустрічі міністрів. Супровід Болонського процесу здійснюється рядом міжнародних організацій, таких як: Рада Європи, Комісія Європейського Союзу у сфері вищої освіти, Європейський центр вищої освіти (ЮНЕСКО), Асоціація Європейських університетів (EUA); державні об'єднання студентів в Європі (ESIB) тощо. До Болонського процесу були залучені й інші організації, такі як: Асоціація розвитку університетських шкіл бізнесу (AACSB); Атестаційна рада інженерних та технологічних спеціальностей (ABET); Група супроводу (підтримки) Болонського процесу (BFUG); Конфедерація Європейських шкіл у системі вищої освіти та досліджень (CESAEER); Європейська мережа національних інформаційних центрів (ENIC); Національні інформаційні центри з академічної мобільності визнання (NARIC); Європейська мережа забезпечення якості вищої освіти (ENQA); Європейська мережа підвищення якості вищої освіти (EQUIS); Європейська асоціація вищих навчальних закладів (EURASHE); Інформаційна мережа з питань освіти в Європі (EURYDICE); Європейська

федерація національних інженерних асоціацій (FEANI); Міжнародна асоціація президентів університетів (IAUP); Міжнародна мережа агентств із забезпечення якості вищої освіти (INOAAHE); Національні інформаційні центри з академічної мобільності визнання (NARIC); Союз конфедерацій промисловців та роботодавців Європи (UNICE); Європейський консорціум із акредитації (ЕСА) тощо. Тобто до Болонського процесу залучено досить значні міжнародні сили, які сприяють його успішному втіленню в Європі. Вихідні позиції учасників процесу у тексті Болонської декларації формуються наступним чином: “Європа знань” є на сьогодні широко визнаним незамінним фактором соціального і людського розвитку. Болонський процес — один із інструментів не лише інтеграції в Європі і в Європу, а й інструмент загальної світової тенденції нашого часу — глобалізації.

Якість вищої освіти в контексті Болонського процесу є основою створення Європейського простору вищої освіти. На європейському рівні країни-учасниці Болонського процесу спільно з Європейською мережею забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та у співпраці з Асоціацією Європейських університетів (EUA), Європейською асоціацією вищих навчальних закладів (EURASHE), Державним об'єднанням студентів в Європі (ESIB) почали розробляти механізми щодо узгодження стандартів, процедур та рекомендацій з питань гарантії якості вищої освіти. У ході Болонського процесу виявилася тенденція щодо змішування та накладання десяти напрямів процесу

один на одного, в той самий час почали виникати нові поняття. Це відбувається тому, що визначені напрями діяльності не ставлять конкретно кінцевої цілі. Болонська декларація висунула завдання щодо відповідності вчених ступенів на європейському ринку праці. Класифікація ступенів та кваліфікацій має важливе значення та свідчить про важливі перехідні межі від системи освіти до ринку праці у межах конкретної країни.

Однією зі складових Болонського процесу є запровадження європейської системи перезарахування кредитів за типом ECTS, необхідне для підтримки великомасштабної студентської мобільності. Відповідно до Болонського процесу пропонується запровадити в усіх національних системах освіти систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. За основу пропонується прийняти ECTS, зробивши її накопичувальною системою, здатною працювати в рамках концепції “навчання впродовж усього життя”. Важливими є чинники сприяння європейському співробітництву в забезпеченні освіти з метою розробки критеріїв та методологій, які можна зіставити, а також введення контролю якості освіти. Одночасно передбачається встановити стандарти транснаціональної освіти [6, 96]. Ще один важливий аспект — введення модульного навчання. Широке практичне використання модульних технологій пов’язане з їх гнучкістю та адаптивністю [7, 97–98].

У світовій системі вищої освіти, крім ECTS, широко використовуються й інші системи кредитів, такі як: USCS — американська система кре-

дитів, CATS — британська система кредитів накопичення і перекладу, UCTS — система передачі університетських кредитів у країнах Азії та басейну Тихого океану. Тому на концептуальному рівні необхідно вирішити проблему: або адаптуватися під одну з відомих, або розробити свою власну національну систему. ECTS нині рухається від своєї обмеженої вузької експериментальної стадії до ширшого використання як елемента європейського масштабу у вищій освіті. За своєю суттю ECTS не регулює змісту, структури чи еквівалентності навчальних програм. Це є питаннями якості, яка повинна визначатися самими ВНЗ під час створення необхідних баз для укладання угод про співпрацю. Використання ECTS є добровільним і базується на взаємній довірі освітніх закладів-партнерів [8, 80].

Таким чином, можна зробити наступні висновки. По-перше, на всіх етапах Болонського процесу проголошувалося, що цей процес: добровільний, поступовий, багатоваріантний, гнучкий, відкритий, ґрунтується на цінностях європейської освіти і культури та не нівелює національні особливості освітніх систем різних країн Європи, не руйнує національних особливостей освітніх систем. По-друге, як засвідчує практика, Болонський процес не слід ідеалізувати, адже в реальності він нерівномірний, суперечливий та складний. З огляду на це, як приєднання до цього процесу, так і неприєднання мають свої переваги та ризики. Утім з урахуванням усіх “за” і “проти” для країн, які ставлять за мету економічний та суспільний розвиток і, зрештою, вступ до ЄС, альтернативи Болонсько-

му процесу немає. По-третє, динаміка Болонського процесу в контексті розвитку і трансформації системи державного управління вищою освітою в Україні — це поворот від зайвої економічної, ринкової, індустріальної освіти регіонального масштабу до соціальної орієнтації в загальному просторі. Отже, для державного управління вищою освітою в Україні Болонський процес постає насамперед як структурне реформування національної системи вищої освіти України, зміна освітніх програм і потрібні інституційні перетворення у ВНЗ.

Література

1. *Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (Документи і матеріали 2003–2004 рр.)* / За ред. В. Г. Кремня. — у 3-х ч. — Тернопіль: вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2004. — 147 с.
2. *Байденко В. І.* Болонський процес: структурна реформа вищої освіти Європи / В. І. Байденко. — М.: Дослід. центр проблем якості підготовки спеціалістів, Рос. новий ун-т, 2002. — 128 с.
3. *Байденко В. І.* Мировые и европейские тенденции развития высшего образования / В. И. Байденко. — М.: Просвещение, 2004. — 232 с.
4. *Болонський процес у фактах і документах.* — Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. — 52 с.
5. *Сухариков Ю.* Національні особливості впровадження додатка до диплома загальноєвропейського зразка у вищій освіті України / Ю. Сухариков // Вища школа. — 2006. — № 2. — С. 75–82.
6. *Петренко В. Л.* Стандарти вищої освіти у контексті Болонського процесу: історія, сучасний стан, перспективи (до 10-річчя впровадження стандартів вищої освіти в Україні) / В. Л. Петренко // Болонський процес в Україні. Проблеми освіти. — Вип. 45. — Ч. 1. — С. 66–103.
7. *Андрусь О.* Модульно-проектувальний комплекс: освітнє завдання та методологічна основа / О. Андрусь // Вища освіта України. — 2004. — № 1. — С. 97–98.
8. *Степко М.* Вища технічна освіта і наука України як фактори суспільного розвитку та інтеграції України у світове співтовариство / С. Степко // Вища школа. — 2004. — № 5–6. — С. 40–53.

ОСВІТНЯ ПАРАДИГМА КУРСУ ДИПЛОМАТІЇ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 52—56

Для кращого вибору способів та методів підготовки дипломатів зупинімося на деяких змістовних характеристиках та параметрах становлення цього інституту та його національних особливостях. Звернемося до оригінальної теоретичної моделі російської дослідниці Т. В. Зонової. Спираючись на компаративний й системний аналіз, вона розробила модель сучасної дипломатії як динамічної в історії суспільства категорії, розвиток якої зумовлений процесами виникнення держав нового типу. Зонова характеризує дипломатичну систему як глобалізацію *ante litteram*, як таку, що започаткувалася в певний час (епоха Відродження) і в певному місці (держави Апеннінського півострова), і з часом поширилася на весь світ. Зазначене уможливорює пояснити часовий розрив, який виник між виникненням професійної дипломатії й появою сучасної моделі дипломатичної служби, це дає змогу прогнозувати майбутній вектор розвитку дипломатичної служби і коло світових проблем, якими займатимуться дипломати. Аналізуючи наявні тенденції в дипломатії, дослідниця прогнозує зростання її ролі в забезпеченні розвитку суспільства через орга-

нізацію глобального діалогу, в основу якого закладено принципи справедливості й прав людини, толерантності й культури миру. Саме дипломатія є найефективнішими інструментом для встановлення й підтримки життєво важливого діалогу з цих проблем людства [1].

Принагідно звернемося до думки політичних антропологів, а саме: Маршала Салінза та Елмана Сервіса. У своїй праці “Еволюція та культура” вони створили еволюційну модель як протиставлення неорганічній еволюції (зростання безпорядку, що переходить в однорідність) [2]. Культурна еволюція, на їхню думку, відзначається збільшенням організації, зростанням концентрації енергії та збільшенням неоднорідності, містить як прогрес, так і кризу — адаптивну модифікацію та відхилення, і тут може допомогти дипломатія. Маршал Салінз, розвиваючи цю теорію у розділі “Мінова вартість і дипломатія примітивної торгівлі” книги “Економіка кам’яного століття” [3], відзначає, що вже стародавній світ стояв перед вибором сценарію конфлікту чи компромісу через домовленості щодо використання спільних природних ресурсів. При встановленні дружніх відносин з

чужоземцями виникає торгове товариство або торгова спорідненість і, що особливо істотно, досягається це засобами самого обміну. Економічні відносини виступають також як дипломатичний маневр. В такому контексті міжгруповий обмін слугує не тільки “моральній меті” встановлення дружби, а й запобіганню ворожнечі.

Про актуальність такого підходу стверджують італійський дослідник Джованні Маджі (Giovanni Maggi) та Х. Канройсер (H. Kunreuther) із Пенсільванського університету. Проаналізувавши тенденції в торгових договорах СОТ [4], контекст МВ зі зростаючою кількістю природних, техногенних катастроф, соціальних потрясінь, екстремальних явищ [5], вони дійшли аналогічного висновку про необхідність компромісу та “моральної мети” в правилах гри дипломатії.

Принагідно зазначмо, що концепт “моральної мети” було задекларовано ще в джерелах стародавньої Індії (Манавадхармашастрі, Артхашастрі). В Манавадхармашастрі (закони Ману) приділяється багато уваги особистим якостям дипломатів, від яких залежить успіх дипломатичних місій. Мистецтво містрішартха (дипломата вищої категорії) полягає в умінні запобігти війні та зміцнити мир. Мир і його протилежність (війна) залежать від послів, оскільки лише вони створюють і сварять союзників. А тому, за законами Ману та Артхашастри, дипломат має бути людиною передбачливою, всебічно освіченою і здатною приваблювати до себе людей [6].

Ще один момент, характерний для міжнародних відносин, помітив

Чжао Хунвей [7]. Цей сучасний фахівець із політики КНР вважає, що нині Китай не відмовився від принципу суперпланування (стратегемності) “єдиноначальності”. Справді, китайська дипломатія має значний історичний досвід у застосуванні маніпуляції в різних сферах суспільного життя. Маніпулятивний підхід там був досить органічно включений в мистецтво таємного управління противником. Цю практику описав Сунь-цзи. Він створив трактат, присвячений військовій стратегії та політиці, можливості перемогти небезпеку ще до того моменту, як вона оформиться. Такі стратегічні плани в сучасній науці називають “стратагемами”. Необхідність розробити стратегічний план, який дозволяв би за допомогою прихованих дій, не вступаючи у відкрите протистояння, перемогти супротивника, стала на озброєння політиків і дипломатів.

Інша прикметна риса досліджуваного інституту полягає в появі постійних дипломатичних представників. Необхідність у них породили взаємовідносини міст-держав Північної Італії. Першість у цьому належить Венеції, Мілану, Неаполю і Рагузі, розташованій на березі Адріатичного моря, а також Франції. У кінці XV ст. постійні дипломатичні представники з’являються також у Парижі та Лондоні. Особливо відчутний поштовх на шляху розвитку дипломатичного права мав Віденський конгрес, який відбувся 1815 р. Фактично на ньому проведено першу кодифікацію норм цього інституту. У прийнятому Регламенті був підтверджений принцип суверенної рівності держав, якого до цього часу

не дотримувались дипломати різних держав. Відлік нової дипломатії ХХ ст. потрібно вести від Версальського договору 1919 р. і створення Ліги Націй. Важливим етапом її розвитку був Паризький мирний договір 1928 р., який заборонив війну як знаряддя національної політики, але, на жаль, не став надійною перепорою для розв'язання Другої світової війни. Статут ООН, створення якого ініціювали США, Велика Британія, СРСР і Китай, мав на меті внести у міжнародні відносини (а отже, і в дипломатію) право і порядок та ефективну систему колективної безпеки.

Зіткнулися, отже, між собою два вектори принципових засад зовнішньої політики — ідеалізм у постановці проблем і прагматизм у досягненні завдань національної безпеки. З одного боку, дипломатія будується на довірі. Прикладом може бути факт, наведений в мемуарах А. Ф. Добриніна — посла СРСР в США при шести президентах в 1962—1986 рр. Добринін пише, що в період підготовки візиту Ніксона в СРСР виникла унікальна ситуація в його дипломатичній практиці, коли помічник президента (Г. Кіссинджер) таємно інформує іноземного посла про те, що знав і що не знав держсекретар (Б. Роджерс) із переписки президента США (Ніксон) із керівниками іншої держави [8, 234]. Пізніше Добриніна було під'єднано до спеціальної закритої урядової мережі з Кіссинджером. Проте високий рівень дипломатії Генрі Кіссинджера та Добриніна не допомогли їх керівникам, оскільки вони орієнтувалися на логіку боротьби за світове лідер-

ство. Захоплення таємною дипломатією призвів адміністрацію США до відомого скандалу щодо зловживання таємними прослуховуваннями політичних опонентів, названий “Уотергейтом”, та руйнування кар’єри президента Річарда Ніксона. СРСР не витримав тиску зовні та витратності мілітаризованої економіки в умовах відсутності адекватного менеджменту.

Тобто іншою прикметною рисою дипломатії є ще один “розрив”, який першим помітив напередодні Першої світової війни італійський дипломат Даніель Варе. Це неспівпадання можливостей дипломатичної служби з бажанням еліти досягти позиції гегемона. У дипломатів така обставина викликає іронічну посмішку, а у політиків — скандал [9].

Принагідно відзначимо, що нині страгатами використовують і сучасні західні імперії у вигляді “керованого хаосу”, інформаційних витоків. Йдеться про той факт, що по аналогії зі справою “Уотергейт” відбувається “Кейблгейт” — телеграмний скандал, який зачепив інтереси цілого ряду політиків і певним чином підняв питання про довіру до дипломатії та дипломатів. У ніч на 29 листопада 2010 р. сайт WikiLeaks, а також такі впливові ЗМІ, як El País, Le Monde, Der Spiegel, The Guardian, The New York Times, журнал “Русский репортер”, почали публікацію секретних депеш американських дипломатів, отриманих із закритої бази даних SIPRNet. Зміст депеш містить інформацію посольств про: події в країнах СНД та найближчому зарубіжжі; відносини НАТО з країнами Балтії, військові операції США

в Косово, Афганістані, Іраку (400 тис. документів); проблеми економіки, фінансів, енергетики (захист американських платіжних карток, ENI — Газпром); політика (оцінка якостей світових лідерів, ядерні технології, тероризм). Самі по собі матеріали не мали грифу “надзвичайно секретно” (тобто не стосувалися діяльності спецслужб, спецоперацій та дипломатії перших осіб), не містили невідомої інформації для загалу світової спільноти, а тим більше для аналітиків. Викликом для політиків і дипломатичної еліти стала сама можливість втручання в їхні справи простих людей з вулиці (із Мережі) та широкого розголосу всього цинізму, а також пліткового характеру повсякденної міжнародної рутини і політичного процесу. А ЗМІ забезпечили ще незалежну експертизу доцільності та ефективності певних рішень, що виявило особисту зацікавленість політиків. Проте адміністрація США не спростувала опублікованого та розкритого, не відмовилася від своїх співробітників і не пред’явила звинувачень у наклепі. Її представники говорили лише про завдання шкоди для національної безпеки.

Аналіз показує, що WikiLeaks, що виникла як маловідома служба, досягла свого максимуму в 3 % інформаційного простору в листопаді — грудні 2010 р., потім стабілізувалася на рівні 0,5 %, увійшла в наше життя, як один з перших вісників відкритого інформаційного суспільства [10—11]. Служба WikiLeaks стала значною базою для здійснення подібних інформаційних операцій. Складається враження, що у

випадку з проектом WikiLeaks суспільство має справу з технологічним майданчиком (середовищем) для реалізації ідеологічних аспектів інформаційних операцій, спрямованих на ідеологічний вплив на населення в контексті нестабільних політичних ситуацій, дезорієнтації населення й створення паніки. Задекларована мета на початковому етапі розробки й реалізації проекту Wikileaks була досягнута. Опубліковані на порталі Wikileaks секретні матеріали заволоділи увагою світової спільноти. З появою portalу Wikileaks вплив Інтернет-простору зріс. Результатом стали як позитивні надбання, так і негативний потенціал можливих наслідків. Російський аналітик Олександр Баунов у своїй праці “Wikileaks: Дипломатия с черного хода” зазначає, що найнеприємнішим для американців був виток прямих та грубуватих висловлювань про іноземних лідерів. Там немає особливого криміналу, проте ситуація неприємна: це якби в кімнату нечутно ввійшов ваш знайомий в той самий момент, коли ви відверто обговорюєте його з друзями [12]. О. Баунов сам був дипломатом, тому його висловлювання мають коректний характер. Справжня картина можливостей інформаційних витоків особливо гостро виявилася під час подій в Єгипті, а особливо в Тунісі, де дві опубліковані депеші спрацювали детонатором вибухової хвилі протесту проти уряду.

Вищевикладене дозволяє дійти певних попередніх висновків: 1) готуючи дипломатів, необхідно враховувати, що нині дипломатію і воєнний сценарій розвитку подій

міжнародного життя розділяє лише тонка межа; 2) проектом WikiLeaks зроблена перша спроба інформаційного обмеження інституційної сутності держави з одночасним розширенням інформаційної складової суспільства; 3) однак при цьому необхідно враховувати, що “перерозподіл” інформації в суспільстві на певному етапі може стати болісним процесом. Події в Тунісі, Єгипті, Ємені, Судані підтверджують цю тезу.

Література

1. *Зонова Т. В.* Современная модель дипломатии: истоки становления и перспективы развития. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2003. — 336 с.
2. *Sahlins M.* Economic Antropology and Antropological economics // Social Science Information. — 1969, No 8 (5). — P. 13–33.
3. *Sahlins M.* Stone Age Economics. — London: Tavistock Publications Ltd. Tavistock, 1974. — P. 348.
4. *Giovanni Maggi.* A Political-Economy Theory of Trade Agreements / Giovanni Maggi, Andrés Rodr Águez-Clare // American Economic Review, American Economic Association, 2007. — vol. 97 (4). — P. 1374–1406.
5. *Kunreuther H.* Risk Analysis and Risk Management in an Uncertain World // Risk analysis. 2002, Vol 22, No 4. — P. 655–664.
6. *Дикишатар В. Р.* Рамачандра. Война в древней Индии. Философия, этика, стратегия, тактика / Пер. с англ. А. Б. Давыдовой. — М.: ЗАО Центрополиграф, 2012. — С. 304–305.
7. *Чжао Хунвэй.* Китайская дипломатия в контексте процессов взаимодействия и соперничества в Восточной Азии // Аналитические записки научно-координационного совета по международным исследованиям МГИМО (У) МИД России. — Вып. 1 (21), Янв. 2007. — М.: МГИМО — Университет, 2007 — С. 43.
8. *Добрынин А. Ф.* Сугубо доверительно. Посол в Вашингтоне при шести президентах США (1962–1986 гг.) / Анатолий Добрынин. — Изд. 2-е. — М.: Международные отношения, 2008. — 712 с.
9. *Daniele Vare.* Der Lachende Diplomat. — Hamburg: MCMLI. Paul Zsonnay Verlag. — 519 p.
10. *Горбатюк Н.* WikiLeaks: разоблачения, изменившие мир / Надежда Горбатюк. — М.: Эксмо, 2011. — 208 с.
11. WikiLeaks: кризис дипломатии. — Электронный ресурс. См. сайт. http://pkr.at.ua/news/wikileaks_krizis_diplomatii/2010-11-30-48
12. *Баунов А.* WIKILEAKS: Дипломатия с черного хода. — М.: Эксмо, 2011. — 370 с.

Л. Г. КАЙДАЛОВА

д-р пед. наук, доц.

Національний фармацевтичний університет, м. Харків

Н. Б. ЩОКІНА

канд. пед. наук, доц.

Національний фармацевтичний університет, м. Харків

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ ПЕДАГОГІКИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 57—59

У сучасних умовах підготовки конкурентоспроможних фахівців новітні педагогічні технології відтворюють один із напрямів педагогічної науки, який забезпечує досягнення цілей та підвищення ефективності навчально-виховного процесу, гарантує його високий рівень.

Упровадженню педагогічних технологій для підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах присвячені наукові праці А. М. Алексюка, В. П. Безпалька, В. П. Головенкіна, В. І. Євдокимова, І. П. Підласого, І. Ф. Прокопенка, Г. К. Селевка, С. О. Сисоєвої, Ф. Янушкевича та ін. [1, 2, 3, 5].

Навчальний процес магістрів педагогіки підпорядкований кредитно-модульній системі організації навчального процесу (КМСОНП). Це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів) як одиниць виміру навчального навантаження студента,

необхідного для засвоєння змістових модулів, блоку модулів.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу в Україні є основою всіх ланок вищої освіти: базової, повної, післядипломної, перепідготовки та підвищення кваліфікації, у тому числі в системі дистанційного навчання, а як і нова технологія організації навчального процесу, вона спрямована на підвищення якості вищої освіти.

Основою реалізації модульної технології навчання є розробка модульного структурування змісту дисципліни, де враховані такі вимоги: цільове призначення інформаційного матеріалу; поєднання комплексних, інтегрованих і конкретних дидактичних цілей; повнота навчального матеріалу в кожному модулі; відносна самостійність елементів модуля; реалізація зворотного зв'язку; оптимальна передача інформаційного й методичного матеріалу.

Інформаційно-комунікаційні технології у навчальному процесі нада-

ють можливості для його інтенсифікації, обробки великих обсягів інформації, активізації процесу засвоєння навчального матеріалу, здійснення контролю та коригування навчального процесу (у разі потреби).

Кафедрою педагогіки і психології Національного фармацевтичного університету розроблено комплекс електронних навчально-методичних матеріалів для організації навчального процесу для магістрантів зі спеціальності 8.18010021 “Педагогіка вищої школи”. До комплексу увійшли мультимедійні лекції, практичні завдання, завдання для контрольних робіт, завдання для самостійної роботи, завдання для тестового контролю, методичні рекомендації для студентів щодо самостійного опанування навчальним матеріалом, критерії оцінювання знань, умінь та навичок, список рекомендованих джерел. Викладачі контактують зі студентами за допомогою електронної пошти, залучають студентів до обговорення важливих проблемних питань, надають їм необхідні консультації.

Педагогічні технології можна розглядати як інструмент для трансляції і засвоєння професійного досвіду, адаптації до майбутньої професійної діяльності. Упровадження у навчально-виховний процес підготовки магістрів педагогіки проблемної технології навчання, кейс-технології та ін. дозволяє формувати професійну компетентність, педагогічну майстерність, розвивати педагогічну творчість, педагогічне мислення майбутніх викладачів, здатність бачити педагогічну проблему, аналізувати її та знаходити оптимальні шляхи її вирішення на

основі використання різноманітних форм і методів навчання. Проведення проблемних, мультимедійних, бінарних лекцій, лекцій-конференцій тощо дозволяє створити атмосферу інтерактивної взаємодії викладача з магістрантами, що сприяє активізації навчальної діяльності, впливає на мотивацію до навчання. Під час проведення семінарських і практичних занять магістранти опрацьовують кейси з психолого-педагогічних дисциплін, моделюють різноманітні ролі, проблемні ситуації, вирішують ситуаційні завдання. Використання інтерактивних методів навчання, тренінгів створює атмосферу занурення в умови майбутньої педагогічної діяльності, формує професійні вміння та навички вирішення педагогічних завдань. Під час проведення тренінгів відпрацьовуються вміння та навички педагогічної техніки викладача: психотехніки, міміки, пантоміміки, спілкування; опановуються прийоми відновлення фізичного та психічного самопочуття, подолання психологічних бар'єрів, подолання конфліктів, запобігання професійному вигоранню, керування увагою магістрантів, активізації їх навчально-пізнавальної діяльності тощо [4, 5].

Таким чином, упровадження сучасних педагогічних технологій дозволяє викладачеві оптимально вирішувати актуальні проблеми вищої професійної освіти, забезпечує високий рівень професійної компетентності майбутніх фахівців, впливає на ефективність навчально-виховного процесу та сприяє розвитку особистісних та професійно значущих якостей викладача вищого навчального закладу.

Література

1. *Беспалько В. П.* Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. — М.: Педагогика, 1990. — С. 19—25.
2. *Головенкін В. П.* Педагогіка вищої школи (Андрагогіка): підручник / В. П. Головенкін. — К.: КНТУ “КПІ”, 2009. — С. 380.
3. *Прокопенко І. Ф.* Педагогічна технологія / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. — Х.: Основа, 1995. — 105 с.
4. *Освітні технології: навч.-метод. посіб.* / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. / За заг. ред. О. М. Пехоти. — К.: А. С. К., 2001. — 256 с.
5. *Селевко Г. К.* Энциклопедия образовательных технологий: / Г. К. Селевко. — В 2 т. — М.: НИИ школьных технологий, 2006. — Т. 1. — С. 7—15.
6. *Ситуаційна методика навчання: теорія і практика* / упор. О. Сидоренко, В. Чуб. — К.: Центр інновацій і розв., 2001. — 256 с.

І. І. КАСЬЯН

канд. техн. наук, проф.

Інститут реклами, м. Київ

М. О. ПРИЩЕНКО

магістр, старш. викладач

Інститут реклами, м. Київ

СТИЛІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПРОЕКТУВАННІ WEB-РЕСУРСІВ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 60—64

Розробляючи стратегії розвитку, сучасні компанії, установи, підприємства не можуть ігнорувати нову он-лайн реальність. На початку ХХІ ст. Інтернет став найактуальнішим засобом рекламних комунікацій: 21 % населення Землі вже в мережі. У березні 2010 р. українська інтернет-аудиторія увійшла до десятки країн Європи за кількістю інтернет-користувачів, 75 млрд пошукових запитів реєструються щомісяця, кількість сайтів збільшується приблизно на 4—5 тис. щодня, банерна реклама агресивно повідомляє про товари і послуги. Навіть малий бізнес, невеличкі структури, навчальні заклади та творчі особистості мають власні WEB-ресурси: сайти-візитки, сайти-портфоліо, освітні сайти для швидкого ознайомлення з інформацією.

Зміна комунікативного простору зумовлює колосальні резерви для роботи в інтернет-мережі: відкриття доступу до світових ринків, вихід на які за допомогою стандартних інструментів був неможливим, прове-

дення відеоконференцій та лекцій, створення електронних навчальних баз для викладачів і студентів.

Сайт стає не тільки одним з основних елементів фірмового стилю, а й ефективним рекламним засобом. Інтернет-реклама сьогодні коштує дешевше, ніж друкована реклама, а обсяг рекламної інформації на сайті може бути практично необмеженим. Суттєвою перевагою є можливість ознайомлення з інформацією та відправкою замовлень, листів, пропозицій у будь-який час доби і, зокрема, від зарубіжних клієнтів або партнерів. Проте, якщо сайт незручно побудований, виявиться, що і немає практичної користі від нього. Останні дослідження американської компанії Enterpulse виявили, що підприємства, котрі мають неякісний сайт в Інтернеті, втрачають велику кількість потенційних клієнтів. Близько 66 % відсотків опитаних користувачів ні в якому разі не повернуться на ресурс, котрий їм не до вподоби. Ця тенденція також актуальна для інших країн, і зокрема України.

Нерозв'язаним питанням на сьогоднішній день залишається чітке визначення стилістичних аспектів WEB-дизайну. Не враховуючи тематичну спрямованість сайтів, дизайнери здебільшого самовиражаються та використовують еkleктичну суміш усіх можливих зображувальних засобів і комп'ютерних технологій. На жаль, далеко не всі сайти відповідають поставленим до них вимогам: ергономічності, естетичності, спрямованості до послуг компанії чи освітнього ресурсу тощо.

Найповнішим науковим дослідженням сайту як різновиду графічного дизайну є монографія Д. Бородаєва, де WEB-дизайн розглянуто як об'єкт візуальної культури. Він зазначає, що графічна мова WEB-дизайну розвивається під впливом соціокультурних процесів, які впливають на тенденції розвитку дизайну в цілому, а також завдяки специфіці комп'ютерних технологій. У цій галузі поки що відсутнє чітке визначення стилів [1, 201].

Отже, необхідно дослідити стилістичні тенденції сучасних сайтів і виявити типові помилки при стильовому вирішенні WEB-ресурсів. При зростанні вагомості мережі Інтернет відбувається взаємовплив дизайнерів та користувачів — дизайн та аудиторія розвиваються одночасно. Фахівцями сформульовано три основні вимоги до сучасних сайтів: корисність, функціональна зручність та візуальна естетичність [2]. В *юзабіліті* сайту (англ. *usability* — зручність користування) є кілька якісних чинників, які повинен урахувувати дизайнер, створюючи сайт, це:

- **зрозумілість** (наскільки легко користувач може виконати основні завдання, вперше зустрівши інтерфейс);
- **ефективність** (після того, як користувач ознайомився з дизайном інтерфейсу, чи зможе він виконати ті самі завдання);
- **запам'ятовуваність** (після того, як користувач через деякий час повернеться до того самого інтерфейсу, наскільки легко йому буде оновити свої навички роботи з ним);
- **помилки** (скільки помилок допускає користувач, наскільки важливі ці помилки, наскільки легко користувач може сам виправити свої помилки);
- **задоволеність** (наскільки користувачу приємно працювати з даним інтерфейсом).

Крім *юзабіліті*, сайт має багато інших якісних ознак функціонального дизайну, наприклад, корисність — чи є даний інтерфейс саме тим, що потрібен користувачу. Юзабіліті й корисність однаково важливі. І справді, навіщо людині відвідувати певний сайт, який має зручний та приємний в користуванні інтерфейс, якщо на цьому сайті немає тієї інформації, яка їй потрібна. І навпаки, навряд чи людина буде відвідувати сайт, на якому є необхідна їй інформація, але сайт незручний, незрозумілий у користуванні та перевантажений елементами. Яка користь від інтернет-магазину, якщо споживач не може знайти потрібний йому товар?

Проаналізуємо, яким повинен бути дизайн сайту. На даний момент існує п'ять основних концепцій дизайну WEB-сторінки [1].

“Стильна концепція”. Сайт — спрямований на красу, як самоціль, та дає можливість виявити творчий потенціал дизайнера. Основними особливостями таких сайтів є наявність великих незаповнених полів, мінімальне використання тексту, уважне ставлення до співвідношення, позиціонування, вирівнювання основних навігаційних та інших елементів у рамках модульної сітки. Колірне вирішення цих сайтів добирається дуже ретельно, це переважно 2—4 близьких один до одного пастельних або малонасичених відтінків (чи ахроматична гама). Це саме той стиль, який потрібно використовувати для компаній, що бажають підкреслити стабільність, упевненість у своїх силах, надійність, відповідальність, солідність. Ними можуть бути державні заклади, академічні установи, банки, супермаркети побутової та комп’ютерної техніки, інтернет-магазини, архітектурні студії тощо.

“Дитячий стиль”. Характеризується використанням яскравих, контрастних кольорів, активних рекламних звернень, простих форм в оформленні, підкреслено стилізованих зображень. Активне використання елементів Flash або анімованих GIF-файлів лише підкреслює риси, зазначені вище. У такий спосіб доцільно оформити сторінки сайтів розважального напрямку, сайти туристичних агенцій тощо.

“Бароко”. Це стиль, для якого характерна велика кількість дрібних елементів, орнаментів, що прикрашають сайт, використання неоднорідного або текстурованого фону, декоративних шрифтів у за-

головках. Його доцільно використовувати для сайтів історичного спрямування, арт-галерей, а також для сторінок ігрової та розважальної тематики.

“Колаж”. Для цього стилю характерно змішування великої кількості зображальних і текстових елементів у пістрявий колаж (фотографії, малюнки, текстури, растрові заголовки, кілька гарнітур шрифтів). Якщо зупинити свій вибір графічного вирішення сайту на цій концепції, потрібно дуже уважно і ретельно добирати елементи, не використовувати велику кількість принципів різних за накресленням шрифтів. Використовуючи цей стиль, дизайнер повинен мати почуття міри і завершеності праці, щоб візуально не перевантажити сторінку. Означений стиль є доцільним для туристичних компаній, розважальних проєктів, електронних версій популярних журналів, деяких поліграфічних підприємств, дизайн-студій.

“Академічний стиль”. Характеризується ця концепція майже повною відмовою від графічних засобів, тобто фотографій, малюнків, текстур, акцидентних шрифтів. На сторінці домінує текст, здебільшого використовуються гарнітури Arial, Verdana, Tahoma, рідше Courier, Times New Roman, Notice. Такий тип дизайн-вирішення доцільно обрати для електронних бібліотек, освітніх порталів, дошок оголошень, інформаційних проєктів, деяких навчальних та державних закладів тощо.

Виявлено основні проблеми сучасних освітніх сайтів: погана ергономіка (відсутність параметрів пошуку на сайті, неструктурова-

не меню), колористичний та стильовий хаос, неякісне інформаційне наповнення (відсутність певної інформації, застарілі дані, вільне оперування термінологією, сумнівні твердження), неякісне функціонування сервера (збої у роботі сервера, запит, залишений без відповіді, некоректне функціонування бази даних тощо).

Більшість освітніх WEB-ресурсів нині не відповідають або відповідають не в повному обсязі поставленим вимогам, які вже було зазначено. Наприклад, колористичне вирішення може бути чудовим, проте інформативність та ергономічність дорівнюють нулю; користь від такого сайту, його єдиний плюс — гармонічні колірні сполучення. Також можна відзначити зайве перевантаження головної сторінки новинами. На першій сторінці потрібно розміщувати інформацію про заклад, контакти та вартість навчання, якщо у ВНЗ є контрактна форма. Особливу увагу при створенні сайту слід приділити змістовному навантаженню. Що ми бачимо на сторінках сайту Академії управління та інформаційних технологій [4] в Бердянську? Чайки, корабель, хвилі... Сайт серфінгу? Сайт прихильників морської рибалки? Ось перші асоціації, які виникнуть у відвідувача цього сайту, але він аж ніяк не згадає про сайт Академії управління.

Проте, невдалий дизайн може відразу і не відштовхнути користувача, але лише тоді, коли йому дуже потрібна інформація або консультація. “По одежке встречают, по уму провожают”, — каже нам російське прислів’я. Користувач може бути

незадоволений дизайном сторінки, але якщо він зможе отримати там, і лише там, всю необхідну інформацію та консультацію, він повернеться на цей сайт і користуватиметься ним. Спілкування через сайт може бути статичним: це інформаційне наповнення, опитування на сайті, тобто засоби взаємодії, коли користувач шукає інформацію самотійно, але, відповідаючи на питання чи залишаючи коментарії, він також спілкується, висловлює свою точку зору або певні пропозиції. Також спілкування може бути динамічним: це форуми, чати, Інтернет-пейджери (MSN Messenger, ICQ, Skype), IP-телефонія. Кожен із вищезазначених засобів має свою специфіку. Форум доцільно створювати, якщо є чітка впевненість у тому, що він буде користуватися попитом, якщо є велика кількість користувачів, зацікавлених в обговоренні певної форми навчання, цін, конкурсів, програми навчання, її якості; проте в разі вузькоспеціалізованого навчання або семінару, скоріш за все, це буде “мертвий форум” і зіграє він лише негативну роль.

Налаштування на базі освітньої WEB-сторінки чату або ICQ доцільно для ВНЗ, основні партнери котрих знаходяться за межами міста, де діє заклад. Адже дуже часто є необхідність в обговоренні різних робочих моментів, а в регіонах клієнти не любляють довгих телефонних розмов. Якщо інститут має велику кількість заочників, що мешкають в інших країнах, відмінним рішенням стане IP-телефонія. На сайті ВНЗ розміщується посилання, активуючи яке, користувач зможе використати

Інтернет як телефонну лінію. Усе, що потрібно для цього, — встановити одну з безкоштовних програм та якісний доступ до мережі. При всіх позитивних аспектах даного методу спілкування він є й абсолютно безкоштовним.

Як вдалий приклад розробки освітнього ресурсу можна запропонувати власний інтернет-проект “Академія кольору” [6]. Графічну інформацію чітко структуровано, що допомагає легко знайти потрібний матеріал, обравши певну категорію відвідувачів, у даному випадку — студентів. Теоретичні матеріали на WEB-сторінках адаптовано для друку з вікна браузера, отже, користувач позбавлений необхідності відкриття іншого програмного забезпечення та копіювання тексту в вікно текстового редактора, щоб роздрукувати матеріали. У розділі “Практика” міститься багато прикладів вправ студентів із кольорознавства. Дизайн сторінок відповідає поставленим до освітніх сайтів вимогам, увага читача акцентується на графічному або текстовому матеріалі, залежно від розділу, в якому знаходиться користувач.

Для того щоб сайт створив позитивне враження на користувача, треба, дослідивши напрями діяльності компанії і з’ясувавши мету створення сайту, зі всією увагою обрати відповідне стильове вирішення. Проте, доцільного стилю недостатньо для повноцінного функціонування сайту. Лише при досконало створеній навігаційній системі, зручній системі пошуку інформації та при урахуванні всіх аспектів ергономіки сайту, які було зазначено, сайт принесе користь фірмі, підприємству, закладу, авторському проекту тощо.

Література

1. *Бородаев Д. В.* Веб-сайт как объект графического дизайна: монография / Д. В. Бородаев. — Х.: Септима ЛТД, 2006. — 288 с.
2. *Виртуальный* связной // Инвестгазета. — 2007. — 19 берез.
3. *Яцюк О.* Основы графического дизайна на базе компьютерных технологий / О. Яцюк. — СПб.: БХВ-Петербург, 2004. — 240 с.
4. www.ariu.berdyansk.net.
5. www.dizel.kiev.ua.
6. www.koloristika.info.

Є. В. КМІТА

канд. пед. наук,

*Навчально-сертифікаційний центр Державного підприємства
з обслуговування повітряного руху України, м. Київ*

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТАКСОНОМІЧНИХ ДІЄСЛІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АВІАДИСПЕТЧЕРІВ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 65–67

У Директиві Європейського Парламенту та Ради 2006/23/ЄС йдеться про те, що в процесі професійної підготовки “...Особи, що подали заяву на отримання ліцензії, мають довести свою компетентність у роботі авіадиспетчера або стажера авіадиспетчера. Докази, що демонструють їх компетентність, стосуються знань, досвіду, навичок і знання мови...” [1, L114/33].

Оскільки безпека в авіації безпосередньо залежить від якості професійної підготовки та роботи диспетчерів УПР, значну увагу до проблеми безпеки польотів у авіації приділяють не лише науковці й авіаційні оператори-практики, а й світові авіаційні організації, насамперед, такі як Євроконтроль та Міжнародна організація цивільної авіації — ІКАО.

Нині у процесі підготовки українських авіадиспетчерів у Навчально-сертифікаційному центрі Укрероруху широко використовуються відповідні програми професійної підготовки організації Євроконтроль (Eurocontrol), при цьому професійна

підготовка здійснюється за напрямками [2]:

- обслуговування повітряного руху (АТС);
- спеціальна підготовка персоналу з професійно орієнтованої та загальної англійської мови;
- професійна підготовка, перепідготовка, підтримання/відновлення та підвищення кваліфікації для внесення рейтингів, додатків (доповнень) до рейтингів та спеціальних відміток у відповідне свідоцтво: авіаційного персоналу з диспетчерського обслуговування повітряного руху тощо.

Варто зазначити, що ці програми містять пункт “Таксономія”, який загалом описує наступне [3]:

1.9. Таксономія

Мета підготовки може суттєво відрізнитись за рівнем вимог до слухачів стосовно їх знань, умінь та навичок щодо конкретних тем і підтем. Для чіткого визначення завдань навчально тренувального процесу запроваджена їх класифікація — таксономія.

Застосування таксономії під час розробки навчальних програм дає можливість чітко визначити рівень засвоєння знань, умінь та навичок слухачами з урахуванням вимог кожного етапу підготовки.

У даній класифікації зазначено п'ять рівнів (від 1 до 5, та первинний 0-ий);

Рівень 0. Вимагає мати уявлення (володіти інформацією) про об'єкт навчання.

Рівень 1. Вимагає наявності загальних знань предмета (спроможність пригадати основні моменти, запам'ятати та відтворити засвоєні дані).

Рівень 2. Вимагає розуміння предмета (інформації). Очікується, що слухач зможе зрозуміти інформацію в достатній мірі, щоб бути здатним її обговорювати. Слухач може уявити предмет обговорення, події, пов'язані з ним, та може оперувати цією інформацією.

Рівень 3. Вимагає глибоких теоретичних знань предмета та спроможності їх правильного застосування. Слухач може використовувати отримані знання, планувати свої дії й реалізовувати ці плани.

Рівень 4. Вимагає спроможність слухача діяти певним чином відпо-

відно до ситуації, яка характеризується правильною хронологією подій та адекватним методом вирішення проблемної ситуації. Ця спроможність характеризується стандартним способом дій у знайомій ситуації.

Рівень 5. Вимагає спроможність слухача аналізувати нову ситуацію з метою створення та застосування тієї чи іншої стратегії для вирішення складної проблеми. Характерним для цього рівня є те, що ситуація якісно відрізняється від такої, що зустрічалася раніше, та вимагає розсудливості та оцінки можливих альтернатив.

При цьому для вивчення будь-якої дисципліни, згідно з програмою підготовки, застосовуються не категорії “знати”, “мати навички” та “вміти”, а таксономічні дієслова відповідно до кожного вказаного вище рівнів. Наприклад, [3]:

Рівень 5.

Цей рівень означає уміння оцінити нову ситуацію для складання точного плану дій при вирішенні складної проблеми. Визначальною рисою є те, що ситуація якісно відрізняється від попередньої та вимагає вибору рішень та їх оцінки.

Стандартні педагогічні категорії	Таксономічні дієслова	Значення таксономічних дієслів	Примітки
Вміти	Appraise (Оцінити)	Визначати переваги, розцінити	
	Balance (Зіставити)	Зважувати, порівнювати (питання, два аргументи й т. д. один одному)	
	Discuss (Обговорити)	Вивчати за допомогою міркувань або аргументів	Елемент психології спілкування або аналітики

	Extemporize (Імпровізувати)	Виконати без підготовки	
	Imagine (Уявити)	Намалювати подумки в уяві що-небудь, думати, міркувати (роздумувати)	Суто психологічна категорія

Спроба співвіднести педагогічні категорії з дієсловами таксономії Євроконтролю, а також використання останніх у процесі професійної підготовки диспетчерів управління повітряним рухом виявила наступні проблемні питання:

- наявність суто психологічних категорій, які не зовсім зрозуміло, яким чином оцінювати в процесі екзаменаційного оцінювання або тестування;
- незрозуміле співвідношення педагогічних категорій “мати навички” та “вміти” із таксономічними дієсловами, тобто: які з таксономічних слів є навичками, а які вміннями, які необхідно сформулювати або перевірити.

Література

1. *Директива* Європейського Парламенту та Ради 2006/23/ЄС від 5 квіт. 2006 р. про ліцензію Співтовариства для авіадиспетчерів // Офіційний вісник Європейського союзу. — 27.04.2006 — С. L114/22—L114/37.
2. *Навчально-сертифікаційний* Центр Укрероруху [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tcc.uksatse.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=7&Itemid=37
3. *Програма* початкової підготовки диспетчерів управління повітряним рухом [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.e-learning.uksatse.ua/media/File/Training%20Programs/atm/Pochatkova%20podgotovka%20ATCO%20INITIAL%20TRAINING.pdf>

А. Ю. КОВАЛЬЧУК

зав. кафедри адміністративного права

Інститут права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ

І. Я. ВОРОНЕЦЬКА

аспірантка

Інститут права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПОВНУ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ ДІТЬМИ-ІНВАЛІДАМИ, СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 68—71

Однією з передумов успішного розвитку будь-якої держави є забезпечення нею свого майбутнього. Для цього потрібно створити ефективну систему освіти. Статус держави у сучасному світі визначається не військовими і економічними чинниками, а інтелектуальним потенціалом нації.

Отже, у державі необхідно також створити належні умови та забезпечення рівних можливостей для отримання повної загальної середньої освіти особами, найвразливіших категорій, зокрема дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, адже серед них значна кількість дітей-інвалідів, що в багатьох випадках і стало причиною відмови від них рідних батьків.

Про необхідність наближення освіти в Україні до міжнародних стандартів свідчить і той факт, що при реалізації гарантованого Кон-

ституцією України права на освіту виникають певні проблеми, які необхідно долати, і наближати умови отримання повної загальної середньої освіти до тих меж, які б робили випускників навчальних закладів конкурентоспроможними під час вступу до вищих навчальних закладів не лише в нашій країні, а й за кордоном.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою, і держава покликана забезпечити рівні та належні умови для її здобуття. Результатом отримання зазначеної освіти є соціальний і фізичний розвиток особистості, що стане основою для її подальшої освіти та трудової діяльності. Більшість дітей це усвідомлюють. Але відповідальність за здобуття повної загальної освіти покладається на батьків, а дітьми, позбавленими батьківського піклування, — на осіб, які їх заміню-

ють, або навчальні заклади, де вони виховуються.

За даними Міністерства освіти і науки України, станом на 01.01.2010 р. у загальноосвітні школи інтегровано понад 100 тис. дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі 45 тис. дітей-інвалідів [1, 60].

До національної мережі загальноосвітніх закладів входить 391 школа-інтернат, де навчаються 122,5 тис. дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку [2, 4]. Причому кількість дітей з особливими потребами щороку зростає, що зумовлює потребу у кваліфікованих кадрах та зростанні спеціальних (корекційних) закладів. Вони повинні обладнуватися спеціальними засобами, які допомагали б дітям і навчатися, і лікуватися одночасно. Сьогодні на заходи корекційно-лікувального характеру на одну дитину в середньому у країні виділяється 34 гривні на добу, тоді як, наприклад, обладнання для спеціального годування однієї дитини коштує не менш як 15 тис. гривень, а лікування складних комплексних дефектів розвитку, захворювання на ВІЛ-інфекцію вимагає ще більших коштів [2, 4].

Відповідно до Закону України “Про загальну середню освіту” батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей. І якщо у дітей, які мають батьків, такий вибір залишається, оскільки сьогодні створено та діють багато спеціалізованих шкіл (із поглибленим вивченням іноземних мов, математики, правознавства тощо), гімназій, ліцеїв тощо, то у дітей-сиріт та дітей без батьківського піклуван-

ня можливість вибору навчального закладу залишається мінімальною. Державними органами такі діти направляються у спеціальні заклади зазвичай за принципом територіальності. Для дітей, які не мають необхідних умов для виховання в сім’ї, створюються загальноосвітні школи-інтернати, дитячі будинки, в тому числі сімейного типу, з повним державним утриманням. Для дітей, що потребують тривалого лікування, створюються загальноосвітні санаторні школи-інтернати, дитячі будинки. Заняття проводяться з такими дітьми також у лікарнях, санаторіях, вдома. Але забезпечення належного здобуття знань дітьми з особливими потребами та організація навчального процесу залишається формальною, оскільки в чинному законодавстві відсутні чіткі приписи організації навчального процесу в зазначених закладах, робота педагогів не оплачується належним чином.

Однією із засад державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, — є створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, підготовка до самостійного життя; забезпечення вільним вибором сфери професійної діяльності, яка б оптимально відповідала потребам та бажанням особистості дитини та запитам ринку праці. На виконання зазначених завдань розроблено і затверджено Примірний галуzeвий стандарт надання соціальних послуг з соціальної адаптації учнів та випускників закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа. Для

учнів спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів), для розумово відсталих дітей, які за станом здоров'я можуть оволодіти професією певного кваліфікаційного рівня, у школах із відповідною навчально-матеріальною базою відкриваються 10-ті класи з поглибленою професійною реабілітацією. Протягом 2009 р. 5717 учнів (що складає 73,6 % дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа учнів 9—11 класів інтернатних закладів) пройшли курс навчання за Програмою центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [1, 98]. Як бачимо із статистичних даних, великий відсоток дітей залишається поза увагою соціальних служб.

Дбаючи про потреби дітей з обмеженими можливостями та враховуючи міжнародний досвід, в Україні впроваджується концепція інклюзивної та інтегрованої освіти. Вказується на необхідність забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів спеціальними підручниками і наочними дидактичними посібниками для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Навчати та виховувати таких дітей мають, крім вчителів школи, інші спеціалісти: вчитель-дифектолог, вчитель-логопед, соціальний працівник. Але чи доцільно вводити такі посади, якщо в загальноосвітніх закладах навчатиметься одна чи кілька дітей з обмеженими можливостями, адже оплата праці зазначених спеціалістів повинна бути на належному рівні та забезпечувати їм нормальне педагогічне

навантаження. За даними Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, лише 11 % шкіл відповідають вимогам для навчання дітей з особливими потребами [3, 14]. На практиці ця цифра ще нижча. Діти-інваліди, випускники загальноосвітніх закладів, які складатимуть ЗНО, під час реєстрації можуть вказати на те, що їм необхідні особливі умови, але чи будуть вони створені, в більшості випадків залежить від їх характеру.

В Україні відомі випадки закриття шкіл для навчання дітей з окремими вадами здоров'я всупереч бажанню батьків, оскільки у загальноосвітніх закладах не створюються належні умови для здобуття освіти такими дітьми.

Проблемним залишається питання щодо організації роботи вчителя, який доступно, на належному рівні має пояснити навчальний матеріал кожній дитині, але відомо, що деяким дітям-інвалідам потрібно приділяти більше часу, індивідуально працювати з ними, причому не повинні порушуватися права та інтереси інших дітей.

Заходи, передбачені розпорядженням Кабінету Міністрів України, дійсно покращили б умови дітям для отримання освіти, але всі вони передбачають значне фінансування, а, як відомо, у сферу освіти кошти виділяються не в достатньому обсязі. У Верховній Раді України зареєстровано законопроект "Про спеціальний збір на будівництво, реконструкцію та утримання дитячих будинків і шкіл-інтернатів для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку, а

також дошкільних та шкільних закладів освіти в сільській місцевості”. Пропонується запровадити спеціальний 1,5-відсотковий збір, який сплачуватимуть суб'єкти підприємницької діяльності, незалежно від форм власності та підпорядкування, які експортують чорні та кольорові метали, продукцію хімічної галузі. Вважаємо, що поєднувати можливість фінансування завдяки введенню спеціального збору є недоцільним, адже додатковий податковий тягар на підприємців може спричинити черговий супротив з їх боку. Доцільно було б при формуванні бюджету передбачити обов'язкове фінансування зазначених заходів завдяки наявним джерелам надходжень.

Отже, для забезпечення реалізації права на повну загальну середню освіту в Україні необхідний особливий підхід до навчального процесу через розроблення спеціальних загальноосвітніх програм та створення належних умов організаційно-технічного характеру.

Реалізуючи концепцію інклюзивної освіти, не допускати закриття спеціалізованих закладів для дітей з обмеженими можливостями. Необхідно надати право вибору навчального закладу, адже батьки в багатьох випадках виступають проти здобуття освіти їх дітей у звичайних школах, оскільки діти-інваліди можуть зіткнутися з проблемою адаптації та

нормального їх сприйняття з боку інших учнів.

Процес навчання дітей з обмеженими можливостями має бути поєднано з їх лікуванням, причому його створення та забезпечення повинно мати постійний та безперервний характер, починаючи з раннього віку дітей, адже відомо, що багато хвороб, які в нашій країні вважаються складними, за кордоном успішно лікуються, а діти здобувають належну освіту і мають змогу працевлаштуватися і досягати хороших результатів.

Література

1. *Забезпечення рівних можливостей та прав дітей в умовах зростання ризиків бідності населення* // (Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2009 р.) / М-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, Держ. департамент з усиновлення та захисту прав дітей, Держ. ін-т розвитку сім'ї та молоді / А. Г. Зінченко, Т. Ф. Алексеєнко, С. Ю. Аксьонова та ін. — К.: Бланк-Прес, 2010. — 152 с.
2. *Смітюх Г.* Держава зобов'язана забезпечити гідне життя наших дітей / Г. Смітюх // *Голос України*. — 2011. — № 204. — С. 4.
3. *Пасова Т.* Кошмар для гаманця, або Прощавай, школо! // *Голос України*. — 2012. — № 42. — С. 14.

Г. П. КОНДРАТЕНКО

канд. пед. наук

Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 72–75

Проблеми формування ціннісних орієнтацій та духовних потреб, утвердження моральних і естетичних засад у молодіжному середовищі особливо актуальні на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Вирішальним у формуванні особистості є період студентства, в якому відбувається процес професійного становлення та загальнокультурного розвитку людини. У підготовці сучасного вчителя значне місце відводиться формуванню гуманістичних ціннісних орієнтацій як характеристики духовного багатства особистості. Гуманістична спрямованість стає важливою складовою професійної праці вчителя. За цих умов гуманістичний потенціал особистості вчителя формується як цілісне утворення, яке структурується ціннісним ставленням до навчально-виховної діяльності, в процесі якої збагачується світогляд, активізуються духовні сили, розширюється морально-естетичний досвід.

На нашу думку, саме позанавчальна діяльність студентської молоді містить той необхідний потенціал, який сприяє становленню особистості сту-

дента як “людини культури”, присвоєння їм гуманістично-естетичних цінностей.

Проблеми гуманістично-виховних аспектів освіти, культурологічних засад навчально-виховного процесу розглядалися І. Бехом, Є. Бондаревською, О. Данилюком, В. Серебряковим, Н. Шапрановою та ін. Чимало досліджень присвячено проблемі виховання особистості з позиції вироблення гуманістичних ціннісних орієнтацій, серед яких роботи М. Беляєвої, М. Кібардіної, В. Повзун, М. Хохолуш, І. Чальцевої. Це свідчить про необхідність визначення шляхів, які б сприяли не тільки інтелектуальному розвитку майбутніх вчителів у процесі навчальної діяльності, а й формуванню гуманістично-естетичної спрямованості особистості.

Процес формування гуманістично-естетичної спрямованості особистості майбутнього вчителя здійснюється в умовах сучасного культурно-освітнього середовища університету, яке має значний гуманістичний потенціал. Цей потенціал заснований на реалізації устано-

вок до співтворчості, діалогічності, толерантності, свободи вибору, адаптивності студентів і викладачів, на визнанні активної позиції вихованця в самопізнанні, саморефлексії, його моральної та філософсько-світоглядної орієнтації. Реалізація гуманістичного потенціалу культурно-освітнього середовища ВНЗ визначається формуванням унікальної, цілісної особистості, відкритої для сприйняття нового досвіду, здатної на усвідомлений вибір у різноманітних життєвих ситуаціях і професійній діяльності.

Гуманістичний потенціал культурно-освітнього середовища університету дозволяє студенту випробувати себе в різних видах позанавчальної діяльності, з'ясувати їх особистісну цінність для себе. Кожен із видів позанавчальної діяльності студентів, зокрема: суспільно-політична, художньо-естетична, трудова, історико-культурна та етнографічна, фізкультурно-спортивна та організаційно-управлінська сприяє формуванню гуманістично-естетичної спрямованості особистості, "шліфує" морально-естетичні якості, допомагає розвитку емпатії особистості на рівні прийняття студентами гуманістичних ціннісних орієнтацій.

Гуманістичний потенціал культурно-освітнього середовища університету пов'язаний із розвитком творчого мислення, формуванням світогляду, вихованням естетичних почуттів. Формування гуманістично-естетичної спрямованості особистості майбутнього вчителя передбачає розвиток естетичних почуттів та здібностей, формування системи гуманістичних

цінностей і ставлення до світу та суспільства.

Естетичне ставлення людини до світу є одним із найважливіших видів ціннісного відношення. Естетичні творчі здібності розвиваються в естетичній діяльності, яка сприяє виявленню творчих якостей і збагаченню творчого потенціалу особистості. Естетична творча здатність, розвинена естетична сприйнятливість і вразливість додає естетичній діяльності особливого гуманістичного змісту. Крім того, саме через естетичну творчість у будь-якому виді діяльності людина знаходить повну свободу виявлення духовних і фізичних сил. Увага до емоцій, переживань, визнання естетичної цінності природи та мистецтва стає відкриттям для молодшої людини, сприяє самоствердженню у власних очах.

Сформувані естетичне ставлення — означає організувати найбільш всеохоплююче, гуманістично-орієнтоване ціннісне сприйняття, що допомагає освоєнню дійсності та здатне протистояти поширенню усіх видів естетично неповноцінної культури, агресії помилкових, антигуманних цінностей. В цьому процесі значний виховний потенціал має мистецтво, відмова від якого руйнує і культуру, і суспільство, і особистість.

Відображаючи і художньо відтворюючи життя людини та природи, суперечливий внутрішній духовний світ особистості, мистецтво несе у собі образи, ідеали, ідеї, мрії, прагнення, які є вищими гуманістичними цінностями. Майстерність педагога виявляється у вмінні за допомогою прекрасного в сві-

ті та мистецтві сформувати духовно багату, гуманістично-розвинену особистість. На наш погляд, саме гуманістично-естетичні риси особистості є одними з базових компонентів професіоналізму вчителя, запорукою його здатності до діалогу, співробітництва. Гуманістичний потенціал культурно-освітнього середовища стимулює естетичне сприйняття, яке, в свою чергу, реалізує комбінаторну потенцію уяви, активність мислення студента, підвищує його творчий потенціал. Таким чином, розвиток естетичного сприйняття пробуджує в особистості нові емоційні відтінки, збагачує естетичний смак та ідеали новими зв'язками, зіставленнями, асоціаціями, поглиблює оцінки, розширює емоційні контакти і активізує досвід творчої діяльності.

Дослідження гуманістичного потенціалу культурно-освітнього середовища ВНЗ дозволило нам виявити компоненти, що входять до структури гуманістично-спрямованої особистості вчителя: емоційність — домінантна емоційно-естетична орієнтованість в явищах реальної дійсності; безпосередність, заснована на індивідуальному досвіді гуманістичного світосприйняття; відкритість — прагнення до спілкування з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу; індивідуальність, пов'язана з особистісним характером світосприйняття; наявність ціннісних стереотипів — здатність до естетичного оцінювання; творча активність та наявність творчої інтуїції — здатність до прогнозування результатів творчо-естетичної діяльності, яка існує на генетичному

рівні та отримує розвиток у творчому процесі; цілісність творчого потенціалу особистості — особливе бачення світу, наявність гуманістичних знань, досвіду творчо-естетичної діяльності; свобода самовисловлення — вміння втілювати в будь-яку діяльність різноманітні творчі задуми.

Наявність цих компонентів забезпечує високий рівень духовного розвитку особистості майбутнього педагога, позаяк пов'язаний із здатністю створення і передачі гуманістично-естетичного досвіду поколінням, що підрастають. Ставлячи за мету формування гуманістично-естетичної спрямованості особистості, ми розробили деякі рекомендації з організації цього процесу:

- проведення кураторських годин — “годин духовності” та годин корпоративної культури з метою формування духовно-естетичних якостей молоді людини;
- проведення “круглих столів” на духовно-гуманістичну тематику з метою формування естетичних потреб та емоцій, виявлення творчої фантазії студентів та розвитку гуманістично-естетичної здатності особистості;
- проведення тренінгових занять з використанням елементів новизни, несподіваності та захоплення, створення атмосфери “творчих відкриттів”;
- використання завдань рефлексивного характеру, спрямованих на розвиток толерантності, милосердя, співпереживання, гуманних принципів життєдіяльності;

- використання завдань на самопізнання та створення програм самовдосконалення особистості;
- використання художньо-творчих завдань: створення гуманістично-естетичних етюдів у вигляді міні-творів, написання віршів, новел, педагогічних есе, які розкривають уявлення майбутніх вчителів про значущість гуманістичних цінностей у професійній діяльності;
- участь студентів у різних формах культурно-естетичної діяльності з обов'язковим виділенням індивідуальних досягнень кожного, що сприятиме впевненості у своїх силах, розвитку емоційної сфери й інтелекту.

Нами виявлені особливості формування гуманістично-естетичної спрямованості особистості майбутніх вчителів:

- процес формування гуманістично-естетичної спрямованості особистості здійснюється в умовах культурно-освітнього середовища ВНЗ, яке має значний гуманістичний потенціал;
- особливу увагу необхідно зосередити на взаємозв'язку гума-

ністичних ціннісних орієнтацій особистості з конкретними духовними і соціальними потребами студентської молоді;

- у процесі формування гуманістично-естетичної спрямованості особистості майбутніх вчителів значне місце займає стимулювання студентів до активної діяльності у познавчальній роботі, залучення до взаємодії викладачів і студентів, до створення психологічного і творчого комфорту у колективі. На нашу думку, саме за цих умов складається гуманістично зорієнтоване середовище, що сприяє переходу студентів в активний суб'єкт виховання, спрямовує всіх учасників виховного процесу на підвищення рівня естетичної культури, дозволяє визначити й використати гуманістично-естетичний потенціал особистості.

Дослідження цього напрямку констатують нагальну необхідність зміни цільової орієнтації освіти з метою залучення до процесу духовного розвитку особистості студентів гуманістично-естетичних видів діяльності.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ДУХОВНИЙ ПРІОРИТЕТ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ МУДРОСТІ В СУЧАСНУ ДОБУ ГЛОБАЛІЗМУ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 76—77

У сучасних умовах інформаційного світу, коли відбувається динаміка соціальних відносин, толерантність у концептуальному змісті феноменології мудрості набуває актуального значення. При цьому важливим структурним механізмом толерантності є соціальний комфорт (виваженість, поміркованість) як генеративна оціночно-емоційна реакція людини. Такий соціальний комфорт як складний конструкт психологічної площини має три рівні: пізнавальний, емоційно-оціночний та несвідомий. До емоційного рівня належать типові больові відчуття з приводу комфорту, пов'язані з усвідомленням індивідом просторо-часових меж в структурі соціального світу.

За цих обставин відбуваються нелінійні процеси кодового осмислення толерантності в латентних структурах індивіда, зумовлені відповідними зовнішніми чинниками як соціальних настанов, так і стереотипів мислення. Соціальне, по суті, постає “симуляцією” мас-медіа та інформаційних технологій, втрачає власну автономію, відбувається деструкція соціального. Поширена інформація не продукує “смислу”, не

здійснює соціалізації, а навпаки, за словами Бодрийяра, “збурює соціальність”. Інакше кажучи, соціальність всмоктується новою культурною логікою мас-медіа, що є проблемою в царині толерантності. Як зазначає Ю. В. Мосаєв: “Соціальний комфорт є соціологічною категорією, що містить у собі соціальні індикатори та об'єктивно віддзеркалені особливості існування людини та групи людей в соціумі” [1, 68]. У цьому сенсі варто звернути увагу на те, що соціальний комфорт залежить від належних соціальних умов життєвого світу, гармонізації побуту, оскільки має позитивний прояв від стану внутрішнього спокою людини. Основними елементами соціального комфорту є: матеріальний комфорт як виробництво матеріальних благ та добробуту; духовний комфорт (це знання, освіта, наука); психологічний (мотивація як потреби та інтереси; відсутність постійного відчуття напруги, страху, впевненість у власних силах, ініціатива та самостійність у вирішенні життєвих проблем); моральний комфорт (оптимізм як позитивний волевияв стану свідомості, соціальна справедливість); фізичний комфорт — це стан здоров'я, що зале-

жить від правильного образу життя. Отже, життєвий комфорт у царині толерантності відображається переважно на емоційному рівні як активно впливової ірраціональної сфери людської свідомості.

За цих обставин теорія мотивації Маслоу розглядає потреби людського існування в такій ієрархічній послідовності: 1) фізіологічні потреби; 2) потреби в безпекотворенні; 3) потреби в самореалізації [2, 45]. Такий феномен життєвого комфорту визначається цілісно стійким та гармонійно динамічним станом свідомості людини.

У цьому зв'язку саме складова толерантності як самодисципліна (самоконтроль) надає, зокрема, соціології культури важливого значення, оскільки еволюціонує культура здоров'я особистості в процесі цивілізаційного поступу. В силу зазначених умов і з'являється само поняття "толерантність", що має бути наповнено семантичним змістом культури здоров'я протягом періоду традиційного суспільства. При цьому реалізація толерантності має відбуватися при наявності повноцінного здоров'я: це статусна роль в суспільстві, професія, різновид занять, продовження життя тощо.

Варто зазначити, що в сучасну добу глобалізму цивілізація активізує таке соціальне життя, що породжує в своєму просторі потенційні ризики для здоров'я особистості. Це і сприяє виникненню нагальної проблеми толерантності як соціально-філософської моделі в феноменології мудрості. Крім того, в сучасних умовах індустріальної культури, толерантність є дефіцитним ресурсом духовного капіталу людини, тому набуває генеративної цінності в соціумі.

Як вважає Фуко, людина значною мірою приречена на існування згідно з правилами, що їй нав'язує атомізоване суспільство. Адже "важливі коди будь-якої культури управляють її мовою, схемами сприйняття, її обміном, її формами вираження, її цінностями, ієрархією її практик" [3, 89]. Іншими словами, такий дискурс здоров'я кодово осмислюється певними мовними засобами, вмонтованими у відповідні схеми світовідчуття латентних структур свідомості.

Таким чином, під час послідовної зміни цивілізаційного поступу відбуваються динамічні процеси лексико-семантичного навантаження толерантності. З огляду феноменології мудрості, кодово-смысловим горизонтом є соціальна філософія. Саме толерантність розширює свої ціннісні орієнтири, оскільки цивілізація внесла певні соціальні ризики щодо здоров'я людини. Тому в контексті толерантності духовної сили має набувати соціальний конформізм як професійно-адаптивний підхід феноменології мудрості.

Література

1. *Соціальний* комфорт в соціологічному дискурсі [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціолог. наук: [спец.] 22.00.01 "Теорія та історія соціології" / Ю. В. Мосаєв; Класичн. приватн. ун-т. — Запоріжжя, 2010. — 16 с.
2. Маслоу А. Г. Мотивация и личность. Перевод. с англ. Татлыбаевой А. М. — СПб.: Евразия, 1999. — 478 с.
3. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / М. Фуко СПб.: Acad, 1994. — 408 с.

Т. В. ЛУТАЄВА*канд. пед. наук, доц.**Національний фармацевтичний університет, м. Харків*

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 78–79

Болонський процес передбачає мобільність студентів та викладацького складу, що зумовлює необхідність формування полікультурної компетентності (здатності до міжкультурної взаємодії).

Філософські основи міжкультурної взаємодії знайшли відображення в роботах зарубіжних та вітчизняних учених (Е. Холла, Д. Трагера, М. Бахтіна, В. Біблера, Ф. Бацевича та інших). У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях висвітлюється зміст поняття “полікультурна компетентність”, аналізується співвідношення освіти й культури (Н. Якса, С. Александрова та інші), однак відсутнім є систематизований огляд шляхів формування полікультурної компетентності майбутніх педагогів.

Отож необхідне висвітлення засобів формування міжкультурної компетентності майбутніх викладачів.

Здатність співпрацювати з людьми інших культур, мов і релігій, позитивне ставлення до розмаїття культур, поглядів в усіх галузях життя нині вважається полікультурною (міжкультурною) компетентніс-

тю [2, 36]. О. Садохін виділяє кілька апробованих способів підготовки індивіда до міжкультурної взаємодії. Серед них дидактичні методи навчання (просвіта, орієнтування, моделювання) й емпіричні — тренінги [1, 250–251].

Полікультурній освіченості майбутніх науково-педагогічних працівників, на нашу думку, сприяє вивчення культурологічних дисциплін, іноземних мов, таких професійно-орієнтованих дисциплін, як “Світовий досвід та організація університетської освіти”, “Теорія і практика професійної освіти в Україні”, “Естетика та історія культури”, “Професійна етика викладача вищої школи”, навчальний курс порівняльної етнопедагогіки. Важливо, щоб міжкультурна компетентність була притаманна і самому викладачу вищої школи. З цією метою можна організувати стажування викладачів за кордоном. Дієвими є лекції спеціалістів з інших країн у рамках програм обміну викладачами.

Уміння студентів використовувати знання у професійній діяльності прищеплюється викладачами під

час аудиторних занять, виробничої практики. У рамках позааудиторної роботи важливо проводити тижні культури певних країн, фестивалі, конкурси. Ефективним є впровадження взаємодії студентів із видатними вченими, з представниками культур світу у рамках вебінарів, навчальних телекомунікаційних проєктів. Формуванню ціннісних орієнтацій сприяє проведення міжнародних науково-практичних конференцій студентів.

Для створення діагностичного інструментарію моніторингу процесу формування полікультурної компетентності доцільно звернутися до робіт соціальних психологів та етнопсихологів (Е. Богардуса, Л. Почебут, Н. Лебедевої, В. Бойка, М. Стаднікова, О. Романової та інших).

Полікультурна компетентність охоплює полікультурну освіченість, уміння використовувати знан-

ня у професійній діяльності, значимі особистісні якості, досвід взаємодії з представниками іншої культури. Полікультурна освіта передбачає посилення ролі викладача як ключової фігури системи освіти. Полікультурну компетентність слід формувати за етапами: формування знань щодо стилю життя різних народів; формування умінь міжкультурного спілкування; закріплення знань та умінь щодо міжкультурних комунікацій.

Література

1. *Садохин А. П.* Межкультурная коммуникация: учеб. пособ. / А. П. Садохин. — М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2006. — 288 с.
2. *Якса Н. В.* Міжкультурна взаємодія суб'єктів освітнього процесу: навч. посіб. / Н. В. Якса. — Житомир, 2007. — 312 с.

І. М. НАЙДЬОНОВ*канд. пед. наук, проф., доц.**Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ФАХІВЦЯ-МАГІСТРА: ПРОБЛЕМИ, ПРИЧИНИ, ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 80—87

Вищий навчальний заклад як невід’ємний інститут суспільства орієнтований, передусім, на становлення духовно-позитивного потенціалу найосвіченіших його членів, здатних не лише розвивати обрані сфери діяльності, а й керувати прогресом самого суспільства. В Україні викладання у вищій школі здійснює значна кількість фахівців спеціальних дисциплін. Це одна з найважливіших сфер соціальної практики, яка забезпечує функціонування і розвиток науки, мистецтва, економіки, техніки, виробництва, державних органів, і в той самий час визначає майбутнє суспільства. Але щоб оптимально забезпечити цю сферу соціальної практики, необхідно мати не тільки значну кількість фахівців, але й вони мають бути якісно підготовлені до викладацької діяльності.

Підготовка викладачів для кафедр спеціальної підготовки у вищих закладів освіти завжди була індивідуалізованою. Кандидати для засвоєння викладання в таких освітніх організаціях визначалися після суворого відбору. Спеціалізована педагогічна підготовка відібраних осіб

починалася після того, як потенційний викладач закінчував вищий навчальний заклад з відповідною спеціальністю, пов’язаною з науковим напрямом і навчальними дисциплінами кафедри. Даного спеціаліста одразу після отримання диплома або після практичної виробничої діяльності кафедра запрошувала до викладання. Отже, викладацьку діяльність починала освоювати людина, яка сформувалася як фахівець зовсім не педагогічного напрямку.

Така практика встановилася ще з XIX ст. Наприклад, 1 жовтня 1895 р. в газеті “Син Вітчизни” з’явилося повідомлення: “Міністерством народної просвіти збуджено клопотання про асигнування до 100 000 р. в рік на підготовку професорів і викладачів для вищих спеціальних навчальних закладів. Стипендіати обираються із тих, що закінчили курс в С.-Петербурзькому і Харківському технологічних інститутах, Імп. Московському технічному училищі, інститутах: ново-александрійському, шляхів сполучення, цивільних інженерів, гірському, московському землеробському, мезовому і ризькому

політехнічному училищі” (цит. із: Поиск. — 1995. — жовт.). У 1921 р. було створено спеціальний вищий освітній заклад (Інститут червоної професури) для підготовки викладачів громадських наук у вищій школі, науковців науково-дослідних установ, центральних партійних і державних органів.

Як свідчать дослідження Л. В. Артемової, Р. А. Гейзеровської, Ю. Г. Фокіна, у другій половині ХХ ст. приблизно раз у десять років у державі оголошувалися вимоги обов’язковості вивчення аспірантами педагогіки, але зазвичай через рік-два ці вимоги скасовувалися або їх виконання передавалося на розсуд вузів, оскільки, як відзначалося тоді, вивчення педагогіки відволікало аспірантів від науково-дослідної роботи на тему дисертації і зменшувало відсоток тих, що закінчують аспірантуру із захистом дисертації.

Важливим було і те, що з середини ХХ ст. аж до початку дев’яностих років викладання у вузі було вельми престижною роботою, а запрошення випускника на кафедру для освоєння викладацької професії вважалося вельми почесним і привабливим, оскільки найчастіше зарплата викладача перевищувала зарплату рядового інженера в промисловості. У цих умовах традиційна індивідуальна підготовка викладачів для кафедри вузу на самій кафедрі продовжувала забезпечувати потреби вищих освітніх організацій в заповненні викладацьких кадрів, що вибувають в основному за віком і у зв’язку з переходом на науково-дослідну роботу. Хоча спеціалісти, випускники вищих освітніх організацій мали право

проводити тільки практичні заняття з тієї чи іншої навчальної дисципліни. Сьогодні випускник фахівець-магістр має право вести лекційний курс у вищих освітніх організаціях. Але чи готові до цього сучасні магістри?

Ми погоджуємося з висновком Ю. К. Фокіна, що слова К. Д. Ушинського про викладання в університетах “Знай свій предмет і викладай його зрозуміло” (вирвані з контексту того, що про викладання в школі написані томи, і всі рекомендації для викладача університету зводяться до цієї фрази) тлумачаться як непотрібність спеціального освоєння викладачами вищої школи якихось наукових основ викладання. В результаті викладання і узагальнення досвіду цього дуже складного процесу зводиться до простих процедур, визначених в дидактиці під час проведення заняття. Дослідження свідчать, що емпіричний шлях накопичення досвіду викладання певної навчальної дисципліни успішно вирішував завдання заповнення викладацького складу вузів до початку дев’яностих років. Проте такий шлях не відповідав новим умовам у викладацькій діяльності. Науковець Н. Ф. Тализіна на нараді у Держкомітеті СРСР щодо народної освіти в 1988 р. наголошувала: “Емпіризм, миттєвість настільки розклали вищу школу, що зараз поставити її на правильну дорогу — річ дуже непроста”.

У наш час, коли всі, від студента до Міністра освіти і науки, повторюють, як молитву, що наука стала продуктивною силою, з’єднавшись із практикою, в документах про реформування вищої школи немає

ні слова про науку викладацької діяльності. Що нам викладачам говорять? “Узагальнюйте досвід і використовуйте комп’ютерні інноваційні технології”. А ми констатуємо, що наука про викладання у вищій школі, педагогічний процес формування сучасного конкурентоспроможного на ринку праці фахівця-магістра в системній викладацькій діяльності ще не розвинулися до вимог нового часу. Вони не узагальнені навіть концептуально. І якщо ми говоримо про Болонський процес, тобто про порівняльну педагогіку вищої школи, то треба запозичувати не досвід, не факт, а ідею. Потрібен новий рівень дослідження практики викладання — теоретичний, як основа подальшого розвитку, формування сучасного викладача, і — практичний, як вдосконалення його підготовки.

Нині деякі загальні теоретичні розробки, але без обґрунтування змісту педагогічної практики, вже є [1, 5, 8, 9, ін.], і базуючись на них, не лише можна, а й потрібно актуалізувати науковий зміст, методику та технологію засвоєння викладацької діяльності. Це передбачає не лише знання в області засвоєння знань, в якій знаходиться дисципліна, що вивчається, а й наукових основ методики та технології їх викладання.

І можна сказати, що актуальність цього процесу в останні роки різко зросла. Не дивлячись на оголошення сфери викладання пріоритетною для України, що міститься в останніх законодавчих та нормативних державних документах, не достатнє бюджетне фінансування вищої школи приводить до того, що кар’єра ви-

кладача перестала бути привабливою для молоді. Зберегти наявний порядок засвоєння оптимального процесу викладання можна було б, піднявши належним чином зарплату викладачів вузів, проте ця проблема залишається нагальною, тому продовжується прогресивне старіння професорсько-викладацького складу, відданого своєму покликанню. Нині у більшості вузів більше 50 % викладачів мають вік 60 років і більше. У цих умовах виникає необхідність централізованої професійної теоретичної та психолого-педагогічної підготовки викладачів вищої школи в процесі їх навчання в магістратурі.

Бажано також зазначити, що на відміну від діяльності шкільних учителів-предметників, які готуються у педагогічних вузах (де випускники середньої школи за 5 років опановують і предмет, який викладатимуть школярам, і методику викладання цього предмету), діяльність викладача вищої школи багатогранніша. Він повинен не лише викладати студентам певний зміст навчальної дисципліни, а й здійснювати керівництво практикою студентів, курсовими і дипломними роботами, які найчастіше всього міждисциплінарні. Таким чином, викладач вищої школи має бути компетентним у тій навчальній галузі, якою займається кафедра, тобто він має бути фахівцем, що має вищу освіту за профілем кафедри.

Проте бути фахівцем в деякій, наприклад економічній навчальній галузі, — це не означає опанувати види діяльності, необхідні тільки для вирішення економічних завдань. Викладання студентам будь-якого фахово-

го напряму вимагає абсолютно іншої діяльності: необхідно враховувати психологічні особливості студентів, психологічні і дидактичні закономірності, які фахівець економічного, чи іншого (юрист, менеджер, політолог тощо) профілю практично ніколи не вивчав. По суті справи, фахівець, що викладає у вищій, повинен опанувати другу професійну діяльність, яка доповнить вже набуту (фахівця економічного, юридичного чи технічного профілю), — це педагогічну.

Сьогодні ще деякі спеціальні освітні організації декларують недопустимість підготовки випускниками магістерських робіт, дисертацій на здобуття вченого ступеня магістра, доктора філософії в галузі освіти або кандидата наук із методики чи технології викладання тих чи інших не педагогічних дисциплін. У цьому позначається інерційність уявлення про максимальну цінність досліджень у галузі викладання спеціальних дисциплін. Насправді такий підхід заперечує можливість і необхідність проведення у такій освітній організації педагогічних досліджень (точніше, досліджень за фахом “Методика викладання у вищій школі” за відповідною спеціальністю). Такий підхід уповільнює процес становлення молодих викладачів. Надії ж на те, що після захисту диплому магістра майбутній фахівець-магістр відразу ж почне працювати над вдосконаленням своєї педагогічної компетенції при організації навчання на виробництві, або більше — викладати, найчастіше ілюзорні.

Ми погоджуємося з висновками науковців О. В. Аксьонової, І. А. Болигіної, С. С. Вітвіцької,

Р. А. Гейзерської, І. Ф. Ісаєва, В. Л. Ортинського, М. М. Фіцули, Ю. К. Фокіна, що індивідуалізована форма засвоєння викладання у вищій школі безпосередньо на кафедрі під керівництвом досвідченіших колег у наш час вже не може бути настільки ефективною, як раніше, із наступних причин.

1. Через різницю у віці в 30-40 років між викладачами, які сьогодні працюють, і потенційними викладачами-початківцями виникають труднощі у об'єктивному сприйнятті і обліку цінностей представниками різних поколінь, а значить — і адекватному розумінні і оцінюванні один одного.
2. Нинішні досвідчені викладачі непедагогічних вищих освітніх організацій — це викладачі-практики, що досягли високої методичної майстерності багаторічною викладацькою працею. Вони фактично викладачі-майстри, але наукові основи викладання у вищій школі не вивчали (їх просто не було в роки їх молодості). Вивчати в 60-70 років ці наукові основи напевно зможе далеко не кожен, а без цього викладачеві-початківцю доведеться опановувати викладання за прикладом наставників довгим емпіричним шляхом.
3. У викладача ХХІ ст. об'єктивно мають бути нові погляди на усі процеси вищої освіти, нові установки на здійснення викладацької діяльності. У індивідуальному порядку сформувати ці особливості ново-

го викладача під керівництвом досвідчених викладачів, що не є носіями таких поглядів і установок, неможливо.

4. Нині потрібно не просто передати методичний досвід, провести не просто психолого-педагогічну підготовку магістрів викладачів освітньої організації чи менеджерів навчання у виробничій сфері з окремих питань, потрібно доповнити спеціальну професійну орієнтацію фахівця з антропоцентричною орієнтацією викладача, потрібно освоїти нові професійно-педагогічні цінності. Цього можна досягти тільки в систематичній роботі, в процесах магістерської освіти, яку не може забезпечити один, навіть дуже досвідчений фахівець.

Розглянуті обставини і досвід столітньої давнини вказують на те, що викладачів спеціальних дисциплін необхідно готувати з осіб, що вже мають загальну вищу освіту за фахом, забезпечуючи централізоване опанування ними викладання у вищій школі, як другій професійній діяльності в процесі здобуття додаткової освіти в магістратурі для досягнення кваліфікації “Викладач вищої школи” і вручення відповідного документа. Особистість, яка успішно завершила навчання за цією додатковою професійною програмою повинна, **по-перше, знати:** основи психології особистості й соціальної психології, суть і проблеми навчання і виховання у вищій школі, біологічні та психологічні межі людського сприйняття і засвоєння, психологічні

особливості юнацького віку, особливості впливу на результати педагогічної діяльності індивідуальних відмінностей; основні досягнення, проблеми і тенденції розвитку педагогіки вищої школи в Україні і за кордоном, сучасні підходи до моделювання педагогічної діяльності; правові та нормативні основи функціонування системи освіти; мати уявлення про економічні механізми функціонування системи вищої, післявищої і додаткової професійної освіти.

По-друге — уміти: використовувати в навчальному процесі знання фундаментальних основ, сучасних досягнень, проблем і тенденцій розвитку відповідної науки за спеціальністю, її взаємозв'язків з іншими науками; викладати предметний матеріал у взаємозв'язку з дисциплінами, представленими в навчальному плані, що засвоюється студентами; використовувати знання культури і мистецтва як засоби виховання студентів.

По-третє — володіти: методами наукових досліджень і організації колективної науково-дослідницької роботи; основами науково-методичної і навчально-методичної роботи у вищій школі (структуризація і психологічно грамотне перетворення наукового знання в навчальний матеріал, методами і прийомами складання завдань, вправ, тестів на різні теми, систематика навчальних і виховних завдань); методами і прийомами усного і письмового викладу предметного матеріалу різноманітними дидактичними технологіями; основами застосування комп'ютерної техніки і інформаційних технологій в процесах викладання та науково-дослідної роботи;

методами формування у студентів умінь та навичок самостійної роботи професійного мислення, розвитку їх творчих здібностей; методами емоційно-вольової саморегуляції; діловою професійно-орієнтованою іноземною мовою.

Після вивчення навчальної дисципліни “Педагогіка вищої школи” і в процесі вивчення “Методики викладання у вищій школі” чи спеціалізованих навчальних дисциплін доцільно починати практичне опанування викладацької діяльності, тобто здійснення педагогічної практики в магістратурі. Ігнорування розглянутої послідовності може привести до орієнтації викладача-початківця, спеціаліста-менеджера тільки на емпіризм у навчанні студентів, слухачів, підлеглих на виробництві, оскільки покаже йому, що можна проводити заняття, не вивчивши наукові основи викладання.

Аналіз літературних джерел свідчить, як уже зазначалося, що перші кроки в процесі підготовки викладача спеціальних дисциплін зроблено. Але необхідно констатувати, що проблеми його практичної підготовки (методика, технологія) залишаються. Так, у Положенні “Про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України” від листопада 2002 р. педагогічна практика як структурний вид загальної зовсім не визначено. У навчальних посібниках [7, 8, 9, ін.] науковцями педагогічна практика фахівця-магістра не педагогічної галузі вищої освіти не обґрунтована як суттєво, так і змістовно. У методичних документах вищих навчальних закладів про педагогічну практику магістрантів або

зовсім нічого не говориться (ДЕТУТ, ін.), або кілька пунктів (КПІ, МАУП, ін.). Отже, система управління процесом практичної підготовки викладача вищої школи непедагогічного навчального закладу залишається поза увагою науковців, менеджерів освіти. Вивчені нами методичні рекомендації не відповідають вимогам сучасності.

Дослідження процесу організації і проведення педагогічної практики свідчить про необхідність інноваційних підходів до її сутності і змісту. Але для цього необхідно здійснити реалізацію двох основних оптимальних рішень. По-перше, потрібно визначити і обґрунтувати її оптимальні змістовні напрямки, компоненти та елементи, що є нагальною необхідністю. По-друге, необхідно, щоб педагогічна практика у спеціальних вищих закладах освіти була визначена як технологічно, так і змістовно у відповідних нормативних документах МОН України. На нашу думку, в них повинно знайти відображення наступне: 1) **база педагогічної практики** (ми вважаємо — випускна кафедра, де студент проходить спеціалізацію); 2) **керівництво практикою** (на нашу думку — проводиться під керівництвом наукового керівника магістранта і викладача кафедри педагогічного напрямку освітньої організації, професора чи досвідченого доцента); 3) **термін** (практика здійснюється протягом семестра, з одночасним вивченням навчальної дисципліни “Методика викладання у вищій школі”); 4) **цільовий компонент** (підготовка компетентного викладача вищої школи); 5) **функції діяльності**.

Функціональними структурними компонентами і технологічними етапами можуть бути: 1. **Ознайомлення зі специфікою діяльності кафедри:** робочим планом кафедри, програмою предметів; науковою темою, дисертаціями, науковими та навчально-методичними розробками кафедри; інформацією щодо зв'язків з випускниками, наукових зв'язків з іншими кафедрами, університетами України та вищими навчальними закладами інших країн; аудіо-, відео- та електронною технікою кафедри, можливостями наукового пошуку за допомогою мережі Інтернет. 2. **Вивчення системи, змісту планування навчально-виховного процесу кафедри:** складання плану-конспекту, визначення мети заняття, ефективних прийомів, досягнення сформульованих цілей; участь у проектуванні та створенні необхідного унаочнення, практичного матеріалу, контрольних завдань, методичних розробок, посібників. 3. **Відвідування та аналіз занять викладачів кафедри:** спостерігати виклад загального змісту матеріалу, визначення структури (блоків) теми (питання), прийомів досягнення сформульованої цілі, методики викладання матеріалу, контролю знань студентів; обговорювати заняття, визначати елементи, які мають бути використані студентом під час його активної практики; брати участь в експериментальній частині заняття; перевіряти (контролювати) знання студентів, складати тестові завдання та проводити їх попередній контроль. 4. **Самостійно проводити практичні**

заняття: 2—3 заняття на неспеціальних факультетах (1—2 лекції, 1—2 семінари); 4—6 занять на спеціальному факультеті (3—4 лекції, 1—2 практичних заняття). 5. **Виконати методичну та наукову роботу:** підготувати 1 реферат щодо проблем методики викладання у вищій школі; підготувати 1 реферат з теми магістерської роботи; підготувати 1—2 наукові публікації (тези доповіді на студентській науковій конференції, наукова стаття).

Таким чином, нова епоха в історії людства вимагає не тільки нових досягнень у всіх сферах життєдіяльності людини, а й нових підходів до її навчання, виховання і розвитку. Здійснювати ці три глобальні процеси зможуть тільки педагоги даної епохи, і підготовка кожного з них повинна відповідати вимогам часу. Одне з центральних місць у процесі підготовки сучасного викладача займає педагогічна практика в умовах магістратури. Визначити і обґрунтувати змістовні шляхи оптимізації та інтенсифікації процесу зможе здійснити педагогічна наука.

Література

1. *Артемова Л. В.* Педагогіка і методика вищої школи: навч. метод. посіб. — Кондор, 2008.
2. *Бугаєва Н.* Нові напрямки підготовки магістрів у Національній академії державного управління при Президентові України. // Сучасна освіта. — К.: Посік-Плюс, 2009. — С. 40—41.
3. *Гейзерська Р. А.* Формування професійно значущих якостей майбутніх магістрів економічного профі-

- лю у процесі фахової підготовки: автореф. дис. канд. пед. наук. — Луганськ, 2008. — 26 с.
4. Закон України “Про вищу освіту” від 17 січня 2002 р. № 2984-III// Офіц. вісн. України. — 2002. — № 8. — С. 1—43.
 5. Найдьонов І. М., Ігнатюк А. І. Методика викладання фінансово-економічних дисциплін // 2-ге видання. — К., 2005. — 384 с.
 6. Найдьонов І. М. Етика-естетика: дидактичний зміст: Навч. посіб. — Кондор, 2011. — 550 с.
 7. Управление факультетом: Учебник / Под ред. д-ра экон. наук, проф. С. Д. Резника. — М., 2008. — 696 с.
 8. Фицула М. М. Педагогіка вищої школи. — К., 2010. — 456 с.
 9. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом: навч. посіб. — К.: Знання, 2006. — 365 с.

Т. І. НАУМЕНКО

канд. пед. наук

Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій
та систем НАН та МОНМС України, м. Київ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ МОДЕЛІ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 88—92

Важливість раннього періоду дитинства все більше усвідомлюється в глобальному масштабі. У документах ЮНЕСКО [1] зазначається, що багато країн не вживають необхідних заходів у сфері політики для забезпечення виховання та освіти дітей у віці до трьох років. Лише в небагатьох країнах створено національні належні умови.

Серед цих країн перебуває й Україна, у якій є давні традиції виховання дітей раннього віку. Про це свідчать наявність відповідних вікових груп у дошкільних закладах, програм виховання дітей цього віку, численних методичних матеріалів, написаних ученими і методистами для практичних працівників. Наразі змінюється соціальне та інформаційне середовище, педагогічні погляди на можливості освіти взагалі, а в дитячому періоді — зокрема. Тому особливо важливо продумати, які акценти слід робити у вихованні та освіті сучасних українських дітей раннього віку. Більшість вітчизняних учених (психологів, педагогів) дотримується думки, що ранній

вік — це період життя від одного до трьох років. У цьому віці дитина активно розвивається в разі створення сприятливих умов розвитку.

У тому разі, якщо дорослі мудро ставляться до організації освітньо-інформаційного простору, у дітей своєчасно розвиваються психічні процеси. Зокрема, *на першому році життя* основними умовами розвитку є створення позитивної емоційної атмосфери та достатнє конструктивне спілкування з дитиною. *На другому році* розумовий розвиток загалом відбувається у предметній діяльності, під час якої дитина вчиться робити перші узагальнення, перенесення дій, виділяти якості предметів тощо. *На третьому році* основною лінією розвитку є розвиток мовлення, ознайомлення дитини зі знаковою системою рідної мови. Відомо, що мислення і мовлення пов'язані між собою. Якщо враховувати окреслені особливості розвитку дітей раннього віку, то можна створити адекватне інформаційне поле.

Із метою наукового аналізу розвитку мислення дітей від одного до

трьох років життя пропоную відповідні психолого-педагогічні моделі.

В основу створення моделей покладено певні наукові ідеї.

1. Дитина не народжується з готовими здібностями до мислення. Мислительні процеси, які проявляються в різних видах дитячої діяльності, відображають різні етапи її розумового розвитку. Цей розвиток не є саморозвитком, тобто процесом розумового визрівання певних задатків. Соціальне середовище стимулює розвиток дитини, а дитина виконує активну роль у пізнанні світу. За Г. Костюком, розвиток мислення дітей значно прискорюється, коли він відбувається в умовах цілеспрямованого і правильно здійснюваного втручання дорослих у цей процес.
2. Результат будь-яких мислительних дій — отримання нових знань (Л. Венгер, В. Мухіна). Залежно від виду мислення, вони мають різну модифікацію (образи, наочні моделі, поняття).
3. У ранньому та дошкільному дитинстві людина проходить етапи розвитку мислення від наочно-дійового до образного, а далі — до елементарного логічного мислення. Кожен етап є важливим для подальшого розвитку і кожен вид мислення не зникає під час переходу на новий рівень і не виникає раптово одразу ж після закінчення чергового етапу.
4. Кожен віковий період характеризується певними надбаннями. Важливим досягненням раннього віку є поява знакової функції мислення, яка передбачає вміння дитини мислити узагальнено. “Умение обобщать воспринимаемые факты и явления служат показателем высокого уровня развития аналитико-синтетической деятельности мышления” [2].
5. Визначальним фактором розвитку мислення дітей є мовлення. “Речь — одно из мощных средств для развития мышления, не связанного непосредственно с ситуацией” [3]. І далі: “Овладение речью приводит к перестройке всей структуры сознания” [4]. К. Ушинський дійшов висновку, що рідне слово — основа будь-якого розумового розвитку і скарбниця всіх знань. Подальші наукові дослідження довели, що мова та мислення розвиваються одночасно, як дві сторони. Доведено, що “критичним” (або сенситивним) періодом розвитку мовлення є перші три роки життя [5].
6. За Л. Виготським, у дитини раннього віку своєрідне ставлення до навколишньої дійсності, яке має афективний характер сприйняття. “Сознавать вообще для ребенка раннего возраста — еще не означает воспринимать и перерабатывать воспринимаемое с помощью внимания, памяти, мышления. Все эти функции еще не диф-

ференцировались, они действуют в сознании целостно, подчиняясь восприятию постольку, поскольку они участвуют в процессе восприятия” [6].

7. У дитини другого року життя сприймання безпосередньо пов’язане з дією, а між сенсорною та моторною функцією виникає єдність. Домінує наочне сприйняття афективного характеру, яке безпосередньо переходить у дію [7].

Психолого-педагогічні моделі оцінки розумового розвитку дітей раннього віку

- Модель *високого рівня* розумового розвитку дітей *другого року життя*: дитина цілісно сприймає навколишній світ, комплексно пізнає його за допомогою сенсорики, емоцій та мовлення (власного та дорослих). Активно взаємодіє з дорослим, особливо у продуктивній діяльності. Виявляє інтерес до спілкування з однолітками. Демонструє наочне мислення під час конкретної ситуації пізнавального характеру. Самостійно починає використовувати предмети-знаряддя для досягнення поставлених дорослим творчих завдань. Розвиваються мислительні операції — аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, які виявляються у визначенні таких якостей предметів, як кількість, колір, величина. Має збагачений (для свого віку) пасивний та активний словник. На заняттях часто активна.
- Модель *середнього рівня* розумового розвитку дитини *другого року життя*: вона цілісно сприймає світ, пізнає його за допомогою сенсорики, емоцій та мовлення дорослих. Активно діє з дорослим, якщо є ініціатива з боку дорослого. Інтерес до спілкування з однолітками виявляє епізодично. Наочне мислення проявляється під час конкретної ситуації, особливо в продуктивній діяльності. Дитина використовує предмети-знаряддя тільки з допомогою педагога. Мислительні операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) ще не сформовані, проявляються епізодично. Охоче спілкується з дорослим, в основному на емоційному рівні. На заняттях в основному активна.
- Модель *низького рівня* розумового розвитку дитини *другого року життя*: цілісно сприймає навколишній світ, пізнає його в основному на рівні емоцій та хаотичних дій з предметами. Із однолітками спілкуватися не бажає. Спілкування з дорослими зводиться до тілесного контакту або аутичної поведінки (з незнайомцями). Не проявляє себе у продуктивній діяльності, тому неможливо з’ясувати характеристику мислительних операцій. В основному розумовий розвиток зводиться до маніпулювання предметами та номінальної функції слова. При цьому емоційний розвиток дитини — в нормі. На заняттях па-

сивна або не хоче приймати в них участь.

- Модель *високого рівня* розумового розвитку дітей *третього року життя*: дитина активно пізнає світ, використовуючи мову. Мова стає основним засобом розвитку мислення. Активно розвиваються мислительні функції, що проявляється у такому: розвитку понять та узагальнень, їх активному використанні у повсякденному житті, розумінні причинно-наслідкових зв'язків у природних явищах та побуті. Порівнює множини (багато — мало, один — багато). Спостерігаються прояви наочно-образного мислення. Демонструє елементарне передбачення результату власних мислительних дій. Розуміє зміст понять “ціле — частина”, вміє їх співставляти. Має різноманітний запас слів для висловлення власної думки, побажання. Добре спілкується як із дорослими, так і з однолітками. На заняттях проявляє пізнавальну активність та пізнавальний інтерес.
- Модель *середнього рівня* розумового розвитку дітей *третього року життя*: мова ще не стала для дитини основним засобом пізнання світу. Продовжує активно пізнавати його в основному за допомогою продуктивної діяльності, емоційного спілкування з дорослим. Результати мислительних операцій проявляються у жестовому мовленні та дії з пред-

метами, практичній діяльності. Частіше ініціатором діяльності є дорослий, з допомогою якого дитина справляється із певним завданням. Не вміє передбачати результат своїх дій. Співставлення понять має несистематичний характер. Добре розуміє мову дорослого, але сама мало застосовує вербальний спосіб. Розвинена в основному пасивна мова під час занять. У комунікативній діяльності є прояви вербального мовлення. Може активно спілкуватись як дорослими, так і з дітьми.

- Модель *низького рівня* розумового розвитку дітей *третього року життя*: дитина мало спілкується вербально, пізнавальна активність може бути як на високому, так і на середньому рівні. Причиною можуть бути психічні особливості розвитку або педагогічна занедбаність. Навколишній світ зводиться до спілкування з близькими людьми, вихід за його межі створює стресову ситуацію для дитини. Тому розумовий розвиток у таких дітей характеризується відставанням (як для свого віку). Дитина знаходиться на рівні високого рівня розумового розвитку дітей *другого року життя*.

Запропоновані моделі мають не тільки теоретичне значення, а й можливість практичного застосування. Їх можна використовувати для діагностики розумового розвитку дітей раннього віку науковцями, студен-

тами, магістрами. У дошкільних закладах вони можуть стати основою роботи психолога або методиста, особливо при тематичній розробці річного плану закладу.

Література

1. <http://www.unesco.org/new/ru/world-conference-on-ecce>
2. *Ермолаева Л. И.* Формирование обобщений в процессе обучения детей старшего дошкольного возраста операции объединения / Совершенствование умственного воспитания детей дошкольного возраста. — Челябинск, 1984. — С. 30.
3. *Выготский Л. С.* Собр. соч.: В 6-ти т. / Под ред. Д. Б. Эльконина. — М.: Педагогика, 1984. — Т. 4. — С. 345.
4. *Выготский Л. С.* Собр. соч.: В 6-ти т. / Под ред. Д. Б. Эльконина. — М.: Педагогика, 1984. — Т. 4. — С. 357.
5. *Кольцова М. М.* Ребенок учится говорить. — М.: Просвещение, 1973.
6. *Выготский Л. С.* Собр. соч.: В 6-ти т. / Под ред. Д. Б. Эльконина. — М.: Педагогика, 1984. — Т. 4. — С. 343.
7. *Выготский Л. С.* Собр. соч.: В 6-ти т. / Под ред. Д. Б. Эльконина. — М.: Педагогика, 1984. — Т. 4. — С. 342, 344.

І. Г. ПАВЛЕНКО

канд. пед. наук, доц.

Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 93—95

Сьогодні умови нашої життєдіяльності висувають нові вимоги до вчителя. Нині вчитель повинен бути не тільки спеціалістом, а й досвідченим дипломатом, вихователем, авторитетним суддею, турботливим слухачем, терпеливою людиною — словом, він має бути толерантною особою. В умовах сучасної України толерантність є обов'язковою якістю професіоналізму вчителя, але далеко не кожний вчитель може стати толерантним.

Для того щоб формування якостей толерантності у майбутніх вчителів було ефективнішим, потрібно враховувати три найважливіші підходи. Це особистісний підхід, діяльнісний підхід та аксіологічний підхід.

Особистісний підхід означає орієнтацію при конструюванні та здійсненні педагогічного процесу на особистість, як ціль, суб'єкт, результат та головний критерій його ефективності. Він потребує визнання унікальності особистості, її інтелектуальної та моральної свободи, права на повагу. Цей підхід спирається на природний процес саморозвитку задатків та творчого потенціалу осо-

бистості, створення для цього відповідних умов.

Особистісний підхід потребує, щоб педагог:

- постійно вивчав та добре знав індивідуальні особливості темпераменту, риси характеру, погляди та смаки студентів;
- умів діагностувати та знав реальний рівень сформованості таких важливих особистісних якостей, як образ мислення, мотиви, установки, напрямки особистості, ставлення до життя, праці, ціннісні орієнтації, життєві плани молоді;
- постійно залучав кожного студента до посильної для нього діяльності, яка постійно ускладнюється.
- своєчасно виявляв та усував причини, які можуть зашкодити досягненню мети, а якщо ці причини не вдалося вчасно виявити та усунути — оперативно змінював тактику залежно від нових умов та обставин;
- максимально спирався на активність особистості;
- розвивав самостійність, ініціативу, самодіяльність, не стіль-

ки керував, скільки вміло організовував та спрямовував діяльність, яка веде до успіху.

Комплексне здійснення цих умов усуває спрощеність вікового та індивідуального підходів, потребує від викладача врахувати не поверховий, а глибинний розвиток процесів, спиратися на закономірності причинно-наслідкових відношень.

При особистісному підході врахування вікових та індивідуальних особливостей набуває нової спрямованості. Діагностуються потенційні можливості, найближчі перспективи.

Максимально сприятливі можливості для формування якостей толерантності — це вік, коли молодь навчається на першому курсі. Тому що чим молодший вік, тим безпосередніше сприйняття, тим більше студент вірить своєму педагогу. В цьому віці легше врахувати позитивні звички, привчати до праці, дисципліни, поведінки у суспільстві.

Діяльнісний підхід достатньо розроблений в педагогічній літературі, він сприяє переведенню людини в позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування. Це, у свою чергу, потребує реалізації полісуб'єктного підходу, зумовленого тим, що сутність людини значно багатша, різносторонніша та складніша, ніж її діяльність. Такий підхід заснований на вірі у позитивний потенціал людини, в її необмежені творчі можливості постійного розвитку та самовдосконалення. Важливим при цьому є те, що активність особистості й потреби у самовдосконаленні розглядаються неізолювано. Вони розвиваються тільки в умовах взаємостосунків з іншими людьми. Полісуб'єктний

підхід в єдності з особистісним та діяльнісним складають сутність методології гуманістичної педагогіки.

Аксіологічний підхід є таким собі “мостом” між теорією та практикою. Цей підхід дозволяє, з одного боку, вивчати явища з точки зору закладених у них можливостей задоволення потреб людей, а з іншого — вирішувати завдання, проблеми гуманізації суспільства. Зміст аксіологічного підходу розкривається через систему аксіологічних принципів:

- рівноправ'я філософських поглядів у рамках єдиної гуманістичної системи цінностей при збереженні різноманіття їх культурних й етичних особливостей;
- екзистенціональна рівність людей, соціокультурний прагматизм, замість демагогічних дискусій про основні цінності, діалог та взаєморозуміння, замість месіанства та індиферентності;
- рівнозначність традицій та мистецтва, визнання необхідності вивчення та використання вчення минулого та можливості духовного відкриття у теперішньому та минулому, взаємно збагаченого діалогу між традиціоналістами та новаторами.

Аксіологічний підхід є складовою частиною гуманістичної педагогіки, тому що людина розглядається у ній як вища цінність суспільства та самоціль суспільного розвитку.

Соціально-педагогічні цінності відображають характер та зміст тих цінностей, які функціонують у різноманітних соціальних систе-

мах, які проявляються у суспільному визнанні. Це сукупність ідей, уяв, норм, правил, традицій, які регламентують діяльність суспільства у сфері соціального виховання. Групові педагогічні цінності можна представити у вигляді ідей, концепцій, норм, що регулюють та спрямовують педагогічну діяльність в рамках визначених освітньо-виховних інститутів.

Особистісно-педагогічні цінності виступають як соціально-психологічна освіта, в якій відображаються цілі, мотиви, ідеали, установки та інші характеристики направленості особистості, котра складає у своїй сукупності систему її ціннісних орієнтацій. “Я” як система цінностей орієнтації складає не тільки когнітивні, а й емоціонально-вольові компоненти, які відіграють роль її внутрішнього орієнтира. В ньому асимільовано як соціально-педагогічні, так і професійно-групові цінності, що слугують існуванню індивідуально-особистісної системи загальнопедагогічних та соціально-педагогічних цінностей.

Таким чином, особистісний підхід потребує:

- необхідності врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів;
- визнання унікальності особистості, її інтелектуальної та моральної свободи, права на повагу;
- опори освіти на природний процес саморозвитку задатків та творчого потенціалу особистості.

Діяльнісний підхід потребує:

- переведення індивіда у позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування;
- залучення суб'єкта до різноманітних видів діяльності.

Аксіологічний підхід потребує:

- розглядання людини як вищої цінності суспільства та самоціль суспільного розвитку;
- розглядання педагогічного явища крізь призму цінностей.

Ці підходи, їх основні ідеї є педагогічними умовами формування якостей толерантності у майбутніх учителів.

Виховання толерантності особистості можна розглядати як окрему соціальну технологію роботи з молоддю в полікультурному суспільстві.

ЗМІНИ ВИЗНАЧАЛЬНИХ ВПЛИВІВ НА УНІВЕРСИТЕТИ ЄВРОПИ

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 96–98

На наш погляд, у Європі та Україні домінує “болонський” варіант історії вищої школи університетського рівня (...усе почалося в Італії, в м. Болонья, й т. д.), що більш-менш правильно для зони поширення католицької релігії. Але набагато вагоміші права на першість має грецькомовний Візантійський університет, заснований 425 р. у ролі важливої державної установи. Мають свої аргументи Кордовський та інші маврсько-іспанські заклади, де навчалася не тільки місцева молодь, а й майбутні творці європейських католицьких університетів. У цих тезах розглянемо не дискусії “про першість”, а еволюцію форс-мажорних впливів, що визначали мету діяльності й головні особливості університетів — вершин систем освіти у різних державах.

Сотні років у середньовічній Європі університети були частиною розгалуженої системи об’єднань грамотіїв-професіоналів — знавців релігій, права, мистецтв та ін. Вони використовували універсальну мову (латину) та свідомо уникали національної диференціації. В умовах домінування однієї великої релігійної

гілки (католицизму) дотримуватися цих парадигмальних принципів було не надто складно.

Розкол у релігії (Реформація), винахід розсипного шрифту й друкарського верстата разом із загостренням боротьби за колонії трансформували європейську освіту зі “спільності” у важливі національно-патріотичні структури. Університети досить довго пручалися цим інноваціям, але врешті поступилися тиску урядів. На початку ХІХ ст. німці винайшли дослідницький університет. Новий заклад у Берліні успішно поєднував навчання з науковими дослідженнями, викликавши багато запозичень. У СРСР обрали навчальне скерування ВНЗ, доручивши конкретні дослідження інститутам академій наук і виробничим секторам. У даний момент в Україні та Росії мріють відновити “справжні дослідницькі університети”, але утримуються від тотального реформування всього комплексу “освіта + наука”. Зробити це заважає не тільки розкол між вищою школою і сектором наукових досліджень, а й майже повна “секретизація” наук в СРСР та їхнє воєнне спрямування.

Зовсім не випадковим явищем є невисокі позиції російських та українських університетів у світових рейтингах “досконалості”, адже під час їх складання оцінюють не якість і культуру викладання, а кількість та місце публікації наукової продукції викладачів. Такі критерії автоматично роблять найкращими у світі університети тих країн (США, Англії та ін.), де узагалі немає академій наук і більшу частину наукових досліджень виконують саме університети. З цього факту практично очевидно стає неможливість швидкого зміщення сучасних українських університетів на світові лідерські позиції. Адже всі вітчизняні викладачі повинні блискуче знати англійську мову, безперервно проводити наукові дослідження на дуже високому рівні й друкуватися у кращих англійських часописах світу.

Якщо поглянути на європейську політику щодо скерування діяльності університетів, то виявиться, що вона не сконцентрована навколо питання їх місця у шанхайському чи якомусь іншому світовому рейтингу. Керівники освіти України помиляються, вважаючи найголовнішим університетським європейським явищем Болонську декларацію і пропозиції узгодити зміст навчальних програм настільки глибоко, щоб студенти могли рухатися до диплома “стрибками”, акумулюючи фрагменти навчання в університетах різних країн. Навіть порівняно поверховий аналіз визначальних подій у вищій освіті держав Європейського Союзу свідчить про те, що вони аж ніяк не поспішали

уніфікувати програми своїх університетів, хоч на словах не перечили проти появи єдиного європейського простору вищої освіти і наукових досліджень. Болонська декларація була і залишається усього лише закликом, а не наказом до виконання. Наприклад, участь у Болонському процесі практично не мала впливу на мобільність студентів, адже в його рамках ніхто не виділяв спеціальних фінансів для обміну студентами і викладачами. У дійсності ситуація така: Європейський Союз тривалий час вдосконалював свою систему обмінів і скеровував на це все більше і більше коштів. Не дивно, що європейські чиновники у Брюсселі просто ігнорували Болонський процес і сумлінно виконували власні ЄС-обов'язки.

Напередодні настання нового століття керівники ЄС дуже переймалися не Сорбонською відозвою міністрів освіти Франції, Великої Британії, ФРН та Італії та більш загальною Болонською декларацією, а фактом програшу Європою технологічного змагання і скороченням свого місця на світовому ринку. Вони одностайно розробили і затвердили програму відновлення технологічного лідерства, яка отримала назву “Лісабонський проект”. Найвищий пріоритет — нанонауки й технології 6-го рівня. Підвівши підсумки перших 10 років виконання цього проекту, виявили, що Європейський Союз у низці позицій обігнав навіть США, хоча ще досить помітно відстає в обсязі так званої “якісної наукової продукції”. Головною проблемою виявився не фінансовий катаклізм 2008—2009 рр., а не-

достатня цікавість молоді до фахів, що стосуються наукових і технологічних досліджень. Якщо у Фінляндії та Ірландії цієї проблеми узагалі не існує, то у найбільших державах ЄС бракує випускників з дипломами знавців точних наук, інженерії, інформатики та ін. Зовсім не випадковими є їхні зусилля запросити до себе найздібнішу молодь з інших держав, насамперед — з Росії та України. Тож добре помітне зближення Росії й Німеччини має

в основі не стільки досить вільне володіння німецькою мовою, яке засвідчує Президент РФ В. Путін, скільки освітньо-наукові потреби і можливості обох держав.

На наше переконання, керівники України і наукова громадськість повинні концентрувати свою увагу не на виконанні Болонської декларації, а на віднайденні свого значного і вигідного місця в сучасних і майбутніх наукових планах ЄС, що стосуються Лісабонського проекту.

Л. О. ПАСЛАВСЬКА*проф.**Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ*

ТРАДИЦІЇ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА У СУЧАСНІЙ ДИЗАЙН-ОСВІТІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 99–102

Упродовж майже всієї історії людства однією зі складових народної художньої культури та побуту було гончарство. Воно зародилося, формувалося й розвивалося в процесі пізнання людиною навколишнього середовища, явищ природи та зумовлювалося життєвими потребами, соціально-економічними чинниками.

Наприкінці XIX — початку XX ст. народне гончарство досягає свого високого творчого рівня. Увагу до гончарства на початку XX ст. виявили А. Прусевич, М. Біляшівський, К. Шероцький, Д. Щербаківський, Є. Спаська, А. Зарембський та інші. Значення досліджень полягає у тому, що на основі вивчення мистецької спадщини орнаментально-го мистецтва виявляють типологію форм і класифікацію композиційних схем декору виробів та їхнє символічне значення. Поняття орнаменту віддзеркалює різноплановий і багатомірний період культурного розвитку людства та має свою специфіку розвитку на сучасному етапі.

Орнаментально-композиційна система декорування керамічних мисок є генетичним кодом художньої традиції української культури. Дослідження художньо-естетичних

властивостей, композиційних закономірностей побудови форми, елементів орнаменту та регіональних особливостей творів народної кераміки має важливе значення для вивчення мистецької спадщини образно-стильових рис українського народного розпису керамічного посуду [4]. На думку дослідників, орнамент керамічного посуду — це своєрідна графічна система-оберіг, яка захищала вміст посуду від передавання негативної енергії людей із сильним біополем. Миски, які ставилися в мисник для оздобити житла, були і символами-захисниками. Відповідно маємо: конкретний вид декоративно-ужиткового мистецтва — керамічні вироби, конкретний тип виробу — глиняна миска, конкретний засіб декорування — знаково-символічні зображення. Знакова абетка має бути покладена в основу спеціальної методики дослідження аналогів і прототипів при створенні високохудожніх сучасних виробів декоративно-ужиткового мистецтва з властивостями, притаманними творам традиційного українського народного мистецтва.

На прикладі аналізу численних пам'яток встановлено, що семанти-

ка декору залежить, передусім, від функціонального призначення предмета, а виразність його декору — від мистецької традиції вибору композиції, мотивів, елементів та ін. В основі різновидів композиційних побудов (ритмічних, симетричних, асиметричних) велику роль відведено засобам кольору, мотивам візерунку. Їх розписували кольоровими поливами — блакитною, жовтою, зеленою, білою та ін.

До розповсюджених елементів розпису належать зображення собак, які були охоронцями посівів і стад, захищали від злих духів. Спираючись на усталену історико-археологічну періодизацію, найстійкіші та найтиповіші графеми, які спостерігаються на пам'ятках більшості археологічних культур з етнічної території України і збереглися до XX ст.: лінія, зигзаг, трикутники, ромби, сітка, спіраль, свастика, хрести, “сосонка”, “вазон”. З огляду на їхнє давнє символічне значення, а також декоративну довершеність та прийоми застосування встановлено, що семантика декору залежить, передусім, від функціонального призначення предмета, а виразність декору — від вибору композиції, мотивів, елементів та мистецької традиції. Гончарі завжди шукали нові декоративно-виражальні засоби як у доповненні елементами у звичайних іконографічних схемах, образів та сюжетів, так і в розробці низки орнаментальних мотивів. Це було пов'язано з національним менталітетом, глибокими традиціями, цілим спектром вірувань та обрядів, специфікою матеріалу тощо.

В орнаментальному декоруванні мисок переважали центричні або

вертикальні композиції та вільне, але водночас підпорядковане розміщення елементів [4]. На глиняних предметах, що походять з ранніх етапів розвитку багатьох землеробських культур, переважали візерунки геометричного характеру. Головна роль належала крапці та лінії, з яких утворювалися складніші візерунки. Розглядаються також зигзаг, меандр, ромб, трикутник, сітка, хрест, спіраль, “сосонка”, позначені таємничою інформацією, про яку можемо лише здогадуватися. Питання орнаментних знаків та їхнього вербального осмислення у народних назвах окреслив М. Селівачов [7]. Автор акцентує на вивченні орнаментики в національній і загальнолюдській культурній площині, постійно тримаючи у полі зору мистецтвознавчі та етнографічні аспекти.

У другій половині XIX ст. гончарство досягло найбільшого розвитку технологічної досконалості й високого художнього рівня декорування різних керамічних виробів.

Систему розпису мисок Київщини за орнаментальними мотивами можна характеризувати як центричну з вільним розміщенням елементів декорування. Миски були основним видом столового посуду населення України, тому декорувалися відповідно до призначення [4]. Розписи українських мисок — це унікальне явище національної традиції та народної творчості, які необхідно розвивати в сучасному декоративно-ужитковому мистецтві. Досягнення високого культурного рівня можливі лише завдяки вивченню та розвитку творчого доробку, залишеного нам у спадщину. Декоративний керамічний

посуд, його функції, системи декорування відображають дизайнерські знахідки, визначають нові напрями розвитку сучасного мистецтва дизайну. Показовими в цьому аспекті є мальовані миски смт Опішного, сучасної столиці керамічного мистецтва в Україні. Саме тут з'явився новий художній напрям в орнаменталізації глиняного посуду. Окремі майстри почали оздоблювати рослинним орнаментом не лише миски, а й інший посуд. Ця тенденція зазнає поширення і в інших керамічних осередках.

Розглянемо особливості декорування гончарної миски Поділля. Кожен вид народної творчості має власну традицію — це передання історичного матеріалу, набуття досвіду, звичаїв у єдності колективного та індивідуального мистецького новаторства [8]. Визначними центрами виготовлення гончарного посуду на Поділлі були: Зіньків, Адамівка, Смотрич на Хмельниччині; Бар, Бубнівка, Майдан (Бобрик), Крищенці, Шаргород, Шура-Бондурівська на Вінниччині; Товсте на Тернопільщині та ін.

Декорована гончарна миска Поділля надзвичайно багата місцевою, індивідуальною своєрідністю, зберігає художні принципи ще з античних витоків: профільні обриси птахів, розпластані на білих поверхнях мисок із Бару і Смотрича, дуже нагадують аналоги середньовічного Середземномор'я [8]. Найдавнішим видом гончарного посуду є миски, які, залежно від центрів виготовлення, відрізняються формою, розписом і орнаментом. Гончарна миска є носієм місцевих традицій гончарства. Кожний гончарний осередок мав свої стилістичні ознаки, за якими можна визначити приналежність гончарно-

го твору до місця його виготовлення. Для визначення приналежності твору до гончарного осередку, необхідно знати: стилістичні ознаки виробів гончарного осередку, загальну форму миски, якість матеріалу, розміри деталей виробу і їх співвідношення, характер та особливості komponування мотивів розпису, колорит тощо. Майстер-мискар прагнув наповнити форму і розпис відповідно до утилітарної функції мисок (обрядові, побутові, ритуальні) і дотримуватися художньо-пластичної традиції, що є надійним фундаментом, на якому споконвічно трималося народне гончарство у родинному побуті.

Народне мистецтво Поділля має свої стилістичні ознаки, які й нині є актуальними та часто вживаними у сучасних інтерпретаціях художніх ознак. Одним із різновидів художньої кераміки Поділля є глиняні миски. Українська народна кераміка в XIX — на початку XX ст. розвивалася на базі соціально-економічних умов, і її можна дослідити лише в аспекті тих умов, відбитком яких вона є.

Художні якості гончарного посуду досягалися створенням пластично-досконалої форми та майстерним її декоруванням. Щодо характеру форми сучасного керамічного посуду подільські майстри по-новаторському використовують традиції череп'яної миски, інтерпретуючи їх відповідно до вимог сучасності.

На основі традиції визначається ступінь художньої вартості нових творів декоративного мистецтва та забезпечується прямий вихід на етнічну й світову художню пам'ять, здійснюється порівняльний аналіз щодо внесення новостворених виробів до скарбниці національної культури [5].

Наразі навіть прадавня традиція зазвичай зберігається у структурі композиції, у способах поєднання форми гончарних виробів і декору. Позитивний новаторський пошук неможливий без урахування традицій та професійної майстерності.

Тектонічна форма в народній творчості ґрунтується на традиційному досвіді, що зумовлює обрання матеріалу, типу, художньої структури та конструктивної розробки форми [1]. Завдяки вишуканості й багатству форм та високій культурі розпису миски займають одне з чільних місць серед розмаїття народного гончарства. Кожний майстер-мискар дуже добре знав обрядову функцію миски і відповідно ставився до її виготовлення. Творячи миску на гончарному крузі, майстер прагнув наповнити форму і розпис духовними символами, які він мусив добре знати та розуміти. Будь-яка недоречність при цьому була неприпустима, інакше його твір не мав би попиту. Мискарське мистецтво було важливим компонентом загальної етнічної культури українців. Цей компонент у процесі довготривалого розвитку ввібрав у себе найсуттєвіші ознаки духовного поступу [4].

Досягнення високого культурного рівня можливі лише завдяки вивченню та використанню творчого доробку, що залишили нам у спадщину. Сучасний стан розвитку вирізняється зростанням етнічної свідомості народу, його інтересу до вітчизняної давнини, усвідомленням необхідності збереження традиційного народного мистецтва як важливої складової духовності [9]. Без збереження традиційної народної

культури, впровадження її у всі сфери життя, без вивчення етногенезу та творчості українського народу не може бути конкурентоспроможним національний твір декоративно-ужиткового мистецтва.

Література

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво: підручник / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. — Львів: Світ, 1992. — 270 с.
2. Захарчук-Чугай Р. В. Народне декоративне мистецтво Українського Полісся / Р. В. Захарчук-Чугай. — Львів: Світ, 2007. — 177 с.
3. Крутенко Н. Розповіді про кераміку / Н. Крутенко. — К.: Либідь, 2002. — 250 с.
4. Матейко К. І. Народна кераміка Західних областей Української РСР XIX—XX ст. / К. І. Матейко. — К.: Вид-во Академії Наук Української РСР, 1959. — 107 с.
5. Опішнянська мальована миска другої половини XIX — початку XX століття / Олесь Пошивайло. — Опішне: Українське народознавство, 2010. — 640 с.
6. Рогаль В. М. Полная энциклопедия символов / В. М. Рогаль. — М.: Аст. Сова, 2006. — 515 с.
7. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) / М. Р. Селівачов. — К.: Редакція вісника "Ант", 2005. — 400 с.
8. Титаренко В. Миски Поділля / В. Титаренко. — К.: Вид-во "Народні джерела", 2007. — 152 с.
9. Тищенко О. Історія декоративно-прикладного мистецтва України XIII—XVIII ст. / О. Тищенко. — К.: Либідь, 1992. — 172 с.

С. Ф. РАДЗИМОВСЬКА*канд. наук з держ. управління, доц.**Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 103–106

Проблема інтеграції системи освіти України у світовий, в першу чергу Європейський освітній простір, зумовлена самим життям, стратегічною політикою України на інтеграцію в Європейське і світове співтовариство.

Це дуже важливе і значне питання, в якому є і буде багато протиріч, невирішених проблем. Їх розв'язання — не одномоментна дія. Це постійний процес оновлення і розвитку, притаманний не тільки системі освіти, а й суспільству в цілому, що постійно корелює і навіть випереджає останнє.

Водночас сьогодні, коли світ розвивається так динамічно, на наш погляд, ця проблема повинна набути особливої актуальності, від якості й строків розв'язання якої залежить головне — чи буде вітчизняна система освіти і далі займати передові позиції у світовій педагогічній науці й освітній практиці, чи втратить досягнуте і все більше, і більше громадян України намагатимуться отримати освіту за кордоном, а про сучасний розвиток особистості годі буде і думати [1].

Обмежений щодо вимог вітчизняної спадщини і рівня сучасних світових тенденцій розвиток особистості, втрата конкурентоспроможності

продуктивних сил у недалекому майбутньому стануть визначальними чинниками зниження загальнокультурного рівня населення, процесів стагнації і навіть кризових явищ в економіці країни. За таких умов Україна навіть у перспективі не зможе сподіватись на зайняття достойного місця серед розвинених країн світу. І що абсолютно драматично для майбутнього України, вона не буде привабливою для особисто обдарованого і суспільно-активного молодого покоління, вона поступово втрачатиме особистісну базу для формування національної еліти.

Освітні системи, які склалися сьогодні в розвинених країнах світу, є одним із провідних факторів, який значною мірою визначає економічну і соціальну стабільність цих країн, забезпечує їм можливість поступового науково-технічного і економічного розвитку, і на цій основі соціального розвитку суспільства, удосконалення світоустрою, підвищення духовного і матеріального рівня мирного, позитивно оновленого життя населення — головної мети цього вдосконалення.

Інтеграційні процеси в системі національної освіти виступають як складова всебічної тенденції глоба-

лізації світових процесів розвитку, як визначальний інтелектуальний базис гармонійного розвитку національних соціально-економічних систем.

Соціально-економічні потреби суспільства, що розвивається, виступають як вимоги до системи освіти і, в головному, полягають у створенні умов для забезпечення:

- гармонійного становлення і розвитку особистості як індивіда і члена суспільства, відтворення у покоління, яке підрос-тає, соціальної, національної і світової культури, формування почуттєвої сфери і ціннісної системи, яка базується на загальнолюдських та загальнокультурних цінностях;
- професійної освіти, яка передбачає формування у особистості відповідних властивостей, умінь і навичок соціально-корисної продуктивної діяльності, які забезпечують їй конкурентоздатність на ринках праці і, таким чином, можливість її активної участі в соціально-економічній діяльності суспільства.

Вочевидь, ці дві вимоги і процеси взаємопов'язані і взаємо розвивають один одного.

Йдеться про міжнародну освітньо-наукову діяльність. Серед форм цієї діяльності, які, безумовно, продуктивно сприяють і забезпечують інтеграцію системи освіти України у світовий освітній простір, слід підтвердити такі з них, які позитивно зарекомендували себе в попередні часи:

- взаємний обмін учнями, студентами, слухачами, викладачами і науковцями;

- реалізація спільних навчальних програм і наукових досліджень;
- спільні публікації, конференції, конкурси, змагання, інші форми і заходи спільної освітньо-виховної, спортивно-оздоровчої, культурно-просвітницької і наукової діяльності.

Необхідно забезпечити розширення масштабів і поглибити зміст цих форм діяльності. Разом з тим, слід суттєво розвинути, а в деяких навчальних закладах і розпочати, такі форми цієї роботи, які повинні осучаснити і суттєво поглибити інтеграційні процеси:

- взаємне ліцензування навчальних програм, курсів, викладацьких кадрів;
- розробка спільних освітніх і наукових проектів;
- залучення міжнародних спонсорів та фондів до забезпечення виконання програм і проектів (у тому числі міжнародних), спрямованих на розвиток освіти і науки в Україні.

Поряд із традиційними методами і засобами організації й управління системою освіти і науки в Україні достойне місце повинен зайняти проектний підхід, який базується на методології проектного менеджменту і спрямований не на процес, а на кінцевий продукт, на проектні методи і засоби управління процесами інтеграції та розвитку галузі [1].

Мобільність — важлива якісна особливість європейського простору, вона передбачає мобільність людей між вищими навчальними закладами та між державами.

В Україні їй заважають системні невідповідності, візовий режим, економічні характеристики нашої країни, зрештою, різниця між рівнем життя в Україні та країнах ЄС. Але коли йдеться про інтернаціоналізацію освіти, що є освітянським крилом глобалізації, зусилля держави мають бути ексклюзивними.

Привабливість ВНЗ для студентів — це великої ваги комплексний компонент, який передбачає перспективу для кар'єри, що надає університет, якість та вартість навчання, вартість проживання, доступність побутових послуг, наявність стипендіальних програм, повагу до європейських та світових цінностей, відсутність міжнаціональних та релігійних конфліктів, відповідність європейським освітянським стандартам тощо.

Працевлаштування — це третій принцип, що лежить в основі забезпечення прав молоді людини на транснаціональну освіту.

Болонська декларація підтвердила, що можливість влаштування на роботу — це основне питання для вищих навчальних закладів у всій Європі; це стратегічна мета, яка не має альтернативи. Працевлаштування — індикатор успіхів усього Болонського процесу в цілому. Він настільки важливий, що в дискусіях про доцільний термін навчання на будь-якому рівні учасники дійшли висновку, що навчатися, використовуючи принцип “навчання через усе життя”, треба доти, доки не знайдеш роботу.

Таким чином, вищий освітянський поверх європейського простору можуть займати держави, які повністю сприяють студентському самовиявленню, що головним чи-

ном забезпечується золотою тріадою — мобільністю, привабливістю, працевлаштуванням.

Це прерогатива, компетенція і обов'язок держави перед молоддю України, системою української освіти та перед європейською співдружністю.

Болонський процес — це процес розпізнавання однієї освітньої системи іншою в європейському просторі. Якщо майбутнє України пов'язане з Європою, то не можна надалі стверджувати, що Болонський процес має для нас лише просвітнє та пізнавальне значення. Надання високої оцінки національній системі освіти не має заспокоювати нас і стримувати глибинне її реформування.

Всесвітнє визнання нашої освіти та висока якість навчання — це досягнення попередньої епохи, попередньої системи влади, попереднього покоління [2].

Нині можна з жалем констатувати, що, незважаючи на природні досягнення освіти, які забезпечує нова соціополітична система (демократичність, гнучкість, незаідеологізованість), у масовому вимірі освіта стала менш якісною, а переважна більшість випускників вищих навчальних закладів (особливо нових) не конкурентоспроможна на європейському ринку праці. Це зобов'язує менше говорити про власні досягнення, а все більше аналізувати світові та європейські тенденції реформування освіти і відповідно до цього напружено і послідовно вдосконалювати нашу професійну сферу діяльності [2].

Водночас участь системи вищої освіти України в болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних

ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів її якості. Орієнтація на Болонський процес не має призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти. Навпаки, її стан треба глибоко осмислити, порівнявши з європейськими критеріями і стандартами, та визначити можливості її вдосконалення на новому етапі. При цьому еволюцію системи освіти не слід відокремлювати від інших сфер суспільства. Вона має розвиватися в гармонійному взаємозв'язку з суспільством в цілому, беручи на себе роль його провідника.

Література

1. Биков В. Ю. Наукове забезпечення дистанційної освіти: проблеми та напрями досліджень // Професійна освіта: педагогіка і психологія: Україно-польський журнал / За ред.: І. Зазюна, Н. Ничкало, Т. Левовицького, І. Вільш. — Київ—Ченстохова: ЗАТ “ВІПОЛ”, 2000, Видання II. — С. 93—116.
2. *Львівський* національний медичний університет // Болонський процес, 2012 — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=198&Itemid=73&lang=uk

В. В УТВЕНКО

канд. іст. наук, проф.

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В УПРАВЛІННІ ОСВІТНІМИ ЗАКЛАДАМИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 107–111

Освіта на сьогодні є однією з основ громадянського суспільства, соціально-економічного та гуманітарного розвитку особистості й держави, важливим ресурсом поліпшення добробуту людей та забезпечення національних інтересів України.

Одним із найважливіших інститутів, що забезпечують розвиток системи національної освіти, в тому числі управління освітніми закладами нашої країни, є органи місцевого самоврядування, що регулюється Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 р., а також Законом України “Про освіту” (1991), зміненому і доповненому в 1996 р., Законом України “Про загальну середню освіту” (1999) тощо [2; 3].

Власні повноваження органів місцевого самоврядування, згідно з Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”, передбачають участь органів місцевого самоврядування в управлінні закладами освіти, які належать територіальним громадам або передані їм; забезпечення здобуття неповнолітніми повної загальної середньої освіти, створен-

ня необхідних умов для виховання дітей, молоді, розвитку їх здібностей, трудового навчання, професійної орієнтації, продуктивної праці учнів; сприяння діяльності дошкільних та позашкільних навчально-виховних закладів, дитячих, молодіжних та науково-просвітницьких організацій; створення при загальноосвітніх навчальних закладах комунальної власності фонду загальнообов’язкового навчання коштами місцевого бюджету, залучення з цією метою на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також коштів населення, інших джерел, забезпечення контролю за використанням цих коштів; забезпечення регулярного безкоштовного підвезення до місця навчання і додому школярів; організацію медичного обслуговування та харчування в закладах освіти тощо. А **делеговані повноваження** передбачають забезпечення в межах наданих повноважень доступності і безоплатності освіти; забезпечення розвитку усіх видів освіти; організацію обліку дітей дошкільного і шкільного віку; надання

допомоги випускникам шкіл у працевлаштуванні; забезпечення школярів, які навчаються в державних і комунальних навчальних закладах, безоплатними підручниками, створення умов для самоосвіти [3].

Виконавчі органи місцевого самоврядування — управління освіти в населених пунктах (за винятком Києва та Севастополя) здійснюють безпосереднє управління системою освіти, а районні та обласні ради делегують повноваження у сфері управління освітою відповідним районним та обласним державним адміністраціям, при яких діють відповідні відділи та управління освіти, що реалізують державну освітню політику на обласному та районному рівнях. Крім цього, органи місцевого самоврядування беруть участь і в призначенні керівників навчальних закладів, зокрема комунальної форми власності.

На органи місцевого самоврядування значною мірою покладено фінансування закладів освіти, особливо середніх загальноосвітніх та професійно-технічних закладів, а також дошкільних установ. Приміром, у бюджеті м. Києва на 2012 р. з 16,44 млрд грн. на освіту закладено 4,528 млрд грн., зокрема на дошкільні установи — 1,3 млрд грн., на утримання середніх загальноосвітніх закладів — 2,26 млрд грн.; у бюджеті м. Харкова з 4,7 млрд грн. на розвиток системи освіти передбачено 975 млн грн. (понад 20 %); у бюджеті м. Борисполя Київської області, населення якого становить близько 60 тис. чол., на 2012 р. з понад 256 млн грн. бюджетних коштів в розпорядження Управління освіти і

науки Бориспільської міськради повинно надійти близько 74 млн грн. Подібна ситуація спостерігається і в інших населених пунктах України. Крім цього, з місцевих бюджетів в ряді населених пунктів передбачені муніципальні доплати вчителям.

У 2011 р. з місцевих бюджетів фінансувався 781 професійно-технічний навчальний заклад, тоді як з державного — лише 135 [7, 8].

Водночас, система управління освітніми установами, в тому числі з боку органів місцевого самоврядування, не позбавлена певних недоліків, що значною мірою пов'язано з чинною нормативно-правовою базою.

По-перше, навчальний процес України, зокрема й щодо управління навчальними закладами різних форм власності, визначає Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, а місцеві органи виконавчої влади (управління освіти при обласних державних адміністраціях, відділи освіти при районних (міських) державних адміністраціях) та органи місцевого самоврядування лише забезпечують реалізацію державної політики у сфері освіти на відповідній території; контролюють додержання вимог законів та інших нормативно-правових актів у галузі освіти, обов'язкове виконання Державного освітнього стандарту всіма навчальними закладами, незалежно від форми власності, розташованими на їхній території. Органам місцевого самоврядування відводиться лише участь у розробці та реалізації варіативної складової змісту освіти.

По-друге, згідно з чинним законодавством управлінням освіти органів місцевого самоврядування, по суті, відводиться роль представників органів виконавчої влади в населених пунктах, бо на районному та обласному рівнях органи місцевого самоврядування фактично не відіграють ніякої ролі, а в Севастополі та Києві виконавчими органами міських рад є державні адміністрації, які аж ніяк не належать до органів місцевого самоврядування.

Здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади, зокрема й в галузі управління освітою, контролюють відповідні місцеві державні адміністрації, а у окремих випадках — міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, і їх територіальні підрозділи (районні державні адміністрації — щодо здійснення делегованих повноважень виконавчими органами сільських, селищних, міських рад міст районного значення, розташованих на території району, а обласні державні адміністрації щодо здійснення аналогічних повноважень виконавчими органами міських рад міст обласного значення) [1].

Компетенція місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері управління закладами освіти залишається не належним чином розмежованою, що дає підстави до можливості втручання одних органів у сфери діяльності інших та виникнення конфліктних ситуацій. Більшість повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування станов-

лять суміжну компетенцію, тобто органи наділені повноваженнями в одній галузі суспільного життя, але мають різні предмети відання. Наприклад, у сфері освіти органи місцевого самоврядування здійснюють управління насамперед тими закладами освіти, які належать територіальним громадам, а місцеві державні адміністрації — державними. Однак місцеві державні адміністрації, крім цього, ще реалізують і державну політику в галузі освіти, виконують державні програми та вживають заходів щодо збереження мережі освітніх закладів. У законодавстві при встановленні суміжної компетенції зазначається тільки вид, а не обсяг повноважень. Що ж стосується обсягу управлінських повноважень державних та самоврядних органів, то були не поодинокі ситуації, коли повноваження зазначених органів не просто поглиналися одне одним, а прямо дублювалися. Зокрема, під час реалізації делегованих контрольних повноважень в галузі освіти можлива ситуація, коли органи місцевого самоврядування діють як перша інстанція, а районна та обласна державні адміністрації — відповідно, як друга і третя [5, 182—183].

Навіть Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012—2021 рр. не приділяє достатньої уваги збільшенню ролі органів місцевого самоврядування в управлінні освітніми закладами, зосереджуючись насамперед на їхньому фінансуванні з місцевих бюджетів. Щодо модернізації системи управління освітою, то “Національна стратегія...” лише наголошує на:

- оптимізації державних управлінських структур, децентралізації управління освітою;
- перерозподілі функцій і повноважень між центральними та регіональними органами управління освітою, органами місцевого самоврядування і навчальними закладами [6].

Найбільшою проблемою в управлінні системою освіти в Україні як на державному, так і на місцевому рівнях є надзвичайні масштаби марнотратства, коли гроші витрачаються на утримання будівель, а не на освіту, на оплату надмірної кількості персоналу, а не на висококваліфікованих вчителів.

З іншого боку, керівники освітніх установ зазвичай не можуть бути ефективними господарниками, оскільки здебільшого це педагоги, зосереджені на завданнях навчального процесу. Їм необхідна допомога ззовні. Такою стороною повинні стати органи місцевого самоврядування для забезпечення закладів освіти управлінськими кадрами з господарських питань [4, 224–225].

Тому, на нашу думку, основними шляхами щодо поліпшення та оптимізації управління закладами освіти з боку органів місцевого самоврядування мають стати:

- удосконалення нормативно-правової бази, особливо у сфері самоврядування, надання органам місцевого самоврядування більшого впливу на організацію та управління навчальним процесом, особливо на районному та обласному рівнях, їхнє активне залучення до формування держав-

ної освітньої політики. Управління і відділи освіти при обласних та районних державних адміністраціях мають перетворитися лише на контролюючі та дорадчі органи і не втручатися в управління навчальним процесом органами місцевого самоврядування;

- посилення ролі органів місцевого самоврядування в управлінні навчальними закладами усіх форм власності, а також активне залучення батьків до управління освітніми установами;
- потрібна оптимізація управління в самих навчальних закладах, більше розмежування управлінських повноважень в сфері навчальної та господарської діяльності;
- нарешті, потребує вдосконалення система фінансування навчальних закладів, залучення додаткових коштів на їхнє фінансування, оптимізація видатків бюджетів освітніх установ, посилення ролі органів місцевого самоврядування в матеріальному забезпеченні педагогічних кадрів закладів освіти.

Література

1. *Адміністративне право України: підручник* / За ред. проф. Ю. П. Битяка. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 544 с.
2. *Закон України “Про освіту”* від 23 травня 1991 р. № 1060 — XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 34, ст. 451; За-

- кон України “Про загальну середню освіту” від 13 травня 1999 р. № 651 — XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 28, ст. 230; Закон України “Про вищу освіту” від 17 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 20, ст. 134.
3. *Закон* України “Про місцеве самоврядування в Україні” // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст. 170.
 4. *Иванов В. В.* Муниципальный менеджмент: Справоч. пособ. / В. В. Иванов, А. Н. Коробова. — М., 2002. — 465 с.
 5. *Ославський М. І.* Виконавча влада в Україні: організаційно-правові засади: навч. посіб. / М. І. Ославський. — К.: Знання, 2009. — 357 с.
 6. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр.* // <http://www.guonkh.gov.ua>
 7. *Рішення* Київської міської ради “Про бюджет міста Києва на 2012 р.” // <http://www.kievcity.gov.ua>; *Рішення* Харківської міської ради “Про бюджет міста Харкова на 2012 р.” // <http://www.city.kharkov.ua>; *Рішення* Бориспільської міської ради “Про бюджет міста Борисполя на 2012 р.” // <http://www.borispol-rada.gov.ua>
 8. *Уряду* рекомендували до розгляду зміни управління профтехосвітою [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nagolos.com.ua>

О. В. ХАРЧЕНКО

канд. філол. наук

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З КОНЦЕПТОМ “ГРОШІ”

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 112—118

Актуальністю цієї статті постає необхідність ідентифікації механізмів комічного сучасного американського гумору та пошук засобів еквівалентного перекладу. Об'єктом дослідження виступає сучасний американський дискурс комічного. Матеріалом для аналізу слугували фрагменти дискурсу комічного з кількох художніх творів та кінокомедій США. Предметом дослідження є клішовані стилістичні засоби, пов'язані з концептом “гроші”, засоби перекладу. Актуальними є виявлення та загальна характеристика ряду стилістичних засобів, що призводять до комічного ефекту і відображають комічні ситуації, спричинені операціями з грошима; аналіз сучасного американського дискурсу комічного та комплексу проблем, пов'язаних з ним; ідентифікація та аналіз клішованих стилістичних засобів, які залучаються у комплексних трансформаціях переключення серйозної тональності на комічну, при актуалізації концепту “гроші”; аналіз останніх досліджень і публікацій базується на роботах В. І. Караси-

ка [2, 10—120], В. О. Самохіної [4, 7—220], В. Я. Проппа [5, 15—155], М. Л. Макарова [3, 15—155], М. М. Бахтіна [1, 20—125], які найадекватніше та найглибше дослідили проблеми дискурсу аналізу в цілому, та гумористичного дискурсу зокрема. Таким чином, дається визначення та аналіз ряду стилістичних засобів американського гумору, проведено уточнення понять теоретичного аналізу дискурсу комічного.

Спираючись на роботи В. І. Карасика та В. О. Самохіної, що ґрунтовно висвітлили таке лінгвістичне явище, як гумористичний дискурс, ми визначаємо дискурс комічного як комунікативне послання, яке динамічно розгортається в ситуації сміхової та ігрової комунікації, визначається стратегією розваги і висміювання (інколи маніпулювання й ідентифікації), яке відбувається в певних когнітивних рамках, що характеризуються несподіваною зміною когнітивних патернів, залученням асоціативних механізмів; має певний лінгвальний та екстралінгвальний інвентар реалізації механізмів рефреймінгу змісту та ре-

алізації глибинних інтенцій сміху, зниження, профанації, гри, можливої агресії чи лібідо. Дискурс комічного охоплює динамічний процес як когнітивного, так і комунікативного плану, ситуацію, психологічний та екстралінгвальний контекст, пресупозицію комунікантів, а також результат мовленнєвої діяльності — сміх чи гедонічний ефект. За характером комунікації дискурс комічного має три головні різновиди: гумористичний дискурс, сатиричний дискурс, іронічний дискурс [6, 199–200].

Концепт “гроші” на понятійному рівні визначається як специфічний товар, що є універсальним мірилом вартості інших послуг та товарів, засобом накопичення, обігу і платежу.

Важливою проблемою перекладу американських художніх творів є проблема інтертекстуальності, під якою ми розуміємо взаємозв'язок певного літературного твору з текстами попередників та сучасників і вплив цього твору на інші тексти.

При перекладі американського дискурсу комічного важливо звертати увагу на: а) власне інтертекстуальність (наявність цитат та алюзій на історичні, міфологічні, літературні та побутові факти з комунікативного простору США); б) гіпертекстуальність, тобто пародіювання чи висміювання інших текстів, а інвентар пародійних мінітропів у сучасних американських авторів дуже великий (Narrow parody, Derailed fairy tale, Spoof Aesop, Blaxploitation parody, News parody, The Abridged history parody, Parody magic spell, Parody names etc.); в) архітекстуаль-

ність, що відображає зв'язок тексту з іншими текстами, літературними прийомами, стилістичними засобами та стереотипними персонажами того самого жанру.

У цій статті ми зробимо спробу зосередити увагу на проблемі архітекстуальності американського дискурсу комічного, а саме — виявленні й аналізі американських різновидів стилістичної фігури анантаподатон, що частотно використовуються для створення комічного ефекту і пов'язані з американською фінансовою культурою та концептом “гроші”.

Comically Small Bribe (“Комічно малий хабар”) — стилістичний засіб американського дискурсу комічного, який полягає у тому, що адресант пропонує неочікувано малий хабар, а адресат несподівано погоджується його прийняти або з образою відмовляється. Фактично Comically Small Bribe є різновидом стилістичної фігури анантаподатон (несподіване запитання чи відповідь комічної тональності під час діалогічної інтеракції), що обертається на змістовому рівні навколо концепту “гроші”.

У ситуативній комедії *Boy Meets World* (1993–2000, режисера Майкла Джакобса) є епізод, де малий панк просить у Боба хабар, а той замість двадцяти доларів пропонує лише ... сім:

“Punk child: I've got nothing to say to you... but Andrew Jackson on the other hand... Bob: Jackson, huh?... [opens wallet] He's not in, do you have anything you'd like to tell Abe Lincoln and the Washington” [11].

Комічний ефект діалогу викликає саме стилістичний засіб Comically

Small Bribe, який посилюється антономазією (стилістичною фігурою оцінної експресії, побудованою на застосуванні власного ім'я замість загального або заміною власної назви описовим зворотом), оскільки 20 доларів називаються ім'ям президента, зображеного на купюрі, — Ендрю Джексоном, 5 доларів — Авраамом Лінкольном, 1 долар — Джорджем Вашингтоном.

“Pro Bono” Barter” (Громадський бартер) — комічна ситуація або стилістичний засіб американського дискурсу комічного, який полягає у тому, що професійна людина (часто адвокат) замість грошового гонорару за виконану роботу несподівано отримує якісь товари, як то рибу, фрукти, овочі, промислові товари. На нашу думку, цей стилістичний засіб є різновидом стилістичної фігури анантаподатон, що обертається на рівні змісту навколо концепту “гроші”. Серед юристів США термін “Pro bono” означає юридичну практику на громадських засадах, тобто 50 годин безкоштовної роботи заради малозабезпечених американців.

У комп'ютерній грі The Simpsons Hit & Run (Дж. Портер, компанія Radical Entertainment), розроблений на основі ситуативної комедії “The Simpsons”, один з головних героїв Гомер просить водія машини підкинути його, а замість стандартної грошової оплати пропонує водію... зробити масаж. “Homer: Will you come and get me? I'll pay you in back rubs!” [15]. Комічний ефект цього фрагменту дискурсу спричинюється саме стилістичним засобом “Pro Bono” Barter”, в основі якого — на когнітивному рівні — є когнітивний

патерн чіткого контрасту й асоціативний механізм провокації.

У романтичній кінокомедії “Doc Hollywood” (1991, режисера Майкла Кетон Джонса), головний герой — доктор Бенджамін Стоун, що отримав запрошення на роботу пластичним хірургом в Голівуді, застряг випадково у невеличкому південному містечку, де за свою медичну допомогу несподівано отримує не гроші, а порося, з яким він навіть кілька разів виходить на прогулянку, тримаючи його за мотузку. В свою чергу, віддавши машину в ремонт, він пропонує автомеханіку замість грошей те саме порося: “Dr. Benjamin Stone: You want to trade, the pig for the part? Melvin the Mechanic: If you can part with the pig. Dr. Benjamin Stone: Good” [9]. На фоні комічної ситуації комізм діалогу викликає стилістичний засіб “Pro Bono” Barter” (бартер поросям, замість грошей), який посилюється фігурою контрасту хіазм (pig for the part... part with the pig), де омонім part застосовується у двох значеннях (“доля у грошах” та “розлучатися”), алітерацією (pig... part... part...pig), виявляючи глибинні інтенції гри та вирішення фінансової проблеми. На когнітивному рівні спостерігаємо залучення патерну чіткого контрасту та механізм асоціативної вигідності.

“Money talks” (Гроші розмовляють) — комічна ситуація або стилістичний засіб американського дискурсу комічного, який полягає у тому, що, порушуючи норми ввічливості та інколи навіть закони штату, адресант завдяки великим грошам виходить сухим із води. При цьому висміюється аморальність не лише адресанта, а

й адресата. На нашу думку, цей стилістичний засіб також є різновидом стилістичної фігури анантаподатон, що обертається на рівні змісту навколо концепту “гроші”.

Прецедентним в американському комунікативному просторі став діалог із комп’ютерної гри в карти Yu-Gi-Oh. The Abridged Series: “Yu gi: Did you just summon a lot of monsters all at once. Kaiba: Yeah, so? Yu gi: You can’t do that, it’s against the rules. Kaiba: Screw the Rules, I Have Money!” [16]. Порушуючи правила гри, Каїба (персонаж комп’ютерної гри) виголошує, що у нього є гроші і йому начхати на правила. Комічний ефект діалогу викликає стилістичний засіб Money talks, що є різновидом стилістичної фігури анантаподатон. Інтенсифікатором є стилістична фігура градація (нагнітання емоційної напруги), що передається знаком оклику та фігурою бафос (перехід із ввічливої лексики на вульгарну Screw the Rules). На когнітивному рівні маємо актуалізацію патерну чіткого контрасту та механізм асоціативної провокації.

“Haggle-Baggle” (Жорстка торгівля) — комічна ситуація або стилістичний засіб американського дискурсу комічного, коли активна торгівля двох комунікантів призводить до несподіваних результатів, або ж недоречна, та все ж таки відбувається. Під час торгівлі імпліцитно висміюється така людська вада, як жадібність. На нашу думку, у більшості випадків цей стилістичний засіб також є різновидом стилістичної фігури анантаподатон, що обертається навколо концепту “гроші”.

У пригодницькому фільмі “The Mummy” (1999, режисера Стіве-

на Коммерса) зустрічаємо два трагікомічних фрагменти дискурсу, де застосовується вищеназваний стилістичний засіб. В обох випадках доля американця Ріка залежить від красуні Евелін, яка спершу викупує його із в’язниці, торгуючись з начальником буцегарні Г. Хассаном, а потім — пропонує тюремщику 25 % прибутку від продажу артефактів єгипетської Хамунаптри, зупиняючи страту Ріка через повішання: “Evelyn: I will give you one hundred pounds to save this man’s life. Warden Gad Hassan: Madame, I would pay one hundred pounds just to see him hang. Evelyn: Two! Two hundred pounds! Warden Gad Hassan: Proceed. Evelyn: Three hundred pounds! Five hundred pounds! Warden Gad Hassan: [looks at her] And what else? [puts his hand on her thigh] Warden Gad Hassan: I’m a very lonely man” [17]. Комічний ефект діалогу викликає стилістичний засіб Haggle-Baggle, innuendo (непрямий натяк) на те, що у Єгипті початку XX ст. закон — це те саме, що й базар та innuendo сексуального плану. Посилюється комізм градацією (фігурою емоційного впливу) та фігурою повтору діакон (замість лексичної одиниці law, hundred pounds застосовується 5 разів).

У пригодницькому фільмі “Pirates of the Caribbean: The Curse of the Black Pearl” (2003, режисера Гора Вербинського) є діалог, де два капітани піратських шхун торгуються з приводу здобичі у разі повернення “Чорної перлини”: “Barbossa: I want 50 percent of ye plunder. Jack Sparrow: 15. Barbossa: 40. Jack Sparrow: 25. Barbossa: [considering]. Jack

Sparrow: And I'll buy you the hat. A really BIG one... Commodore" [18].

Комічний ефект діалогу викликає стилістичний засіб *Haggle-baggle* (різновид анантаподатону) з неочікуваною кінцівкою діалогу — окрім грошей, Джек Горобець обіцяє Командору купити велику шляпу, тим самим робиться *innuendo* на те, що Командор — велике та гордовите чванько. Командор звісно погоджується. Посилюється комізм стилістичною фігурою градацією (A really BIG one).

If I were a rich man (Якби я був багатієм) — стилістичний засіб американського дискурсу комічного, різновид стилістичної фігури анантаподатон або парাপросдокіан, який полягає у тому, що один із комунікантів, розмірковуючи над можливістю отримання великих грошей, висловлює несподівані фантазії, тим самим актуалізуючи переключення з логічної інференції на абсурдну чи неочікувано вірогідну інференцію.

У пісні "If I Had a Million Dollars" рок групи "Barenaked Ladies" (1996) є наступні рядки: "If I had a million dollars... Well I'd buy you an exotic pet. Yep, like a llama, or an emu..." [14]. У цьому фрагменті дискурсу використовується стилістичний засіб If I were a rich man (різновид парাপросдокіану). Замість стандартного набору "американської мрії" (великий власний будинок, щаслива сім'я, великий банківський рахунок), комунікант висловлює несподіване побажання отримати екзотичну тварину ламу та не менш екзотичного птаха ему, що є проявом переключення з логічної на неочікувано вірогідну інференцію, актуалізацією механізму

асоціативної провокації та когнітивного патерну чіткого контрасту.

У американському жарті про двох вчителів, родом з Польського міста Холм, що на кордоні між Україною та Польщею, теж зустрічаємо стилістичний засіб If I were a rich man: "If I were Rockefeller, sighed the Hebrew teacher from Chelm, I'd be richer than Bill Gates. His friend asked, What do you mean? How could you be richer? I'd do a little teaching on the side" [19, 1]. Комічний ефект жарту викликає такий різновид стилістичної фігури анантаподатон як If I were a rich man, несподіване переключення з логічної на алогічну інференцію, оскільки важко уявити як Білла Гейтса, так і Рокфеллера у ролі вчителів, що підробляють, проводячи приватні уроки. На когнітивному рівні виявляється механізм асоціативної провокації, такий когнітивний паттерн, як *deformation professionnelle* (професійна деформація), оскільки вчителі мислять як вчителі, програмісти як програмісти, а юристи як юристи, та когнітивний паттерн ілюзорної переваги, оскільки завдяки приватним урокам вчитель з Холму хоче бути багатшим за Білла Гейтса.

Аналізуючи особливості перекладу вищезазначених стилістичних засобів, які часто застосовуються у комплексі зі стилістичною фігурою бафос (змішування літературної та вульгарно-зниженої лексики) зазначимо, що при застосуванні таких трансформацій перекладу, як додавання, заміна та логічний розвиток, на нашу думку, необхідно вдаватися до: а) амеліорації, тобто підвищення статусу слів і уникнен-

ня вульгаризмів; б) десленгізації та нейтралізації через прибирання позитивних та негативних сем (twankie — \$ 20, double sawbuck — \$ 20, sawbuck — \$ 10, fin — \$ 5, bone or buck — \$ 1, honey bee — \$ 100; dead presidents — паперові гроші тощо); с) антономічний переклад у випадку застосування енантіосемії (явище Bad is Good), коли прикметники можуть мати абсолютно протилежні значення (groovy — приємний/нудний, brutal — брутальний/чудовий, crazy — божевільний/першокласний); г) дефігуризація антономазії Andrew Jackson — \$ 20, Abraham Lincoln — \$5, Alexander Hamilton — \$ 10, Ulysse Grant — \$ 50, Benjamin Franklin — \$ 100, George Washinton — \$1.

Із початку ХХІ ст. розпочався процес номінації та кодифікації термінології американських клішованих стилістичних засобів, які частотно використовуються в американському дискурсі комічного. Більшість стилістичних засобів комічного, пов'язані із концептом “гроші”, і які нам вдалося виявити у процесі дослідження у комунікативному просторі США, а саме Comically Small Bribe, Money talks, Hagggle-Baggle, If I were a rich man, виявляють та висміюють таку емоцію комунікантів як “жадібність”, і є різновидами стилістичних фігур анантаподатон та парাপросдокіан, мають не класичні (латинські, грецькі або французькі), а експресивні публіцистично знижені назви, що містять традиційні метафори (Money talks), сленгові римовані назви (Hagggle-Baggle), розмовно-побутові назви (If I were a rich man, Comically Small Bribe)

та свідчать про тенденцію метафоризації та пейоризації термінології американської лінгвостилістики комічного. Лише один стилістичний засіб комічного, виявлений нами у цій статті, має частково латинську назву (Pro Vono Barter), що фактично є оксюмороном (Pro Vono — громадський та безкоштовний, Barter — обмін товарами, послугами тощо). Кодифікація назв американських різновидів стилістичних фігур, що призводять до комічного ефекту, є цікавим лінгвостилістичним явищем американського комунікативного простору. Переклад вищезазначених стилістичних засобів бажано робити через алітерацію, десленгізацію, можливу дефігуризацію та антонімічний переклад, пошук українських еквівалентів.

Література

1. *Бахтин М. М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса. / М. М. Бахтин. — М.: Мысль, 1979. — 280 с.
2. *Карасик В. И.* Язык социального статуса. / В. И. Карасик. — М.: Гносиз, 2002. — 389 с.
3. *Макаров М. Л.* Основы теории дискурса. / Михаил Львович Макаров. — М.: ИТДГК Гносиз, 2003. — 280 с.
4. *Самохина В. А.* Современная англоязычная шутка: монография. / В. А. Самохина. — Х.: Харьковский национальный университет имени В. И. Каразина, 2008. — 355 с.
5. *Пропп В. Я.* Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре (по поводу сказки о Несмея-

- не). / В. Я. Пропп. — М.: Лабиринт, 1999. — 288 с.
6. Харченко О. В. Американський дискурс комічного (на матеріалі комедійних фільмів, художніх та публіцистичних творів XX й XXI сторіч): монографія / О. В. Харченко. — К.: Сталь, 2010. — 355 с.
7. Красных В. В. “Свой” среди “чужих”: миф или реальность / В. В. Красных. — М.: Гносиз, 2003. — 375 с.
8. Кубрякова Е. С. Память и ее роль в исследовании речевой деятельности // Текст в коммуникации. — М., 1991. — С. 4–21.
9. Caton Jones Michael. Doc Hollywood. 1991 / [Electronic resource]: romantic comedy / Michael Caton Jones — 104 Mn. — Warner Bros. — Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=KZEJryQns24>(1.10.2012)- Doc Hollywood
10. Cyrus A. B. Money Talks. Business is business. 2012 [Electronic resource]: joke / A. B. Cyrus — Режим доступу: <http://www.fropki.com/money-talks-vt40782.html> (1.10.2012) — Money Talks. Business is Business
11. Jacobs Michael. Boy Meets World. 1993 // [Electronic resource]: sitcom / Michael Jacobs — Disney ABC — Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=91JaIkDpwaE> (1.10.2012) — Boy Meets World
12. Jacobs Michael. Dinosaurs episode “License to Parent”. 1994 / [Electronic resource]: family sitcom / Michael Jacobs — Walt Disney ABC — Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=f-VVu4xPChI> (1.10.2012) — License to Parent
13. Judge Mike. Office Space 1999/ [Electronic resource]: comedy film / Mike Judge -89Mn- 20thCentury Fox — Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=_IwzZYRejZQ (1.10.2012) — Office Space
14. Page Steven. If I had\$1000000. 1996 [Electronic resource]: song / Steven Page — Режим доступу: <http://www.lyrics007.com/Barenaked%20Ladies%20Lyrics/If%20I%20Had%20A%20Million%20Dollars%20Lyrics.html> (01.10.2012) — Page Steven
15. Porter Jason. The Simpsons Hit&Run 2003 // [Electronic resource]: computer game / Jason Porter — Radical Entertainment — Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=Q7j_dnxIGII (1.10.2012) — The Simpsons Hit&Run
16. Peckham Aaron. Screw the rules I have money. 2012 [Electronic resource]: dictionary / Aaron Peckham — Режим доступу: <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=Screw%20the%20Rules%2C%20I%20Have%20Money!> (1.10.2012) Screw the rules I have money
17. Sommers Stephen. The Mummy. 1999 / [Electronic resource]: historical adventure film / Stephen Sommers — 125Mn — Universal Pictures — Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=4pEuRa2D8x4> (1.10.2012) — The Mummy
18. Verbinsky Gore. The Pirates of the Caribbean: the Curse of the Black Pearl 2003 / [Electronic resource]: adventure fantasy film / Gore Verbinsky — 135Mn — Walt Disney Pictures — Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=0Z1XpfbuZOA> (1.10.2012) — The Pirates of the Caribbean
19. Weiskop Michael. If I were a rich man. 2012. [Electronic resource]: Joke/ Michael Weiskop — Режим доступу: <http://www.aish.com/j/j/51478722.html> (1.10.2012) — If i were a rich man

ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СИСТЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ТУРИСТСЬКОЇ ОСВІТИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 119–120

Відносна молодість туристської освіти в системі професійної освіти, бажання в короткий термін та на високому рівні вирішити питання кадрового забезпечення національної туристської індустрії спонукають вітчизняних дослідників до активного вивчення зарубіжного досвіду підготовки фахівців сфери туризму. Цілком очевидно, що в даному випадку головне методологічне питання досліджень зарубіжних систем освіти — проблема виявлення, наскільки і в яких формах можливе використання зарубіжного досвіду в процесі підготовки фахівців сфери туризму.

Натомість у відомих нам дослідженнях із теорії та практики туристської освіти у Великій Британії, Франції, Німеччині, США, Канаді, Польщі, Болгарії та ін. системне порівняння замінюється імпліцитним або експліцитним, що значно зменшує практичну значимість цих робіт. Враховуючи, що останнім часом Рада з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології затвердила ще 18 тем, об'єктом

дослідження яких виступає туристська освіта за кордоном, актуальним є осмислення специфіки проведення цих досліджень.

Метою нашого огляду буде визначення етапів проведення порівняльно-педагогічного дослідження з проблем професійної туристської освіти. Відразу звертаємо увагу, що запропоноване розмежування процесу дослідження на фази та етапи має умовний характер, тому що періодично з'являється нова інформація та проміжні результати, що призводить до необхідності корегування ходу дослідження.

Отже, процес проведення порівняльно-педагогічного дослідження з проблем професійної туристської освіти ми розглядаємо наступним чином:

1. Проектування дослідження

Підготовчий етап:

- реалізація традиційної схеми проектування дослідження: задум — виявлення протиріччя — постановка проблеми — визначення об'єкта та предме-

та дослідження (за О. Новіковим);

- визначення можливості та доцільності порівняння даних країн;
- систематизація та адаптація понять.

Розробка концептуальної рамки дослідження (за К. Аллеманн-Гіонда):

- виділення контексту дослідження;
- визначення принципів та змісту дослідження.

2 Проведення дослідження

Збір інформації:

Інтерпретація:

- опис матеріалів;
- систематизація вихідних даних.

Порівняння отриманих даних між собою (за методом дуального порівняння В. Андрєєва):

- взаємне виключення елементів, які співпадають;
- визначення “третього в порівнянні” на основі виокремлення загального та специфічного в досліджуваному;
- зіставлення “третього в порівнянні” — простеження взаємозв’язків у структурі, які його детермінують.

Таким чином, за результатами аналізу порівняльно-педагогічних робіт вітчизняних та зарубіжних науковців ми склали представлений план проведення досліджень цього типу. Проте, це не позбавляє права дослідника взяти іншу модель порівняння чи встановити інші критерії порівнюваності досліджуваних об’єктів. Подальша наша робота пов’язана з удосконаленням запропонованого алгоритму.

В. В. БАЄВ

докторант

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦІВ ІЗ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА СЕРТИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 121—127

В умовах сучасного світового розвитку та інтеграції України в міжнародне співтовариство з метою забезпечення конкурентоспроможності на вітчизняному та світовому ринках туристичного продукту вітчизняні суб'єкти туристичної індустрії визначають нові вимоги до професійних компетенцій фахівців із менеджменту якості.

Відповідно до стандарту ISO 8402 “Управління якістю та забезпечення якості” стандартами ISO 1005, ISO 1006, ISO 1007, ISO 10014, ISO 10015 передбачено відповідну підготовку персоналу, управління та проєктування [3].

Такі вимоги до персоналу суб'єктів туристичної індустрії передбачають нові підходи до формування професійної компетенції з менеджменту якості, зокрема стандартизації та сертифікації суб'єктів туристичної індустрії.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування формування професійних компетенцій зі стандартизації та сертифікації суб'єктів туристичної індустрії.

Особливості професійної підготовки фахівців для сфери туризму охарактеризовано в науково-методичних працях Є. О. Алілуйко, І. В. Зоріна, В. О. Квартальнова. Загальні питання становлення й розвитку туристської освіти висвітлено в публікаціях П. Гамбла, Ф. Гоу, В. Лапаж, К. Макі, Д. Павесік, К. Патлоу, А. Поллок, Д. Пратт, Д. Річі, М. Хайвуд, Д. Хусс, Д. Хаукінс, Е. Шафер, Д. Еванс. Проблеми стандартизації, якості професійної підготовки фахівців для туристичної галузі досліджували В. Сведлов, Г. Кібеді, П. Ботт, А. Халл, А. Шаде, Л. В. Сакун, Л. В. Кнодель.

Відповідно до Галузових стандартів вищої освіти України з галузі знань 0306 “Менеджмент і адміністрування”, затверджених МОНМС України в 2011 р., нормативна частина програми підготовки магістра з менеджменту організацій і адміністрування передбачає опанування студентами навчальної дисципліни “Ділове адміністрування” [1]. Змістовним модулем якої є вивчення дисципліни “Управління якістю”.

Метою вивчення цієї навчальної дисципліни є формування у студентів системи знань із теорії і методології управління якістю, принципів побудови та функціонування систем управління якістю, опанування нормативно-правових, організаційних та економічних питань щодо управління якістю [2].

Основними завданнями навчальної дисципліни “Управління якістю” є теоретична та практична підготовка студентів щодо організації робіт із забезпечення та управління якістю. Після вивчення навчальної дисципліни “Управління якістю” студенти повинні знати термінологію щодо основних понять і категорій у сфері управління якістю; особливості управління якістю на рівні підприємства; вітчизняний та міжнародний досвід з управління якістю; основні принципи проведення сертифікації систем якості підприємств; облік вит-

рат на якість; аудит якості на підприємствах [2].

Суб’єкти туристичної індустрії мають специфіку щодо системи управління якістю, тому при підготовці менеджерів туристичної індустрії у варіативну частину освітньо-професійної програми та навчальні плани їх підготовки доцільно передбачати вивчення навчальних дисциплін: “Стандартизація туристичних послуг”, “Менеджмент туристичної фірми”, “Управління якістю в туризмі”.

Навчальну дисципліну “Стандартизація і сертифікація туристичних послуг” доцільно включати у варіативну частину освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів. Завдання навчальної дисципліни — теоретична та практична підготовка студентів із питань стандартизації й сертифікації послуг туристичних підприємств, нормативної документації

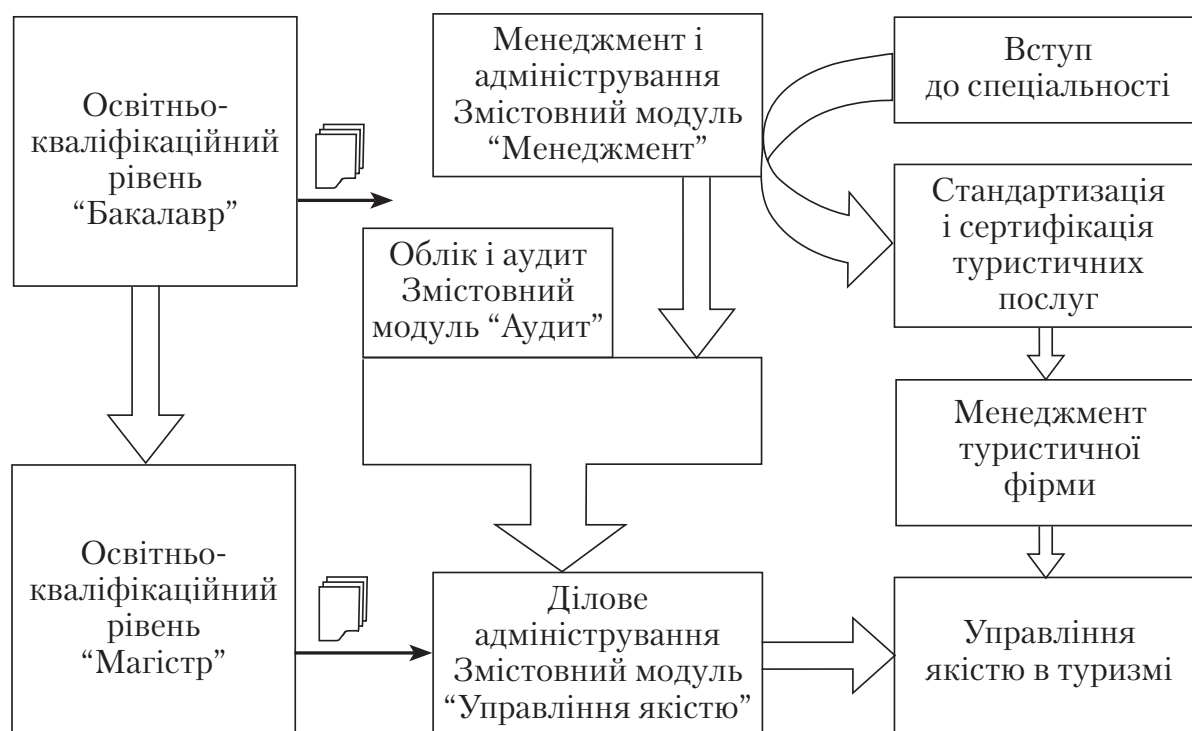

Рис. Структурно-логічна схема теоретичної підготовки менеджерів туристичної індустрії з питань управління якістю

з ліцензування, стандартизації й сертифікації соціально-культурних і туристичних послуг в Україні.

Місце навчальної дисципліни “Стандартизація і сертифікація туристичних послуг” у структурно-логічній схемі теоретичної підготовки менеджерів туристичної індустрії подано на рис.

Розподіл змісту освітньо-професійної програми підготовки фахівців з управління якістю в туризмі представлено в таблиці.

Навчальну дисципліну “Стандартизація і сертифікація туристичних послуг” доцільно включати у варіативну частину освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів. Завдання навчальної дисципліни — теоретична та практична підготовка студентів із питань стандартизації й сертифікації послуг туристичних підприємств, нормативної документації з ліцензування, стандартизації

й сертифікації соціально-культурних і туристичних послуг в Україні.

Навчальна дисципліна “Стандартизація і сертифікація туристичних послуг” має включати такі змістовні модулі: ліцензування туристичних підприємств; нормативна база стандартизації й сертифікації в туризмі; мета і завдання стандартизації; захист прав споживачів як основа стандартів якості; мета, завдання і правила сертифікації; сертифікація туристичного відпочинку і подорожей туристичними маршрутами; сертифікація екскурсій; сертифікація засобів розміщення.

Після вивчення навчальної дисципліни студенти повинні знати: основні напрями державного регулювання туристичної галузі; порядок оформлення ліцензій на надання туристичних послуг; законодавчі документи з питань ліцензування та сертифікації туристичних по-

Таблиця

Структура програми додипломної підготовки фахівців з управління якістю в туризмі

№№	Назва навчальної дисципліни	Кредити ЄКТС	Семестр	Форма контролю
ОКР “Бакалавр”				
1.	Вступ до спеціальності	2,0	1	ПМК ¹
2.	Стандартизація і сертифікація туристичних послуг	3,0	6	іспит
3.	Менеджмент туристичної фірми	3,0	8	іспит
ОКР “Магістр”				
4.	Управління якістю	2,0	9	іспит
5.	Управління якістю в туризмі	2,0	10	ПМК

¹ ПМК – поточно-модульний контроль

слуг; правила сертифікації туристичних послуг; правила сертифікації екскурсій; основи безпеки туристичного обслуговування; загальні вимоги до готелів; види санкцій за недотримання стандартів туристичного обслуговування.

Вивчення курсу “Стандартизація і сертифікація туристичних послуг” передбачає опанування студентами вмінь та навичок з оформлення документів на отримання ліцензій та сертифікатів; оцінки відповідності якості обслуговування державним стандартам; дотримання правил безпеки в туризмі.

Навчальну дисципліну “Менеджмент туристичної фірми” доцільно включати у варіативну частину освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів. У тематичний план цієї навчальної дисципліни має бути включено тему “Основи менеджменту якості суб’єктів туристичної індустрії”.

Навчальну дисципліну “Управління якістю в туризмі” доцільно включати в програму підготовки магістрів — менеджерів туристичної індустрії. В структурно-логічній схемі ця навчальна дисципліна має викладатися після опанування студентами курсу “Управління якістю” та низки професійно орієнтованих навчальних дисциплін: “Стандартизація і сертифікація туристичних послуг”; “Організація та управління туристичним бізнесом”; “Технологія організації туropераторських послуг”; “Транспортне забезпечення туристичних послуг”; “Ринок туристичних послуг”; “Економіка туризму”.

Метою вивчення цієї навчальної дисципліни є формування у сту-

дентів системи знань з теорії і методології управління якістю в туризмі на отримання практичних навичок із розробки, організації та впровадження системи якості в усіх сферах діяльності підприємств туристичної індустрії.

У процесі досягнення основної цілі навчальної дисципліни мають вирішуватися такі завдання: отримання комплексу знань щодо систем та методів управління якістю послуг у сфері туризму; підготовка до виконання робіт із розробки та впровадження стандартів якості комплексного туристичного обслуговування; отримання знань та навичок із розробки та впровадження політики якості на підприємствах туристичної індустрії; формування практичних навичок із використання статистичних методів контролю якості в туризмі.

Після вивчення навчальної дисципліни “Управління якістю в туризмі” студент має набути таких компетенцій: здатність використовувати методи моніторингу ринку туристичних послуг; умінь з використання нормативних документів з якості, стандартизації та сертифікації в організації роботи підприємств туристичної індустрії; здатність до розробки та впровадження стандартів якості комплексного туристичного обслуговування; навичками оцінки задоволеності споживачів послугами суб’єктів туристичної індустрії; використання інструментів управління та контролю якості туристичних послуг.

Вивчення навчального курсу “Управління якістю в туризмі” перед-

бачає 3,5 кредитів ECTS (126 годин), із яких: 18 годин лекційного курсу; 18 годин — практичні та семінарські заняття; 36 годин — індивідуальна робота та 54 години самостійної роботи студентів. Тематичний план навчальної дисципліни представлено в таблиці.

При проведенні аудиторних занять з теми “Якість — як об’єкт управління в туризмі” основна увага приділяється опануванню студентами таких питань: цілі, задачі та функції управління якістю на підприємствах туристичної індустрії; багато варіантність якості послуг в туристичній індустрії; показники, що визначають конкурентоспроможність туристичних послуг; петля якості, спіраль якості послуг туристичної фірми; економічні проблеми управління якістю послуг в туризмі; характеристика витрат, пов’язаних із забезпеченням якості послуг в туризмі; регулювання витрат на управління якістю послуг в туристичній індустрії.

Лекційний матеріал теми “Методи оцінки якості послуг суб’єктів туристичної індустрії” спрямований на надання теоретичних знань з таких питань:

- номенклатура показників, необхідних для оцінки якості послуг, що надаються підприємствами туристичної індустрії;
- класифікація та характеристика методів визначення показників якості туристичних послуг (вимірjuвальний, розрахунковий, експертний, соціологічний та інші);
- методи оцінки рівня якості послуг та якості обслугову-

вання в засобах розміщення, підприємствах харчування, туроператорських та турагентських фірмах (методи кваліметрії: диференціальний, комплексний, інтегральний, економічний аналіз, методика STRVQUAL та ін.).

На практичних заняттях студенти мають опанувати практичні навички з оцінки рівня якості послуг на підприємствах туристичної індустрії. На заняттях використовуються інтерактивні методи у вигляді вирішення аналітичних та розрахункових задач із розрахунку та оцінки рівня якості туристичних послуг диференціальним та комплексним методами, з допомогою методики STRVQUAL. Студентам пропонується вирішення завдань окремими малими групами з наступною доповіддю про результати аналізу.

Основним завданням, що постає перед викладачем при вивченні теми “Методи визначення рівня задоволеності споживачів якістю туристичної послуги”, є теоретична підготовка студентів із питань організації оцінки якості обслуговування з боку споживачів туристичного продукту та визначення лояльності внутрішніх та зовнішніх споживачів послуг організації. На практичних заняттях студенти опановують модель сприйняття споживачем якості туристичної послуги. Для досягнення цієї мети ми пропонуємо студентам розв’язання аналітичної задачі з оцінки ступеня задоволеності споживачів якістю обслуговування в готелі (або кемпінгу). Студенти вирішують задачу самостійно, з на-

ступним обговоренням в групі та прийняттям групового управлінського рішення.

Лекційний курс навчальної дисципліни передбачає вивчення теми “Аудит якості на підприємствах туристичної індустрії” з послідовним вивченням таких питань: модель оцінки якості діяльності сервісної організації; види аудиту якості; особливості самооцінки підприємств туристичної індустрії; організаційні принципи самооцінки; піраміда якості в туристичній індустрії. На практичному занятті студентам пропонується розробити модель оцінки якості діяльності будь-якої організації: туроператора, турагента, готелю, ресторану.

До плану лекцій з теми “Інструменти менеджера якості в туризмі” входить вивчення таких питань: формування політики туристичної фірми у сфері управління якістю; інструменти управління та аналізу процесу удосконалення якості (контрольний лист, контрольна карта, діаграма розсіювання, стратифікація, причинно-наслідкова діаграма Ісакави, діаграма Парето); використання інструментів менеджменту якості в діяльності підприємств туристичної індустрії; організаційно-економічний механізм управління якістю туристичних послуг.

Практичні заняття та самостійна робота студентів передбачає роботу в малих групах. Студенти під керівництвом викладача обирають віртуальний суб’єкт туристичної індустрії (турагентство, туроператор, готель або ресторан тощо), визначають мету та основні завдання його діяльності, розробляють політику органі-

зації у сфері якості, з урахуванням специфіки виробничої діяльності. Захист проекту відбувається з ефективним обговоренням, що стимулює розвиток комунікативних здібностей, адже майбутнім управлінцям необхідно навчитись активно слухати один одного і точно висловлювати свої думки.

При вивченні теми “Оцінка ефективності систем менеджменту якості. Міжнародні премії якості в туризмі” основна увага приділяється вивченню концептуальних засад формування міжнародної політики у сфері якості; модель європейської премії якості в туризмі; вирішенню виробничих проблем в туризмі за допомогою використання методології “Шість сигм” (постановка завдання, вимірювання, аналіз, вдосконалення, контроль (DMAIC), вивченню питань з досвіду впровадження системи TQM на українських підприємствах туристичної індустрії).

Питання з ліцензування туристичних фірм, сертифікації та стандартизації туристичних послуг мають бути представлені в наскрізній програмі практичної підготовки бакалаврів-менеджерів туристичної індустрії та відноситись до робочих програм виробничих практик, які проходять на туристичних підприємствах.

Результати дослідження можуть бути використані у навчальних закладах туристського спрямування: керівниками — з метою управління якістю підготовки майбутніх фахівців для галузі; викладачами — для розробки навчально-методичного забезпечення педагогічного процесу.

Література

1. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011–2022 роках” від 29 червня 2011 р., № 707.
2. *Наказ* Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України “Про затвердження складових галузевих стандартів вищої освіти” № 366 від 22.04.2011.
3. *Програми* нормативних навчальних дисциплін підготовки магістра галузі знань 0306 “Менеджмент і адміністрування” за спеціальністю 8.03060101 “Менеджмент організацій і адміністрування”. — К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2011. — С. 118–122.
4. *Агеєв Є. Я.* Управління якістю: навч.-метод. посіб. / Агеєв Є. Я. — Л.: Новий Світ-2000, 2009. — 240 с.
5. *Вакуленко А. В.* Управління якістю: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. — 2-ге вид., без змін. — К.: КНЕУ, 2006.
6. *Гринько С. А.* Рынок подготовки туристских кадров: реалии и перспективы развития. / С. А. Гринько // Слобожанський науково-спортивний вісник: Зб. наук. праць. — 2006. — № 10. — С. 243–246.
7. *Кнодель Л. В.* Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах всесвітньої туристської організації: автореферат дис. д-ра. пед. наук: 13.00.04 / Л. В. Кнодель; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. — Тернопіль, 2007. — 40 с.
8. *Колесников С. Н.* Управление качеством и ИСО 9000 / С. Н. Колесников: Режим доступа: [www/http://citforum.ru/cfin/articles/iso9000.shtml](http://citforum.ru/cfin/articles/iso9000.shtml)
9. *Мережко Н. В.* Управління якістю / Н. В. Мережко, В. В. Осієвська, Н. С. Ясинська. — К.: КНТЕУ, 2010. — 216 с.
10. *Педагогіка* туризму: навч. посіб. / За ред. В. К. Федорченка, Н. А. Фоменко, М. І. Скрипник, Г. С. Цехмістрової. — К.: Слово, 2004. — 265 с.
11. *Сакун Л. В.* Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в развитых странах мира / Л. В. Сакун. — К.: МАУП, 2004. — 398 с.
12. *Салухіна Н. Г.* Управління якістю: опор. конспект лекцій / Н. Г. Салухіна, Н. С. Ясинська — К.: МАУП, 2008. — 144 с.
13. *Управління* якістю: навч. посіб. / За ред. В. Б. Захожай — К.: Персонал, 2011.
14. *Саранча Г. А.* Метрологія, стандартизація, відповідність, акредитація та управління якістю: підруч. — К.: ЦНЛ, 2006.
15. *Управління* якістю: навч. посіб. / Д. П. Лойко, О. В. Вотченікова, О. П. Удовіченко та ін. — 2-ге вид. — Л.: Магнолія, 2006, 2010. — 336 с.
16. *Федорченко В. К.* Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: монографія. — К.: Слово, 2004. — 465 с.
17. *Шуляр Р. В., Шуляр Н. В.* Управління якістю: навч. посіб. — 2-ге вид. — Л.: Львівська політехніка, 2011. — 160 с.

Н. В. ГОЛОВАЧ*д-р філос. в галузі управління людськими ресурсами, доц.**Міжрегіональна Академія управління персоналом*

ЗАХОДИ ПОЛЕГШЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 128—131

Здійснення радикального реформування суспільних відносин викликає потребу вирішення проблем якісного кадрового забезпечення виробництва, підвищення його ролі в економічному розвитку країни. Перед вищими навчальними закладами постають складні завдання якісної підготовки фахівців, здатних швидко адаптуватися в мінливих економічних умовах та гнучко реагувати на проблеми, що потребують негайного вирішення. Процес навчання повинен забезпечувати кожному майбутньому фахівцеві не лише фундаментальні теоретичні знання, а й широкий спектр практичних професійних умінь та навичок, формування професійної компетенції, яка є запорукою конкурентоздатності фахівця на ринку праці та умовою самореалізації особистості в діловому середовищі і суспільстві. У формуванні професійної компетенції визначну роль грає професійна адаптація студента у вищому навчальному закладі.

Реформування вищої школи, відповідно до законів України про освіту та документів Болонської декларації,

передбачає посилену увагу до проблем професійної адаптації особистості на різних стадіях: професійної орієнтації та вибору професії старшокласниками, професійного навчання студентів, професійної праці фахівця (практичного оволодіння професією фахівцем-початківцем, професійного розквіту фахівцем-професіоналом, завершення професійної діяльності перед виходом на пенсію).

Проблеми професійної адаптації особистості у наукових працях проаналізували Т. Б. Буяльська, О. М. Галус, В. П. Казміренко, Т. А. Конєва, Т. І. Каткова, С. Є. Покровська, М. Д. Прищак [1—5] та ін. Проте, важливим постає питання аналізу професійної адаптації студента в процесі навчання та її зв'язку з неперервністю його освітнього розвитку (“навчання впродовж усього життя”), висвітлення теоретичного аспекту цієї проблеми.

Надзвичайно істотними є заходи полегшення професійної адаптації студентів у вищому навчальному закладі.

У процесі професійного навчання студентів відбувається присто-

сування їх до майбутньої професії, уточнюються професійні домагання, переглядаються причини інтересу до обраної професії. У вищих навчальних закладах давно і в багатьох випадках існують проблеми нерозуміння студентами своєї майбутньої професії, не діагностується їх професійна спрямованість, потреби та ін.

Професійна діяльність і професійне навчання характеризується певним рівнем спрямованості особистості, що перетворює, змальовує її дії та вчинки, способи прояву психічних станів, властивостей та якостей. Процес професійної адаптації особистості студента здійснюватиметься успішно за умови розвитку його професійної спрямованості, в основі якої лежать професійні потреби, які формуються та розвиваються під час навчання у вищій школі.

Професійна адаптація особистості відбувається на різних стадіях: професійної орієнтації та вибору професії абітурієнтами, професійного навчання та професійної праці студента під час проходження практики (практичного оволодіння професією фахівця-початківця). Отже, є необхідність розробляти та вживати заходів полегшення професійної адаптації студента протягом всього періоду навчання у вищій школі.

На відміну від традиційних підходів, пропонуємо такі заходи полегшення професійної адаптації студентів у вищому навчальному закладі:

1. Організація профорієнтаційних послуг для абітурієнта у системі вищої освіти України має являти собою цілісну систему, яка складається із

взаємопов'язаних компонентів, з'єднаних спільною метою та єдністю управління: професійна просвіта, професійна консультація, професійний підбір, професійна діагностика.

Надання профорієнтаційних послуг абітурієнтам має охоплювати: опис специфіки різних спеціальностей, ознайомлення з майбутньою спеціальністю, демонстрація нерозривного зв'язку між бажаною професією й необхідною освітою, розкриття тенденцій розвитку ринку праці в різних регіонах країни, виправлення негативного іміджу “непрестижних” спеціальностей, а також надання абітурієнтам необхідної контактної інформації державних і недержавних організацій, що займаються питаннями профорієнтації та працевлаштуванням.

2. Запровадження механізму самодіагностики професійного спрямування студента протягом всього періоду навчання у вищій школі дозволить не тільки зробити професійний відбір якісним, а й виявляти і контролювати стан професійного спрямування студента за всіма критеріями, підвищувати його мотивацію до успіху в оволодінні фаху, працювати над слабкими сторонами та ін. Крім того, тут пропонується діагностика студента на визначення професійно значимих якостей до праці у сфері обраного фаху, що включає комплекс методик на виявлен-

ня психодинамічних і особистісних якостей; особливостей спілкування; психічних процесів, відповідних обраній спеціальності тощо.

3. На першому—другому курсі навчання необхідно організовувати та проводити лекційні та практичні заняття (зокрема, навчальна практика), мета яких має бути спрямована на розуміння майбутньої професії. Необхідно враховувати й те, що постійно змінюються запити ринку праці, створюються нові моделі робочих місць, професії, сфери прикладання праці тощо. Це полегшуватиме професійну адаптацію студента, посилюватиме мотивацію до навчання та інтерес до майбутньої професії вже з перших курсів.
4. На третьому курсі необхідно постійно проводити науково-методичні семінари з актуальних методологічних проблем; реалізовувати програми професійно-практичної підготовки студентів шляхом оптимізації навчально-виробничої практики. У цьому випадку завдання викладачів полягає у тому, щоб сформувані у студентів: прагнення до неперервної самоосвіти, здатності постійно оновлювати здобуті наукові знання, вміння швидко адаптуватися до змін та корегувати навчально-професійну діяльність.
5. На четвертому—п'ятому курсі вивчаються переважно фундаментальні дисципліни ци-

клу професійної підготовки, і вже до п'ятого курсу мають бути сформовані всі складові професійної компетентності майбутнього фахівця. Тому рекомендуємо підібрати або розробити спеціальні програми тренінгів, які можна об'єднати у групи відповідно обраній спеціалізації.

6. На останньому курсі пропонуємо розробити спецкурс “Планування індивідуальної кар’єри”, проектування професіограм, кар’єрограм, життєвих та фахових стратегій; розробка моделей професійної діяльності фахівця. Відповідно до результатів професійного проектування необхідно визначити базу проходження виробничої практики — це підвищить рівень наявної і перспективної задоволеності актуалізованих професійних потреб.

Таким чином, запровадження вищеназаних заходів полегшення професійної адаптації студентів у вищому навчальному закладі дозволить оперативно встановити індивідуальний профіль компетентності, визначити його відповідність нормативним вимогам, розробити індивідуальний сценарій корегуючих дій та вмотивувати всіх суб’єктів практичного навчання на найвищі професійні досягнення. А головне — сформувані профіль компетентності молодого фахівця, який є реальним інструментом його працевлаштування.

Проблеми і перспективи подальшого розвитку вищої школи в умовах її реформування потребують в по-

дальшому досліджень і рішень в інтересах збереження якості професійної підготовки фахівців. Для формування у студентів необхідних професійних компетенцій під час навчання останніми роками оновлюється як перелік традиційних навчальних предметів, так і їх зміст. Цілеспрямоване набуття знань, умінь та навичок, їх трансформація у компетентності сприяє особистому культурному розвитку, здатності швидко реагувати на вимоги часу.

Література

1. *Галус О. М.* Професійна адаптація студентів в умовах ступеневого педагогічного ВНЗ: моногр. / О. М. Галус. — Хмельницький: ХГПА, 2007. — 473 с.
2. *Казміренко В. П.* Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молоді людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії. // Практична психологія та соціальна робота, 2004. — № 6. — С. 76—78.
3. *Каткова Т. І.* Соціально-професійна адаптація студентів вищих навчальних закладів економічного профілю. — Запоріжжя: Прем'єр, 2004. — С. 136.
4. *Конева Т. А.* Молодые специалисты на рынке труда // Проблемы адаптации молодежи к рынку труда: Сб. науч. матер. / Отв. ред. Н. Н. Богдан. — Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2009. — С. 38.
5. *Слободанюк І. А.* Тренінг професійного самовизначення, як засіб адаптації студентів — першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. // Наука і освіта, 2004. — № 3. — С. 52—61.

Є. Ю. ГОНЧАРЕНКО

д-р філос. в галузі освіти

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ДІЛОВОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 132—135

Реклама — порівняно нове поняття, яке становить об'єкт дослідження багатьох наук: економіки, психології, соціології, філософії. Оскільки вербальна система домінує у засобах реклами, вона стала також об'єктом дослідження мовознавства [7, 206]. Реклама має соціальну значимість у сучасному суспільстві, вона відіграє важливу комунікативну роль, і тут сам за себе говорить вираз: “Реклама — двигун торгівлі” в умовах вільних ринкових відносин.

Реклама — це комунікативна подія, яка вербалізується у формі мінімального тексту та має на меті спонукати колективного адресата до споживання певних товарів і послуг. Вітчизняні та зарубіжні мовознавці не одностайні щодо визначення місця реклами в системі функціональних стилів. Одні стверджують, що реклама належить до публіцистичного стилю, інші — до стилю розмовної мови.

У процесі перекладу рекламних текстів перекладач деколи вирішує не лише лінгвістичні завдання, він

має зважати на семантичні відмінності між, наприклад, німецькою та українською мовами, а також повинен обов'язково враховувати поведінкову психологію та національні традиції споживача рекламного продукту. В перекладі важливим є аспект адаптації тексту, зважаючи на соціолінгвістичну складову, тобто яким чином сприйматиметься переклад тексту реклами аудиторією — телеглядачами або слухачами радіо тощо. Розвиток інформаційних технологій спонукає до зростання необхідності в перекладацькій діяльності саме рекламних текстів або слоганів, яка має свою специфіку.

В курсі вивчення ділової іноземної мови, в нашому випадку — німецької, деякі автори (наприклад, Н. Ф. Бориско, Є. М. Постнікова, М. С. Смолій) наводять оригінальні приклади рекламних текстів як вправи для перекладу неадаптованих мікротекстів [5, 6, 1]. Завдання викладача — навчити студентів особливостям перекладу реклами, маркетингових текстів та рекламних

слоганів. Вона криється у співвідношенні між змістом оригінального тексту та перекладу, а також у перенесенні на мову перекладу соціолінгвістичних аспектів оригінального виразу. Щоб переклад рекламного тексту став адекватним, перекладачеві нерідко необхідно адаптувати не лише змістовні моменти оригінального тексту, а й його форму, та іноді навіть стиль, і даний процес можна справедливо назвати творчим та компромісним. Багато особливостей перекладу пов'язані зі специфікою мов, а саме мови оригіналу та мови перекладу. Наприклад, у процесі перекладу може застосовуватися антонімічний переклад, тобто заміна негативного виразу на позитивний або навпаки. При перекладі реклами перекладач може застосовувати також інші перекладацькі прийоми, щоб досягти повного ефекту та впливу на реципієнта, тобто це може бути описовий переклад фразеологізмів або стійких поєднань, аналогії яких у нас відсутні, використання кальок для перекладу реалій, заміну пасивних зворотів активними та навпаки тощо.

Текст — є головним елементом рекламного повідомлення, який розкриває його зміст. Рекламний текст є стислим за формою, але інформаційно насиченим; у ньому відображається привабливість об'єкта, що рекламується, та його вплив на адресата. Важливою вимогою до рекламних текстів є максимум інформації та мінімум слів. Рекламний слоган — це мінімальний мовний зворот, у якому в образній формі максимально відображено суть тексту в формі апеляції до адресата. Для слогана харак-

терні ритмічні та фонетичні повтори, гра слів, контрастність. Хороший слоган має на меті якнайкраще представити фірму, виділити її позитивні сторони та специфіку, наприклад, попередній слоган фірми “Форд” *“Ford — Die tun was”* (в перекладі — “Вони щось роблять”, тобто мають непогану якість продукції), і теперішній — *“Ford — Besser ankommen”* (“Форд — краще авто для пересування”) [12].

Під час перекладу рекламних текстів необхідно передати лаконічність, емоційність та експресивність оригіналу, а під час перекладу слоганів у багатьох випадках потрібно не перекладати текст, а передавати його семантичний еквівалент.

Одиницею тексту на рівні змісту є думка, а на рівні форми — висловлювання, яке може втілюватися навіть в одну лексему, що є типовим для нашого дослідження, а саме побудови рекламних текстів [2].

Труднощі для перекладу становлять також вживання скорочень у рекламних текстах та слоганах (BLZ — Bankleitzahl — індекс банку, GmbH — Gesellschaft mit beschränkter Haftung — товариство з обмеженою відповідальністю як назва фірми, LH — Lufthansa — німецька авіакомпанія тощо). Для перекладу такого слогану чи рекламного тексту перекладач повинен бути обізнаним у політичному, економічному чи фінансовому житті країни, мову якої він перекладає.

Велика кількість товарів, продуктів харчування, меблі, сантехніка, електротехнічне приладдя, техніка для обробки та утримання саду та городу тощо, які продаються в

сучасній Україні, походять з німецькомовних країн і, як наслідок, супроводжуються відповідною рекламою, котру створили німецькі маркетологи. Переклад німецькомовної реклами цікавий для нас не лише з економічного погляду, а й з точки зору теорії комунікації та сучасних перекладознавчих парадигм. Часто цю рекламу перекладають у нас дослівно, тобто дається калька, що іноді викликає непорозуміння серед україномовних споживачів, оскільки порушується головне правило перекладу: перекладене рекламне повідомлення повинно так само впливати на іншомовного адресата, як і оригінал.

Щодо перекладу німецькомовної реклами українською мовою, то тут можна виділити такі основні групи проблем:

- морфологічні, а саме — передача категорії роду чи числа іменників, заміна частин мови під час перекладу, особливості передачі значення артикля, перекладу складних слів;
- лексичні — переклад безеквівалентної лексики, зокрема назв компаній та їх продукції;
- стилістичні, тобто передача образності та імпресивності, переклад різноманітних стилістичних прийомів, переклад рекламних заголовків та слоганів.

Із морфологічної точки зору, часто у рекламі ключовими є не іменники, а дієслова, які зазвичай мають теперішній час і свідчать про позитивний результат, наприклад: *Antistaxhilft gegen Krampfadern, repariert die Venen, stärkt die Durchblutung* (Антистакс до-

помагає при судомках, лікує вени, покращує кровообіг) [9].

Із синтаксичної точки зору у рекламі часто використовуються наказові речення, які закликають оглянути та купити товар, наприклад: *Entdecken Sie unser Sortiment!* (Відкрийте для себе наш асортимент!) [11].

Для сприйняття адресата найефективнішою є реклама, яка апелює до позитивного, випромінює приємні враження, радість оптимізм, наприклад *Haribo macht Kinder froh und Erwachsene ebenso* (Харібо — жувальні цукерки — приносить радість не тільки дітям, а й дорослим) [10].

Прикладом перекладу безеквівалентної лексики є переклади власних назв, назв фірм чи фінансових установ, які зазвичай транслітеруються на мову перекладу, наприклад: *Фольксбанк, Ерсте Банк, Дрезденер банк*.

Під час перекладу рекламних заголовків необхідно передавати лаконічність і експресивність оригіналу, а під час перекладу слоганів у деяких випадках потрібно не перекладати текст, а передавати його семантичний еквівалент.

Зазвичай текст реклами насичений грою слів, іронією, історизмами, висловами з художньої літератури та фільмів, що ще більше ускладнює роботу над перекладом.

Отже, з наведених прикладів напрошується висновок, що традиційний, так званий адекватний переклад із будь-якою мірою наближення до оригіналу є завжди обробкою, головне завдання — це вирішення питання про можливість зберегти у перекладі концепцію оригіналу.

Література

1. *Бориско Н. Ф.* Бізнес-курс німецької мови. — К.: Логос, 2007. — С. 60, 79.
2. *Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д.* Теорія та практика перекладу. Німецька мова. — Вінниця: Нова книга, 2006. — С. 69, 108.
3. *Кохтєв Н. Н.* Реклама: искусство слова. Рекомендации для составителей рекламных текстов / Н. Н. Кохтєв. — М.: МГУ, 1997. — С. 134.
4. *Пишна Л.* Складності розуміння та перекладу німецькомовної реклами / Людмила Пишна // Наукові записки. Серія: філологічні науки. — Кіровоград, 2009. — Вип. 81 (4). — С. 206—209.
5. *Постникова Е. М.* Бизнес-курс немецкого языка. — Киев: А. С. К., 2005. — С. 279, 420.
6. *Смолій М. С.* Німецька мова. Навчальний посібник для учнів та студентів. Тематичні тексти. Завдання. Розмовні моделі. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. — С. 251.
7. *Шатин Ю.* Построение рекламного текста / Ю. Шатин. — М.: Бератор-пресс, 2003. — 128 с.
8. *Süddeutsche Zeitung*. — 2006.— № 34.
9. *Antistax* — mit der Medizinischen Kraft des roten Weinlaubs [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.antistax.de> (16/11/ 2012).
10. *Haribo* — Kids and Grown-ups Love It So, the Happy World of haribo [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.haribo.com/planet/us/startseite.php>
11. *Das supermodische Geschenk* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pimkie.de>
12. *Der Slogan “Ford — Die tun was” hat ausgedient* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.shortnews.de/id/150838/Der-Slogan-Ford-Die-tun-was-hat-ausgedient>

Д. Є. ДЕНИСЕНКО

д-р філос. в галузі права

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

О. В. МАРИНЕНКО

магістрант

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

НЕОБХІДНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН НА ЮРИДИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ МАЙБУТНІМ СПЕЦІАЛІСТАМ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 136—139

Важко оцінювати важливість історичної науки та необхідність її ґрунтовного вивчення в умовах, коли кожна наука наголошує на тому, що саме вона є “царицею”. Безперечним є той факт, що історія — це фундамент для всіх гуманітарних наук. Особливо, на нашу думку, це стосується такої взаємопов’язаної науки, як юриспруденції. Всесвітня історія — одна з важливих складових частин духовної культури людства. В ній сконцентровано величезний політико-правовий досвід минулих поколінь, відображено основні напрями, віхи та підсумки попередніх досліджень проблем свободи, права, законодавства, політики, держави. Цей пізнавальний досвід, ідеї та досягнення минулого роблять помітний вплив на сучасні політичні та правові погляди і орієнтації на теорію і практику наших днів.

У своїх спробах зрозуміти сьогодення і знайти шляхи до кращого майбутнього люди завжди звертали-ся і звертатимуться до минулого, до

історично апробованих положень, принципів, цінностей. І це не данина минулому, не сліпа віра у традиції і авторитети, а необхідний спосіб людської орієнтації в історичному часі і просторі, природна потреба кожної сучасності знайти себе, своє місце і призначення між минулим і майбутнім.

У цьому сенсі важливе значення має відображений у навчаннях минулого звивистий шлях прогресу політичної і правової думки та культури людства, процес формування і затвердження загальнолюдських політико-правових цінностей.

Історія політики та права дозволяє зрозуміти, як у боротьбі й зіткненні різних поглядів і позицій одночасно йшов процес розвитку пізнання природи держави і права, поглиблення уявлень про свободу, справедливість і право, закону і законності, про належне громадському та державному устрою, про права і свободи людини, форми і принципи взаємин особистості та влади.

Право — регулятор суспільних відносин. Історично воно склалось як форма охорони надбань, здобутків та доходів цивілізації.

У міру того, як залишається позаду все значніший пласт культурного минулого і збільшується сукупний обсяг набутого людством досвіду і знань, зростають також роль і значимість історії для сучасності. Це пізнавальне, просвітницьке, ціннісне, виховне, духовновиховне і загальнокультурне значення історії певною мірою стосується і необхідності ретельного та відповідального вивчення історії політичної та правової думки на юридичних факультетах.

Тривалий час в історії правової науки існувала так звана історична школа права. Такий напрям зароджується наприкінці XVIII ст. в Німеччині. У першій половині XIX ст. він стає вельми впливовим у вивченні права як особливий напрям дослідницької думки. У центр своїх теоретико-пізнавальних інтересів представники поставили питання про те, як право виникає і яка у нього історія. Теоретики історичної школи права критикували, насамперед, тезу про позитивне право як про штучну конструкцію, що створюється нормотворчою діяльністю органів законодавчої влади. Вони стверджували, що чинне в державі право зовсім не зводиться лише до сукупності тих розпоряджень, що нав'язуються суспільству як би ззовні: даються зверху людьми, наділеними на те спеціальними повноваженнями. Право (і приватне, і публічне) виникає спонтанно. Своїм походженням воно зобов'язане аж ніяк не волі та тлумаченню законодавця. Г. Гуго належить дуже характерне порівнян-

ня права з мовою. Подібно до того, як мова не встановлюється договором, не запроваджується за чиею-небудь вказівкою і не дана від Бога, так і право створюється не тільки (і не стільки) завдяки законотворчості, скільки шляхом самостійного розвитку, через стихійне утворення відповідних норм спілкування, добровільно прийнятих народом в силу їх адекватності обставинам життя. Акти законодавчої влади доповнюють позитивне право, але “зробити” його цілком вони не можуть. Позитивне право є похідним від права звичайного, а це останнє виростає з глибин “національного духу”, глибин “народної свідомості”.

Представники історичної школи права вірно відзначили одну з істотних слабких сторін природно-правової доктрини — умоглядне трактування генезису і буття права. У свою чергу, вони спробували тлумачити становлення і життя юридичних норм та інститутів як певний об'єктивний хід речей. Цей хід, вважав Г. Гуго, здійснюється мимоволі, пристосовуючись сам собою до потреб і запитів часу, тому людям краще всього не втручатися в нього, триматися здавна заведених і освячених досвідом століть порядків.

Юристи історичної школи права бачили призначення наявних у державі юридичних інституцій в тому, щоб служити опорою зовнішнього порядку, яким би консервативним порядок цей не був. Позитивні закони безсилі боротися зі злом, яке трапляється в житті. У кращому випадку вони здатні допомогти впорядкуванню звичайного права і політичної структури, які формуються природно-історично під впливом не-

пояснених перетворень, які відбуваються в “народному дусі”. Законодавець повинен старатися максимально точно виражати “спільне переконання нації”, за цієї умови правові норми володітимуть цінністю божественного, і тому придбають самодостатнє значення.

Зрозуміло, що історична школа права сьогодні — це лише вклад у скарбничку правових течій, ідей та надбань цивілізації. Незважаючи на це, якщо відкинути необґрунтовані перебільшення і узагальнення представників цієї школи, то цілком виправдано можна стверджувати, що історична школа цілком адекватно представляла процес створення перших писаних джерел права, дійсно складала здебільшого зі звичайно-правового матеріалу, без якого, враховуючи традиційний тип легітимації публічної влади в ранніх суспільствах, практична реалізованість приписів таких текстів опинилася б під дуже великим питанням. Центральна ідея представників історичної юриспруденції про “народну правосвідомість” як первинного джерела у гранично легітимізований підставі справжнього і ефективно чинного права в сучасній юриспруденції стала однією з домінант соціологічного типу праворозуміння з його аксіомою “ubi societas ibi jus”.

Постулат історичної школи, який стверджує виникнення всякого права за типом звичайного, є “прабатьком” глибокого переконання “соціологів”, що право неможливо досліджувати поза соціокультурним контекстом. Саме уявлення представників історичної школи лежать в основі універсального постулату соціологічного

напряму юриспруденції про те, що тільки право, що реально діє в суспільних відносинах, є справжнім, “вільним”, “живим”, “спонтанним”. Разом з тим, історична школа права, об’єктивно вклала свій внесок у поступальний розвиток суспільних наук, і зокрема, історії, ввівши в історію пізнання елементи історизму, ідею історії розвитку. Савіньї застосував ці теоретичні положення до вивчення розвитку римського права в Європі до XVI ст., доводячи в своїй основній роботі “Історія римського права в середні віки” (“Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter”), що римське приватне право і установи не загинули в епоху варварських вторгнень III–V ст., а лише поступово видозмінювалися згідно з “народним духом”. На тих же теоретичних засадах збудував і Ейхгорн свою “Історію германської держави і права” (“Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte”), в якій німецьке право і установи розглядаються як вираз культури всього народу. Твердженням панівної тривалий час в історії наукової думки — концепцій історичної школи права — був науковий журнал, заснований 1815 р. Савіньї, “Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft”, що проіснував до 1955 р.

Утворення правових систем світу тісно пов’язане з історичними та глобальними цивілізаційними процесами. Такі різнобічні процеси глобалізації політичних, торгівельно-економічних, соціально-культурних та інших відносин країн континентальної правової сім’ї потребує відповідних правових уявлень про їх упорядкування. За їх допомогою опосеред-

куюються як взаємодія та зближення правових систем Західної Європи та України, так і виробляється сучасна модель їх правового поступу. Тому й вивчення доктринальної першооснови та теоретико-історичного аспекту виникнення та формування континентальної правової системи дає змогу проаналізувати перспективи її розвитку, а також знайти оптимальні форми і шляхи взаємодії різних держав задля конструктивної співпраці.

Формування оновленої континентальної правової системи зумовлює необхідність переосмислення концептуальних положень, уніфікації базових понять і категорій, перегляду відправних принципів та ідей з тим, щоб останні відповідали досягнутому рівню суспільних відносин на спільному європейському правовому просторі. Саме тому опанування основ римського приватного права як теоретичного фундаменту та важливої історичної дисципліни студентами юридичних вищих навчальних закладів за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями підготовки — є актуальними.

Основи римського приватного права займають одне з провідних місць серед юридичних дисциплін. Студентам важливо та необхідно знати, як саме виникла та розвивалася Римська держава. Приватне право Стародавнього Риму виникло у глибоку давнину, коли Рим являв собою лише невелику патріархальну общину. Військові дії, що вів Стародавній Рим, розвиток політичних та економічних відносин у Стародавньому Римі сприяли його бурхливому зростанню.

Саме для правового регулювання багатосторонніх комерційних відно-

син із урахуванням інтересів усіх народів, яких об'єднала Римська держава, виникла необхідність укладення права, яке гармонійно поєднало весь позитивний досвід застосування правових норм, перевірених часом.

Вивчення історії та суміжних історичних дисциплін на історичних факультетах сприяє майбутнім спеціалістам — юристам для розуміння об'єктивного характеру права, необхідності дотримання логіки при правозастосуванні, яка повинна ґрунтуватися на справедливості вирішення спорів та забезпеченні природних прав людини. Це — по-перше.

По-друге, дозволить засвоїти великий політико-правовий досвід попередніх поколінь, який є важливою складовою духовної культури людства. Правові погляди в історичній ретроспективі попередніх сторіч суттєво впливають на сучасні політичні та правові погляди і орієнтації, теорію та практику. У вченнях минулого відображається не лише звивистий шлях прогресу правової думки, культури людства, а й формування та утвердження загальнолюдських політико-правових цінностей.

Будь-яка наука, що прагне до творчого розвитку свого змісту, не може бути байдужою до власного минулого, історії своїх ідей, відкриттів, висновків. Зрештою, звернення до історії необхідне кожному, хто прагне одержати юридичну освіту, адже без історії немає теорії. Не вивчивши всесвітньої історії, історії держави і права, філософії права, їх розвитку, змісту, неможливо збагнути причини існування тих чи інших напрямів правової науки та зрозуміти їх особливості й тенденції розвитку.

О. А. КОРМАН*д-р наук в галузі освіти, доц.**Міжрегіональна Академія управління персоналом*

ЦЕНТРИ СІМЕЙНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ, ЯК ІНСТРУМЕНТ РОБОТИ З МОЛОДДЮ ТА БАТЬКАМИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 140—144

У статті “Центри сімейного консультування, як інструмент роботи з молоддю та батьками” О. А. Корман, старший викладач кафедри управління вищого навчального закладу, аналізує значення консультаційної роботи з молоддю та батьками у сфері сімейних відносин. У зазначеній публікації аналізуються дослідження та результати наукових експериментів західних фахівців та сучасні тенденції, соціальні зміни, зрушення та загрози для сучасної української сім’ї, а також потреба у негайному реагуванні та консультуванні молоді та молодих батьків щодо сучасних змін. Ключові слова: сім’я, діти, батьки.

Необхідно звернути увагу на нинішні тенденції, соціальні зміни, зрушення та загрози для сучасної української сім’ї.

Автор статі спирається на роботи зарубіжних дослідників С. R. Daniel, W. C. McKey, M. E. Lamb, J. Sparey та інших, аналізуючи результати досліджень і статистичні дані у сфері сім’ї.

Педагогічна некомпетентність батьків, їх невміння налагодити позитивні стосунки з дитиною, сформувати правильні цінності, стати справжнім зразком та авторитетом

для особистості, яка підростає, часто призводить до явища “прихованої безбатьківщини” навіть у повних, зовнішньо благополучних сім’ях. Отже, соціально-педагогічне навчання та психокорекційна робота з молодими сім’ями допоможе запобігти руйнуванню сімей, ранньому соціальному сирітству, попередити дитячу бездоглядність.

Дитина розвивається у процесі постійного виникнення та розв’язання суперечностей між вимогами, що висувуються до особистості, і готовністю особистості до їх виконання, між її особистими прагненнями, “внутрішньою позицією” і завданнями, які постають перед нею [5, 13].

Багато молодих людей з “проблемних сімей” неспроможні повною мірою виховувати власних дітей. До цієї групи належать також сім’ї, де один чи обидва з батьків зловживають алкоголем, вживають наркотики або схильні до кримінальних дій, асоціальної чи аморальної поведінки. Діти, які виховуються у таких сім’ях, потребують особливого захисту часто навіть від власних батьків. Дослідженнями встановлено, що 90—97 % неповнолітніх правопо-

рушників — вихідці із неблагополучних сімей. Кожна п'ята дитина, хвора на невроз, перенесла розлучення з батьками. 60 % учнів, які відстають, ростуть у сім'ях без батька, 80 % — у сім'ях із нездоровою моральною атмосферою.

Аналізуючи результати досліджень психосоціального стану дітей сучасних сімей, і зокрема сімей без біологічного батька, постає необхідність затвердження нової форми та інституції роботи з родинами.

Безумовно, первинна і основна відповідальність лягає безпосередньо на біологічних батьків. Але низька педагогічна компетентність, хибна модель батьківства, низький соціально-економічний рівень життя, постійне руйнування цінностей сім'ї, зниження рівня моралі у суспільстві, зменшення відповідальності батьків і перекладання виховної функції на плечі освітніх установ спонукає до запровадження програм центрів сімейного консультування як інструменту роботи з батьками у сфері освіти дорослих.

Отже, постає гостра необхідність визнати факт впливу батьківства та повернути позиції захисту цінностей сім'ї, створивши умови для систематичного вдосконалення знань у сфері відповідального батьківства. Також усіляко сприяти зміцненню позицій батька у сучасній родині.

Життєвий план — сценарій — поступово розгортається, він започатковується у ранньому дитинстві переважно під впливом батьків. Сприймання цього впливу (за Е. Берном, “батьківського програмування”) зумовлено трьома основними причинами. По-перше, він дає

життєву мету, яку інакше дитині довелось б шукати самотійно. Усе, що вона робить, найчастіше робиться для інших людей, зазвичай для батьків. По-друге, “батьківське програмування” дає дитині прийнятний засіб структурування свого часу (тобто засіб, прийнятний для її батьків). По-третє, дитині треба показувати, як слід поводитися, як робити ті чи інші речі. Програмуючи життя дітей, батьки передають їм свій досвід, усе те, чому вони навчилися (або вважають, що навчилися) [2, 178].

Відповідно, педагогічна некомпетентність батьків, їх байдужість до життя дітей, надмірна зайнятість або ж їх небажання розуміти проблеми сучасних дітей призводить до ще більших проблем. Низька самооцінка, комплекси примушують їх “бути такими, як усі”. Частина молоді об'єднується або вступає в різноманітні молодіжні “угруповання” — субкультури, основна мета яких — протест загальним цінностям, як шлях до самореалізації; спроба приховати свої недоліки, а через активність і навіть агресію — виявити себе.

Але через те, що значення батьківства і батька повною мірою недооцінене, ідеологія матріархату, що культивувалася соціалізмом, сексуальна революція 1960-х рр., руйнування інституту сім'ї, падіння моралі, соціальна незахищеність, бідність значно підірвали авторитет батьківства і частково позбавили батька соціальної значущості, в суспільстві постала соціальна проблема.

Багато людей обговорювали, що традиційна родина, заснована на

одружених біологічних батькові й матері та їхніх дітях, уже застаріла. Під виглядом “волі вибору”, “самореалізації”, і “рівної поваги до всіх видів родин”, соціальні бунтарі очолили кампанію експериментів над різними типами родин. Іноді проголошувалося, що жінки й діти не мають потреби в чоловіках і що їм фактично краще без них. При нагоді пояснювалося, що родини не руйнувалися, вони тільки змінювалися; що найважливіша річ для дітей — щастя їхніх батьків і самореалізація, і що діти — еластичні й не будуть переносити багатьох негативних ефектів руйнування родини й розлучень. Ідея щодо “залишатися разом для користі дітей” часто висміювалася. Деяких батьків охопили нові міркування, але не всі ті, хто взяли участь в “експерименті бездоглядності”, жадали його на собі випробувати. Оскільки ідея, що матері й діти не мали потреби в батьках, взяла гору, значна частина соціальної й законодавчої підтримки шлюбу ослабла. Деякі матері й діти були просто залишені. Деякі батьки були викинуті.

Дослідження та результати експериментів західних фахівців за останні десятиліття із сім'ями вказують на невтішну динаміку змін та соціальні зміни.

1. Набагато менша кількість дітей живе з матір'ю й батьком одночасно

Пропорція всіх домашніх господарств, що включають матір і батька із залежними дітьми, впала з 38 % в 1961 р. до 23 % в 2001 р., у той час, як відсоток домашніх господарств із одним батьком потроївся протягом того самого періоду — з 2 до 6 %.

2. Напрямки в родині без батька

Збільшення чисельності й пропорції домашніх господарств, де є тільки один із батьків, відбулося, зокрема, через збільшення рівня розлучень. У той самий час зустрічалися й інші соціальні зміни.

Розлучення. Акт про реформу розлучень від 1969 р. супроводжувався сплеском розлучень, вивільняючи резерв у кілька тисяч пар, які, можливо, вже вирішили розлучитися. Однак, з 1974 р. число розлучень почало поступово збільшуватися й досягло максимуму в 1993 р. — 180 тис. у Великій Британії. Хоча фактично щорічне число розлучень знизилося до 142 тис. в 2000 р., це, головним чином, через зменшувану кількість шлюбів. Щорічний рівень розлучень коливався навколо 13 на тисячу одруженого населення в 1990 рр.

Народження поза шлюбом. Протягом більшості часу ХХ ст., відсоток народжень поза шлюбом коливався навколо 5 %. Починаючи з 1960-х, пропорція почала збільшуватися, поступово досягши 10 % у 1975 р., після чого почала збільшуватися швидше. До 2000-х пропорція народжень поза шлюбом зросла до 40 %.

Зміни в шлюбі й співжитті. Чисельність і рівень перших шлюбів значно впали. Число перших шлюбів знизилося з 300 тис. в 1961 р. до 180 тис. в 2000 р. Рівень перших шлюбів упав від 83 на тисячу самотніх жінок у 1961 р. до 33 на тисячу в 2000 р. Для чоловіків рівень упав від 75 на тисячу в 1961 р., до 26 на тисячу в 2000 р.

Мають більше проблем у взаємовідносинах з дітьми. Молоді люди в родинях з одним батьком на 30 % час-

тіше, ніж у сім'ях із двома батьками, повідомляють, що їхні батьки рідко або ніколи не знали, де вони були.

4. Біологічні батьки, які не проживають із дітьми

Мають небезпеку втрати контакту зі своїми дітьми. Від 20 до 30 % батьків, що не проживають разом з дітьми, не бачили своїх дітей упродовж року. Інші 20–40 % бачать своїх дітей менше одного разу на тиждень.

Розлучені батьки ймовірноше налитимуть та керуватимуть автомобілем у нетверезому стані. Розлучені чоловіки повідомили про найвищі рівні небезпечного сексу. 15,7 % з них повідомили, що мали більш, ніж одного партнера, коли використання презерватива було відсутнє в попередньому році, у порівнянні з 3 % одружених чоловіків. 10,4 % чоловіків із дітьми, і 9,6 % самотніх чоловіків.

5. Діти, що живуть без своїх біологічних батьків

Мають більшу ймовірність жити в бідності. Діти, що живуть у родині з одним батьком, в порівнянні з дітьми з повних родин (75 % проти 40 %), мають вдвічі більшу ймовірність жити за межею бідності. Навіть після обліку низьких доходів діти, які ростуть із матерями, що ніколи не були заміжніми, схильні пережити найбільші позбавлення.

Ймовірноше матимуть емоційні або розумові проблеми. Діти в родині з одним батьком в 2,5 разу більше почувають себе нещасними. У них в 3,3 разу занижена самооцінка власної гідності.

Мають більшу кількість проблем у школі. Діти, що живуть із одним бать-

ком, показують нижчі результати у тестуванні з читання й математики. Після обліку інших демографічних факторів діти з неповних родин — із такими негараздами.

Мають більшу кількість проблем у взаємовідносинах із суспільством. Діти з неповних родин утричі частіше відзначають проблеми взаємин з їхніми однолітками. Діти з неповних родин ймовірноше будуть мати проблеми з поведінкою, у тому числі з антисоціальною поведінкою.

Мають вищий ризик проблем зі здоров'ям. Було оцінено, що батьківське розлучення збільшує дитячий ризик розвитку проблем зі здоров'ям на 50 %.

Які висновки можна зробити з вищенаведеного?

1. Величезна група молодих людей веде замкнений домашній спосіб життя, зазнаючи психологічних травм від авторитарних методів виховання. Таким чином, продовжується замкнене коло “безбатьківщини” в нових проявах.

2. Соціальні спостереження показують, що більшість молодих людей вступають у шлюб недостатньо свідомо та невідповідально, не розуміючи своїх нових прав та обов'язків один щодо одного та дітей [1].

3. Психологічні дослідження підтверджують, що молоді люди несуть у свою нову родину проблеми та помилки, які вони несвідомо накопичували протягом свого життя і які потім продовжують передавати своїм дітям як “сімейний сценарій виховання”.

4. Таке явище, як “безбатьківщина”, перестало асоціюватися тільки з дітьми вулиці, пияцтвом і на-

сильством. Сьогодні навіть у повних сім'ях діти переживають безбатьківщину. Вона стала більше схожа на епідемію за своїми масштабами руйнування, ніж на соціальне явище. Значною мірою втрачена або спотворена дійсна модель батьківства, "сценарій", культура взаємин, яка довгі роки цементувала національну культуру і була фундаментальною силою багатьох поколінь. Відхилення від дійсної моделі батьківства призвело до збільшення кількості соціальних проблем у суспільстві, зокрема наркоманії, СНІДу, гомосексуалізму, які є більше наслідком взаємин, зокрема в сім'ях, ніж самою причиною.

5. Постає величезна потреба у системному консультуванні молоді та батьків щодо попередження негативних наслідків.

Література

1. Винникотт Д. В. Разговор с родителями. — М.: Независимая фирма "Класс", 1995.
2. Гроф К. Духовный кризис. Когда преобразование личности становится кризисом / К. Гроф, С. Гроф / Пер. с англ. А. Ригина, А. Киселева; общ. и науч. ред. В. Майкова. — М.: АСТ: Изд-во Ин-та трансперсональной психологии; Изд-во К. Кравчука, 2003.
3. Кочунас Р. Психологическое консультирование. Групповая психотерапия. — М.: Академический проект; Гаудеамус, 2005.
4. Lamb M. E. Fathers and child development: an introductory interview and guide. The Role of the Father in Child Development 3 ed., p. 1—19.
5. *Lost Fathers: The Politics of Fatherlessness in America*. Ed. by C. R. Daniels. NY 1998.
6. MacKey W. C. The American Father: Biocultural and Developmental Aspects. NY 1996.
7. Marsiglio W., Amato P., Day R. D., Lamb M. E. Scholarship on fatherhood in the 1990s and beyond // Journal of Marriage and the Family, vol. 62 (November 2000), pp. 1173—1191.
8. *No-Fault Divorce: Born In The Soviet Union?* University of Louisville School of Law, Journal Of Family Law. Vol. 14, No. 1 (1975). Pp. 32—41.
9. Palkovitz R., Copes M. A., Woolfolk T. N. "It's like... You discover a new sense of being". Involved fathering as an evoker of adult development. Men and Masculinities, vol 4 No. 1, July 2001, pp. 49—69.
10. *Parenting and Child Development in "Nontraditional" Families*. Ed. by M. Lamb. Mahwah, NJ 1999.
11. Shwalb D. W., Imaizumi N., Nakazawa J. The modern Japanese father: roles and problems in a changing society // The Father's Role. Cross-cultural perspectives, Ed. by M. E. Lamb. Mahwah, NJ, 1987, pp. 247—269.
12. *Snarey J. How Fathers Care for the Next Generation. A Four-Decade Study*. Cambridge, MA 1993.

Г. А. КОСТЕНКО-КОСТЕЙЧУК

д-р філос. в галузі права, доц.

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

М. А. ДЕГТЯРЕНКО

магістр

*Інститут міжнародних відносин Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ ТА БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 145—147

На сьогодні система вищої освіти України перебуває на етапі реформування, яке будується на прагненні до приєднання української освітньої системи до Болонського процесу. Болонська декларація передбачає чотири головні положення. Перше — введення двох рівнів вищої освіти (бакалавр та магістр). Друге — накопичувальна система нарахування залікових балів (ECTS). Сенс її в тому, щоб студент міг слухати курси послідовно в різних університетах Європи. Третє положення — університетський диплом будь-якої країни-учасниці Болонського процесу повинен до 2010 р. визнаватися у всіх інших країнах, що підписали декларацію. Четверте — вільна міграція трудових ресурсів, рівність прав громадян різних країн під час приймання на роботу.

Безсумнівно, в Болонській системі бачиться багато позитивних перспектив, що впливають як на державу, так і на суспільство.

В умовах становлення ринкових відносин в Україні та глобалізації ринкових послуг, які відображено в Болонській конвенції, істотно змінюється соціальне замовлення на фахівців, і в зв'язку з цим, — роль освіти. Чи готова національна вища школа до підготовки фахівця, здатного до активної творчої діяльності та постійного самовдосконалення?

Досвід багатьох вишів, зокрема й нашого, показує, що передумови до позитивного вирішення завдань, поставлених перед вищою школою, є. Якщо назвати це, як колись, методичними рекомендаціями для викладачів університету, то вони будуть сформульовані як основні принципи системи активного оволодіння студентами своєю майбутньою спеціальністю.

Одним із найвідоміших процесів, пов'язаних із модернізацією освіти, є Болонський процес. Початок даному процесу покладено 1999-го, коли міністри освіти 29 європей-

ських держав підписали так звану Болонську декларацію, яка має наступні цілі:

- побудова європейської зони вищої освіти як ключового напрямку розвитку мобільності громадян із можливістю працевлаштування;
- формування і зміцнення інтелектуального, культурного, соціального і науково-технічного потенціалу Європи; підвищення престижності у світі європейської вищої школи;
- забезпечення конкурентоспроможності європейських вишів з іншими системами освіти в боротьбі за студентів, гроші, вплив; досягнення більшої сумісності й порівняності національних систем вищої освіти; підвищення якості освіти;
- підвищення центральної ролі університетів у розвитку європейських культурних цінностей, в яких університети розглядаються як носії європейської свідомості.

Більш конкретно Болонський процес спрямований на реалізацію наступних завдань:

- прийняття системи, що легко читається і порівнюваних ступенів “бакалавр”, “магістр”, “доктор” (PhD);
- упровадження системи, заснованої на двох циклах: бакалаврат, магістратура;
- запровадження єдиної системи залікових одиниць;
- розвиток мобільності завдяки визнанню дипломів і залікових одиниць;

- розвиток європейського співробітництва в галузі забезпечення якості;
- розвиток європейського простору вищої освіти;
- сприяння навчанню упродовж усього життя;
- участь вишів і студентів у процесі розвитку Болонського процесу;
- підвищення привабливості європейського простору вищої освіти;
- об’єднання європейського простору вищої освіти та європейського простору наукових досліджень для формування в Європі суспільства, заснованого на знаннях.

Зазначені завдання виглядають цілком привабливо, особливо для студуючої молоді. У той самий час з боку європейського, та втім і російського експертного співтовариства, з поглядом на формування загальноєвропейського освітнього простору як елемента модернізації виникає більше сумнівів, ніж ентузіазму.

Наприклад, перехід до системи легкозрозумілих і сумірних ступенів, мета якої — підвищення мобільності, заснованої на двох базових циклах, призводить у країнах Європи до загального зниження рівня і якості вищої освіти та ускладнення процесу працевлаштування. Цьому сприяють наступні чинники. По-перше, введення бакалаврату означає скорочення загальних термінів навчання, необхідних для здобуття вищої освіти.

По-друге, руйнується система навчання, яка в рамках кваліфікації

“дипломований спеціаліст” припускає ранню спеціалізацію, що робить освіту фундаментальнішою.

По-третє, магістратура здійснюється практично повністю на платній основі, що робить її малодоступною.

У Болонській декларації говориться, що “ступінь, що присуджується після першого циклу, має бути затребуваним на європейському ринку праці як кваліфікація відповідного рівня”. Як стверджує Бернд Шнайдер, експерт Європейського парламенту, в Німеччині з’ясувалося, що бакалаври, необхідність підготовки яких пояснювалася потребою ринку праці, виявилися малопривабливими для роботодавця, і підприємці воліють брати на роботу фахівців із дипломом старого зразка.

У той самий час у Західній Європі один із найоптимальніших варіантів участі в Болонському процесі відображається у стрімкому розвитку альтернативних сегментів ринку освітніх послуг, розрахованих “на експорт”, при збереженні традиційних інститутів освіти. Прикладом може послужити розвиток “міжнародних вишів” та спеціалізованих “міжнародних університетських програм” у Нідерландах та інших країнах Європи.

Болонський процес має цілком конкретні переваги. Він багато в чому орієнтований на загальні потреби Європи, і його завдання ставляться далеко не до суті освіти. Для Європи, і насамперед ЄС, інтеграція у сфері освіти має геополітичний сенс, будучи спрямована проти домінування американських освітніх послуг та стандартів і на “просуван-

ня європейської системи вищої освіти по всьому світу”. Центральним же завданням європейської модернізації освіти є соціалізація молоді, яка зможе жити в єдиній Європі.

Основним завданням сучасної вищої школи на етапі входження української освіти у всесвітній освітній простір є забезпечення фундаментальної наукової, професійної та загальнокультурної підготовки студентів.

Процес підготовки нової генерації вчених актуалізується сучасними тенденціями соціально-економічного розвитку країни, переходом від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства, до суспільства знань.

Особистий досвід роботи у вищих навчальних закладах із студентами показує, що останнім часом зріс інтерес до наукової роботи. Сучасна студентська молодь, яка не погано знає іноземну мову, володіє комп’ютером і вміє працювати в Інтернеті, щодня отримує велику кількість інформації та відчуває потребу в її систематизації. Наукову роботу, як і будь-яку пізнавальну діяльність, можна розглядати як систему, що складається із суб’єкта пізнання (особистості), процесу пізнання, продукту пізнання, мети, умів, яких вона потребує. Визнання системного підходу як важливого методологічного способу наукового пізнання, який являє собою системне охоплення, системне уявлення, системну організацію дослідження об’єктів із подальшою оптимізацією її структури і функцій, почало функціонувати ще в 30 рр. XX ст.

О. В. КОТЕНЬОВА

д-р філос. в галузі прав

Міжрегіональна Академія управління персоналом

А. Ю. БАТРАК

магістрантка

Міжрегіональна Академія управління персоналом

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 148—150

Сучасна система освіти постійно оновлюється, зазнає змін. Важливим фактором, що визначає характер змін у системі освіти, є науково-технічний прогрес, який не мислиться без комп'ютерних технологій. Саме останні постійно вдосконалюються, стають доступнішими, гнучкими. У навчальний процес професійно-технічних навчальних закладів усе частіше впроваджуються мультимедійні засоби навчання (сукупність візуальних, аудіо- та інших засобів відображення інформації, що інтегровані в інтерактивному програмному середовищі), серед яких важливе місце посідають мультимедійні презентації.

Двадцять перше століття кидає виклик усьому, що нас оточує. Людство сьогодні перебуває в технологічній фазі науково-технічної революції, коли стрімко міняється техніка й технології, і щоб встигнути за запаморочливими новинками, щоб не відчувати себе викинутим за борт су-

часного життя, треба постійно вчитися. “Навчання” стає категорією, яка супроводжує людину протягом усього життя. Основна мета цього етапу — інформатизація всіх сторін життя. Освіта є інформаційним процесом і тому використання сучасних технологій навчання із застосуванням комп'ютера особливо важливе.

Кожен сучасний викладач знає, як відбувається запам'ятовування інформації: якщо інформація сприймається тільки слухом, засвоюється 20 % її обсягу; якщо лише за допомогою зору — 30 % матеріалу.

За умови комбінованого поєднання слухового й зорового каналів інформації слухач спроможний засвоїти до 60 % інформації. А застосування мультимедіа дає змогу об'єднати текст, звук, графічне зображення, відеозображення та ще й улюблену анімацію.

Таким чином, використання мультимедіа значно сприяє засвоєнню навчальної інформації кожним

слухачем. Мультимедійні технології є на сьогоднішній день “наймоднішим” напрямом використання інформаційно-комп’ютерних технологій у сфері освіти.

Експериментально встановлено, що під час усного викладу матеріалу за хвилину слухач сприймає і здатний обробити до однієї тисячі умовних одиниць інформації, а під час “підключення” органів зору — до 100 тис. таких одиниць. Тому абсолютно очевидна висока ефективність використання в навчальному процесі мультимедійних засобів, основа яких — зорове та слухове сприйняття матеріалу.

Мультимедійні продукти надають широкі можливості для різних аспектів навчання. Одними із основних можливостей і переваг засобів мультимедіа у разі їх застосування у навчальному процесі є:

- одночасне використання кількох каналів сприйняття студента в процесі навчання, завдяки чому досягається інтеграція інформації, що доставляється різними органами чуттів;
- можливість симулювати складні реальні експерименти;
- візуалізація абстрактної інформації завдяки динамічному представленню процесів;
- можливість розвинути когнітивні структури й інтерпретації студентів.

Запровадження в навчальний процес сучасних інформаційних, зокрема комп’ютерно-орієнтованих і телекомунікаційних технологій, відкриває нові шляхи й надає широкі можливості для подальшої дифе-

ренціації загального навчання, всебічної активізації творчих, пошукових, особистісно-орієнтованих комунікативних форм навчання, підвищення його ефективності, мобільності й відповідності запитам практики.

Однією з очевидних переваг мультимедійних продуктів є посилення наочності.

Основними цілями використання мультимедійних технологій під час вивчення правових дисциплін є:

- підвищення інтересу до відповідних дисциплін;
- організація індивідуальної навчальної та наукової діяльності студентів;
- скорочення непродуктивних витрат часу на допоміжні роботи;
- розвиток творчої активності та здібностей;
- підвищення виразності;
- доступність навчального матеріалу за допомогою персонального комп’ютера тощо.

Під час використання у процесі навчання мультимедійних технологій структура занять принципово не змінюється.

Необхідно зазначити, що етап мотивації в даному випадку збільшується і несе пізнавальне навантаження. Це необхідна умова успішності навчання, оскільки без інтересу до здобуття знань, без уяви і емоцій, немислима творча діяльність студентів, увагу яких привертає новизна проведення мультимедійних занять. В аудиторії під час проведення таких занять створюються умови для активного спілкування, за якого

студенти прагнуть висловити думки, вони з бажанням виконують завдання, виявляють цікавість до матеріалу, що вивчається.

Таким чином, використання мультимедійного супроводу істотно покращує сприйняття і осмислення

питань, що розглядаються студентами, створює комфортніші умови для аудиторної роботи студентів та викладачів. Традиційно на лекційних заняттях використовуються презентації — набір слайдів, представлених у певному порядку.

Алібала Саттар огли МАГЕРРАМЗАДЕ

д-р філос. в галузі економіки

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

АНАЛІЗ ВПЛИВУ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ КРИЗИ НА РЕАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 151—157

Перші ознаки фінансової кризи спостерігалися у США 2007 р. в іпотечних зобов'язаннях, що поступово, упродовж майже року, призвело до охоплення усе спорідненіших фінансових ринків найпотужнішої країни світу, а вже на початку осені 2008-го почалося швидке “інфікування” фінансових систем інших країн світу. При цьому були задіяні майже усі канали трансмісії кризових процесів: загальні зовнішні шоки та подібність макроекономічних умов (фінансових, торговельних, психологічних та політичних).

Про неминучість виникнення фінансової кризи попереджали світову спільноту зарубіжні та вітчизняні науковці. Як зазначав професор А. С. Гальчинський: “Останні 15—20 років свідчать, що світова фінансова система потрапила у зону найбільш інтенсивних потрясінь. Якщо уважно проаналізувати процеси, що відбувалися в зазначений період, то легко можна зробити висновок: по суті, криза 2008—2009 рр. не могла бути несподіваною. Про відповідні структурні дисбаланси постійно сигналізували світові фінансові ринки” [1].

Про ймовірність глобально-го масштабу фінансової кризи свідчили й сигнали з фондових ринків. Так, наприклад, ще наприкінці лютого 2007 р. відбувся обвал фондових бірж Китаю — індекси фондового ринку тоді досягли максимуму падіння, починаючи з 18 лютого 1997 р. (індекс Shanghai and Shenzhen 300 впав на 9,2 %, а індекс Shanghai Composite — на 8,8 %). Це падіння ринку КНР відбулося наступного дня після досягнення основним індексом Shanghai Composite історичного максимуму в 3000 пунктів.

Незабаром, 9 серпня 2007 р., французький BNP Paribas відчув складнощі під час оцінки активів своїх фондів, що інвестувались у цінні папери, і зробив заяву про припинення їхньої роботи. До цього моменту деякі хеджінгові фонди, що інвестували в облігації і були забезпечені іпотечними кредитами класу subprime, уже зіштовхнулися із проблемою ліквідності. По суті, оцінки їхніх активів виявилися “дутими”, та такими, що не підтверджувалися ринком. До певного часу це створювало проблеми лише для їхніх власників та інвесторів. А повідомлення фран-

цузького банку відіграло роль спускового механізму до суттєвих зрушень у світових фінансах і економіці загалом.

Фондові біржі почали втрачати капіталізацію, і унаслідок паніки серед інвесторів значні кошти почали вкладатися у біржові товари, що викликало підвищення цін на сировину, енергоносії, продукти харчування і стрімке зростання світової інфляції. У підсумку за минулий рік нафта подорожчала майже на 63 %.

Фінансові установи почали заявляти про багатомільярдні списання своїх активів. Так, Citigroup списав понад 50 млрд дол., а суми списання Merrill Lynch і найбільшого європейського інвестиційного банку UBS майже дорівнювали власному капіталу цих установ.

Із метою компенсації нестачі ліквідності було залучено 354 млрд дол., зокрема з азійських суверенних інвестиційних фондів, що викликало політичне напруження в країнах-реципієнтах.

Активна фаза світової фінансової кризи, як відомо, розпочалася 7 вересня 2008 р. з оприлюдненням заяви про запровадження тимчасового державного керування у двох найбільших іпотечних компаніях США Fannie Mae і Freddie Mac.

Центробанки найбільших країн світу в цих умовах терміново проводили багатомільярдні валютні інтервенції на своїх ринках із метою не допустити розповсюдження кризи. Заходи щодо підтримання ринку першими почали центральні банки азійських країн, зокрема, Банк Японії виділив на підтримку ліквідності 25 млрд дол.

Таким чином, кризові процеси, що вразили епіцентр світової фінансової системи, під час якого особливо постраждали потужні ТНБ і міжбанківські грошові ринки, перш за все у США та Великій Британії, почали розповсюджуватись “ушир” і “углиб” світової фінансової системи, охоплюючи усе більше фінансових ринків у різних регіонах світової економіки.

Із відтоком ліквідності й списанням проблемних активів під час криз у світовій фінансовій системі починають виявлятися махінації у вигляді фінансових пірамід типу “схеми Понці”, які раніше прикривалися значними обсягами капіталу. Це відбувається під дією таких взаємозалежних чинників: 1) втрати довіри; дія шахрайських схем, що ґрунтуються на залученні коштів вкладників, отриманих завдяки обіцянкам завищених відсотків, причому серед вкладників зустрічалися не тільки фізичні особи, а й міжнародні банки, великі інвестиційні, благодійні й пенсійні фонди; 2) відтоку вкладників / інвесторів, який відбувається в умовах масового відкликання депозитів із різних фінансових установ, у підсумку, оскільки нові вкладники не приходять, джерело виплати високих доходів вкладникам, що прийшли раніше, зникає.

Це викликало у влади США, яка раніше мало уваги приділяла подібним розслідуванням, бурхливу діяльність із розслідування махінацій у фінансових інституціях.

Серед фундаментальних чинників швидкого розгортання сучасної світової фінансової кризи слід назвати:

- гнучкість та асиметричний характер грошово-кредитної політики провідних країн, що перетворилася на глобальне явище;
- різке загострення глобальних дисбалансів;
- ускладненість нових структурованих фінансових інструментів;
- надмірна упевненість у надійності рейтингів, що надаються міжнародними рейтинговими агенціями.

Розглянемо асиметричність грошово-кредитної політики, яка втілюється у встановленні низьких ставок за короткостроковими та довгостроковими кредитними зобов'язаннями. Низький рівень відсоткових ставок в умовах незначної волатильності та невеликої ризикової премії прискорюють пошук об'єктів розміщення капіталу з метою отримання доходів і збільшують ризикованість операцій. У багатьох країнах, зокрема Україні, також виникали “бульбашки” на ринку нерухомості. З іншого боку, з метою уникнення надмірного припливу короткострокового капіталу переважна більшість країн із ринком, що формується, протидіяли зростанню валютного курсу національних валют шляхом утримання відсоткових ставок на достатньо низькому рівні. На додаток — надмірний рівень глобального нагромадження інвестицій вірогідно також вплинув на надто низький рівень реальних довгострокових відсоткових ставок. Отже, з макроекономічного погляду, тривалий період “дешевих” грошей у глобальному масштабі та спрощені процедури

одержання кредитів, що спостерігалися з початку 2002 р., спричинили різке зростання глобальних обсягів кредитування. Як наслідок, за словами російського дослідника М. М. Мусіна, “... обсяг піраміди запозичення перевершив усі розумні межі і сьогодні не має необхідного забезпечення. При існуючих цінах в усьому світі не знайти стільки матеріальних ресурсів і послуг, скільки необхідно для натурального покриття всього обсягу наявних запозичень” [2].

Іншою передумовою стрімкого розгортання сучасної світової фінансової кризи можна вважати різке загострення глобальних дисбалансів. Стрімке зростання дефіциту поточного балансу епіцентру кризи — США — фінансувалося, головним чином, азійськими країнами, що мали постійний профіцит торговельного балансу завдяки накопиченню масштабних валютних резервів.

Варто звернути увагу на те, що найбільшими покупцями цінних паперів Міністерства фінансів США були в той період Народний банк Китаю й ЦБ Японії, які разом забезпечували покриття майже 45 % поточного дефіциту розрахунків США. Серед основних мотивів накопичення масштабних доларових резервів у країнах КРФ, що розглядалися як основне джерело фінансування дефіциту, слід назвати такі: 1) ЦБ КРФ прагнули протидіяти завищенню валютного курсу національної валюти за допомогою нарощування резервів у іноземній валюті; 2) країни-експортери швидко накопичували резерви у доларах США, які потрібно було інвестува-

ти. На глобальному рівні такі резерви в іноземній валюті головним чином вкладалися в державні цінні папери, сприяючи зниженню відсоткових ставок за довгостроковими кредитними зобов'язаннями.

Криза споживчої довіри на тлі подальшого зниження ділової активності, зростання безробіття, падіння платоспроможності на головних ринках підсилили негативні тенденції у світовій економіці. Внутрішній споживчий ринок епіцентру кризи — США, який упродовж останніх 25 років був локомотивом світової економіки, перестав бути таким. Уперше з 1991 р., на тлі збільшення безробіття й жорсткості умов кредитування, припинилося зростання споживчих витрат у США. Проблема, як її сформулював редактор часопису “Newsweek” Ф. Закарія, полягає у тому, що “Сполучені Штати і деякі інші західні держави споживали занадто багато — набагато більше того, що вони виробляли, — й покривали різницю величезними позиками. Америка витратила занадто багато запозичених коштів — приблизно 10 трильйонів доларів” [3]. Сьогодні ситуація кардинально змінилася.

Зменшення споживчого попиту та скорочення кредитування викликало хвилю банкрутств і масових звільнень, що, у свою чергу, спричинило новий виток падіння попиту, і відповідно подальший спад виробництва та зростання безробіття.

Із моменту посилення кризи в середині вересня 2008 р. стало вже очевидно, що напруга у фінансовому секторі поширюється на реальну економіку. Жоден регіон світу не

зміг протистояти всеосяжній глобальній кризі. Значною мірою від економічних потрясінь постраждали й країни всіх регіонів.

Сьогодні є беззаперечним той факт, що у глобальній економіці розпочалася найгірша рецесія з моменту 1983 р. Тривале зниження ВВП було зафіксовано в таких промислово розвинених країнах, як Японія і США, а також у низці окремих країн ЄС: Італії, Німеччині, Іспанії, Швеції й інших.

Жорсткість умов кредитування й фактичне збереження на колишньому рівні вартості кредиту для домогосподарств і фірм, незважаючи на різку лібералізацію монетарної політики, сформували загальну думку про те, що монетарна політика не є ефективною в умовах сучасної фінансової кризи. Так, наприклад, П. Кругман виклав цю точку зору у своїй колонці у “Нью-Йорк Таймс”: “Ми вже, однак, перебуваємо у тому стані, який я називаю депресивною економікою. Під цим я розумію стан, який нагадує те, що відбувалося в 1930-х рр., коли звичайні інструменти монетарної політики, насамперед, здатність ФРС накачувати економіку, скорочуючи відсоткові ставки, втратили свою дієвість” [3].

Наприкінці 2008 р. в США було відзначено також рекордне за останні 28 років падіння споживчих витрат на 3,1 % завдяки придбання товарів тривалого користування, таких, як машини, меблі й електроприлади, витрати на будівництво. Обсяг промислового виробництва в США у серпні 2008 р. зменшився на 1 %, у вересні на 2,8 %, що стало максимальним падінням із 1974 р.

Спад житлового будівництва, викликаний кризою на ринку житла, спочатку призвів до вповільнення темпів зростання американського ВВП, уперше за останні роки скоротилася зайнятість. Найбільше робочих місць було втрачено в будівництві, промисловості, на транспорті й у держустановах.

Згідно з даними Eurostat ВВП 27 країн ЄС у третьому й четвертому кварталі 2008 р. знизився на 0,2 % [4] і 1,9 % [5] відповідно. ВВП ЄС у першому кварталі 2009 р. скоротився на 2,5 % порівняно з попереднім кварталом, або на 5 % у порівнянні з тим самим періодом 2008 р. [6]. Таким чином, економіка держав Євросоюзу в січні-березні 2009 р. продемонструвала найвищі темпи падіння за весь період економічної кризи.

Падіння ВВП країн єврозони в другому й третьому кварталах 2008 р. становило 0,2 % [7] у річному обчисленні, а в четвертому кварталі воно досягло 1,8 %. У першому кварталі 2009 р. спад у зоні обігу євро став рекордним не тільки з моменту її створення — ВВП скоротився на 2,5 % або 4,9 %, порівняно з аналогічним періодом 2008 р. [8].

Способи, які використовували європейські країни для протистояння світовій фінансовій кризі, призвели до деформації проекту “зони євро”. Більшість країн, у яких використовувалось євро, почали порушувати загальні правила і застосовувати невідповідні їм практичні кроки, у той час як основою всього проекту “зони євро” є відповідність цим загальним правилам.

Різке зростання дефіцитів державних бюджетів промислово роз-

винених країн, насамперед, зумовлене прийняттям великих за обсягами державних програм із стимулювання економік. Так, лише країнам G-20 криза обійшлася у більш ніж 10 трлн дол., із яких 9,2 трлн дол. припадає на розвинені країни. Фінансовий сектор одержав прямі впливання в 1,1 трлн дол. На викуп фінансових структур уряди витратили біля 1,9 трлн дол., на забезпечення ліквідності — 2,5 трлн дол., на надання гарантій — 4,6 трлн дол. Відповідно до доповіді СЕФ про глобальні ризики, опублікованої в січні 2009 р., ризик серйозних бюджетних криз у промислово розвинених країнах збільшився у два-три рази.

Так, за підсумками 2009 р., дефіцит у країнах “двадцятки” у середньому складав 10,2 % від ВВП в 2009 р. Це найвищий показник для більшості країн із часів Другої світової війни, відзначає МВФ. Найбільший дефіцит у 2009 р. був у США (13,5 % від ВВП), Великій Британії (11,6 %) і Японії (10,3 %).

Масовим явищем у розвинених країнах стало уповільнення інфляції, і навіть падіння цін виробників. Світова рецесія, як наслідок світової фінансової кризи, призвела до скорочення споживчих цін у країнах, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

У США зниження споживчих цін стало рекордним за 61 рік: споживчі ціни в жовтні 2008-го знизилися на відсоток, що стало рекордним падінням із 1947 р., з моменту започаткування статистичного спостереження, інфляція сповільнилася до 3,7 % в річному розрахунку (вже у

вересні цей показник складав 4,9 %). Ціни виробників у США знизилися на 2,8 %, що також було максимальним зниженням з 1947 р. Причиною цього стало падіння цін на нафту, що у жовтні 2008 р. зменшилися майже удвічі.

У зоні ЄС попит на товари знижувався через скорочення кредитування та сповільнення темпів зростання доходів населення. Крім того, європейські виробники отримали можливість зменшити витрати у результаті стрімкого падіння цін на сировину та енергоносії. Наприклад, із липня до листопада 2008 р. нафта подешевшала вдвічі — до 60—70 дол. за барель. Реальні ціни на товари у національній валюті на початку 2008 р. продемонстрували зростання від 75 до 150 %, а згодом різко впали.

Найдраматичніша ситуація під час початку кризи склалася у Східній Європі, оскільки до початку кризи в багатьох країнах регіону спостерігалися значні фінансові дисбаланси. Поглиблення інтеграції та припливи капіталу у значних розмірах викликали нові фактори вразливості. Приплив сприяв формуванню значного рівня зовнішньої заборгованості та надмірного дефіциту поточного рахунку в деяких нових країнах — членах ЄС. Унаслідок більших розмірів дефіциту рахунку поточних операцій і перегріву економіки багато країн регіону виявилися вразливими перед раптовим відтоком капіталу й ослабленням попиту на їхню експортовану продукцію.

Внаслідок загострення проблеми ліквідності, економічного спаду в регіоні й девальвації багатьох національних валют почала швидко зрос-

тати частка проблемних кредитів прибалтійських держав, Угорщини, Румунії й України.

Населенню країн, що розвиваються, доводиться долати наслідки двох масштабних зовнішніх шоків — спочатку різкого зростання цін на продукти харчування й паливо, а потім фінансової кризи, що хоча й послабила напруженість на ринках сировини, але випробовує на міцність банківські системи й загрожує скороченням робочих місць в усьому світі. Через різке зростання цін на продовольство й паливо в першій половині 2008 р. споживачі в країнах, що розвиваються, мали додаткові видатки в обсязі приблизно 680 млрд дол., а 130—155 млн людей знову виявилися за межею бідності.

Під час гострої нестачі коштів економіки країн, що розвиваються, постраждали від відтоку капіталу, виведеного з-під національного оподаткування, в офшорні зони. Втрати країн, що розвиваються, через втечу капіталу в офшорні банки перевищили розмір допомоги, наданої їм іншими державами.

Під час глобальної кризи деякі країни робили закритими свої ринки, що призвело до небезпечних наслідків для світової економіки, а зусилля у відновленні світової економіки ставали менш ефективними. Як показав час, розраховуючи на короткостроковий ефект, країни ризикували і лише збільшили тривалість і масштаб рецесії.

Як відзначив у своєму дослідженні Г. І. Мерніков, “світова фінансова криза засвідчила трансформацію світової гео економічної парадигми — тренд всеосяжної глобалізації

змінюється державним протекціонізмом. Національні уряди поступово повертають собі місію ключового актора на світовому ринку товарів і послуг” [9].

Таким чином, більшість країн світу для спасіння своєї економіки фактично займалися огородженням її від зовнішньої конкуренції в умовах кризи.

Підсумовуючи вищенаведене, слід наголосити про сутнісну асиметричну багаторівневість та асинхронність поширення світової фінансової кризи на всі ланки світової економіки, що, у свою чергу, зумовлює необхідність зміни сталої парадигми функціонування світової фінансової архітектури.

Література

1. Гальчинский А. С. Кризис и циклы мирового развития / А. С. Гальчинский. — К.: АДЕФ-Украина, 2010. — С. 62.
2. Мусин М. М. Финансовая разведка знает все / М. М. Мусин. — М.: Эксмо; Алгоритм, 2009. — С. 108.
3. *Writing the Rules for a New World* [Electronic resource] // Newsweek. Special Issue. — 2008. — December. — P. 8. — Mode of access: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/0,,contentMDK:22446906~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:469372,00.html>
4. *Writing the Rules for a New World* [Electronic resource] // Newsweek. Special Issue. — 2008. — December. — P. 8. — Mode of access: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/0,,contentMDK:22446906~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:469372,00.html>. С. 2.
5. *Eurostat*. Newsrelease euroindicators. — 2009. — November, 13 (No 161). — P. 2.
6. *Eurostat*. Newsrelease euroindicators. — 2010. — March, 4 (No 34). — P. 3.
7. *Writing the Rules for a New World* [Electronic resource] // Newsweek. Special Issue. — 2008. — December. — P. 8. — Mode of access: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/0,,contentMDK:22446906~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:469372,00.html>. P. 2.
8. *Eurostat*. Newsrelease euroindicators. — 2009. — November, 13 (No 161). — P. 2.
9. Мерніков Г. І. Світова фінансова криза як фактор геополітичних і гео-економічних змін / Г. І. Мерніков // Стратегічна панорама. — 2009. — № 4. — С. 62.

О. М. МАСЛОВСЬКА*д-р філос. наук в галузі політології, доц.**Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

РОЛЬ МУЛЬТИМЕДІА РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ НАВЧАННЯ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 158—162

У сучасному світі великого значення набуває якість науки й освіти, оскільки ці сфери визначають рівень розвитку держави в цілому. Визнання необхідності інтеграції нашої країни у світове співтовариство поставило перед освітою потребу дати відповідь на питання про здатність залучення України до зразків освітніх моделей європейських країн. Інтеграція української освіти до Болонського процесу не лише передбачає перебудову багатьох складових нашої системи навчання, а й має під собою глибоке ідеологічне підґрунтя. З огляду на це, слід також ставитися й до вимог Болонської декларації, розглядаючи їх не як “скеровану маніпуляцію”, а як можливість для розвитку національної системи освіти та науки.

Мультимедіа — це сучасна комп’ютерна інформаційна технологія, що дає змогу об’єднувати в одній комп’ютерній програмно-технічній системі текст, звук, відеозображення, графічне зображення та анімацію (мультимедіа). Кожен із застосовуваних інформаційних компонентів має власні виражальні засоби та дидактичні можливості, спрямовані

на забезпечення оптимізації процесу навчання [3, 12].

Питання Болонського процесу в системі освіти України слід розглядати в контексті вдосконалення технологій навчання. Сучасна вища школа, перейнявшись цим питанням, звернула свої погляди на формальний бік запровадження кредитно-модульної системи, тобто почала роботу з розробки системи рейтингового оцінювання модулів. Але питання “наповнення” модулів конкретним змістом залишається без змін. Насамперед необхідно зрозуміти, що Болонський процес передбачає не лише формальні зміни системи, трансформації освітніх рівнів “бакалавр”-“магістр”, які тягнуть за собою зміни статусів різних навчальних закладів: технікумів, коледжів, інститутів тощо, а й упровадження європейських стандартів якості освіти. Розробка кредитно-модульної системи допоможе створити необхідну мотивацію в навчанні. Європейська освіта (мається на увазі вузівська) вузькоспеціалізована, тобто мотивація в навчанні формується, у першу чергу, розумінням необхідності здобути профе-

сію, бути конкурентоспроможним на ринку праці. Натомість перевантаженість наших студентів “фундаментальними” дисциплінами створює іншу мотивацію.

В Україні розвинулася система ліцензування і акредитації, перед якою тепер також мусять поставити нові завдання щодо використання європейських стандартів якості (ENQA). Контроль якості повинен зосередитися не тільки на контролі навчального процесу, кадрів, науково-методичного забезпечення, матеріальної бази тощо, а й на визначенні рівня знань студентів, їхньої компетентності та спроможності задовольнити потреби сучасного ринку праці.

Сучасний світ динамічний, мобільний, тому молода людина краще реагує і відгукується на нове у навчанні, тобто на те, що відповідає реальності, сучасним тенденціям розвитку суспільства. Застосування нових засобів навчання змінює його форму. Комп'ютеризація навчального процесу здатна змінити його суть, але за умови, що комп'ютер використовується саме як засіб навчання, а не лише замість друкарської машинки чи для розваг. У сучасному бурхливому світі надшвидкостей доступ до інформації також має бути надшвидкісним. Комп'ютерні програми та інтернет-ресурси можна використовувати й під час навчальних занять. Дійсно, засіб змінює форму — лекція перетворюється на презентацію, екскурсію, дослід, спостереження тощо. Практичне заняття — презентація теми, проблеми, зорове чи слухове сприйняття інформації.

Інтерес до засобів навчання в Україні зростає. У працях І. І. Дриги, Л. С. Зазнобіної, І. М. Кошман, М. В. Ляховицького та інших розглядається застосування аудіовізуальних засобів навчання, у дослідженнях І. С. Олексійчука, О. І. Бахтіної, М. З. Грузмана — створення і впровадження комп'ютерно орієнтованих засобів навчання.

Перспективним шляхом удосконалення та оптимізації навчального процесу у вищій школі є використання мультимедійної системи. Теоретичні дослідження з проблеми інформатизації освіти дозволяють констатувати, що залучення комп'ютера до навчального процесу впливає на роль засобів навчання, що використовуються при викладанні того чи іншого предмета, а безпосереднє застосування інформаційних технологій реформує традиційну структуру навчального процесу, відсутність комплексного підходу до проблеми використання новітніх інформаційних технологій (далі НІТ) в освітніх цілях, недооцінка того, що застосування комп'ютера окремо від інших засобів навчання, поза спеціалізованим кабінетом, не може слугувати позитивним зрушенням в галузі підвищення ефективності процесу навчання, спричинило поширення практики використання комп'ютера як засобу, призначеного для подолання недоліків традиційної методики навчання. Таке часткове уявлення про можливості використання НІТ, зокрема комп'ютера, дискредитує саму ідею інформатизації освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив зробити висновки про те, що НІТ і, зокрема комп'ютер, потрібно розглядати лише як елемент системи засобів навчання. При цьому під системою засобів навчання розуміється сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих (у рамках методики їх використання) елементів і (або) компонентів, які утворюють певну цілісність, єдність. До них належать: автоматизація процесів обробки і передачі інформації; організація інформаційно-навчальної і експериментально-дослідницької діяльності; організація самостійної навчальної роботи тих, хто навчається [2, 57].

Система інформаційних засобів навчання забезпечується наявністю: програмно-методичного забезпечення, орієнтованого на підтримку процесу викладання певного навчального предмета (предметів) або курсу (курсів), яке повинне включати програмні засоби підтримки процесу викладання; інструментальні програмні засоби, що забезпечують можливість автоматизації процесу контролю результатів навчання, розробки педагогічних програмних засобів (ППЗ), а також управління навчальним процесом; об'єктивно-орієнтованих програмних систем, в основі яких лежить певна модель об'єктивного "світу користувача" (наприклад, система підготовки текстів, база даних, електронні таблиці, різні графічні та музичні редактори); засобів навчання, що функціонують на базі НІТ, застосування котрих забезпечує наочність,

її практичну спрямованість; систем штучного інтелекту, що використовуються з певною навчальною метою (наприклад, бази даних, експертні навчальні системи); наочно-орієнтованих середовищ навчального і розвивального призначення, можливими варіантами реалізації яких можуть бути програми на базі технології мультимедіа.

Найефективніше впливає на людину та інформація, яка діє на кілька органів чуття, і запам'ятовується вона тим краще й міцніше, чим більше каналів сприймання було активовано. Звідси й та роль, яка відводиться мультимедійним засобам навчання, що виникли з появою потужних багатofункціональних комп'ютерів, якісних навчальних програм, розвинених комп'ютерних систем навчання. Ще Я. А. Коменський у своїй праці "Велика дидактика" писав: "... Усе, що тільки можна, давати для сприймання чуттям, а саме: видиме — для сприймання зором, чутне — слухом, запахи — нюхом, доступне дотикові — через дотик. Якщо будь-які предмети відразу можна сприйняти кількома чуттями, нехай вони відразу сприймаються кількома чуттями..." [1].

Мультимедійні програми як своєрідний засіб навчання можуть забезпечити принципово нову якість: обмін інформацією між студентом і технічною системою відбувається у діалоговій формі, за нерегламентованим сценарієм, який щоразу будується студентом по-новому й на його розсуд, а сама комп'ютерна технологія навчання органічно вписується

в класичну систему, розвиває і раціоналізує її, забезпечуючи нові можливості щодо організації паралельного навчання і контролю знань, надає реальну можливість практичного впровадження індивідуалізованого навчання. З іншого боку, допомагає організації навчального процесу викладачеві.

Аналіз навчальної літератури та досвід функціонування спеціалізованої аудиторії мультимедійних технологій в Телеуніверситеті МАУП дозволив визначити можливості мультимедійних засобів навчання, які можна стисло представити наступним чином:

- урізноманітнення форм подання інформації і типів навчальних завдань;
- створення навчальних середовищ, які забезпечують “занурення” тих, хто навчається, в уявний світ, у певні соціальні й виробничі ситуації;
- забезпечення миттєвого зворотного зв’язку, широкі можливості діалогізації навчального процесу;
- індивідуалізація процесу навчання, використання основних і допоміжних навчальних впливів, розширення поля самостійності;
- широке застосування ігрових прийомів;
- можливості відтворення фрагмента навчальної діяльності (предметно-змістового, предметно-операційного і рефлексивного);
- активізація навчальної роботи студентів, посилення їх ролі

як суб’єкта навчальної діяльності (можливість обирати послідовність вивчення матеріалу, визначення міри і характеру допомоги тощо);

- посилення мотивації навчання.

Отже, мультимедіа, маючи особливий вплив на сфери навчання і виховання, дає змогу інтенсифікувати процес навчання, надати йому динамізму, гнучкості, посилити його прикладну спрямованість, а тому актуальним є питання відбору інформації, правильного та своєчасного її подання.

Досвід застосування мультимедіа в МАУП переконує також у необхідності створення власних спеціальних пакетів програм для використання в навчальному процесі. Уже кілька років викладачі МАУП представляють розробки комп’ютерного навчально-методичного забезпечення курсів: від посібників (схем, алгоритмів, формул, таблиць тощо) для демонстрації під час лекцій, тестових програм для контролю знань до електронних презентацій, вебсторінок та навчальних фільмів. Ми переконалися в тому, що існує кілька важливих проблем, перш за все, вони стосуються не лише забезпечення факультету комп’ютерами, а й володіння навичками використання НІТ викладачами, й студентами. В МАУП створено лабораторію мультимедійних технологій, організовуються семінари для викладачів, є технічні працівники лабораторії, створюються електронні посібники для різноманітних курсів. Комп’ютерний клас факультету забезпечується підключенням

до мережі Інтернет. Саме в розробці комп'ютерних технологій забезпечення самостійної роботи студентів, дистанційної системи навчання ми вбачаємо подальші перспективи роботи.

Література

1. *Коменський Я. А.* Велика дидактика // Вибрані педагогічні твори. — К., 1940. — Т. 1. — С. 159.
2. *Основи* нових інформаційних технологій навчання: посіб. для вчителів/Авторська колегія за ред. Ю. І. Машбиця. — К.: ІЗМН, 1997. — 217 с.
3. *Ротаєнко П.* та ін. Мультимедійні засоби навчання // Інформатика. — 2003. — № 6. — С. 11—15.
4. *Уваров А. Ю.* Компьютерная коммуникация в современном образовании // Информатика и образование. — 1998. — № 4. — С. 65—77.

І. О. ПРОЦЕНКО*д-р філос. в галузі державного управління**Міжрегіональна Академія управління персоналом*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 163—166

Прикладом політичного забезпечення трансформації державних інститутів у державі за допомогою освітніх послуг є співпраця з ОБСЄ, НАТО, TACIS із реформування Збройних Сил України. Відомим фактом є те, що в результаті реформування Збройних Сил України відбулося скорочення протягом 1991—2004 рр. 570 тис. військовослужбовців. Тільки з 2004 до 2012 р. відбулося скорочення персоналу Збройних Сил на 230 тис. осіб.

Цей специфічний контингент населення потребує оперативного розв'язання проблеми адаптації до умов цивільного життя, надання допомоги з профорієнтації, перекваліфікації, перенавчання та працевлаштування, забезпечення житлом та ін. У зазначені періоди надзвичайно загострилася проблема соціальної адаптації колишніх військовослужбовців, звільнених у запас або відставку. Могли бути різні наслідки такої напруги. Воєнна реформа в Україні зумовила необхідність удосконалення наявної системи соціальної адаптації військовослужбовців, що підлягають звільненню, та осіб,

звільнених із військової служби, організації їх перепідготовки.

У ході напрацювання програм підготовки та перепідготовки, в якій брала участь і авторка даної статті, виникла проблема готовності самого начального закладу, університету як інституту змін і співпраці у новому політичному вимірі часу і світогляду як студентів (у даному випадку військовослужбовців, а пізніше й інших верств населення, які вимагали перепідготовки), так і викладачів. Виникає певна традиційна рефлексія самовідтворення.

Ми скористаємося цим концептом і розглянемо “норму” рефлексії такого інституту, як університет. Університет “фактично діє” та існує вже як самовідтворна система більше двох століть. Ми також адресуємо саморефлексію, як свого роду професійну вимогу до професіоналів-викладачів. У природі діяльності викладачів закладено значний елемент саморегулювання, що припускає рефлексію освітнього, методичного і ціннісного рівня. Ми відносимо до самоврегульованих професій базові професії

науково-освітньої діяльності університету — викладача і дослідника. Сучасний університетський професіонал випробовує дію низки чинників, що ускладнюють збереження професійно-етичної ідентичності професій університетського викладача і дослідника. Один із них — технології, що інтенсивно розвиваються, і канали комунікації, які проблематизують дотримання традиційних технологій та змісту і способів реалізації професії. Інший — інтенсивні зміни освітніх інституцій.

Збереження ідентичності базових професій науково-освітньої діяльності університету значною мірою зумовлене значущістю професійно-етичних орієнтирів саморегулювання професії.

Джерелом і ресурсом підтримки самовизначення та професійно-етичної відповідальності університетського професіонала є його культурний капітал. Слід зазначити, що часто використовуваний в дослідницькому і публічному дискурсах термін “капітал” має широкий спектр значень, і деколи, як відзначає американський дослідник П. Дімаджіо, він перетворюється з точного інструменту аналізу в беззмістовну фігуру мови [1]. Наше припущення щодо культурного капіталу університетського професіонала як ресурсу самопокладання етичної відповідальності в професії спирається на трактування феномена культурного капіталу, представленого в роботах П. Бурдьє. На думку цього дослідника, капітал як такий — це “праця, накопичена у предметній або втіленій формі. З одного боку, це сила, ув’язнена в об’єктивних або суб’єктивних струк-

турах, з іншого — внутрішній закон, принцип, який лежить в основі іманентних закономірностей соціального світу... Це сила, що забезпечує об’єктивну нерівність можливостей”.

Ґрунтуючись на сфері функціонування, прийнято виділяти три форми капіталу — економічний, культурний і соціальний, які за певних умов володіють потенціалом взаємної конвертованості. Культурний капітал в його втіленій формі (як особлива довготривала схильність розуму і тіла), за визначенням П. Бурдьє, “є узятє ззовні й потім конвертоване в невід’ємну частину особи” [2].

Звідси з’являється можливість проектування етичного кодексу університету з трьох видів культурного капіталу — втіленого, упредметненого й інституалізованого — особливий інтерес представляє питання про взаємну зумовленість втіленого культурного капіталу суб’єктів базових професій науково-освітньої діяльності та інституалізованого культурного капіталу університету (у тій мірі, наскільки даний вид капіталу має адекватний вираз на рівні, наприклад, репутації університету як науково-освітньої інституції).

Нині йдеться про постмодерну, в широкому змісті, цивілізацію, тобто постіндустріальну епоху. У теоретиків постіндустріального суспільства не було спільнонапрацьованої думки щодо назви нової стадії соціального розвитку. Труднощі процесу концептуалізації були пов’язані з появою в “інформаційному суспільстві” широкого спектру нових явищ, які вимагали аналізу та визначень. Дослідники звертають увагу на різні виміри “інформатизації” та можливої пара-

дигми означень її впливу на світову спільноту: О. Тоффлер займався проблемою “суперіндустріальної цивілізації”, М. Понятовський “наукового суспільства”, Д. Мартин “телематичним суспільством”, З. Бжезинський “технотронним суспільством”.

Результати аналізу парадигм різнопланових досліджень нових рис суспільства дали можливість вченому У. Дайзарду стверджувати, що у спробі розкрити сутність нового інформаційного явища виник калейдоскоп визначень: Дж. Літхайм говорив про постбуржуазне суспільство, Р. Дарендорф — посткапіталістичне, А. Етціоні — постмодерністське, К. Боулдінг — постцивілізаційне, Г. Кан — постекономічне, С. Алстром — постпротестанське, Р. Сейденберг — постісторичне, Р. Барнет вносить у дискурс прагматичне тлумачення подій у формі “постнафтового суспільства”.

Більшість цих термінів походять від поняття “постіндустріальне суспільство”, популяризоване гарвардським соціологом Д. Беллом. У свій час Д. Белл розробив особливу соціально-культурну категорію “принципу вісі”, яка характеризувала неоднозначність ситуації в новому суспільстві. При ній інститути, духовні процеси більше не залежать від домінантного фактора. Фактори впливу — фрагментовані і впливають на суспільство через різні відокремлені вісі свідомості.

О. Тоффлер був одним із таких теоретиків постіндустріального суспільства, які зрозуміли весь масштаб зсувів свідомості та рефлексії економічного життя, і наголошував на необхідності оцінювати

зміни у виробничо-економічній та науково-технічній сферах у контексті загальнокультурних змін, в руслі особливостей постмодерністського світогляду. Постмодернізм відштовхує будь-яку монопольну тенденцію в культурі і є антиподом тоталітаризму, а особливо — технічного.

Сучасна інституціональна структура дослідникам представляється у вигляді єдності шести елементів: економічних підприємств; соціального комплексу; наукових закладів; підприємств з виробництва соціальних благ; добровільних організацій; домашніх господарств. Перші чотири елементи складають формальну економіку (*formal economy*), останні два — комплементарне господарство (*complementary economy*). Людей, які здійснюють інновації, комбінації факторів виробництва, Й. Шумпетер називав підприємцями, а їх здібності та діяльність вважав фактором виробництва.

Цей концепт Шумпетера знайшов підтримку в теорії американського вченого М. Фрідмана, який досліджуючи процес зниження прибутковості американських телекомунікацій, помітив факт залежності успіху від підприємницької здібності у формі комбінування факторами виробництва. Підприємницька організація має реалізовувати всі інноваційні рішення незалежно від джерел.

Єдиною перепорою інновацій може бути людський фактор, тобто відповідний вимогам часу спосіб мислення, неадаптований до вимог часу освітній рівень.

Порівняно з попередніми періодами, новим моментом в економіці знань є темпи оновлення політич-

ної структури, глобалізації та соціальних змін, які вимагають від індивіда якісно нового рівня освіти та постійного оновлення знань і навичок упродовж усього життя. З цим завданням має упоратися університет, як класичний інститут знань та науковий заклад рефлексії соціального статусу та ринкової конфігурації.

Проте, реальне виконання цих вимог можливе при виконанні відповідних умов — визначення якогось особливого місця університету як органу рефлексії в ідеологічному просторі нової соціальності. Сам опис цієї локалізації університету як інституту стикається з труднощами, бо необхідна незалежність і “зовнішність” позиції університету може приводити до правдивої автономії або до перетворення його на “інтелектуальне гетто”. Оцінка виявляється залежною і вторинною від більш загальних соціальних та ідеологічних установок, з яких починають розглядати університет. (Приклад такої непримиренної суперечності в оцінці університету соціумом і політичними дискурсами — і його одночасній повній залежності від зазначеного — дає Джон Серль в статті “The Storm over the University” [3]).

У цій необхідності відшукати розумні підстави нового соціального поля університет, тим самим, опиняється в ситуації двоякого, відтворюючи подвійність свого зовнішнього образу. Будучи інститутом соціуму, він є складником, фрагментом того символічного поля соціальних і культурних взаємодій, сто-

совно яких він — аналітична інстанція. Відчуження і соціальна рефлексія в той самий час визначають “місце” символічної локалізації університету ззовні.

Постіндустріальне суспільство поглинене тотальною ідеєю глобальної демократії. Ідеологія постмодернізму, відлита у формули неолібералізму, прагне до всеохвалення, точніше — вона є такою за визначенням. Проблема існування університету як соціального інституту і органу соціальної рефлексії набуває нової актуальності та іншого сенсу. При уважному дослідженні неоліберального суспільства і його ідеології виявляються явні “розриви і суперечності в логіці обґрунтування буржуазно-демократичних практик, наявність в структурній організації постмодерністського суспільства елементів, антиетичних Модерну, що зближують демократію з тоталітаризмом”.

Література

1. *DiMaggio, Paul*. Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on Grades of U.S. High School Students // *American Sociological Review*, 1982, 47 (2). — P. 189–201.
2. *Бурдые П.* Формы капитала // *Социология образования: теории, исследования, проблемы: хрестоматия*. — Казань: КГУ им. В. И. Ульянова-Ленина, 2004. — С. 12–17.
3. *Searle J.* “The Storm over the University”, “New York Review Books”. 1990, № 6. — P. 116–134.

С. І. СЛОБОДЯН

д-р філос. в галузі політології

Міжрегіональна Академія управління персоналом

Л. Г. КРАМАРЕНКО

старш. викладач

Київський національний торговельно-економічний університет

PR В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ЯК СУСПІЛЬНИЙ ПРЕСТИЖ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 166—171

Утвердження в суспільстві атмосфери взаєморозуміння, взаємодовіри, взаємовигідного співробітництва є основою його стабільності й прогресу. Для цього громадяни мають бути всебічно поінформованими про різні аспекти суспільства, життя, проблеми і перспективи, бути включеними в обговорення актуальних питань, вироблення рішень.

Така соціальна практика започаткувалася і набула поширення з розвитком ринкової економіки, громадянського суспільства та його інститутів. Головна її стратегія полягає в налагодженні, на основі використання соціально-технологічних та інформаційно-психологічних засобів, інструментів формування громадської думки, взаємовигідних діалогічних комунікацій, створення в суспільстві атмосфери довіри, конструктивної взаємодії, розвитку соціального партнерства.

Такий підхід довів свою ефективність у державному управлінні, політичній, економічній діяльності, на

різних рівнях і в різних вимірах соціального буття. З часом ця діяльність набула теоретичного осмислення й обґрунтування, виокремилася у спеціальну професійну сферу — паблік рілейшнз.

Об'єктивне скорочення можливостей економічного зростання завдяки використанню нових ресурсів спонукає суб'єктів економічної діяльності до інноваційного підходу в її організації, впровадження інновацій (лат. *innovatio* — оновлення, зміна) — нових підходів до конструювання, виробництва, збуту товарів із метою здобуття переваг над конкурентами. Інновації істотно поліпшують структуру, якість виробництва і соціальної сфери завдяки комерційному використанню результатів наукових досліджень і розробок, їх наслідком є випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів (послуг).

Інноваційні підходи застосовують і для суспільного розвитку, що є важливою умовою сучасного життя країни.

Отже, інноваційна складова політики держави, спрямована на створення фінансово-економічних, науково-технічних і правових засад суспільного прогресу, має бути пріоритетною.

Результатом здійснення курсу на інноваційний розвиток є органічне перетворення економіки. Відбувається це завдяки використанню нових джерел економічного зростання — наукових знань і високих технологій.

Зорієнтована на інноваційний розвиток державна політика використовує різноманітні стимули інноваційної діяльності, передусім фінансові, кредитні, амортизаційні тощо. Неувага до інноваційного розвитку знижує конкурентоздатність національної економіки на світовому ринку, суттєво загрожує національній безпеці, бо її наслідком як зазвичай є:

- зниження конкурентоздатності продукції;
- науково-технологічне відставання від розвинених країн;
- стримування розвитку внутрішнього ринку високотехнологічної продукції і послуг;
- незахищеність власного ринку від іноземної технічної і технологічної експансії;
- збереження недосконалих механізмів захисту прав інтелектуальної власності;
- скорочення попиту на науково-технічні кадри з боку наукових, конструкторських, технологічних установ і підприємств;
- збереження незадовільного рівня оплати наукової і науково-

технічної праці, низький її суспільний престиж;

- міграція вчених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі країни.

Переорієнтація на інноваційний розвиток має, передусім, відбутися у свідомості політиків, керівників органів державної влади, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання. У цій справі неабияку роль може відіграти цілеспрямована PR-діяльність, засобами якої доводять до суспільства інформацію про необхідність кардинальних змін у державній політиці щодо інноваційного розвитку. Оскільки становлення інноваційної моделі розвитку відбувається в результаті органічного поєднання політичних, економічних, гуманітарних, соціально-психологічних та інших чинників, то для його стимулювання послуговуються всіма її засобами. PR-структури співпрацюють із науковими установами у поширенні відомостей про новини науки й техніки, використовуючи з цією метою систему інформаційних акцій. Тематика їх може стосуватися фундаментальних досліджень із наступних важливих проблем:

- природничих, суспільних і гуманітарних наук;
- нових комп'ютерних засобів і технологій інформатизації суспільства;
- ресурсозберігаючих технологій в енергетиці, промисловості й агропромисловому комплексі;
- новітніх речовин, матеріалів і технологій;

- проблем демографічної політики, збереження довкілля і сталого розвитку;
- діагностики і методів лікування найпоширеніших хвороб;
- розвитку людського потенціалу та формування громадянського суспільства.

Значними можливостями володіють PR-фахівці у налагодженні відносин наукових установ з органами державної влади. Оскільки наука загалом фінансується з бюджету, науковці мають подбати про розкриття перед громадськістю, представниками органів влади значення науки у розвитку суспільства, ініціювати законодавче забезпечення наукової діяльності. Це стимулюватиме увагу суб'єктів економіки до впровадження інноваційних моделей розвитку, фінансування науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок. Унаслідок такого підходу розширюється пошук джерел фінансування, впроваджуються наукові відкриття, урізноманітнюються форми організації наукової діяльності, які потребують інформаційної підтримки.

Використання рекомендацій науки у соціальній практиці відчутно стимулює розвиток суспільства, впровадження науково обґрунтованих управлінських рішень, сприяє уникненню при їх ухваленні випадковості, волюнтаризму. Тому сприяння реалізації досягнень науки в усіх сферах суспільного життя є важливим завданням PR.

Побутує думка, що в ринкових умовах виробник сам повинен шукати здатну забезпечити його потреби новачію. Та, як свідчить практика, суб'єкти ринку не завжди підтриму-

ють науку й освіту, оскільки нерідко спрямовані на ситуативні комерційні результати. Тому для втілення інноваційного проекту необхідно переконати в його перевагах потенційного споживача, партнера, інвестора. Без цього неможливо її “продати”. У зв'язку з цим у світі сформувалася система науково-технічного антрепренерства — підприємницька діяльність, метою якої є ефективна реалізація наукових досягнень. Просування новинок відбувається і завдяки венчурним фірмам — суб'єктам господарювання, які спеціалізуються на реалізації не апробованих практикою технічних і технологічних новинок.

У ринкових умовах бізнес, якому властиві висока гнучкість і готовність до ризику, може успішно взаємодіяти з науковими колективами, які володіють новими ідеями і технологіями. До інноваційної інфраструктури, елементами якої є підприємства, організації, установи, їх об'єднання, асоціації, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності, повинні увійти й паблік рілейшнз. Правильне використання їх привертає увагу органів влади, керівників бізнесу до інновацій, що відповідно відкриває їм шлях на ринок інтелектуальної продукції. Та якщо науковець, керівник наукового закладу не володіють сучасними ринковими інструментами, вони повинні звертатися за допомогою до фахівців інших спеціальностей, зокрема PR, які використовують притаманні їм сфері засоби просування наукових ідей, розробок на ринок. Лише за таких умов інновації стануть елементом ринку. Осо-

бливо від PR залежить реалізація соціально-гуманітарних наукових продуктів, оскільки природничі, технічні напрями частіше опиняються в полі зору інноваційно-ринкових структур.

Інноваційний розвиток передбачає формування інноваційної культури, яка характеризує рівень освітньої, загальнокультурної і соціально-психологічної підготовки особистості, суспільства до сприйняття і творчого втілення планів розвитку країни на інноваційних засадах, забезпечує розуміння нових ідей, готовність підтримувати прогресивне в усіх сферах життя. Своїм змістом вона відображає ціннісну орієнтацію людини, закріплену в знаннях, уміннях і навичках, мотивах, образах і нормах поведінки, тісно пов'язана з інноваційною свідомістю населення. Інноваційна культура виявляється в конструктивному ставленні людей до інновацій, що якісно змінюють трудовий процес, середовище проживання, суспільне життя загалом. Формування сучасної інноваційної культури відбувається внаслідок удосконалення системи освіти і підготовки кадрів, зорієнтованої на інноваційний розвиток; зміцнення правової бази; поживлення підприємницької діяльності громадян; активізації громадської думки, підвищення управлінської культури тощо.

Одним із проблемно-тематичних напрямів участі PR в інноваційному розвитку є підвищення суспільного престижу наукової діяльності, для забезпечення якого потрібні відповідні законодавчі, організаційні, фінансові та інші заходи. Та нерідко

доводиться витратити немало зусиль, щоб привернути увагу влади, громадськості до цих проблем, переконати у необхідності створення атмосфери розуміння суспільної значущості творчої праці. Забезпечити ефективне впровадження інноваційних досягнень покликані засоби та інструменти PR.

PR-діяльність сприяє інтеграції науки у міжнародному просторі. За своєю природою вона інтернаціональна, непідвладна жорстким соціально-часовим, соціально-просторовим обмеженням. Правильно інтерпретувати основні якісні й кількісні характеристики науки можна за умови включення її у планетарне співтовариство. Попри те, інтелектуальний рівень кожної країни зумовлений її науковим потенціалом і статусом науки. Тому світова наукова спільнота шукає загальні підходи і норми поведінки, використовуючи при цьому і засоби PR.

Література

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации: учеб. пособ. — М.: Владос, 1994. — 336 с.
2. Бэндлер Р., Гриндер Д. Семинар по НЛП. Передовые психотехнологии в психотерапии и бизнесе. — М.: ИПРА, 1997. — 243 с.
3. Грушин Б. А. Мнение о мире и мир мнений. — М.: Черо, 1998. — 335 с.
4. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. — К.: Оріяни, 2000. — 445 с.
5. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера: пер. з нім. — К.: Тандем, 2002. — 584 с.
6. Набруско В. І. Громадська думка як предмет політико-соціологічного

- дослідження // Наук. записки Ін-ту журналістики. — 2003. — Т. 10. — С. 94—104.
7. *Ольшанский Д. В.* Массовые настроения переходного времени // *Вопр. философии.* — 1992. — № 4. — С. 36—41.
8. *Різун В. В.* Загальна характеристика масовоінформаційної діяльності // *Наук. записки Ін-ту журналістики.* — 2000. — Т. 1. — С. 15—30.
9. *Тихомирова Є. Б.* Паблік рілейшнз у глобалізованому світі: монографія. — К.: Наша культура і наука, 2004. — 489 с.
10. *Шампань П.* Делать мнение: новая политическая игра. — М.: Socio-Logos, 1997 — 335 с.
11. *Шибутани Т.* Социальная психология. (Серия “Учебники и учебные пособия”). — Ростов н/Д.: Феникс, 1997. — 622 с.
12. *Шостром Э.* Человек-манипулятор: Внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации. — М.: Апрель-Пресс, 2004. — 190 с.
13. *Cialdini, R. B.* (1984) *Influence.* — New York: Morrow. — 302 p.
14. *Habermas J.* Faktizitaet und Geltung. — Frankfurt-am-Main: Suhrkamp, 1992. — 666 s.

Л. В. СТАРИХ*д-р філос. в галузі управління людськими ресурсами**Міжрегіональна академія управління персоналом*

СИСТЕМА НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 172—175

У XXI ст. світ вимагає змін в освіті, спрямованих не лише на оновлення змісту, технологій освітньої діяльності, а й самого розуміння сучасної освіти як неперервної, розрахованої на виховання конкурентоздатних, компетентних людей, здатних до саморозвитку й навчання впродовж життя. Не випадково, що ЮНЕСКО визначило XXI ст. — століттям освіти.

Перші теоретичні розробки щодо вирішення проблем неперервної освіти з'явилися в першій половині XX ст. у працях англійських дослідників, але витoki ідеї неперервної освіти можна знайти у працях таких видатних вчених-філософів, як Конфуцій, Сократ, Арістотель, Платон, Сенека, Геракліт, які пов'язували неперервну освіту з досягненням повноти розвитку людини.

У 1919 р. в доповіді Британського міністерства освіти наголошувалося, що навчання повинно бути доступним всім дорослим людям, а не тільки обраним, оскільки воно є складовою частиною суспільного життя. Цій самій проблемі було присвячено спеціальну конференцію, проведену 1929 р. у Кембріджі, а потім, після Другої світової війни, під

керівництвом ЮНЕСКО аналогічні конференції пройшли в Ельсінорі (1949), Монреалі (1960) і Токіо (1972) [4, 82]. Англійські вчені розглядали неперервну освіту, перш за все, з позицій компенсаторного навчання, що сприяє ліквідації пропусків в базовій освіті дорослих, або необхідного зв'язку із отриманими раніше знаннями.

У своїй праці А. Нікуліна відзначає [6, 53] три етапи розвитку неперервної освіти. Перший етап тривав до середини 60-х рр. XX ст. Другий етап закінчився в середині 70-х рр. XX ст. Сам термін “неперервна освіта” був уперше використаний в 1968 р. в матеріалах ЮНЕСКО. Після опублікування доповіді комісії під керівництвом Е. Фора (1972) ЮНЕСКО була висунута концепція неперервної освіти в сучасному її трактуванні, яка знайшла підтримку майже в усіх країнах світу та являється основним принципом освітніх реформ [3, 46]. Третій етап розвитку неперервної освіти триває і донині.

Поняття неперервної освіти багатьма авторами подається неоднозначно та по-різному, що пов'язано з проблемами становлення та роз-

витку системи неперервної освіти. Тільки в матеріалах ЮНЕСКО використовують близько двадцяти різноманітних термінів і понять з питань неперервної освіти (продовжена, перманентна, поновлена, компенсаторна, подальша, довічна, освіта дорослих тощо).

Більш чітке визначення неперервної освіти дає російський дослідник О. П. Владиславлев: “Під неперервною освітою ми розуміємо систематичну, цілеспрямовану діяльність по одержанню й удосконалюванню знань, умінь і навичок як у будь-яких видах загальних і спе-

ціальних навчальних закладів, так і шляхом самоосвіти” [2, 33].

Неперервна освіта виступає як інноваційний організаційний принцип навчання, який спирається на психолого-педагогічну ідею формування особистості й зумовлений створенням відповідних систем освіти та виховання, які мають стати відкритими для людей будь-якого віку і статусу, супроводжувати людину впродовж усього життя, сприяти її постійному розвитку, залучати до неперервного процесу оволодіння знаннями, а у разі необхідності — надавати можливості нової підготовки

Рис. Порівняння моделей традиційної і неперервної освіти

при змінах умов життєдіяльності, стимулювати самоосвіту [9, 20].

На рисунку розглянемо порівняння моделей традиційної та неперервної освіти [10, 58].

Традиційна модель освіти більше орієнтується на підготовку людини до виконання певних функцій у сформованих соціальних і економічних умовах. Вона розглядає людину однобічно як елемент, який програмується і не має вільного вибору, реальних можливостей для досягнення своєї мети [5, 77].

Модель неперервної освіти більше орієнтується на цілісний розвиток людини як особистості, як суб'єкта діяльності та спілкування протягом усього її життя. Дана модель надає кожній людині можливість підключатися до освітнього процесу на будь-якому етапі її життя.

Таким чином, неперервна освіта для кожної людини означає більші можливості доступу до вищої освіти для тих громадян, які раніше мали обмежені можливості (чи зовсім їх не мали); забезпечує участь людини в різноманітних навчальних програмах (традиційних навчальних курсах у межах навчальних закладів, програмах розвитку особистості кар'єри, навчальних курсах за інтересами); надає варіативності формам і місцю освіти.

У європейських країнах неперервна освіта розглядається, як індивідуальна та національна стратегія виживання в сучасній висококонкурентній глобальній економіці. Уряди цих країн розглядають неперервну освіту як один із засобів боротьби з безробіттям [8, 87].

У контексті приєднання України до Болонської декларації все більшої актуальності набувають питання створення системи одержання освіти упродовж життя. Положення концепції неперервної освіти або навчання упродовж всього життя містяться практично в усіх державних програмних документах останніх років. Це — Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004—2015) [7, 114], регіональні стратегії розвитку на період до 2015 р., щорічні Послання Президента України, програми діяльності Кабінету Міністрів України, Національна доктрина розвитку освіти, низка законів про освіту, накази Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України тощо.

Сьогодні в Україні розпочалася робота зі створення умов для навчання впродовж усього життя: розроблено національні рекомендації щодо оцінювання та визнання попереднього навчання як основи для доступу до вищої освіти, розроблено національні рекомендації для призначення кредитів ECTS на всіх програмах першого та другого циклів підготовки фахівців. Але загалом формування системи навчання протягом життя в Україні перебуває поки що на початковій стадії.

Модель системи неперервної освіти України має наступні підсистеми:

- 1) освітні та виховні заклади, які дають базову освіту всім членам нашого суспільства;
- 2) заклади, які надають додаткову освіту і виховання в період проходження базової освіти;
- 3) заклади базової освіти дорослих;

4) заклади і форми додаткової післядипломної освіти дорослих [6, 53].

Результати дослідження наукової літератури та практики реалізації принципів неперервної освіти показали, що основними напрямками розвитку неперервної освіти громадян України є:

- забезпечення оптимальної взаємодії між підсистемами неперервної освіти (середньої загальноосвітньої, професійно-технічної, вищої школи та закладів післядипломної освіти);
- сприяння наступності змісту та координації діяльності на різних ступенях освіти;
- формування здатності до самонавчання особистості;
- оптимізація системи перепідготовки працівників та підвищення їх кваліфікації;
- створення інтегрованих навчальних планів та програм;
- формування навчально-науково-виробничих комплексів ступеневої підготовки фахівців [1, 35].

Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що неперервна освіта України потребує більш глибокого осмислення й розробки організаційних засад. Тому, що саме розвиток системи неперервної освіти та навчання протягом усього життя забезпечить перехід від малоефективного використання людських ресурсів із низьким рівнем базової професійної підготовки до ефективного використання висококваліфікованої робочої сили, адаптованої до умов соціально-орієнтованої економіки інноваційного типу.

Література

1. *Бідюк Н.* Підготовка майбутніх інженерів в університетах Великої Британії: монографія / Н. Бідюк. За ред. Н. Г. Ничкало. — Хмельницький: ХДУ, 2004. — 306 с.
2. *Владиславлев А.* Непрерывное образование. Проблемы и перспективы. — М., 1978. — 178 с.
3. *Зинченко Г. П.* Непрерывное образование — веление времени / Г. П. Зинченко. — М: Наука, 1988. — 230 с.
4. *Зинченко Г. П.* Предпосылки становления теории непрерывного образования // Советская педагогика. — 1991. — № 1. — С. 81—87.
5. *Кузнєцов Г.* Науково-методичні та соціально-педагогічні аспекти безперервної освіти в контексті Болонського процесу / Г. Кузнєцов, Т. Калюжна // Вища освіта України. — 2006. — № 1. — С. 75—79.
6. *Нікуліна А.* Неперервна освіта керівних та інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ / А. Нікуліна // Профес.-техн. освіта. — 2003. — № 4. — С. 51—53.
7. *Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004—2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції”.* — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — С.114—115.
8. *Bollag B.* In Europe, workers and professionals head back to the cllaccrom/ B. Bollag // The chronicle of higher education. — N. Y., 1999. — September. 3.V. XLVI. № 2. — P. A87 — A88.
9. *Dave R. H.* Lifelong Education and School Curriculum. Hamburg, Unesco Institute for Education. 1973. — P. 30.
10. *Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries / A World Bank Report* Washington, D. C. — 2003. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. — 110 p.

А. П. ВОЙЧЕНКО

старш. науч. сотрудник

*Международный научно-учебный центр информационных технологий
и систем НАН та МОНМС Украины*

ВНЕДРЕНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЕМ НА БАЗЕ ОН-ЛАЙН СИСТЕМЫ ГЕНЕРАЦИИ АНАЛИТИЧЕСКИХ ОТЧЕТОВ

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 176—179

Последние годы характеризуются бурным развитием информационных технологий. Информационные Технологии (ИТ) находят применение во всех сферах человеческой деятельности, в том числе и в образовании. Для успешного осуществления и планирования деятельности широкого круга образовательных организаций, от общеобразовательной школы до министерства, необходимым условием становится наличие эффективных средств аналитической обработки информации [3].

Существенным аспектом деятельности по аналитической обработке информации является обеспечение адекватного визуального представления результатов — построение графиков, диаграмм и т. д. Однако, даже достаточно мощные и современные ИС имеют весьма ограниченные по функционалу средства аналитической обработки информации и визуализации ее результатов. Большинство ИС представляет ограниченный инструментарий экспорта данных в форме текс-

товых файлов или таблиц, средства визуализации в графическом виде минимальны или вообще отсутствуют. Часто имеет место ситуация, когда в рамках одной образовательной организации параллельно используется несколько ИС [2]. Во многих вузах используются ИС для поддержки документооборота параллельно с системами управления обучением (LMS). В этих случаях извлечение, агрегирование и аналитическая обработка информации, собранной несколькими ИС, становится еще более нетривиальной. Актуальной является задача разработки решений, которые бы позволили агрегировать, обрабатывать и визуализировать большие массивы информации, полученной из разных ИС. Для более глубокого анализа данной проблемы рассмотрим примеры ИС, получивших в последнее время значительное распространение в образовательной сфере. Google analytics — одно из самых популярных на сегодняшний день решений для задач Веб-аналитики. Google analytics позволяет достаточно гибко созда-

вать таблицы на основе различных выборок данных, а также обладает базовым функционалом для построения графиков и диаграмм. Результаты можно сохранять в виде таблиц, пригодных для дальнейшего использования в офисных приложениях. Пример интерфейса экспорта данных приведен на рис. 1.

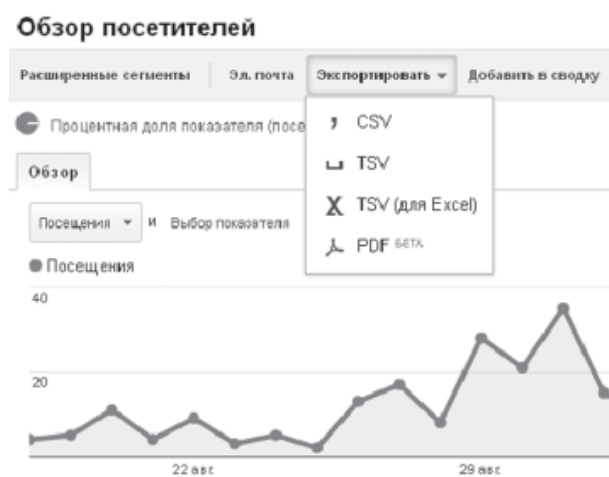

Рис. 1. Интерфейс экспорта данных

Как видно из рисунка, пользователь может выбирать из нескольких форматов, которые в дальнейшем могут быть преобразованы в таблицы средствами офисных приложений. Можно создавать аналитические выборки и визуализировать их графическими средствами представления, что требует соответствующих навыков и существенных затрат времени.

Функциональность, позволяющая непосредственно экспортировать для дальнейшего использования графики, построенные в режиме он-лайн, на данный момент в Google analytics отсутствует. Основная сфера применения Google analytics — сбор и анализ информации о посещаемости соответствующего веб-ресурса. Очевидно, что для работы с инфор-

мацией из систем поддержки документооборота ИС Google analytics малопригодна. Рассмотрим проблему агрегирования информации из нескольких источников. Для решения этой задачи необходимым условием является обеспечение обмена данными, т. е. интеграции между несколькими ИС [1]. Использование сервис-ориентированной архитектуры позволяет динамически агрегировать информацию из нескольких ИС и дает возможность уйти от ограничений, связанных с деталями реализации подсистем обработки и визуализации данных в каждой из используемых ИС.

Рассмотрим существующие подходы к реализации систем обработки и визуализации аналитической информации в режиме он-лайн. Достижение максимальной эффективности работы подобной системы требует реализации максимально гибких и функциональных механизмов управления обработкой и визуализацией информации через веб-интерфейс. Такой подход реализован компанией Google в редакторе таблиц в рамках облачного сервиса Google docs и компанией Microsoft в продукте Excel Web App в рамках облачного сервиса SkyDrive. Оба решения обладают во многом сходным функционалом и фактически могут рассматриваться как эквивалент офисных версий популярных табличных процессоров.

При поиске адекватного решения, которое могло бы быть реализовано с учетом возможностей сравнительно небольших образовательных организаций, следует принять во внимание ряд обстоятельств: число ана-

литических отчетов, создаваемых в рамках организации, как правило, ограничено; в большинстве организаций есть стандартные формы, которые используются многократно; смена используемых шаблонов редко бывает массовой, изменения вносятся постепенно и согласованно. Можно сделать вывод, что большая часть задач создания и визуализации аналитических отчетов может быть успешно решена на базе ограниченного и жестко специфицированного набора шаблонов, использование которых предполагает независимость форматов представления и визуализации от наполнения шаблона конкретными данными. Появляется возможность решить рассматриваемую проблему путем использования библиотеки шаблонов, соответствующих определенному кругу наиболее актуальных задач.

С помощью механизма веб-сервисов можно агрегировать информацию из нескольких ИС и обеспечивать ее обработку и отображение в режиме он-лайн на базе некоторой библиотеки шаблонов.

Архитектура системы генерации аналитических отчетов, реализующей предложенный подход, представлена на рис. 2. Данные собираются из нескольких независимых ИС с помощью механизма веб-сервисов. Далее средствами генератора осуществляется агрегация и аналитическая обработка. Использование библиотеки шаблонов представления позволяет визуализировать результирующие отчеты в заранее заданном виде. В дальнейшем эти отчеты без дополнительной обработки могут инкорпорироваться в соответствующие документы и включаться в презентации. Предложенный подход был реализован в рамках работ над Комплексной информационно-аналитической системой (КИАС) МОНМС Украины.

Шаблоны для генерации отчетов строились на базе группы открытых стандартов — HTML, XML, VML, что позволяет добиться их совместимости с распространенными офисными пакетами, в частности с Excel. При этом один и тот же шаблон, может использоваться для разных по

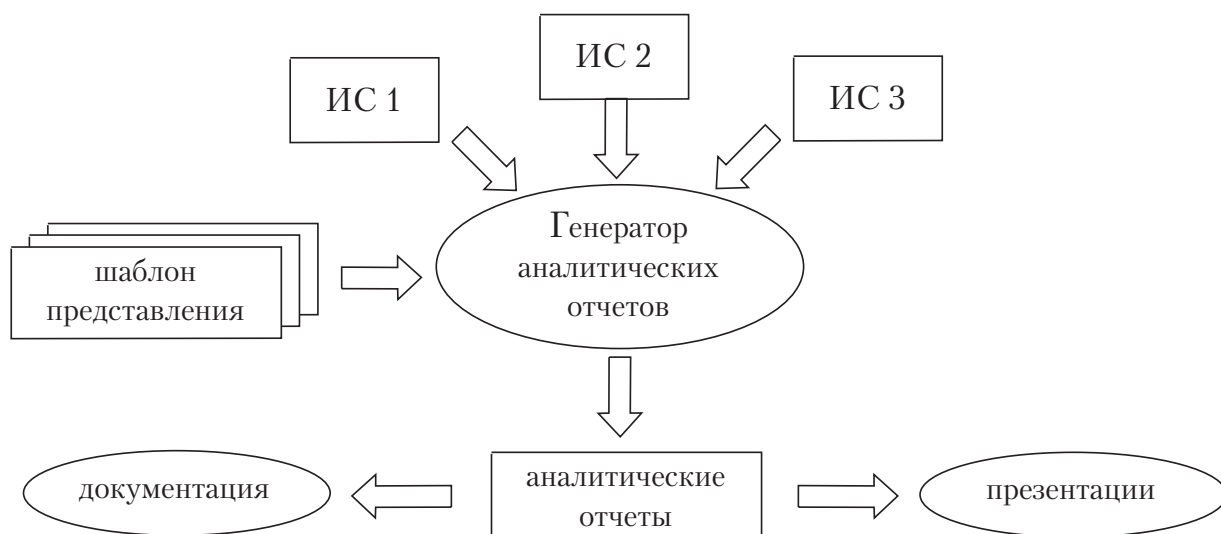

Рис. 2. Архитектура системы генерации аналитических отчетов

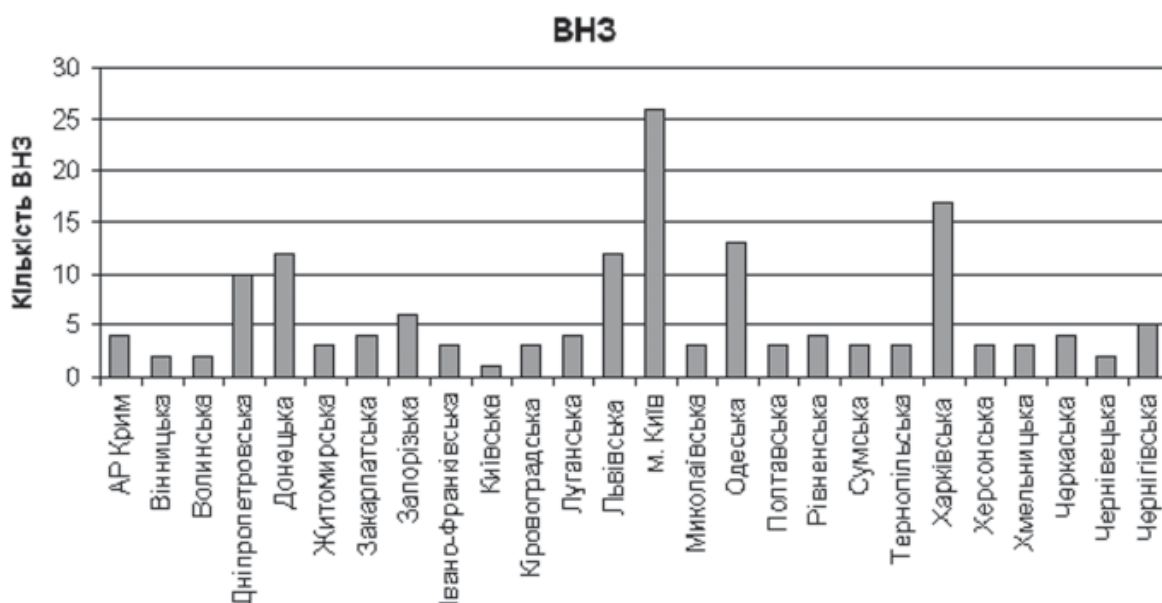

Рис. 3. Excel-діаграма, сгенерована в режимі он-лайн

размеру і источнику походження масивів інформації.

На рис. 3 представлена діаграма, ілюструюча розподіл числа вузів по регіонах України.

Использованный шаблон может без изменений применяться для иллюстрации аналогичных по структуре распределений. Набор данных может быть иным, но формат визуализации останется прежним. Такой подход позволяет обеспечить многократное повторное использование созданного однажды шаблона и обеспечить широкие возможности визуализации различных выборок данных средствами ограниченного числа предустановленных шаблонов. Как показала практика, внедрение предложенного подхода позволило существенно расширить спектр возможностей системы КИАС по обработке и визуализации различных наборов данных, а также заметно сократить затраты времени и труда при создании аналитических отчетов. Дальнейшим направле-

нием развития предложенного подхода представляется разработка механизмов динамической адаптации шаблонов к изменениям структур исходных данных и поддержки более широкого спектра средств их визуализации.

Литература

1. Войченко А. П. Некоторые аспекты проектирования и разработки многоцелевых сред учебного назначения. Перспективні технології навчання та освітні простори // зб. наук. праць. Вип. 1. — К., 2007.
2. Kateryna Synytsya, Oleksiy Voychenko Web 2.0 based LMS extension for life long learning support. Proceedings of Elearning and software for education international scientific conference, April 28–29 2011 Romania, Bucharest.
3. Манако А. Ф. Сетевое общество и учебно-ориентированные технологии для всех. УСИМ, 2004. — С. 50–59.

М. В. ДАНЕВИЧ*аспірант**Кіровоградський національний технічний університет*

ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ ЕЛЕКТРОННОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В РАКУРСІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 180—182

Швидкі темпи розвитку інформаційного суспільства впливають на прискорення темпів впровадження інновацій різних рівнів та нових науково-технічних досягнень у процес освіти, тим самим продукуючи нові вимоги до окремих ланок підтримки освіти, оцінки її якості, розробки стандартів та рекомендацій, шляхів формування інтелектуального потенціалу, підвищення компетенцій тощо. Збільшуються вимоги до якості надання освітніх послуг на базі електронних освітніх просторів. Інформаційне середовище швидко формує у людей нові звички, стереотипи поведінки, культурні запити і нові цінності. Формуються нові електронні мережеві співтовариства, які виробляють, постачають та використовують інформаційні ресурси, і тим самим сприяють вертикальному та горизонтальному розвитку електронного освітнього простору.

Нині часто пишеться про багаточисельні аспекти розвитку електронних освітніх просторів. Серед них — актуальні питання супроводження навчального процесу в

умовах активного використання інформаційних та комунікаційних технологій, використання систем управління навчанням, створення тренажерів, дистанційних курсів із різних дисциплін, різні аспекти підвищення якості освіти тощо. Це дійсно важливі питання, розв'язання яких впливає на стан сучасної освіти в Україні. Однак, поглянемо на проблему розвитку електронного освітнього середовища з іншого ракурсу. Однією з тез неперервного навчання є те, що людина має постійно вчитися для кращого працевлаштування та активного громадянства [1]. Якщо у першому випадку зрозуміло, що потрібно надавати різноманітні навчальні послуги через дистанційні курси, електронні посібники тощо, то можна стверджувати, що питанням неперервної освіти в галузі активізації громадської свідомості є актуальними.

Поряд з поняттям “сайт”, що складає основу електронного простору, виникає поняття “електронне місто”. Що це таке? Можна вважати, що це місто, яке вміщує та живе завдяки активному викорис-

тання свого електронного аналога — електронного міста — віртуального простору, в якому вирішуються глобальні та поточні проблеми завдяки використанню перспективних ІКТ; що має потужні сервіси підтримки електронного урядування, електронної демократії, розподілених систем управління місцевим господарством, системою управління адміністративних послуг та рад місцевого самоврядування та ще множину різних послуг. Віртуальний простір електронного міста можна розглядати як сукупність спеціалізованих просторів або підпросторів, поєднаних центральним органом управління містом. До них, наприклад, можна зарахувати підпростори культури, електронні бібліотеки, простори освіти — шкільної, професійної, самоосвіти. І таких прикладів можна навести багато. Потрібно формувати особистість громадянина цифрового світу та вчити його користуватися перевагами, що надає доступ до інформації для всіх.

Електронне місто поєднує в собі не тільки головні посилення та каталоги, а ще й різноманітні складні розподілені системи, які не лише надають доступ до інформаційних ресурсів, а й впроваджують окремі елементи електронізації управління, наближають владу до громадян. Доведено, що впровадження будь-якого елемента інформатизації потребує навчання користувачів, а в сучасних умовах бурхливого розвитку інформаційного суспільства — підвищення рівня громадянської свідомості, можливо, за умови неперервної підтримки підготовки

громадян до активного використання ІКТ задля розвитку демократії та самоврядування. Що потрібно для забезпечення процесів неперервної освіти. По-перше, наявність доступу до мережі Інтернет. Зауважимо, що ця проблема в Україні вирішується на належному рівні, про що свідчать дані розвитку інформаційного суспільства в нашій країні. По-друге, постійне підвищення рівня інформаційної та комп'ютерної грамотності, особливо для прошарків населення, які за певних умов не працюють активно з комп'ютером або в мережі Інтернет. Ця проблема також частково вирішується. Наприклад, існують навчальні курси для пенсіонерів. По-третє, розуміння процесів участі у житті держави шляхом використання ІКТ. Ці питання заслуговують уваги освітян.

Розглянемо, яким чином можна вирішувати окремі питання на рівні району. Головне завдання — це створення умов для забезпечення підвищення рівня інформаційної та комп'ютерної грамотності для всіх. Велику увагу потрібно приділити людському фактору. Є прошарки громадян, які потребують уваги, і забезпечити потрібний їй рівень можуть, зокрема, і перспективні рішення на рівні районів, в яких мешкають громадяни. Це означає і установку великої кількості комп'ютерів, і набуття елементарних навичок їх використання з метою покращання життя. На місцевому рівні потрібно створювати пункти — навчальні осередки, які можуть надавати відповідні навчальні послуги на базі спеціалізованих та загальних програм. До спеціалізованих програм

можна віднести і навчальні програми з розвитку інформаційного суспільства, електронної демократії, електронного урядування тощо. Зауважимо, актуальним є також створення комплексу дистанційних курсів для мешканців. Актуальними також можуть бути навчальні програми з організації використання віртуальних приймалень на рівні району. Зрозуміло, що, наприклад, створення комплексу найпростіших віртуальних приймалень на рівні району дозволить значно поліпшити та прискорити діалог районної ради з її мешканцями. Це ціла програма в рамках району, і ради самоврядування повинні вирішувати і такі складні проблеми. З іншого боку, будь-які, навіть дуже невеликі послуги,

котрі будуть впроваджуватися на рівні районних рад, поставлять завдання підготовки та перепідготовки великої кількості персоналу, що підтримуватиме роботу таких приймалень. Тобто необхідно створювати нові осередки або забезпечувати розширення спектра вже наявних послуг з метою створення відповідних навчальних програм, і надавати послуги безкоштовно, коштами місцевого бюджету.

Література

1. *Меморандум* непрерывного образования Европейского Союза. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: URL: <http://www.znanie.org/docs/memorandum.html>.

Ю. К. КОРСАК*наук. співробітник**Національна академія педагогічних наук України, м. Київ*

ПРО СКЕРУВАННЯ ОСВІТИ ХХІ СТ. НА НООРОЗВИТОК ЛЮДСТВА

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 183—185

Наприкінці ХХ ст. світову інформаційну сферу заповнили нескінченні матеріали про майбутнє. Для багатьох прогнозів помилковість була продемонстрована майже відразу ж, для частини — тільки після 2000 р. У першій групі виявилася велика французька книга про все ХХІ ст. (2100 recit du prochain siecle. — Paris, Editions Payot, 1990), десятки авторів якої з числами, графіками й емоціями описували суперництво СРСР і США. Ніхто не набрався хоробрості і не вказав на можливість зникнення когось із них. Помилилися й американці щодо однопolarity світу, отримавши нині замість СРСР Китай.

Усе відчутнішим і небезпечнішим (не тільки для окремих держав, а й для всього людства) стає запізнювання здійснених аналізів і досліджень, створення важливих планів на основі застарілих даних з повним ігноруванням нових секторів прогресу (наприклад, нанотехнологій). Ситуація погіршувалася загостренням світових і національних проблем та колізій, ростом розривів у економічних і соціальних показниках різних держав, що створює

значні перешкоди для об'єднання всього людства і його переходу до сталого розвитку (sustainable development).

Зосередимося на словосполученні “сталий розвиток”. Утворився майже повний консенсус у його трактуванні: цими словами позначена глобальна мрія й всезагальна мета — урятувати популяцію Homo Sapiens, ліквідувати всі екологічні загрози й забезпечити всім і кожному прийнятну якість і безпеку життя. Без сумніву — це головне завдання для всього людства у ХХІ ст.

Нині в Україні й світі серед пропозицій найреальнішого шляху до вирішення цього завдання центральне місце займають нові підходи до навчання й виховання молоді, її соціалізації шляхом включення в “суспільство знань (Knowledge Society)”. Це суспільство майбутнього повинне спиратися на нову систему цінностей, відрізнитися підвищеною культурою й набагато цивілізованішими основами індивідуальної діяльності. Його члени зобов'язані поводитися так, немов на додаток до усім відомої світової конвенції “Про права людини”

одержала повноту впливу поки що відсутня конвенція “Про обов’язки сучасного представника Homo Sapiens”.

На думку багатьох учених, у вирішенні цього завдання важливу роль відіграють досягнення класичної філософії, що стосуються інтелектуальних здібностей людини, особливостей її самосвідомості й рівня самовизначення, співвідношення раціонального й ірраціонального, соціальної поведінки і засад громадянської діяльності та ін. Та безпосереднє застосування цих досягнень значно ускладнюється впливом на всю життєдіяльність наших сучасників безприкладного за обсягом і значенням потоку інновацій та нововведень різноманітного характеру, які з труднощами й лише частково встигають “супроводжувати” філософи, соціологи, політологи й представники інших наук.

Серед недостатньо дослідженого — факт початку безприкладно важливої “науково-технологічної революції ХХІ ст. (НТР-ХХІ)”. У багатьох аспектах вона відрізняється від своєї попередниці, що припала на межу ХІХ і ХХ ст., і відома як “криза у фізиці” (відкриття радіоактивності, елементарних часток, квантового світу й ін.). Для усвідомлення сутності й потенційної важливості НТР-ХХІ в аспекті забезпечення “сталого розвитку” людства потрібно провести аналіз того, чим саме сучасні інновації відрізняються від усіх попередніх кроків і дій людства.

Прихід нового тисячоріччя відзначений у нашій державі пошуками шляхів прискорення інтеграції в

європейські культурні, освітні, наукові й економічні простори. Відповідно до рішень ООН і світових екологічних форумів (1992, 2002 й ін.) Україна поряд з іншими державами створила особливі структури й вирішує проблему втілення ідеї “сталого розвитку” у життя. Вирішення цього завдання підвищує вимоги до вищої школи, адже потрібно ґрунтовно модернізувати уявлення про засоби формування у студентів наукового світогляду й консолідації новітніх знань про людину й середовище перебування. Варто особливо звернути увагу на широко застосований у Росії новий філософський курс “Концепції сучасного природознавства (КСП)”. Рішенням уряду він є нормативним для гуманітарних профілів вишів. Тому викладачі й учені запропонували десятки надзвичайно різноманітних посібників і підручників.

В Україні курс КСП викладається лише в деяких провідних вишах (їх трохи більше 10) Києва, Львова, Тернополя, Севастополя, Донецька й ін. Ми набагато поступаємося Росії за кількістю підручників, ще більше — у питаннях поширення науково-популярних знань. Дослідження досвіду РФ, очевидно, корисне для освітніх реформаторів України. Ознайомлення з десятками підручників із КСП дозволило виявити їхню еволюцію: у перших виданнях домінувала історія філософії, пізніше — історія філософії точних наук. Лише в поодиноких нових книгах їх автори в самому кінці викладали досягнення сучасних наук і прогнози на майбутнє.

Але ми не відшукали російських книг, в яких послідовно проаналізовано особливості НТР-XXI, стан і потенціал впливу нано-, піко- і фемтотехнологій, що охоплюють інтервал 10^{-9} – 10^{-15} м. У всіх підручниках оцінка майбутнього негативна, оскільки їхні автори не звернули жодної уваги на перші екологічно безпечні нанотехнології. К. В. Корсак обґрунтовано пропонує для них назву “ноотехноло-

гії”, адже вони відкривають великі й позитивні перспективи.

На наш погляд — це дуже вдала назва, що відповідає відомим уявленням В. І. Вернадського й багатьох його сучасних послідовників про необхідність переходу людства в стадію ноосферної цивілізації — урівноваженого співжиття мільярдів жителів Землі з її біосферою й іншими природними оболонками.

Н. О. РЯБЦЕВА*аспірант**Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана*

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 186—188

Основним джерелом поповнення трудових ресурсів є молодь, яка вступає у працездатний вік. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, — це невід’ємна частина української молоді, й зміна їхнього освітнього рівня на краще обов’язково призведе до підвищення якісних характеристик трудових ресурсів України в найближчому майбутньому, що є одним із головних чинників успішного соціально-економічного розвитку держави.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що з 2000 до 2008 р. відбулося різке збільшення учнів ПТНЗ із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (з 8382 учнів у 2000 р. до 19921 учня у 2008 р.), але в 2009—2011 рр. відбулося суттєве зменшення числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що є учнями ПТНЗ (у 2011 р. — 17852 учні) [1; 2; 3; 4]. Така тенденція до зниження є неприпустимою, особливо в умовах постійного зростання дефіциту в кваліфікованих фахівцях робітничих спеціальностей.

Статистичні дані свідчать також про постійне зниження кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які є студентами ВНЗ I—II рівнів акредитації, починаючи з 2008 р. і до 2011 р. включно. Величина цієї знижки досягла 12,3 %. Так, у 2007 р. навчалося 4083 студенти, а в 2011 р. — 3464 [4, 33].

Зменшення чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються в ВНЗ III—IV рівнів акредитації вперше відбулося в 2010 навчальному році і становило 6,6 % (в 2009 р. — 6409 студентів, що відповідає максимуму; в 2010 р. — 5988). На жаль, в 2011 р. число учнів цієї категорії також знизилось і становило 5294 учні [4, 34].

Дитячі будинки та школи-інтернати є вагомим джерелом поповнення кваліфікованими робочими кадрами промисловості та аграрного сектору України, тому матеріально-технічне забезпечення цих інтернатних закладів потребує особливої уваги з боку державних органів.

Як згадувалось вище, в останні роки спостерігається зменшення числа дітей-сиріт, що є учнями ПТНЗ. На наш погляд, однією з причин цього негативного явища є вкрай незадовільна матеріально-технічна база шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дитячих будинків.

Статистичні дані свідчать про те, що за останні роки матеріально-технічний стан дитячих інтернатних закладів практично не зазнав змін. Так із 2005/2006 до 2010/2011 навчальних років відсоток кількості майстерень у школах-інтернатах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до загального числа шкіл-інтернатів коливався у діапазоні 92–99 %, хоча зрозуміло, що кожна школа-інтернат повинна мати сучасну майстерню, де діти могли б отримувати свої перші професійні навички [3].

Укомплектованість шкіл-інтернатів підсобними господарствами в ці роки складала 24–31 %. Катастрофічним є становище в дитячих будинках, тільки 10–12 % із них мають свої майстерні й 5–11 % — свої підсобні господарства, хоча в дитячих будинках виховуються діти віком від 5 до 17 років — у час, коли в свідомості дитини закладається любов до праці.

Інститути влади, відповідальні за виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, повинні звернути увагу на незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення дитячих інтернатних закладів.

Отже, можемо зробити висновок, що аналіз статистичних даних дозволив установити тенденцію до зниження кількості учнів ПТНЗ та ВНЗ усіх рівнів акредитації з числа дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, протягом останніх років. На наш погляд, ці зміни пов'язані з незадовільним станом матеріально-технічного забезпечення дитячих інтернатних закладів, наданням недостатньо кваліфікованої освіти в закладах соціального захисту для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що в свою чергу ускладнює вступ до вищого навчального закладу через підвищення вимог до абітурієнтів. Тому доцільно ввести індивідуальний підхід до дітей-сиріт, які виявили бажання стати студентами ВНЗ.

Ще однією причиною зниження чисельності студентів ВНЗ із числа дітей-сиріт є, на наш погляд, недостатня моральна і матеріальна мотивація в отриманні вищої освіти. Тому завданням державних органів опіки і піклування є проведення роз'яснювальної роботи серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, яка б заохочувала їх до отримання вищої освіти та вступу до ВНЗ.

Необхідно терміново змінити на краще матеріально-технічну базу дитячих інтернатних закладів, оскільки більшість їх вихованців поповнюють лави учнів ПТНЗ, що в умовах постійно зростаючого попиту на кваліфікованих фахівців робітничих спеціальностей є надважливим завданням.

Література

1. *Захист* дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / Відп. ред. І. В. Калачова. — К.: Держкомстат України, 2004. — 78 с.
2. *Захист* дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / Відп. ред. І. В. Калачова. — К.: Держкомстат України, 2009. — 78 с.
3. *Захист* дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / Відп. ред. І. В. Калачова. — К.: Держкомстат України, 2011. — 78 с.
4. *Захист* дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / Відп. ред. І. В. Калачова. — К.: Держкомстат України, 2012. — 80 с.

Т. М. СПІВАК*директор школи**Школа № 310 "Творчість", м. Київ*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 189—194

Зміни, що відбуваються в суспільстві, (демократизація, інтеграційні процеси, створення єдиного інформаційного простору, глобалізація) потребують змін в освіті, її модернізації. Освіта XXI ст. — це освіта, основою якої є розвивальна, виховна, культуротворна складова, в центрі — особистість, здатна до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення.

Основним компонентом життя є освіта, пов'язана з процесом поширення знань, набуттям умінь для вирішення проблем власного життя та життя своєї країни на краще. Вона охоплює діяльність усіх суспільних інститутів, які здійснюють підготовку молоді до життя на основі отриманих знань, від дошкільних дитячих установ до вищих навчальних закладів. Одним із шляхів оновлення освіти, відповідно запитам суспільства — формування нового педагогічного спрямування, — є безперервна освіта, що передбачає комплекс державних, приватних і суспільних освітніх установ, які забезпечують організаційну і змістовну єдність і подальший взаємозв'язок усіх ланок освіти, задовольняючи прагнення людини

до самоосвіти і розвитку протягом всього життя. Безперервність розглядається не тільки як перспективна тенденція, а й як умова досягнення нової якості освіти. Адже в соціумі виникає потреба в людях, здатних ефективно працювати, навчаючись протягом життя, приймаючи компетентні рішення, що вважається основою розвитку потенціалу держави в цілому. Саме освічена людина може стати будь-яким фахівцем високого рівня, і тому оновлену освіту необхідно розглядати як найефективнішу в стратегічному плані інвестиційну сферу і для окремої особистості, і для будь-якої держави.

Звичайно, подібна зміна самої сутності освіти неминуче тягне за собою і адекватну зміну застосовуваних форм освітньої діяльності й типів освітніх просторів. Коли освіта перестає бути простою трансляцією культури і певного набору професійних знань, умінь і навичок, тоді будь-який навчальний предмет або дисципліна в рамках освітнього процесу вже не можуть бути його метою, так само як і будь-яка форма освітньої діяльності.

Цей процес супроводжується оновленням змісту навчання, пошу-

ком нових форм і методів, що сприяють формуванню наукового світогляду, глибокому розумінню соціальних та економічних змін. Сьогодні все частіше до вже відомих, зазначених тут установок додаються вимоги про необхідність у плануванні та організації освіти ґрунтуватися на запитах-замовленнях самих учасників освітнього процесу.

Сучасна освіта існує в трьох формах: формальна освіта (школа, навчальний заклад, університет); неформальна освіта (домашня освіта, навчання на робочому місці); інформаційна освіта (навички, яких набувають у соціумі). Безперервна освіта є інноваційним організаційним принципом освіти, який спирається на психолого-педагогічну ідею виховання особистості й зумовлений створенням відповідних систем освіти та виховання, які мають стати відкритими для людей, супроводжувати людину протягом усього життя, сприяти її постійному розвитку, залучати до неперервного процесу оволодіння знаннями, а за необхідності — надавати можливості для нової підготовки в умовах зміни умов життєдіяльності, стимулюючи самоосвіту.

Освіта інтегрує різні види навчальної і виховної діяльності, їх зміст в єдину соціальну систему, орієнтує їх на соціальне замовлення, на соціальні потреби людства. Нові технічні та інформаційні можливості, відеотехніка, персональні комп'ютери мають бути широковикористовуваними для потреб самоосвіти. Разом з тим використання інформаційної техніки нових поколінь визначатиметься загальною

культурою людини — розвитком логічного мислення, мовною, математичною, комп'ютерною грамотністю. Освіта повинна служити прогресивному розвитку людини, суспільства та цивілізації в цілому — у всіх сенсах, покликана швидше навчити людину знайти своє місце в житті.

Місце освіти в житті суспільства багато в чому визначається тією роллю, яку відіграють у суспільному розвитку знання людей, їх досвід, вміння, навички, можливості розвитку професійних і особистісних якостей. Ця роль стала зростати у другій половині ХХ ст., принципово змінившись в його останні десятиліття. Важливою рисою розвитку освіти є її глобальність. Ця риса відображає наявність інтеграційних процесів у сучасному світі, інтенсивних взаємодій між державами в різних сферах суспільного життя. Освіта з категорії національних пріоритетів високорозвинених країн переходить у категорію світових пріоритетів.

Сучасна цивілізація вступає на принципово новий інформаційний щабель свого розвитку, коли провідною світовою тенденцією визнається глобалізація соціальних і культурних процесів на Землі. Однак глобалізація, поряд із позитивними сторонами, породила і низку серйозних глобальних проблем: соціальних, економічних, екологічних і духовно-моральних. Відповідно до стратегії сталого розвитку сучасної цивілізації, прийнятої на конференції ООН в 1992 р. у Ріо-де-Жанейро, потрібна нова концепція освіти, яка випереджає перспективи ХХІ ст. Глобальну місію у сфе-

рі освіти здійснює заснований в 1975 р. університет ООН (штаб-квартира у м. Токіо), який є частиною системи ООН. Університет є унікальною освітньою дослідною структурою, яка представляє собою співтовариство вчених і виконує функцію форуму “для пошуку нових концептуальних підходів до розробки і вирішення світових проблем”.

Всебічний аналіз і розробку цілей, форм і засобів модернізації освіти здійснює ЮНЕСКО. Синтезуючи і аналізуючи світовий досвід теорії і практики в сфері освіти та підготовки кадрів, ЮНЕСКО сприяє обміну та поширенню найпозитивніших результатів, дозволяє державам і органам управління освітою проаналізувати узгодженість своєї політики із загальними тенденціями розвитку освіти. Співпраця країн в галузі освіти є однією з істотних сторін діяльності Організації Об’єднаних Націй та ЮНЕСКО.

Широкі можливості для міжнародного співробітництва та обміну досвідом проглядаються у сфері розвитку нових інформаційних технологій і комунікацій. Одним із прикладів такої співпраці в галузі впровадження нових інформаційних технологій у сфері освіти стало проведення конгресу “Освіта та інформатика: за зміцнення міжнародного співробітництва” (Париж, 12—24 квітня 1989).

У міжнародному плані процес конвергенції (зближення ідей, інституційних моделей і практики роботи ВНЗ), ймовірно, поглиблюватиметься.

Одержала широке поширення нова міжнародна модель освіти, в

якій простежується схильність до впровадження однакових структур і практики в різних системах освіти. Відповідно до цієї нової моделі освіта повинна бути демократичною, безперервною, гнучкою і недиференційованою.

Аналізуючи тенденції сучасної освіти, можна виділити два глобальні процеси, які, з одного боку, протистоять один одному, а з іншого — взаємопов’язані та доповнюють один одного. Це процеси диверсифікації та інтернаціоналізації освіти. Диверсифікація пов’язана з організацією нових освітніх установ, з доданням освітніх функцій громадським установам, із введенням нових напрямів навчання, нових курсів і дисциплін, створенням міждисциплінарних програм. Змінюється процедура набору учнів, методи і прийоми навчання. Реорганізується система управління освітою, структура навчальних закладів та порядок їх фінансування.

Інтернаціоналізація освіти, навпаки, спрямована на зближення національних систем, знаходження і розвиток у них спільних універсальних концептів і компонентів, тих загальних підстав, які складають основу розмаїття національних культур, сприяючи їх взаємозбагаченню. Інструментами інтернаціоналізації є обмін студентами, викладачами і дослідниками, визнання дипломів і вчених ступенів, загальні стандарти освіти та ін. Прикладом інтеграційних процесів у сфері вищої освіти країн європейського співтовариства є програми Еразмус і КОМЕТТ, розроблені для об’єднання зусиль вищої

школи з метою підготовки фахівців для “європейської економіки”.

Таким чином, процеси диверсифікації та інтернаціоналізації освіти не суперечать, а швидше взаємно доповнюють один одного, визначаючи розвиток освіти і вносячи чинники у досягнення високих стандартів. Вище вже йшлося про те, що будь-які глобальні проблеми сучасного стану суспільства пов’язані з морально-духовним, світоглядним потенціалом людини і соціуму, і без докорінних змін у сфері освіти вирішити ці проблеми не вдасться. Така можливість може мати місце лише на шляху інтеграції різних систем освіти, звичайно, при збереженні основних національних особливостей.

Нині у сучасному суспільстві відбувається нестримний розвиток інформаційних технологій, особливо в області мультимедіа, віртуальної реальності і глобальних мереж. Використання цих технологій в різних сферах життєдіяльності людини породило чимало філософських, теоретико-методологічних і соціально-економічних проблем. Найбільший суспільний резонанс викликає феномен глобальної комп’ютерної мережі Інтернет. Інтернет являє собою альтернативне джерело різноманітних відомостей, якісно змінює всю систему накопичення, зберігання, поширення та використання колективного людського досвіду.

Під інтернет-технологіями, мабуть, слід розуміти різні види послуг, що представляються користувачеві глобальної мережі: електронну пошту і листи розсилки, сервіс

WWW, чат-бесіду, html-форуми, гостьові книги, ICQ, телеконференції, news-сервери, ftp-сервери та інші види послуг. Або під інтернет-технологіями слід розуміти технології ActiveX: браузер Internet Explorer, мови програмування VBScript, JavaScript й інші? Так чи інакше, автор статті під інтернет-технологіями розуміє сукупність програмних продуктів і технологій Інтернет та різних видів послуг. Освоєння Інтернету — це освоєння нового інформаційного середовища зі специфічними засобами діяльності в ній. Ці засоби дозволяють не тільки оперативно отримувати інформацію, а й розвивають мислення, дають людині можливість по-новому вирішувати творчі завдання, змінювати сформований стиль розумової діяльності. Інтернет, будучи досягненням XX ст., безсумнівно, визначає успіх інформатизації суспільства в XXI ст. Однак на сьогоднішній день спостерігається поступовий відхід від захопленості можливостями Інтернет до усвідомлення та пошуку шляхів вирішення різних проблем, викликаних усе ширшим використанням засобів телекомунікацій в різних сферах життєдіяльності людини. Діапазон цих проблем надзвичайно широкий — від етичних до екологічних. Таке ставлення до використання сучасних інформаційних технологій відображає необхідний і природний етап розвитку суспільства. Адже “основним об’єктом, що піддається впливу інформаційних технологій, є людина. Технічні та інформаційні засоби стають деяким продовженням не тільки тіла люди-

ни, а й її розуму. Розширюючи свої можливості, людина все більше і більше потрапляє в неусвідомлену залежність від штучного техносередовища, нею самою створеного. При настільки якісно нових соціальних перетвореннях, природно, змінюються і вимоги до членів суспільства”.

Що є необхідною умовою для комфортного існування особистості в інформаційному суспільстві? Як підготувати особу в усіх її аспектах до гармонійного розвитку? Хто і як повинен цим займатися? Спробуємо знайти відповіді на поставлені питання. Для забезпечення успішності вирішення проблем, що виникають у процесі інформатизації суспільства, необхідно формувати і розвивати інформаційну культуру особистості. І вирішувати це завдання покликана система безперервної освіти, різні ступені якої також відчувають вплив інформатизації. З усіх соціальних інститутів саме освіта є основою соціально-економічного і духовного розвитку будь-якого суспільства. Освіта визначає стан держави в сучасному світі та людини в суспільстві. Якщо інформатизація освіти втратить гуманітарний аспект, то суспільство неминуче зазнає ризику деградації людських відносин і контактів як основи взаєморозуміння. Створення принципово нової техніки не зробило машини основним чинником соціального життя, а лише збільшило роль і значення власне людських чинників. Технократичні тенденції електронного навчання виявляються несумісними з основною тенденцією сучасної

освіти, що є переходом від знаннєвої до особистісної парадигми педагогічного процесу. Перед освітою на сучасному етапі ставляться завдання розробки методології, методів і способів з'єднання інформаційних, демонстраційних та інтерактивних можливостей комп'ютерних технологій, у тому числі Інтернет, із метою досягнення освітнього і розвиваючого ефекту в становленні особистості.

Грунтуючись на поточному стані інформатизації суспільства, необхідно розширити уявлення про інформаційну культуру особистості. Для безпечного існування та гармонійного розвитку членів суспільства інформаційна культура повинна відображати наступні аспекти: інформаційна етика, естетика, ергономіка інформаційних технологій, інформаційна безпека не тільки в сенсі захисту інформації, а й у сенсі захисту людської психіки.

Сьогодні необхідно активізувати процес використання інтернет-технологій у сучасній освіті. Цей процес ставить ряд гострих проблем, які є предметом обговорення науковців, вчителів, працівників освіти, що пов'язують розвиток освіти з активним використанням інтернет-технологій, створенням єдиного інформаційного освітнього простору, що сприяє розвитку і самореалізації особистості.

Сучасна освіта повинна надавати цілям закладів і цілям управління нового змістовного наповнення, що стане однією з умов ефективності управління. Тому вихід із кризи в системі освіти пов'язаний з розробкою єдиної науково обґрунтованої

комплексної програми на основі розуміння пріоритетних цільових установок функціонування.

Література

1. *Соуза Е. Г.* Університет ООН: глобальна місія // *Перспективи: питання освіти.* — Париж: ЮНЕСКО, 1990. — № 3. — С. 10.
2. *Перспективи: питання освіти.* — Париж: ЮНЕСКО, 1991. — № 2. — С. 21—117.
3. *Ейхельбаум де Бабин А. М.* Подібності та розбіжності у розвитку сучасних моделей освіти // *Перспективи: питання освіти.* Париж: ЮНЕСКО, 1992. — № 4. — С. 51, 53.
4. *Куцзов О. В.* Безперервна освіта його структура. // *Вища освіта в Європі.* Том XVI. — № 1. — 1991. — С. 29—30.
5. *Вирішення проблеми ментарної несумісності в процесі вивчення історико-методичних питань* // А. В. Лифенко. Калуга // *Початкова освіта на порозі XXI століття. (Проблеми і перспективи).* Матеріали Всеросійської наукової конференції. Тула, 2000.
6. *Теорія і практика психологічної освіти педагога.* / Є. І. Ісаєв // *Психологічний журн.* — № XI—XII. — 2000.
7. *Атаян А. М.* Інформаційна культура особистості як умова існування і розвитку в інформаційному суспільстві. — Владикавказький інститут управління.
8. *Владимирова Л. П.* Інтернет-технології в сучасній школі. // Матеріали наук.-практ. конф. “Інтернет-технології в сучасному шкільному світі” // www.ioso.iip.net
9. *Горбунова В. А., Шишова Л. А.* Комп’ютерні технології — новий ресурс залучення учнів до шкільних бібліотек.

О. ВАШОВА*докторант**Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ І ДЕРЖАВНА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 195—202

Підвищена увага до проблем культурного розвитку та удосконалення механізмів державного управління у культурній сфері зумовлює актуалізацію наукових досліджень у зазначеній галузі. Справді, аналіз теоретичних аспектів управління культурним розвитком в умовах міжнародної інтеграції, а також вивчення практичного досвіду країн світу дозволяє окреслити пріоритетні напрями державної культурної політики у сучасних умовах. Державам, які дбають про повноцінний економічний політичний, культурний розвиток, національний суверенітет та безпеку, в умовах світової інтеграції нагальною постає потреба визначитися із своєю позицією щодо пріоритетів культурного розвитку для того, щоб бути спроможними згодом інтенсифікувати зусилля на розвиток таких типів культурної діяльності, які спрямовують до дійсно творчого, критичного міжкультурного спілкування.

Разом з тим, наукова актуальність дослідження проблем державного управління культурною та розвитку державної політики в галузі

культури в аспекті процесів міжнародної інтеграції зумовлюється тим, що наразі практично ні в кого не викликає сумніву те, що процес державного управління сферою культури не може реалізовуватися за схемами, що виявили свою ефективність в інших галузях, через складність самого предмету державного управління (маються на увазі соціокультурні відносини, які виникають як на національному, так і на міжнародному рівні). У зв'язку з цим перед наукою державного управління постає важливе та актуальне завдання розробки нових моделей реалізації управлінських функцій і повноважень у зазначеній сфері.

Таким чином, ставлячи на меті нашої статті комплексний аналіз проблем державного управління культурною і розвитку державної політики в галузі культури в аспекті сучасної міжнародної інтеграції, ми повинні вирішити наступні завдання: а) визначити загальні моделі культурного розвитку в умовах міжнародної інтеграції; б) встановити основні тенденції розвитку державної політики в галузі культури у

сучасних країнах на національному та міжнародному рівні; в) охарактеризувати основні складові системи державного управління культурою, зважаючи на найважливіші виклики сучасних процесів глобалізації на міжнародному рівні.

Наразі проекти державного управління культурою в основному можуть розвиватись за двома загальними сценаріями. По-перше — це культурна ізоляція та жорстка регламентація усіх культурних виявів життя нації. По-друге — це формування засобами культури та освіти нової життєздатної культурної ідентичності на основі трансформованої традиційної національної культури, яка враховуватиме нові постсучасні умови, гарантуватиме рівноправну участь країни у міжкультурному діалозі та виконуватиме консолідуючу функцію у суспільстві. Зазначений дуалізм створює об'єктивні труднощі у визначенні оптимального курсу державної культурної політики. Для практичного вирішення проблем, які породжує міжнародна інтеграція, необхідно, насамперед, теоретично осмислити їх, для того щоб державна політика була ефективною та послідовною. Відзначимо також необхідність стратегічного планування: потрібно визначати не лише короткотермінові цілі, а й довготермінові завдання державної культурної політики [1, 9]. Фахівці багатьох країн зазначають, що однією з причин низької ефективності заходів держави з культурного розвитку є брак даних як про розвиток сфери загалом, так і про ефективність окремих механізмів управління сферою

зокрема [2, 314]. У свою чергу, від недосконалої теорії страждає практика державного управління культурною сферою. Політики, державні службовці, громадськість потребують якісного аналізу даних про розвиток галузі. У щоденній практиці формування та реалізації державної політики у сфері культури держава стикається з проблемою визначення економічної вартості та культурної цінності тих чи інших культурних об'єктів, процесів, практик. На жаль, часто визначення обсягів державного фінансування галузі спирається на усталену практику, а не на реальний внесок того чи іншого сектору у зростання загального соціального добробуту та рівня життя громадян [3, 122]. Тому у наукових колах сьогодні спостерігається значний інтерес до проблем визначення економічної вартості продуктів культурної діяльності, вивчення специфіки показників культурного розвитку та інших індикаторів.

Результати досліджень, які б дали відповідь на ці складні питання, безперечно, будуть корисними у практиці управління культурною сферою. Вони зможуть використовуватися в описі розвитку культурної сфери, моніторингу цього розвитку, для виявлення потенційно проблемних секторів, де потрібно втручання держави, у визначенні цілей та пріоритетів державної культурної політики, у звітності, що базуватиметься на результатах запровадження тих чи інших заходів, які піддаються обліку, в оцінюванні ефективності програм державної культурної політики. Іншою причиною непослідовності у культур-

ній політиці держави є також брак знань щодо естетичних смаків, рівня участі у культурному процесі та рівня знань своєї та інших культур громадян держави [4, 12]. Тому варто спрямувати дослідницькі інтереси на вивчення аспектів культурного споживання та чинників, що на нього впливають. Прикладом прогресивного наукового підходу до практичних проблем державного управління розвитком культури в сучасних умовах може бути створення у Великій Британії бази даних аудиторії та Відділу досліджень та статистики, що є підрозділом департаменту стратегічного розвитку Ради британського кіно. Найчастіше дані, зібрані відділом досліджень і статистики, використовуються для визначення розміру ринку фільмів, кіномереж, для моніторингу успіху британських фільмів, що підтримуються урядом, а також в інших спеціальних дослідженнях. Подібним прикладом може бути створення Європейської аудіовізуальної обсерваторії з метою зібрання інформації про аудіовізуальний сектор країн ЄС.

Важливим пріоритетом державної культурної політики у сучасних умовах є практика якісних наукових досліджень у галузі, створення бази точних уніфікованих статистичних даних щодо показників розвитку культурної сфери. Це, у свою чергу, дозволяє на науковій основі проводити якісну експертну оцінку ефективності тих чи інших механізмів управління, чого так потребує культурна сфера. Практика використання результатів досліджень та оцінки конкретних захо-

дів культурної політики дозволить зменшити фінансовий тиск на державний бюджет, допоможе у виборі ефективніших методів втручання держави, у виявленні потенційно успішних програм. Більше того, державі не обов'язково повністю фінансувати проведення таких наукових досліджень, слід лише створити нормативно-правову базу функціонування спеціальних науково-дослідних установ, які б надавали такі послуги на замовлення держави, культурних установ, організацій, підприємств. Таким чином, налагоджена практика експертної оцінки та консультацій спеціалізованих науково-дослідних установ одночасно може стати додатковим джерелом фінансування подальших досліджень із культурної політики [5, 117]. Такий підхід є досить поширеним у Великій Британії, Австралії, Сполучених Штатах. Таким чином, досліджуючи перспективи розвитку системи державного управління культурою в Україні в аспекті процесів міжнародної інтеграції, необхідно насамперед визначити ті пріоритетні тенденції, що визначилися в сучасному світі у зазначеній галузі.

Перше за все, слід наголосити, що важливим завданням державної культурної політики в умовах міжнародної інтеграції є формування засобами освіти творчої особистості з високим рівнем культурної компетенції, з критичним підходом до нових цінностей, що пропонує світові міжнародна інтеграція, з високими культурними потребами та глибокою повагою до власної культурної спадщини, а також культурної спадщини інших народів світу. Продума-

на освітня політика держави, основною метою якої було б досягнення вищезазначених цілей, у порівнянні з іншими механізмами впливу держави (регулятивними, фінансовими, нормативно-правовими), на наше переконання, була б ефективнішою та такою, що має далекосяжні наслідки, а не тимчасовий ефект. Завдання освіти у цьому контексті повинно полягати у наголосі на ролі нової національної культури як чинника, що поєднує громадян однієї держави, чинника національної гордості, який утверджує належне місце держави у світі. Відмінність від традиційного розуміння національної культури, яка в умовах міжнародної інтеграції сприймається по-іншому, полягає не у визначенні її як домінуючої культури титульної нації, а як унікальне поєднання на її основі культурного багатоманіття населення, що проживає на території держави. Важливим наголосом освітньої та культурної політики держави повинна також стати відчутна підтримка молодих талантів. Передавши через освіту національні культурні цінності та виховавши високу естетичну культуру, не потрібно буде вдаватися до демократизації високої культури, що, як відомо, призводить до певного зниження стандартів якості культурної діяльності. Погоджуючись з думкою багатьох дослідників про необхідність розробки нової парадигми розвитку освіти [6, 27], вважаємо, що наразі у сфері державного управління культурною потребою новий, концептуальний підхід як до ідеологічного підґрунтя освіти загалом, так і до індивідуальних компонентів дер-

жавної освітньої політики зокрема. Формуючи національну стратегію розвитку освіти уряди держав в умовах світової, регіональної інтеграції та міжнародного контролю, повинні: 1) намагатися залишити за собою важелі управління галузю, щоб бути здатними захистити національні інтереси; 2) розробити нову гнучку програму розвитку галузі з урахуванням культурних аспектів умов міжнародної інтеграції, для того щоб національна культура та культури народів, що проживають на території держави, отримали відповідний напрямок розвитку, а не залежали від стихійної природи глобальних змін; 3) здійснювати значні інвестиції у галузь національної освіти та науки для забезпечення конкурентоздатності на світовому ринку.

Наступною важливою тенденцією в динаміці розвитку національних систем державного управління культурною є управління культурною індустрією. У державній культурній політиці активно реалізуються заходи щодо розширення, підтримки традиційних ЗМІ, з допомоги у національному виробництві, розповсюдженні культурної продукції. Потрібно розробити та реалізувати нову систему фінансової підтримки, а також сприяння доповнюваності громадської і приватної ініціативи; створити та підтримувати доступ до нових технологій, що дозволить збільшити конкурентоздатність товарів та послуг культурного значення вітчизняного виробництва. Зміцнення культурної індустрії можна досягти також шляхом запровадження нових

навчальних дисциплін та програм для професіоналів національної культурної індустрії, адміністраторського і управлінського персоналу галузі, шляхом допомоги артистам, дизайнерам та іншим творчим працівникам у захисті їх прав інтелектуальної власності. Одержавлення підприємств культурної індустрії, звичайно, значно полегшить справу для держави у її прагненні переслідування національних інтересів, однак такий метод є досить непопулярним, а економічна ефективність таких підприємств може постраждати. Зазвичай і досвід багатьох країн світу це підтверджує, підприємства культурної індустрії є у приватній чи корпоративній власності, а їх діяльність найкраще регулюється ринковими механізмами. Однак втручання держави у діяльність таких підприємств, особливо у випадку їх низької конкурентоздатності на національному ринку в порівнянні з іноземними культурними індустріями, просто необхідне. Воно може полягати у прямій фінансовій підтримці найменш розвинутих підприємств для надання їм більших можливостей розвитку, а також тих, продукція яких представляє достойну альтернативу продукції конкурентів та користується попитом у суспільстві. Можливою альтернативою є також практика державних замовлень на певні обсяги культурної продукції, або фінансування у формі цільових державних грантів, що надаватимуться під реалізацію тих проектів, які за своїм змістовним навантаженням відповідатимуть цілям держави з формування та поширення нової культурної іден-

тичності [7, 31]. Зрозуміло, у виборі потенційно успішних проектів центральною є роль експертних комісій, які складатимуться із творчих працівників, науковців культурної галузі та державного управління у сфері культури.

Наступним важливим принципом, що звучить сьогодні у документах з державної політики у сфері культури багатьох країн світу, є так зване “культурне громадянство”, тобто основні права людини на культурне вираження та задоволення своїх культурних потреб. Практика країн світу показує, що для забезпечення культурних прав громадян важливим напрямом державного управління у сфері культури в умовах глобалізації є “соціальне включення”, яке полягає не лише у забезпеченні рівних прав на культурне вираження, рівний доступ громадян до якісних товарів та послуг культурного виробництва, а також створення для цього необхідних умов. Відтак основна проблема полягає у тому, що у випадку відсутності спільної для всіх культурної ідентичності, наприклад, “європейської”, важко знайти механізми, здатні забезпечити соціальну цілісність та національну безпеку. Якщо наголошувати на об’єднуючій ролі винятково культури титульної нації, така культурна політика може розцінюватися як націоналістична. Як зазначає французька дослідниця С. Ляборд, необхідно спрямувати культурну політику на зменшення структурної нерівності, наприклад, надаючи рівні можливості доступу до споживання культурної продукції, а не поглиблювати культурні

відмінності, наділяючи особливими пільгами та правами лише окремі етнічні групи чи громади. Політика соціального включення, на нашу думку, повинна йти пліч-о-пліч із відповідними заходами в освітній політиці, в іншому випадку вона може отримати напрямок демократизації культури, як це сталося, наприклад, у Великій Британії, де основним завданням національної Ради з мистецтв визнано забезпечення доступу якомога більшої кількості населення до культурних надбань, товарів та послуг найвищої якості. Як свідчать дослідження, ефект від запровадження у життя принципів такої політики був зворотний: проста демократизація культурного життя призвела до зниження стандартів якості мистецьких творів. Фахівці пояснюють це тим, що споживання культурної продукції залежить від багатьох чинників (зокрема культурного капіталу), вплив на які не завжди є у компетенції національної Ради мистецтв.

Забезпечення доступу до найкращих культурних надбань простими заходами, такими як перенесення культурних установ у регіони держави, населення яких має обмежений доступ, або субсидювання культурних установ із метою надання широкого доступу для громадськості, як показує досвід Франції, не вирішує проблему, тому що громадяни часто не володіють необхідними навичками та естетичними смаками, щоб сприйняти, зрозуміти та оцінити “високу культуру”. Іншими словами, отримання доступу до високої культури не означає

її автоматичного засвоєння. Отже, для інтенсифікації механізмів саморегуляції розвитку національної культури потрібно створити умови для мобілізації більшої кількості не лише фінансових, а й людських ресурсів. Зазвичай молоде покоління краще ставиться до змін у культурі, аніж покоління тих, хто приймає рішення щодо напрямів сучасної державної культурної політики. Тому необхідно активізувати відкритий суспільний діалог для обговорення усіма цієї актуальної проблеми — в іншому випадку у своєму культурному розвитку країна може обрати традиційний шлях, тим самим відстаючи від прогресивних країн, що користаються з позитивів глобалізації. Так, у Нідерландах постійною стала практика консультацій органів державної влади у різних формах із громадськістю та врахування суспільної думки у вирішенні питань культурного розвитку [8, 130]. Забезпечення умов повноцінної, рівноправної участі громадян у культурному процесі створить ситуацію, за якої культурний розвиток регулюватиметься не лише втручанням держави, а й з урахуванням культурних, творчих потреб членів суспільства [9, 176]. Важливою у цьому аспекті є участь громадських структур у прийнятті управлінських рішень щодо культурних проблем.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо зробити наступні висновки. По-перше, розвиток національних систем державного управління культурою переконливо засвідчує істотну зміну акцентів у державній

культурній політиці. А саме: громадяни дедалі більше сприймаються не як об'єкти культурного впливу, а як суб'єкти культурного процесу, не як споживачі — а як творці. Прикладом такого підходу може бути програма “Проект культурного суспільства”, ініційована урядом Франції у 1996 р., якою передбачається надати широкі можливості розвитку культурної ініціативи громадян на місцевому рівні. По-друге, у рамках зазначеного підходу поступово відбувається: а) створення нормативно-правової бази для збільшення інвестиції у культурну сферу на локальному рівні; б) розробка нової або вдосконалення чинної податкової системи з урахуванням потреб локальних громад, сприяння підтримки бізнесом культурного розвитку; в) розвиток системи громадських внесків або інших накопичувальних схем для культурних установ. По-третє, враховуючи особливості соціокультурної ситуації, що склалася в Україні, в умовах міжнародної інтеграції на державному рівні важливо стимулювати розвиток національних культурних індустрій, національної освіти, українського мистецтва, що можливе за умови збільшення фінансової підтримки з боку держави із застосуванням програмно-цільового підходу, забезпечення ефективної системи законодавства для залучення приватних інвестицій у культурну сферу та пільгового оподаткування культурної і благодійницької діяльності, запровадження практики фахової оцінки ефективності діяльності культурних установ та організацій. У цьому аспекті першо-

черговими завданнями державного управління культурою є: збільшення престижу професії культурного працівника, підтримка незалежних митців та мистецьких колективів, діяльність яких становить значний внесок у розвиток української національної культури, забезпечення за допомогою регулятивних, фінансових та інших механізмів балансу в споживанні українських та імпортованих товарів та послуг культурних індустрій на вітчизняному ринку, популяризація української культури за кордоном, створення сприятливих умов для залучення громадськості у процес формування та реалізації національної стратегії розвитку української культури.

Література

1. *Ерасов Б.* Социальная культурология: пособ. для студентов высш. учеб. заведений / Б. Ерасов. — М.: Аспект-Пресс, 1996. — 169 с.
2. *Bises B.* Government grants to private cultural institutions — The effects of a change in the Italian legislation / B. Bises, F. Padovano // *Journal of cultural economics*. — 2004. — № 28. — P. 303–315.
3. *Selwood S.* John Holden's capturing cultural value: how culture has become a tool of government policy / Selwood S., Hall R., Hutchison R., Pinnock A., Steele D., Tait S. // *Cultural trends*. — 2005. — Vol. 14 (1). — № 53. — P. 113–128.
4. *Bennett T.* Introduction: cultural capital and cultural policy / T. Bennett, M. Savage // *Cultural trends*. — 2004. — Vol. 13 (2). — № 50. — P. 7–14.

5. *Scullion A.* What is cultural policy research? / A. Scullion, B. Garcia // International journal of cultural policy. — 2005. — Vol. 11. — № 2. — P. 114–127.
6. *Дрожжина С. В.* Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти / С. В. Дрожжина. — Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. — 198 с.
7. *Бухараев Я.* Особенности государственной управленческой деятельности в духовной сфере / Я. Бухараев // Государственное управление в сфере культуры: опыт, проблемы, пути развития: Материалы респуб. науч.-прак. конф. — Казань: Карпол, 2001. — С. 29–31.
8. *Матарассо Ф.* Как удержать равновесие? Двадцать одна стратегическая дилемма культурной политики / Ф. Матарассо, Ч. Лэндри // Культурная политика в Европе: Выбор стратегии и ориентиры / Под ред. С. И. Самсонова, Е. И. Кузьмина, В. Р. Фирсова. — М.: Либерия, 2002. — С. 123–148.
9. *Мазурик З.* Культурна політика в епоху глобалізації: Контекст німецького досвіду / З. Мазурик // Незалежний культурологічний часопис "І". — 1999. — № 19. — С. 169–177.

О. П. ВОЙЧЕНКО

старш. наук. співробітник

Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОНМС України

Н. В. ПОПОВА

провідн. інженер

Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОНМС України

А. Ю. КРАВЧЕНКО

провідн. інженер

Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОНМС України

Н. М. МЕДВЕДЄВА

інженер 1 категорії

Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОНМС України

В. Б. ПОЛЯКОВА

мол. науковий співробітник

Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОНМС України

ПРОГРАМНЕ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ КОРИСТУВАЧІВ НА БАЗІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ЕЛЕКТРОННОГО ПРОСТОРУ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 203–206

Нестримний розвиток інформаційного суспільства та сфери інформатизації спонукають до необхідності впровадження елементів електронного управління у все ширші сфери діяльності людства. Інформаційні і комунікаційні технології являють собою базис формування глобального навчального простору.

Якість освіти набуває все більшого значення в забезпеченні конкурентоспроможності в життєвому просторі людини. Поняття “якість” поєднує величезний арсенал методів і засобів контролю, оцінки, контролю процесу та результату навчання [1, 2]. Якість освіти стосовно системи освіти, кожного суб’єкта освіти, всіх зацікавлених — показник ста-

більності суспільства і гарантія його динамічного розвитку.

Існує ряд підходів до визначення якості освіти, такі як комплексний, педагогічний, процесний, методологічний, інтегрований і деякі інші. Як вважають провідні спеціалісти Міжнародного Центру, доцільно поглиблювати і розвивати зазначені підходи для дослідження проблем підвищення якості освіти на базі активного використання інформаційних комунікаційних технологій (ІКТ). З точки зору процесорного підходу діяльність — є сукупність процесів, що націлені на відповідний потребам якості результат.

У свою чергу деякі процеси на певних етапах підготовки та дослідної експлуатації системи забезпечують якісний процес в цілому (петля якості). Особливу увагу необхідно приділяти процесам, які підтримують віддалений взаємозв'язок учасників, за рахунок використання спеціалізованого електронного простору.

Спеціалізований електронний простір — електронний простір, який поєднує керівну установу та територіально розподілені підвідомчі організації з метою спільного вирішення множини виробничих задач на базі мережі Інтернет. Ядром електронного простору є дві або більше взаємопов'язані розподілені інформаційні системи, призначення яких полягає в обслуговуванні користувачів. Надання або закриття доступу користувачів до певної інформації здійснюється за правилами, визначеними керівною установою. Одна із загальних рис простору — динамічність. Змінюються

учасники, розширюється коло завдань, змінюються нормативні вимоги, процеси взаємодії тощо. Активне масове використання електронних спеціалізованих просторів вимагає стабільного функціонування технологічної бази, безперервного її удосконалення, супроводження, а також вирішення низки завдань, пов'язаних з організацією ефективної взаємодії.

Спеціалізований електронний простір був створений у 2010 р. для підтримки взаємодії щодо науково-технічних проектів ВНЗ та аналітичної діяльності Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України на базі Інтернету. Технологічна платформа — розподілена комплексна аналітична система (KІАС) та пов'язані з нею системи та бази даних. Результати активного використання довели актуальність проблеми, виконання проекту дозволить комплексно вирішити ряд завдань щодо сприяння активному та прозорому впровадженню елементів електронного урядування в Україні, надати масштабовані рішення із загальної організації взаємодії та доступу до інформації в процесі спільного вирішення завдань.

Національними дослідниками та розробниками встановлено, що використання спеціалізованих програмних засобів для підтримки електронного управління та обробки спеціалізованої документованої інформації вимагає великих грошових витрат та не може бути реалізовано без додаткової адаптації до потреб керівної організації. Динамічність процесів підтримки функціонування такого класу систем зумовлені скла-

дом загальних та поточних завдань, вимогами до оформлення документації та обробки інформації, складом підвідомчих організацій тощо. Єдиних підходів поки що не існує, розроблені тільки загальні стратегії.

Дослідженнями проблем побудови електронних просторів у Міжнародному Центрі займаються 5 років. Результати досліджень щодо побудови та ефективного використання спеціалізованих електронних просторів неодноразово доповідалися на заходах різного рівня, отримали схвальні відгуки міжнародних та національних експертів, була підкреслена вагомість розвитку наукового підґрунтя. Визначено, що ефективність моделі взаємодії є комплексним поняттям, інтегральними показниками якого є: для замовника — економічна ефективність, для соціуму — соціальна значимість та прозорість, для користувачів — виробнича доцільність та зменшення витрат.

На теперішній час вирішені та вирішуються такі практичні завдання:

1. Узагальнення сучасних науково-технічних рішень та перспективних підходів до збільшення рівня ефективності електронної взаємодії користувачів.
2. Розробка підходу до підтримки неперервності обслуговування та масштабування технологічних рішень.
3. Розробка засобів підвищення ефективності взаємодії та якості надання послуг на базі спеціалізованого електронного простору.

4. Розробка спеціалізованих програмних модулів, проведення пілотного експерименту та удосконалення запропонованих рішень, розробка методичних рекомендацій всім групам учасників.

Розроблено: теоретичні та практичні аспекти реалізації комплексних інформаційно-аналітичних систем обробки документації на базі мережі Інтернет, інформаційна технологія побудови тришарових інформаційних систем на базі сервіс-орієнтованої архітектури, комплекс науково-програмних рішень для підтримки прискореної обробки спеціалізованої документованої інформації, який має розвинуті механізми формування документів у режимі реального часу та підвищені показники надійності функціонування та відмовостійкості; он-лайнова “Комплексна інформаційно-аналітична система” для підтримки діяльності одного з департаментів Міністерства (пілотний експеримент, в якому прийняло участь 148 ВНЗ з усіх регіонів України довів високі техніко-економічні показники функціонування системи), загальна концепція масової підготовки та прискореної перепідготовки фахівців для роботи з розподіленими інформаційними системами тощо. Проведені пілотні експерименти, які виявили напрями удосконалення процесів на базі дистанційного проблемно-орієнтованого навчання.

Значимість проекту для розв'язання економічних і соціальних проблем: сприяння розвитку інфор-

маційного суспільства та розвитку електронного управління; формування людського потенціалу; спрощення взаємодії “користувач-система”, що дасть змогу скоротити загальний термін виконання завдань підвідомчими організаціями на базі електронного спеціалізованого простору, удосконалення організаційних процесів управління рішенням завдань підвідомчими установами; підтримка інформаційно-комп’ютерної грамотності користувачів на базі організації прискореного проблемно-орієнтованого дистанційного навчання; заощадження значних державних коштів на відрядження та матеріали; формування інформаційної культури розподіленого електронного спілкування та обмі-

ну електронними документами та їх обробкою; удосконалення взаємодії “користувач” — “великі масиви розподіленої документованої інформації”.

Література

1. ДСТУ ISO / IEC 13236-2003 Інформаційні Технології. Якість послуг. Основні положення. (ISO/IEC 13236 : 1998, IDT) / Синиця К. М., Манако А. Ф. та ін. — 2005. — 78 с.
2. ДСТУ ISO/IEC TR 13243-2003 Інформаційні Технології. Якість послуг: посіб. методів та механізмів. (ISO/IEC 13243 : 1998, IDT) / Синиця К. М., Манако А. Ф. та ін. — 2005. — 34 с.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 207–213

В сучасних умовах глобалізації розробка системи оцінювання корпоративного управління міжнародного бізнесу є досить актуальною в контексті створення міжнародних конкурентних переваг. Важливим моментом розробки такої системи оцінювання є умови побудови ефективності корпоративного управління у вітчизняній промисловості, які дозволять їй вийти на світовий рівень і стати конкурентоспроможною.

Ґрунтуючись на аналізі літератури, можна виокремити деякі умови побудови ефективності корпоративного управління.

1. *Узгодження інтересів учасників корпоративних взаємовідносин.* Для того щоб вирішити конфлікт різноспрямованих інтересів, необхідно знайти точку зіткнення, загальний орієнтир цільових установок. У цьому сенсі різним групам учасників корпоративних відносин є вигідним зміцнення конкурентної позиції компанії, яке у свою чергу кількісно відображає приріст її вартості. Власникам необхідно ухвалювати рішення за ключовим критерієм — чи сприяють рішення зростанню вар-

тості компанії чи ні. На рівні менеджерів вартісне мислення означає вміння оперувати категоріями грошових потоків.

2. *Створення механізму оцінки й контролю ефективності управлінської діяльності.* Система збалансованих показників представляє собою сукупність індикаторів для всебічної оцінки стану бізнес-системи, яка дозволяє ідентифікувати та усувати відхилення від норми. В результаті, основні учасники корпоративних відносин (менеджери та власники) рівною мірою забезпечені інформацією, необхідною для обґрунтування рішень, які вони ухвалюють. Вимірювання ефективності в проєкціях BSc дозволяє врахувати критерії ефективності рішень, що задовольняють акціонерів, клієнтів, персонал і т. ін. Управління стратегією на основі системи “EVA—BSc” орієнтує власників і менеджерів не тільки на підвищення вартості компанії, а й на створення майбутніх конкурентних переваг.

3. *Розробка і формалізація норм корпоративної поведінки.* Нерозвиненість зовнішніх механізмів корпоративного управління зумовлює

необхідність створення зведення правил, які б регламентували взаємовідносини між суб'єктами корпоративного управління не тільки на макрорівні, а й у межах конкретної компанії для будь-яких бізнес-систем, незалежно від їх організаційно-правової форми і забезпечували б організаційний механізм ухвалення рішень.

4. *Моніторинг рівня корпоративного управління.* Якщо дотримання перших двох умов виражається в методичному підході до формування стратегічно орієнтованої системи корпоративного управління, то умова моніторингу корпоративного управління вимагає розробки підходу до оцінки ефективності корпоративного управління. Для того щоб здійснювати моніторинг рівня корпоративного управління в міжнародній компанії, необхідно мати критерії оцінки ефективності системи корпоративного управління.

Дослідження показують, що економічну ефективність корпоративного управління необхідно оцінювати за фінансово-економічними результатами господарської діяльності, конкурентоспроможною позицією і перспективами функціонування компанії.

Доцільним методичним інструментом управлінської діагностики є так званий SWOT-аналіз або аналіз сильних (Strengths) і слабких (Weaknesses) сторін, можливостей (Opportunities) і загроз (Threats).

Установлено, що при складанні матриці SWOT-аналізу необхідно забезпечити широке обговорення всіх плюсів і мінусів достатньо широким колом фахівців — праців-

ників компанії. Крім того, користь від застосування даної матриці при розробці стратегії виявляється тоді, коли в ній зафіксовані не тільки констатуючі факти, а й одночасно містяться хоча би в загальному вигляді відповідні рекомендації щодо посилення переваг та послаблення слабких сторін. Ефективність SWOT-аналізу можна підсилити ще й призначенням експертних оцінок значущості характеристик підприємства в балах (наприклад, за п'ятибальною шкалою).

Управлінська діагностика з використанням прийомів SWOT-аналізу, системного, фінансово-економічного та інших видів аналізу дозволяє не тільки оцінити реальний економічний стан підприємства, а й приступити до розробки корпоративної стратегії, яка передбачає формулювання загальної мети діяльності підприємства (місії підприємства) і приватних цілей за окремими напрямками діяльності, що походять із загальної мети.

Місія зазвичай визначає сферу діяльності міжнародної компанії, уточнює її статус, декларує принципи роботи, відображає наміри керівництва. В змісті місії часто виявляється суб'єктивний підхід та амбіції керівництва компанії. Американські компанії по-різному оголошують свою місію: в одних — це лаконічне тлумачення головної мети, у інших — вираз якоїсь філософії роботи компанії. Часто оголошення місії перетворюється на саморекламу. Так, керівництво компанії “Ford” одного разу проголосило свою місію в тезі: “Надати людям дешеві транспортні засоби”. Компанія “Polaroid”

проголошує свою місію таким чином: “Удосконалення і розвиток ринку миттєвих фотографій для задоволення зростаючої потреби американських і європейських сімей відобразити на фотографії осіб рідних і друзів, дорогі серцю місця і веселі миті життя” [1].

На думку відомого маркетолога Ф. Котлера, місія компанії повинна формулюватися з урахуванням наступних п’яти факторів:

- 1) історії компанії, в ході якої сформувався стиль її діяльності та традиції;
- 2) стиль поведінки, що склався, та способи дій власників і менеджерів;
- 3) місцезнаходження компанії;
- 4) наявні ресурси, які можуть бути приведені в дію для досягнення головної мети;
- 5) відмітні особливості підприємства у порівнянні з іншими аналогічними підприємствами [2].

Одразу може виникнути питання про те, що дає компанії проголошення її місії? Аналізуючи наукові джерела, можна знайти відповідь на це питання.

По-перше, місія дає цінну інформацію про корпорацію суб’єктам зовнішнього середовища та таким чином сприяє формуванню і закріпленню певного іміджу підприємства.

По-друге, місія сприяє єднанню колективу компанії і створює так званий корпоративний дух.

По-третьє, місія створює можливості для ефективного управління персоналом, консолідуючи його на досягнення поставлених цілей [3].

Місія або головна мета компанії уточнюється і конкретизується в під-

порядкованих їй приватних цілях, які визначають стратегічні завдання для окремих служб і підрозділів компанії. Система взаємопов’язаних цілей, що утворюється таким чином, називається *деревом цілей*.

Відзначимо ті основні правила, якими слід керуватися в процесі постановки цілей і побудові дерева цілей.

1. Мета визначається нагальною потребою та можливостями її досягнення, тобто необхідно дотримуватися принципу актуальності мети й реальності її досягнення.
2. Мета повинна бути конкретною та кінцевою для певного колективу виконавців, тобто вона не повинна обмежуватися загальним формулюванням, а мати подальше вираження в завданнях для виконавців.
3. Постановка мети здійснюється у кілька етапів, зокрема у наступних: визначення потреб у продукції та послугах, дослідження ресурсів, розробка варіантів рішень, остаточне визначення мети.
4. Цілі систем нижчого рівня повинні корелюватись із цілями систем вищого рівня і спрямовуватися на досягнення останніх.
5. Між деревом об’єктів управління та деревом цілей бажано досягти якнайбільшої відповідності.
6. Побудова багаторівневого дерева цілей може бути здійснена за наступними основними ознаками: напрям діяльності, етапи планування, рівень структури

та етапи життєвого циклу продукції.

7. Формування дерева цілей компанії може відбуватись згідно з принципом декомпозиції, який означає поділ цілей вищого рівня на більш конкретні цілі нижчого рівня.

Склад цілей в кожній компанії свій. Проте, в літературі можна зустріти певний набір типових цілей, що є уніфікованими до більшості компаній. Так, в роботі Т. Коупленда [4] запропоновано наступний склад цілей для промислового підприємства:

A — задоволення суспільних потреб в продукції та (або) послугах;

A_1 — задоволення суспільних потреб в праці як джерелі матеріальних благ і самостійної цінності;

B — отримання доходу, достатнього для самофінансування розвитку компанії;

B_1 — отримання прибутку, достатнього для підтримки фінансової стійкості і конкурентоспроможності;

B_2 — підвищення і (або) підтримка добробуту акціонерів;

B_3 — забезпечення розрахунків із податків, банківських кредитів та інших платежів;

C — підвищення і (або) збереження виробничого технологічного потенціалу;

C_1 — підвищення і (або) підтримка науково-технічного рівня виробництва;

D — підвищення і (або) підтримка рівня соціального розвитку трудового колективу;

D_1 — підвищення і (або) підтримка рівня заробітної плати найманих робітників;

D_2 — посилення мотивації високоякісної продуктивної праці;

E — зменшення витрат від негативних змін у зовнішньому економічному і соціальному середовищі;

H — запобігання погіршенню стану природного навколишнього середовища.

Наведений вище перелік є достатньо універсальним, проте розстановка пріоритетів не може бути визнана єдиною, оскільки вона залежить від конкретної ситуації, в якій перебуває корпорація, і тих завдань, які необхідно їй вирішити в перспективі.

Ієрархія або дерево цілей задається відповідно до ієрархії стратегій. Загальній або корпоративній стратегії підпорядковані наступні приватні (функціональні) стратегії: а) асортиментна (продуктова); б) цінова; в) управління фінансами; г) управління інвестиціями; д) управління майном; е) управління персоналом; ж) управління виробничо-технічною базою; з) управління науково-технічними інноваціями; і) управління соціальним розвитком [5].

Таким чином, ефективна фінансово-господарська діяльність корпорації виражена в зростанні її вартості і є підтвердженням ефективності корпоративного управління. В цьому випадку показник EVA , що відображає динаміку вартості компанії, стає кількісною інтерпретацією мети, індикатором якості управлінських рішень і критерієм ефективності системи корпоративного управління.

Постійне позитивне значення цього показника свідчить про збільшення вартості компанії, тоді як не-

гати́вне — про її зниження. Зниження *EVA* говорить про те, що на ринку з'являються цікавіші для інвестування проекти, тому при зменшенні показника вартість компанії також зменшується.

Позитивне значення показника в поточному періоді може бути досягнуте за рахунок скорочення витрат (наприклад, оборотного капіталу, заробітної плати), продажу активів. У результаті значення *EVA* в наступному періоді різко знизиться. Для констатування ефективності корпоративного управління недостатньо інформації про зміну її вартості за один рік, оскільки це може бути також наслідком або дуже низького рівня корпоративного управління в попередньому році, або випадковим успіхом корпорації, що забезпечив поліпшення її фінансово-господарського становища, незалежно від ефективності корпоративного управління. Тому необхідно враховувати динаміку показника, для чого проводиться розрахунок відносної зміни вартості компанії за рік і за весь період часу.

Для оцінки ефективності системи корпоративного управління на першому кроці проводиться розрахунок вартості за всі проміжки часу. Наступним кроком є розрахунок відносної зміни вартості компанії за кожен рік і за весь проміжок часу повністю (порівнюючи кожне наступне значення показника з первинним):

$$V' = \frac{EVA_n - EVA_{n-1}}{EVA_{n-1}}$$

де: EVA_n — економічна вартість компанії на кінець періоду; EVA_{n-1} — економічна вартість компанії в попередньому періоді.

Основними показниками, які характеризують ефективність системи корпоративного управління, є обсяг продажів компанії, обсяг її прибутків, та ринкова вартість компанії.

На думку автора статті, оцінку ефективності системи корпоративного управління недостатньо здійснювати тільки на підставі динаміки кількісного показника, тобто використовувати лише кількісну методику оцінки ефективності корпоративного управління, засновану на аналізі господарської діяльності корпорації, необхідно враховувати також і якість корпоративного управління.

Схема впливу якості корпоративного управління на вартість компанії полягає в тому, що погана якість корпоративного управління збільшує ризики інвесторів, а відповідно і збільшує вартість капіталу компанії, яка є фактором дисконту при оцінці її вартості.

Рівень властивого міжнародній компанії ризику, пов'язаного з корпоративним управлінням, впливає на величину розміру дисконтування. При цьому питома вага якості корпоративного управління серед інших факторів, що впливають на вартість капіталу, відносно знижується у міру скорочення ризиків, пов'язаних з управлінням, тобто відповідно до просування компанії в напрямі цивілізованих корпоративних відносин. Для якісного корпоративного управління достатньо вагомим є нематеріальний актив компанії, що збільшує її ринкову вартість й інвестиційну привабливість, гарантує керованість бізнесу і наявність дієвого механізму контролю за роботою менеджменту.

Все викладене вище дозволяє зробити висновок, що в процесі оцінки рівня (ефективності) корпоративного управління необхідно врахувати не тільки приріст кількісного показника, а й якість корпоративного управління: необхідно в частині вартості капіталу скоректувати показник EVA на коефіцієнт, що відображає рівень якості корпоративного управління.

Проте доволі важко оцінити ступінь впливу якості корпоративного управління та врахувати його в оцінці вартості капіталу. Крім того, якість корпоративного управління швидше служить “драйвером” вартості не безпосередньо, а опосередковано — через впливи на основні драйвери. Тому індикатор якості корпоративного управління при оцінці його ефективності необхідно враховувати разом із показником вартості компанії, беручи до уваги те, що переваги ефективного корпоративного управління полягають у зменшенні вартості зовнішніх фінансових ресурсів. У результаті поліпшення якості корпоративного управління система підзвітності стає чіткішою, поліпшується контроль за роботою менеджерів, удосконалюється процес ухвалення рішень радою директорів завдяки отриманню достовірної та своєчасної інформації й підвищенню фінансової прозорості. Якісне корпоративне управління упорядковує всі бізнес-процеси, що відбуваються в компанії, які сприяють зростанню обороту і прибутку при одночасному зниженні обсягу необхідних капіталовкладень [6].

У групі якісних методик необхідно виділити два методи максималь-

но наближених до використання в сучасних умовах. Це порівняльний метод і метод оцінки ризику корпоративного управління. Порівняльний метод оцінки ефективності корпоративного управління полягає в порівнянні його механізмів у різних умовах господарювання корпорації (зазвичай — географічний поділ між країнами). Цей підхід є неформалізованим і дозволяє порівнювати умови розвитку корпоративного управління в різних країнах. У цьому випадку використовують експертну оцінку розвиненості законодавства країн в галузі корпоративного управління, ступеня його виконання, розвиненості фондового ринку (порівнюється капіталізація), механізму банкрутства (порівнюється ступінь простоти процедури банкрутства та частоти його застосування) — це оцінка зовнішніх механізмів корпоративного управління. При оцінці внутрішніх механізмів корпоративного управління оцінюється діяльність наглядової ради (співвідношення внутрішніх і зовнішніх директорів, чисельність ради, методика оцінки ефективності роботи менеджерів та інші показники, що залежать від специфіки діяльності наглядової ради в конкретній країні та цілей оцінки) і побудова системи винагороди менеджерів [7].

У *методиці оцінки ризиків корпоративного управління*, розробленій Brunswick UBS Warburg, наявні та потенційні ризики, пов'язані з корпоративним управлінням, поділяються на 8 категорій і 20 підкатегорій, кожній з яких відповідає чітко визначений коефіцієнт ризику і вказівки до його застосування. Оцінка кожного з видів ризику проводиться

шляхом присудження штрафних балів. Відповідно, чим вищий рейтинг тієї або іншої корпорації за сукупністю набраних нею балів, тим більший ступінь ризику, отже — нижчий рівень ефективності корпоративного управління. Відповідно до моделі корпорації, що отримали більше 35 штрафних балів, є надзвичайно ризикованими та характеризуються низьким рівнем корпоративного управління, а компанії з рейтингом нижче 17 балів вважаються порівняно безпечними і такими, що володіють високим рівнем управління.

Таким чином, підхід до оцінки ефективності корпоративного управління з погляду кількісної і якісної його інтерпретації дозволяє отримати додаткову інформацію про можливість поліпшення цього рівня в майбутньому.

Література

1. *Транснаціональні корпорації: навчальний посібник* / В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький та ін. — К.: Таксон, 2001. — 304 с.
2. *Королев И. С.* Мировая экономика: глобальные тенденции за 100 лет. / И. С. Королев — М.: Экономист, 2003.
3. *Кукура С. П.* Теория корпоративного управления. / С. П. Кукура. — М.: ЗАО “Издательство “Экономика”, 2004. — 478 с.
4. *Коупленд Т.* Стоимость компаний: оценка и управление. / Т. Коупленд, Т. Коллер, Д. Муррин; пер. с англ. — 2-е изд. — М.: ЗАО “Олимп—Бизнес”, 2000. — 576 с.
5. *Минцберг Г.* Структура в кулаке: создание эффективной организации / Г. Минцберг; пер. с англ. / Под ред. Ю. Н. Каптуревского. — СПб.: Питер, 2004. — 512 с.
6. *Каплан Р.* Сбалансированная система показателей / Р. Каплан, Д. Нортон. — М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 2004. — 320 с.
7. *Стенді Д.* Корпоративне управління: вдосконалення методів організації роботи корпорацій / Д. Стенді // Економічні реформи сьогодні. — 1999. — № 25. — С. 12–18.

МІСЦЕ І РОЛЬ ПРАКТИКУМУ З РОЗВ'ЯЗУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧ В СИСТЕМІ МАТЕМАТИЧНИХ ЗНАНЬ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 214–218

Ґрунтуючись на вимогах до організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, результатах проведеного теоретичного аналізу проблеми математичної підготовки студентів математичних спеціальностей університетів та з метою створення сприятливих умов для навчання студентів відповідно до сучасних тенденцій математичної підготовки у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах, курс елементарної математики та курс ПРМЗ необхідно ввести до навчального плану з базової вищої освіти спеціальності “Математика”, підготовки фахівців на математичних спеціальностях університетів, зокрема включити його у вибірккову частину цього плану.

Основною метою курсу елементарної математики, який доцільно проводити в першому семестрі, має бути введення до системи теоретичного матеріалу з елементарної математики, ліквідація прогалини у знаннях студентів зі шкільного курсу математики, вирівнювання їх знань, навичок й умінь на рівні вимог Державного стандарту базової і повної

середньої освіти (ДСБПСО) в освітній галузі “Математика” [1]. Таким чином, курс елементарної математики доцільно вважати підготовчим курсом до курсу ПРМЗ, бо в його межах щодо змісту, який не перевищує рівень вимог ДСБПСО, можуть бути створені умови для приведення в систему знань, навичок та вмінь студентів зі шкільного курсу математики.

У ході дослідження з’ясовано, що курс ПРМЗ може і має виконувати наступні функції.

По-перше, доцільно, щоб цей курс виконував інтегративну функцію, бо він забезпечує неперервність навчання і наступність у вивченні шкільного курсу математики та курсу елементарної математики в університеті, встановлює зв’язки між курсом елементарної математики та іншими фундаментальними дисциплінами математичного циклу.

По-друге, цей курс повинен відігравати адаптаційну роль. Оскільки навчання математики у вищому навчальному закладі передбачає вивчення значного обсягу матеріалу самостійно, то важливо, щоб у сту-

дентів були сформовані й достатньо розвинені загальнонавчальні та загальнопредметні уміння. Спостереження показали, що на складному матеріалі курсів математичного аналізу, лінійної алгебри, дискретної математики, аналітичної геометрії загальнонавчальні уміння, необхідні для ефективної самостійної роботи студентів, формуються набагато важче, ніж на зрозумілому та доступному матеріалі елементарної математики. Відомо, що процес засвоєння фундаментальних математичних дисциплін є досить складним для студентів. Викладачі зазначають, що у студентів-першокурсників не вистачає бази математичної підготовки, тому доводиться витратити багато часу на формування у них загальнопредметних умінь, а не на спеціальних предметних умінь. Отже, ПРМЗ в його адаптаційному призначенні можна вважати буферним курсом.

Таке твердження пояснимо тим, що у “Великому тлумачному словнику української мови” [2] зазначено, що буфер — це пристрій у вагона, паровоза, автомобіля та ін. для послаблення сили удару, поштовху. Але нас більше цікавить переносне значення цього слова: про те, хто (що) послаблює конфлікт, зіткнення між двома сторонами; слугує буфером для когось (чи для чогось). Таким чином, можна сказати, що ПРМЗ слугує своєрідним буфером для переходу від вивчення математичних дисциплін у загальноосвітній школі до вивчення математичних дисциплін у класичному університеті. Оскільки уміння, які формуються у межах ПРМЗ, зна-

добляться студентам у подальшому під час вивчення інших дисциплін математичного циклу, то можна вважати, що ПРМЗ може і має виконувати *адаптаційну функцію*.

У дослідженні в *дидактичній адаптації ми виокремлюємо загальнонавчальну та предметну адаптації*.

Предметну адаптацію, відповідно, поділяємо на *загальнопредметну та спеціальну предметну*.

Так, під *загальнонавчальною адаптацією* розуміємо прилаштування студента до характеру, змісту, умов та організації навчального процесу, вироблення навичок самостійності в навчальній та науковій діяльності, прилаштування до нових способів діяльності. Загальнопредметну адаптацію вбачаємо у пристосуванні студента до особливостей організації навчання математичних дисциплін на математичних факультетах університетів.

Спеціальну предметну адаптацію тлумачимо як пристосування студента до особливостей вивчення конкретної математичної дисципліни, здатність установити взаємозв'язок окремої математичної дисципліни з іншими математичними дисциплінами, що вивчаються в університеті. На думку автора статті, предметна адаптація в обох її різновидах посідає важливе місце в процесі навчання студента на першому курсі, оскільки від неї залежить зокрема й те, наскільки швидко і легко адаптується студент до нових умов навчання у вищому навчальному закладі.

У процесі предметної адаптації, поряд з навчальними труднощами, студенти стикаються ще й з такими:

- 1) вивчення досить великої кількості математичних дисциплін;
- 2) математичні дисципліни, які викладаються у ВНЗ, містять значно більший обсяг, ніж шкільні математичні дисципліни;
- 3) термінологія математичних дисциплін, які вивчаються у ВНЗ, є набагато ширшою і складнішою, ніж та, що вивчається у школі;
- 4) складна символіка математичних дисциплін, що вивчаються у ВНЗ;
- 5) недостатнє опанування операційним компонентом способу діяльності, зокрема, відсутність у студентів першокурсників умінь конспектувати лекції; використовувати символіку під час запису означень, теорем, математичних фактів, а також при записі розв'язку математичної задачі; читати математичні тексти; оперувати великою кількістю математичних термінів; планувати самостійну роботу на парах; планувати організацію самостійної роботи вдома; вивчати новий матеріал математичних дисциплін самостійно; розв'язувати значний обсяг математичних задач самостійно; виконувати розрахункові роботи тощо.

У ході констатувального експерименту було з'ясовано, що більшість студентів (близько 55 % респондентів) головне завдання розв'язування математичних задач вбачають лише в отриманні правильної відповіді. На жаль, на

це налаштовує формат проведення зовнішнього незалежного оцінювання з математики. Наявність великої кількості тестових завдань закритої форми (частина 1) та тестових завдань відкритої форми з короткою відповіддю (частина 2) спонукає абітурієнтів саме до отримання лише правильної відповіді, незважаючи на хід розв'язування задачі. В той самий час аналіз результатів тестових завдань відкритої форми з розгорнутою відповіддю (частина 3) показує, що значна кількість абітурієнтів або зовсім не розпочинала розв'язування завдань цієї частини тестового завдання, або розв'язала ці завдання із суттєвими помилками. Таким чином, досить важливою є *коригувальна* функція ПРМЗ. Її суть ми вбачаємо у тому, що, по-перше, під час проведення занять із цієї дисципліни студенти мають можливість позбутися прогалин у знаннях з елементарної математики; по-друге — удосконалювати уміння розв'язувати задачі з елементарної математики, по-третє — розвивати комунікативні уміння, зокрема усне та писемне математичне мовлення. Загалом коригувальна функція ПРМЗ безпосередньо пов'язана з підвищенням рівня компетентності студентів математичних факультетів у галузі елементарної математики.

У ході дослідження було з'ясовано, що близько 40 % випускників математичних спеціальностей університетів (зокрема тих, що були створені на базі педагогічних університетів) після закінчення вищих навчальних закладів здійснюють пе-

дагогічну діяльність. Тому не менш важливою є функція *професійної пропедевтики*, яку може і має виконувати ПРМЗ. Вона полягає у тому, що на заняттях із цього курсу студенти мають змогу підвищити загальну математичну культуру, навчитися розв'язувати шкільні задачі з математики різного рівня складності, а також можуть ознайомитися з різними шкільними підручниками, вчитися проводити логіко-математичний аналіз задач, які пропонують автори підручників, розв'язувати ці задачі, створювати певні їх системи. У такий спосіб формуються певні професійні уміння, що знадобляться тим студентам, які після закінчення вищого навчального закладу пов'яжуть свою трудову діяльність із викладанням математики в школі, училищі, коледжі, технікумі тощо. У процесі занять із ПРМЗ студенти отримують можливість певної адаптації до професійної діяльності в ході взаємонавчання, участі в рольових іграх на спеціальних видах практичних занять, зокрема імітації діяльності викладача на спеціально організованих заняттях. Крім того, студенти отримують певні еталони організації процесу розв'язування математичних задач, які надає викладач, що проводить заняття.

Не менш важливою функцією, яку може виконувати курс ПРМЗ, є *рефлексивна* функція. Вона полягає у тому, що в аудиторній та позааудиторній роботі з ПРМЗ студенти одержують досвід самооцінки та самоаналізу перебігу й результатів їхньої навчальної діяльності.

Для повної реалізації функцій, на які спрямовано курс ПРМЗ, необхідно, щоб він був пролонгованим і викладався студентам протягом другого—сьомого навчальних семестрів, тобто розпочинався після вирівнювання знань, навичок, умінь на рівні стандарту в курсі елементарної математики і завершувався безпосередньо перед початком першої педагогічної практики. Таке планування викладання курсу дає можливість зберегти послідовність: абітурієнт — студент — учитель-практикант.

Мета курсу ПРМЗ — забезпечити умови для опанування основних методів, прийомів, способів розв'язування задач з елементарної математики, удосконалити усне та писемне математичне мовлення, сформувати у студентів навички та вміння розв'язувати задачі елементарної математики вищих рівнів складності, необхідних їм у подальшому при вивченні математичних дисциплін у вищій школі та в майбутній професійній діяльності, створити умови для ефективної самостійної роботи.

Завдання вивчення курсу ПРМЗ мають полягати в наступному: розкрити значення ПРМЗ для загальної та математичної освіти студента; показати місце ПРМЗ серед інших математичних дисциплін та взаємозв'язок з ними; розкрити цілі та завдання проведення ПРМЗ у вищому навчальному закладі; збагатити студентів знаннями основних понять, фактів елементарної математики, які б давали їм можливість вільно використовувати ці знання

при вивченні інших математичних дисциплін, а також викладати алгебру, геометрію в школі та елементарну математику у вищих навчальних закладах; сформувати вміння розв'язувати математичні задачі різного рівня складності; розвивати загальну й математичну культуру студентів, їх науковий світогляд.

Головне ж завдання курсу ПРМЗ — у формуванні компетентності студентів математичних спеціальностей у галузі елементарної математики (КГЕМ), бо КГЕМ є

невід'ємною складовою професійної математичної компетентності студентів.

Література

1. *Державний стандарт базової і повної середньої освіти* // Математика в школі. — 2004. — № 2. — С. 2—5.
2. *Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів* / За заг. ред. В. В. Дубічинського. — Х.: ВД “Школа”, 2009. — 1008 с.

А. В. ЗОЛОТАРЕВСЬКИЙ

докторант

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 219—221

Українське суспільство в умовах трансформації, інформатизації і глобалізації перебуває в стані хронічної квазістабільності та невизначеності. Вітчизняні соціальні інститути функціонують в реаліях єдиного поля контекстів, що для України стає загальною характеристикою, принаймні — відчуття нестабільності соціальних процесів та насиченість негативних передчуттів й суспільних очікувань.

В атмосфері пересічності очікувань негативних проявів загального поля контекстів вітчизняна система освіти отримала масштабний пласт викликів, що зосередились на отриманих студентами знаннях, як остаточному результаті освітнього процесу. Навчання як освітній процес має набути гнучкого характеру та продемонструвати готовність до набуття учнівським загальним додаткових знань і навичок як для доповнення до попередньо запрограмованої навчальної програми, її розширення, так і для позапрограмних занять з оволодіння та генерації нового знання.

Українська національна стратегія, подібно багатьом іншим, оріє-

єнтована на вирішення однієї глобальної проблеми — збереження національної ідентичності та незалежності в умовах динамічно мінливої міжнародної політики.

Перед нинішньою системою освіти в Україні стоїть гостре питання щодо надання можливостей учням та студентам одержати сучасні знання з природничих та гуманітарних дисциплін в умовах хронічного дефіциту освітянського ресурсу та гострої нестачі часу в учнівсько-студентського загалу.

Світ на початку XXI ст. переживає інтенсивний розвиток інтеграційних процесів постіндустріального суспільства, що потребує політичної та економічної організації відповідно до вимог ринкових трансформацій в суспільстві. Сучасні демократичні тенденції вимагають від громадянина усвідомлення власної ролі й значення в житті суспільства, виявлення ним власного потенціалу для суспільних перетворень. Важливими умовами демократичного суспільства є ціннісні орієнтації, такі як громадянська освіченість, компетентність, виховання поваги до прав людини, толе-

рантності, вміння знаходити компроміс [5, 14]. Усе це має ретранслюватися системою освіти та виховання особистості у суспільстві.

Нині стан справ набув характеру хронічної відірваності освітньої сфери від потреб країни. Це дуже небезпечно для країни, оскільки Україна, як й інші держави Східної Європи, впрямки залежна від паритету якості проявів національного масштабу з аналогічними проявами міжнародних партнерів. Втрата партнерського потенціалу призводить до такого самого результату, як і поразка на міжнародній арені, — до національної катастрофи.

Серйозну проблему, останнім часом сформовану в нашому суспільстві, можна описати як “незайнятість молоді”. Фактична втрата яких би то не було життєвих орієнтирів, що постає з епохи лихоліття, відмови від десятиліттями вибудовуваної системи цінностей, стала нормою для більшості представників молодого покоління. З настанням тотальної комп’ютеризації багато хто вирішив піти найпростішим шляхом: відмовитися від реальних контактів з людьми, які оточують, і знайти себе в якомусь віртуальному світі. Таку тенденцію можна скільки завгодно піддавати критиці, але сьогодні вона стала реальністю, а тому при відповідному підході можна і її використовувати з достатнім ступенем ефективності. Тільки от тут і виявляються всі підводні камені такого використання. На жаль, часто прояв незайнятості молоді, помножений на розширення впливу Інтернету, певні сили намагаються використати в деструктивних цілях: підірвати звичні

попереднім поколінням авторитети, створюючи систему нових, асоціальних ідеалів і норм життя, формувати негативний психологічний фон, приводячи до відкритого протистояння в суспільстві, підсумком якого може бути зростання кримінальної активності й кількості протизаконних дій.

Студентство сьогодні перебуває в епіцентрі перетину багатьох культур, а окрема молода людина формується і є носієм декількох культур — етнічної, світової, міської чи сільської, елітарної чи масової, ставовікової, соціальної, політичної, правової, економічної. Саме тому виховання у виші є визначальним чинником і необхідною складовою полікультурної освіти, бо абстрактне виховання, не пов’язане з традиціями, менталітетом, нагальними та майбутніми потребами українського соціуму, не може бути реалізовано повноцінно, адже воно не зможе сприяти формуванню цілісної особистості, вбудованої у соціокультурні відносини [1, 55].

В умовах ринкових відносин та глобалізації суспільство, як ніколи раніше, потребує чіткої та зрозумілої концепції розвитку. Адже головна риса ринкової парадигми — конкурентоспроможність, тобто перевернення розвитку конкурента: організації, соціуму чи державного об’єднання. Спільнота, що не має власної парадигми розвитку, приречена розвиватися, в кращому випадку, за сторонніми вказівками, а в гіршому — на цілковитому хаосі. Саме тому слід активно формувати, випробовувати, впроваджувати, та вдосконалювати нові, ефективніші ідеї та концепції розвитку суспільства. У світовій практиці розвитку суспільства за-

вжди є місце ротації конкретних прийомів та загальних концепцій розвитку з метою недопущення застою наявних “ідеологічних авуарів”. Також всесвітньою стала практика відбракування концепцій та стратегій, впровадження котрих не забезпечує стандартів та пануючого тренду розвитку. Так поступово створюються ідеї розвитку, адекватніші вимогам часу. Адже, втративши темп розвитку, спільнота, суспільство, нація чи країна втрачає власну конкурентоспроможність і перетворюється на матеріал для розвитку своїх конкурентів [5, 73].

Література

1. *Бєлова Л. О.* Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики / Л. О. Бєлова. — Х.: НУА, 2004. — 35 с.
2. *Герасіна Л. М.* Рецензія на монографію Бєлової Л. О. “Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики” // Український соціум. — 2005. — № 1 (6). — 139 с.
3. *Гальчинський А.* Чи можливе українське диво в економіці? — Дзеркало тижня. — 2001. — № 22 (346). — 15 червня.
4. *Згуровський М. З.* Наша мета — найвищий рівень освіти // Щотижнева газета Національного технічного університету України “КПІ” “Київський політехнік”. — 2006. — № 25.
5. *Золотаревський А. В.* Національна філософія, як підґрунтя створення національної ідеї. Українсько-польські паралелі // Українська полоністика. Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. — 2008. — № 5.

Т. В. КОВАЛЬ

викладач

*Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя***Л. А. АНТОНЮК**

викладач

Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя

НЕЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ США В ЄВРОПІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 222–224

Однією з рис освітньої сфери початку XXI ст. є своєрідна мода на “університети світового класу”. На нашу думку, головними причинами цього явища стали освітні зміни в Китаї, основа яких — успішне і тривале зростання економічного потенціалу. Свій внесок зробило надміру некритичне запозичення дедалі більшою кількістю країн світу американських критеріїв визначення рейтингу університетів і якості вищої освіти. У цих тезах сконцентровано на тому, як саме відповідають німецькі науковці й професори на такі виклики сучасності.

Стисло нагадаємо, що першими рейтинги “кращих університетів” та інших ВНЗ стали складати американські ЗМІ на основі анкетування різних соціальних груп. Ідею підхопила Велика Британія, де підхід став логічнішим і ближчим до науки. Цілком доцільно вчинила Німеччина. У цій країні рейтингові оцінки розраховуються не для всього навчального закладу, а окремо для різних спеціальностей підготовки. До-

сить тактовним є ставлення до колективів закладів, оскільки аналогічні за місією ВНЗ поділяються лише на три групи: кращі, середні й гірші, а от у межах кожної групи ВНЗ... впорядковуються за алфавітом.

Уряд Китаю найбільше переймався місцем своїх закладів у світовому рейтингу, а цих вимірів не робили ані у США, ані в інших країнах. Для складання такого рейтингу науковці з Шанхаю обрали лише ті показники, які мали кількісне значення і були присутні у світових базах даних та у публічних бібліотеках. Це змусило акцентувати результати досліджень у точних науках, стимулювати винахідництво, участь у міжнародних конкурсах, обсяги фінансування тощо. Поза увагою лишилися всі суб’єктивні висловлювання та оцінки, а також таке нечітке поняття, як “якість навчального процесу”. Отримали значну перевагу університети англomовних держав і ті заклади, які публікували праці викладачів англійською мовою у світових

високорейтингових наукових часописах.

У ще більшому вираші опинилися заклади держав, у яких узагалі відсутні академії наук — адже у цьому разі університети виявляються єдиними творцями наукової продукції. Як відомо, у групі цих країн не тільки Росія та Україна, а й Німеччина. Наслідок цього, з точки зору “шанхайського” рейтингу університетів світового класу, такий: 2004 р. університетів України не було серед 500 найкращих, у цій групі Росія мала лише 2 університети, а Німеччина — 43 (щоправда — жодного з 20 найкращих, де практично повністю домінували США). Така ж ситуація і 2011 р.

Німців доволі неприємно вразив той факт, що “шанхайський рейтинг” ARWU не виділив у групі 50 кращих жодного університету Німеччини, а найкращим серед континентально-європейських виявився Цюріхський університет. Це спонукало ЗМІ країни звернути увагу на тему “університети світового класу” і, врешті, змусило німецьких науковців згадати про винайдення їхніми дідами-прадідами моделі “дослідницького університету”, яка тривалий час була взірцем для всієї планети. Завдання перед науковцями постало складне — шукати відповідь на запитання про те, чи варто оцінювати свою вищу школу за нормами США і Китаю.

Урешті вчені Німеччини дійшли висновку, що не вся практика вищої школи США застосовується на континенті Європи. У США під тиском тотального руху молоді до вищої освіти зробили її триступеневою з

дипломами асоціата, бакалавра і магістра. Ринок праці давно пристосувався до цього і не ставить надмірних вимог до володарів перших двох документів, вважаючи їх навченими тільки частково. У Німеччині настільки висока пошана до професіоналізму й фахової компетентності, що проміжні дипломи просто відсутні, а випускники проходять дуже жорсткі випробовування. Це, як відомо, є надійною основою того, що німецькі вироби були й залишаються еталоном світової якості та надійності.

Ось яким виявився остаточний висновок німецьких науковців щодо перспектив застосування американських взірців: найзагрозливішим для якості європейської підготовки кадрів є те, що застосуванням дипломів бакалавра і магістра в континентальну Європу намагаються перенести “американські цінності”, перетворивши весь навчальний процес на суцільний продаж “освітньої послуги”. Замість формування ширших уявлень і спроможності до самостійного мислення, планується одразу ж готувати молоду людину до конкретних вимог роботодавця. Водночас, через пропозицію створення ринкових рейтингів ВНЗ, прихильники “маркетизації” всієї вищої освіти намагаються втягнути заклади в поп-конкуренцію, у межах якої неминуchoю буде ескалація бажання керівників і колективів вищих шкіл відзначитися не якістю діяльності та суспільною корисністю, а маркетинговим блиском і ринковою привабливістю.

Помірковані німецькі аналітики довели, що не варто відмовлятися

від тривалої історії і традицій європейської класичної університетсько-академічної вищої освіти й цілковито скеровувати місію і засоби вищої школи на задоволення потреб “ринку” (який слід розуміти у найширшому сенсі). Світова практика останнім часом свідчить про те, що умови на цьому “ринку” залежать від надто великої кількості чинників найрізноманітнішої природи. Тому цілковито неправильними є ті прогнози і передбачення, які проголо-

шуються “точними і науково обґрунтованими”. Недоліки цих пропозицій не у помилковості використаних математичних формул і рівнянь, а у врахуванні перед початком обчислення характеристик не усіх можливих, а тільки окремих чинників впливу. І в Україні слід бути обережними з “досвідом США” та здійснювати спершу локальні експерименти, а не запроваджувати його на всі терени шляхом рішень Кабінету Міністрів.

КОТ АГНЄШКА ЄВА

докторант

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ТРУДОВОГО МЕНТАЛІТЕТУ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ ВИРОБНИЧОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 225—229

На сьогоднішній день об'єктивні умови практики управління персоналом вимагають зміни уявлень про людину у виробництві. Нині вона перестає бути лише специфічним фактором виробництва, а перетворюється в його унікальний ресурс. Як складний біопсихосоціальний феномен людина наділена певними характеристиками, зумовленими природою і соціумом, в якому вона реалізує свою діяльність. Серед таких характеристик особливе місце займає трудовий менталітет працівників. Із цим явищем менеджер постійно стикається в процесі формування колективного трудового потенціалу.

Проблеми формування трудового потенціалу підприємства у цілому досліджувались у працях вітчизняних і зарубіжних учених: структура трудового потенціалу, методичні підходи до його оцінки та планування розглядаються у роботах В. Гавви, В. Гриньової, А. Кібанова, В. Пономаренка та ін. Особливостям управління персоналом підприємства у сучасних умовах присвячено праці М. Дороніної, П. Друкера,

А. Колота, Дж. Коула, Т. Лепейко, Л. Маллінза, Г. Назарової, В. Співак, Г. Щокіна, О. Ястремської та ін. Теоретико-прикладні аспекти дослідження трудового менталітету на макрорівні розглядаються у роботі Д. Богині та М. Семикіної.

Незважаючи на значні доробки вчених щодо питань управління трудовим потенціалом, існують теоретичні та практичні проблеми, які потребують подальших досліджень.

Включення поняття “трудовий менталітет” персоналу у систему понять і категорій менеджменту зумовлено тим, що особливості менталітету працівників завжди бралися до уваги керівником під час прийняття рішень щодо управління персоналом. Проблеми формування колективного трудового потенціалу управлінського персоналу вимагають розробки методичного забезпечення формування та розвитку такого складного соціально-психологічного явища, як трудовий менталітет. Його створення повинно спиратись на оцінку передумов і факторів формування та розвитку трудового менталітету персоналу.

Проте ключовою науковою проблемою у його розробці є типологізація трудового менталітету працівника. З'ясування його типу дозволяє уточнити заходи впливу як для окремого працівника, так і для виробничого колективу в цілому.

Як метод наукового пізнання типологізація передбачає розподіл деякої сукупності об'єктів на впорядковані та систематизовані групи, які мають певні властивості, за допомогою ідеалізованої моделі або типу. Типологізація проводиться або за вибраним та концептуально обґрунтованим критерієм, або за ознаками, які дослідник виявляє емпірично. На відміну від класифікації, в результаті типологізації виокремлюються множини, кожна з яких є модифікацією однієї якості (суттєвої ознаки, "ідеї" цієї множини). Класифікація ж, навпаки, передбачає знаходження чіткого місця кожному елементу (об'єкту) в групі (класі) або послідовності [5].

У науковій літературі проблема типологізації трудового менталітету управлінського персоналу виробничої організації є недостатньо дослідженою. Першою спробою описання трудового менталітету суспільства на основі його кількісно-якісної оцінки можна вважати працю вітчизняних учених-економістів Д. Богині та М. Семикіної [3]. Проте на рівні виробничої організації це питання й досі залишається відкритим.

Слід зазначити, що вирішення проблеми типологізації трудового менталітету працівника вимагає детального розгляду інструментів вивчення складних соціальних

явищ, пов'язаних із роллю людини у соціально-економічній системі макро- та мікрорівня. Одним із найпоширеніших таких інструментів є діагностичний метод.

За твердженням фахівців [4], діагностика представляє собою універсальний засіб визначення сутності явищ та процесів на будь-яких стадіях їх розвитку, завдяки чому суб'єкти управління мають можливість своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються у керованій підсистемі. Як засіб пізнання соціально-економічної дійсності вона дає унікальні можливості прийняття науково обґрунтованих рішень щодо управління соціально-економічними процесами виробничої організації, прогнозування тенденцій подальшого функціонування складних соціально-економічних систем. Завдяки своїй універсальності даний метод набув широкого застосування у таких суспільних науках, як соціальна філософія, соціологія, соціальна психологія та інших [4]. Зокрема, у монографії В. Абрамова [1] під час дослідження духовного стану суспільства надається перевага саме діагностичному методу. Його застосування дозволило дослідити ціннісні орієнтації суспільства як великої інтегруючої системи.

Зазвичай процедура діагностичного методу здійснюється за наступними етапами [4, 118]:

- 1) попереднє ознайомлення з об'єктом діагностики, що припускає одержання достовірної уяви про предмет вивчення, визначення його сильних і слабких сторін, можливих напрямів зміни й удосконалення;

- 2) проведення загальної діагностики, тобто постановка завдань, визначення еталонних (нормативних) параметрів ситуацій, вибір методів діагностування;
- 3) проведення спеціальної діагностики за кожною з узятих проблем, вимір і аналіз усіх необхідних показників;
- 4) формування висновків на основі різноманітних вимірів і пізнання сутності процесу;
- 5) визначення діагнозу.

Розглянуті етапи діагностики дають можливість комплексного дослідження об'єкта діагностики, визначення його особливостей, взаємозв'язків, а також отримання конкретного кінцевого результату — “діагнозу”. Саме він дозволяє приймати відповідні рішення управлінського характеру щодо впливу на досліджуваний об'єкт.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок про адекватність застосування діагностичного методу для типологізації такого складного феномену, як трудовий менталітет управлінського персоналу виробничої організації. Важливою особливістю розробки методичного підходу до діагностики трудового менталітету має стати її універсальність. Вона полягає у можливості застосування даного підходу в будь-якій виробничій організації з метою вияву конкретного типу трудового менталітету працівників. Це дозволить запропонувати технологію формування та розвитку трудового менталітету персоналу з урахуванням його особливостей.

Діагностика трудового менталітету управлінського персоналу має бути здійснена наступним чином: на першому кроці треба визначити перелік показників, на основі яких можна типологізувати зазначене явище; на другому кроці — отримати їх якісно-кількісну оцінку; на третьому кроці — на основі попередньо отриманої оцінки встановити тип трудового менталітету персоналу.

Необхідно зазначити, що у вітчизняній науковій літературі увага науковців зосереджена на дослідженні критеріїв оцінки менталітету на прикладі окремого народу [2], а також виявленні його типології у залежності від етапів розвитку суспільства. Вагомий внесок у дослідження трудового менталітету працівника зроблено вченими-економістами Д. Богинею, М. Семикіною [3]. Особливістю запропонованого цими вченими теоретико-методичного підходу до діагностичного дослідження трудового менталітету є вибір трудової мотивації в якості його ядра. Створивши систему постійного спостереження і контролю за станом трудової мотивації (мотиваційний моніторинг), науковці пропонують досліджувати як трудовий менталітет працівників, так і можливості його якісної трансформації в ринкових умовах. Головною метою мотиваційного моніторингу, на думку вчених, є оперативна діагностика та оцінка трудової мотивації в динаміці, прогноз очікуваних змін трудової свідомості і поведінки працівників на ринку праці, сприяння прийняттю кваліфікованих рішень в інтересах підвищення ефективності трудової діяльності [3, 156].

Погоджуючись із тим, що проведення мотиваційного моніторингу є необхідною умовою дослідження зміни трудового менталітету працівників, зазначимо, що при цьому необхідно чітко визначити критерії, за якими він здійснюватиметься. Автори пропонують низку показників трудової свідомості працівника, які мають бути враховані при діагностиці [3, 158]:

- 1) професійно-кваліфікаційний склад персоналу, рівень та якість професійної підготовки (перепідготовки) кадрів, які відображають якість трудового потенціалу;
- 2) форми та методи матеріального, морального та статусного стимулювання праці;
- 3) умови та організація праці, режим праці, оцінка працездатності персоналу;
- 4) результативність праці, оцінка трудового внеску працівника у кінцеві результати діяльності організацій;
- 5) ступінь задоволеності працею, домінантні мотиви трудової діяльності;
- 6) показники рівня життя — номінальна та реальна заробітна плата, структура та величина доходів, рівень забезпеченості житлом, послугами медицини, освіти, побуту та ін.;
- 7) ставлення працівника до ринкових перетворень, до зміни форм власності;
- 8) ставлення до ситуації на ринку праці;
- 9) оцінка соціальної напруги у трудовому колективі, суспільстві;

- 10) оцінка причин кризового стану (підприємства, регіону, країни) та шляхів їх подолання та ін.

Цілком очевидно, що запропонована система показників характеризує соціально-економічні процеси, які відбуваються на мікрорівні та макрорівні, а також ставлення працівників до них.

У зв'язку з цим зазначимо, що діагностування трудового менталітету на рівні виробничої організації за допомогою запропонованої системи показників є надзвичайно складним завданням. Насамперед, це пояснюється тим, що вказані показники потребують відповідного узагальнення та приведення до однієї основи, оскільки мають різні оцінки виміру. Іншим суттєвим недоліком такої діагностики є невизначеність еталонних або нормативних параметрів, з якими необхідно порівнювати отримані результати для остаточного “діагнозу”. Ця невизначеність не дозволяє розробляти відповідні програми щодо формування та розвитку трудового менталітету персоналу.

На думку автора статті, для подолання наявних недоліків у діагностиці трудового менталітету працівників на рівні виробничої організації необхідно зробити ряд припущень. Перше стосується того, що формування та розвиток трудового менталітету управлінського персоналу повинні розглядатись без урахування зовнішнього впливу держави через розвиток соціальної сфери, а також забезпечення соціально-економічних гарантій для працівників. Тобто формування та розвиток трудового менталітету працівників

відбувається безпосередньо під внутрішнім впливом — процесом соціалізації соціально-трудових відносин. Дане припущення дозволяє елімінувати зовнішній вплив на трудовий менталітет працівників і врахувати лише внутрішні умови його формування та розвитку.

Друге припущення полягає у тому, що діагностувати трудовий менталітет працівників необхідно за їхнім ставленням до праці, де має свій прояв їхнє ставлення до соціально-економічного середовища, в якому вони є. Як багатогранне, багатовимірне явище трудовий менталітет виявляється у ставленні працівників до праці, колективу та керівництва. Проте перше є одним із найважливіших проявів трудового менталітету, адже воно акумулює рівень взаємодії працівника з колегами та безпосереднім керівником.

Для розробки технології формування та розвитку трудового менталітету управлінського персоналу виробничої організації необхідно спиратись на його типологію, що дозволяє уточнити заходи впливу як на окремого працівника, так і на колектив працівників у цілому. З метою вирішення проблеми типологізації трудового менталітету управлінського персоналу доцільно застосовувати діагностичний метод.

Для діагностики трудового менталітету управлінського персоналу виробничої організації пропонується методичний підхід, який ґрун-

тується на двох припущеннях: формування та розвиток трудового менталітету управлінського персоналу відбувається безпосередньо під внутрішнім впливом — процесом соціалізації соціально-трудових відносин у колективі. Наступне припущення полягає у діагностиці трудового менталітету управлінського персоналу за ознакою його ставлення до праці, оскільки вона акумулює у собі інші види проявів трудового менталітету — ставлення до колективу та керівника.

Література

1. *Абрамов В. І.* Духовність суспільства: методологія системного вивчення: монографія / В. І. Абрамов. — К.: КНЕУ, 2004. — 236 с.
2. *Душков Б. А.* Психосоциология менталитета и нооменталитета: учеб. пособ. для вузов / Б. А. Душков. — Екатеринбург: Деловая книга, 2002. — 448 с.
3. *Ментальний чинник у сфері праці: проблеми теорії та практики: монографія* / Д. П. Богиня, М. В. Семикіна. — Київ: "Шторм", 2003. — 382 с.
4. *Парубець О. І.* Застосування соціодіагностики в управлінні соціальними процесами / О. І. Парубець // *Грані*. — 2004. — № 1 (33). — С. 114—119.
5. Новейший философский словарь: [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.slovopedia.com>

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 230—235

За останні десять років у світовій економіці спостерігається швидке збільшення кількості транснаціональних корпорацій (ТНК) та їх масштабів. При цьому виникає потреба регламентувати відносини, пов'язані з діяльністю ТНК, і як наслідок, виникає питання їх правосуб'єктності у міжнародному праві.

Правосуб'єктність є досить складною правовою категорією. В науковій літературі навіть висувалася пропозиція про виокремлення права міжнародної правосуб'єктності в спеціальну галузь, хоча ця ідея не знайшла підтримки серед представників міжнародного права [1, 5—17].

Одними з перших, хто порушив питання про визнання міжнародної правосуб'єктності ТНК, були самі правові радники корпорацій. Відомо, що такими радниками були Ф. Вітторія, Ф. Суарес, А. Джентілі та інші знані фахівці, які обґрунтовували міжнародну правосуб'єктність Ост-Індської компанії [2, 337].

Міжнародна правосуб'єктність — це здатність суб'єкта міжнародного права бути учасником міжнародних правовідносин, зокрема укладати

та виконувати міжнародні договори. Вона полягає у наявності відповідних прав та обов'язків, установлених нормами міжнародного права. Міжнародною правосуб'єктністю володіють тільки учасники міжнародних правовідносин [3, 50].

Професор О. Ф. Висоцький стверджував: “Термін “правосуб'єктність” відноситься до сфери переважно наукової. У міжнародно-правових документах (міжнародних договорах, деклараціях, резолюціях міжнародних організацій тощо) як його синонім застосовується термін “правоздатність”, поняття якого в таких випадках включає правоздатність суб'єкта, тобто відповідає поняттю “правосуб'єктність” [4, 328]. А поєднання правоздатності означає поняття суб'єкта міжнародного права.

Досі залишається дискусійним питання про коло суб'єктів міжнародного права. Так, суб'єктом міжнародного права необхідно вважати такого учасника міжнародних відносин, поведінка якого безпосередньо регулюється нормами міжнародного права. Іншими словами, суб'єкт міжнародного права — це учасник міжнародних відносин, який має між-

народні права та несе міжнародні обов'язки або є носієм міжнародної правосуб'єктності [5, 32–33].

Усі ознаки суб'єкта міжнародного права становлять у своїй сутності правосуб'єктність, яка в загальному вигляді визначається як здатність особи виступати суб'єктом міжнародного права. Вона означає одночасно і підпорядкованість безпосередньо впливу міжнародного права, і володіння міжнародними правами та обов'язками, і здатність брати участь у міжнародних правовідносинах.

Фахівці з міжнародного права обирають різні напрями розкриття природи та сутності суб'єкта міжнародного права. Починаючи від вузького тлумачення суб'єктів міжнародного права, якими здавна вважалися лише держави, поступово робилися спроби розширити це поняття. Загалом підходи до визначення суб'єкта міжнародного права є досить полярними [6].

Тривалий час серед радянських представників науки міжнародного права (Г. І. Тункін, А. М. Талалаєв, Е. А. Шибаєва, Р. Л. Бобров, М. М. Аваков та ін.) існувала думка про те, що суб'єкти міжнародного права — це учасники міжнародних відносин, які володіють міжнародними правами та обов'язками, здійснюють їх на основі міжнародного права і несуть у разі потреби міжнародно-правову відповідальність. Джерело цієї концепції запозичене з внутрідержавного тлумачення сутності суб'єкта права, розробленого свого часу А. Я. Вишинським, котрий наголошував на здатності нести відповідальність як центральний елемент суб'єкта права [7, 293–299].

У зв'язку з тим, що деякі ТНК можуть ефективно контролюватися державами, частина західних вчених, за аналогією з міжнародними економічними організаціями, висловлювала думку про набуття ТНК правосуб'єктних властивостей. Розглядали можливості набуття транснаціональними корпораціями міжнародної правосуб'єктності й деякі вчені з країн близького зарубіжжя. Щоправда, аргументи на користь правосуб'єктності ТНК у них менш переконливі. Наприклад, македонська дослідниця, доктор, професор Славіца Роческа вважає: “Якщо допустити, що індивіди можуть бути суб'єктами міжнародного права, то тоді логічним буде висновок про можливість набуття міжнародної правосуб'єктності і транснаціональними корпораціями” [8]. Крім того, існувала думка, що тепер немає перепон для надання ТНК міжнародної правосуб'єктності, не перетворюючи їх при цьому на суверенних суб'єктів міжнародного права. Достатньо того, щоб їхня правосуб'єктність була похідною, оскільки вона надається та контролюється державами чи міжнародними організаціями. Проте при цьому потрібно зробити застереження, що держава виконує свої функції винятково в публічних інтересах, зокрема, вона здійснює збір податків, соціальний захист та захист трудових прав, охорону навколишнього середовища, антимонопольну діяльність. А ТНК, у свою чергу, дбають винятково про інтереси приватного капіталу, і вся їхня діяльність спрямована на отримання економічного прибутку. Тому, на відміну від

держави, ТНК не керують сферами своєї діяльності на благо всього суспільства [8].

Слід погодитись, що в основу визначення міжнародної правосуб'єктності покладено правоздатність, тобто здатність створювати, реалізовувати норми міжнародного права та примушувати виконувати їх через різні форми міжнародно-правової відповідальності, що є основною перепорою включення до міжнародного права нових суб'єктів.

Інші складові міжнародної право-суб'єктності, зокрема участь у реалізації міжнародно-правових норм, полягають у тому, що саме в нормах міжнародного права можна виявити особливості міжнародної правосуб'єктності, носіїв міжнародних прав та обов'язків, риси, повноваження учасника міжнародних відносин як суб'єкта міжнародного права тощо. Міжнародна правосуб'єктність — це властивість суб'єктів міжнародних відносин, визнана і визначена нормами міжнародного права. Водночас важливим аспектом є те, що для визнання правосуб'єктності у тієї чи іншої особи не має значення кількість належних їй прав та обов'язків, а обсяг правосуб'єктності не є пропорційним кількості суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Отже, достатньо наявності лише одних правовідносин, в яких бере участь чи може брати участь певна особа, щоб вона набула якості правосуб'єктності [9].

Більшість міжнародних документів, прийнятих державами та міжнародними організаціями з метою регламентації правового статусу та діяльності ТНК, мають рекоменда-

ційний характер і належать до міжнародного “м'якого права” (“soft law”).

Норми “м'якого права” — це норми міжнародного публічного права, які мають декларативний характер, закріплені у загальноновизнаних джерелах міжнародного права, адресовані його суб'єктам і мають для них обов'язкову юридичну силу. Ці норми визначають основи правового регулювання суспільних відносин, його цілі, завдання, принципи, межі, закріплюють правові категорії і поняття [10, 325].

Характеризуючи правову природу норм міжнародного права, зауважимо, що однією з її невід'ємних ознак є загальнообов'язковий характер для суб'єктів міжнародного права. Саме ця ознака і відмежовує правову норму від усіх інших видів норм: моральних, політичних, релігійних тощо. Без обов'язкової юридичної сили правова норма не може існувати. Вимога правової норми підлягає виконанню незалежно від ставлення до неї суб'єктів правовідносин, а її виконання чи невиконання не може бути предметом обговорення чи оцінки з погляду доцільності чи раціональності. Однак порушення правової норми завжди має спричиняти юридичну відповідальність правопорушника.

Загальним положенням є принцип, закріплений у ст. 2 Хартії економічних прав та обов'язків держав, відповідно до якого кожна держава має право регулювати і контролювати діяльність ТНК у межах своєї національної юрисдикції і вживати заходів для того, щоб така діяльність не суперечила її законам, нор-

мам, постановам і відповідала її економічній та соціальній політиці. Транснаціональні корпорації не повинні втручатися у внутрішні справи держави, що їй приймає. В такому твердженні прихильники міжнародної правосуб'єктності ТНК вбачають пряме міжнародно-правове зобов'язання для ТНК. Однак ці твердження викликають сумнів навіть серед активних прихильників міжнародної правосуб'єктності ТНК [7, 337–343].

Ідея визнання за великими корпораціями статусу суб'єктів міжнародного права вже кілька десятиліть зі зростаючою активністю підтримується в юридичній літературі промислово розвинених країн. Дослідники міжнародної правосуб'єктності ТНК (К. Н. Океке, Дж. Фіцморіс, А. Вульфєр, Б. Белл, У. Т. Фокс, Дж. Бартон, Дж. Розено, Г. Каттан та ін.) звертали увагу на договори, укладені між державами і ТНК. Останні укладають угоди, в тому числі концесійні, з урядами іноземних держав, у зв'язку з чим науковці пропонували розглядати відносини між державами і ТНК у міжнародному аспекті.

Дискусії щодо визнання у ТНК міжнародної правосуб'єктності досить широко висвітлювалися у концепціях різних учених. Найвідомішою є концепція транснаціонального права, розробником якої був професор Ф. Джессап. У 1956 р. він опублікував своє дослідження у книжці "Транснаціональне право". На думку автора, вже наявне міжнародне право не може регламентувати всі дії і події, які виходять за межі однієї держави, і тому для їх урегулювання він

пропонував створити систему транснаціонального права. Таке право включає міжнародне приватне і міжнародне публічне право, інші правила, які не входять до двох попередніх категорій. Суб'єктами транснаціонального права є індивіди, корпорації, держави, організації держав та інші групи. Правові норми потрібно створювати через укладання міжнародних договорів, видання резолюцій міжнародних організацій, актів органів влади різних держав тощо. Згодом, у результаті розширення світових зв'язків, транснаціональне право повинне розширювати сферу своєї дії [11].

Наступною концепцією є "комбінована теорія" В. Фрідмана. Цю теорію висвітлено у його книжці "Мінлива структура міжнародного права" ("The Changing Structure of International Law"), у якій описувалися три рівні розвитку сучасного міжнародного права, зокрема:

- 1) міжнародне право співіснування, тобто класична система міжнародного права, що регулює дипломатичні міждержавні відносини, зумовлює існування держав незалежно від їхньої соціальної та економічної структури;
- 2) універсальне міжнародне право співпраці, тобто сукупність юридичних правил, що регулюють загальні людські інтереси, межі яких безперервно розширюються;
- 3) право співтовариства, до якого можуть перейти тісно пов'язані між собою регіональні групи для спільного врегулювання своїх відносин [12].

На підставі викладеного вище можна зазначити, що загалом норми інституту міжнародної правосуб'єктності закріплюють три основні види правосуб'єктності.

1. Загальна (або необмежена) правосуб'єктність — це здатність певної особи виступати як суб'єкт у межах усієї системи міжнародного права. Сьогодні такою правосуб'єктністю володіють винятково держави.
2. Галузева правосуб'єктність — це здатність бути суб'єктом у межах конкретної галузі міжнародного права.
3. Спеціальна правосуб'єктність — це здатність бути суб'єктом тільки окремих правовідносин у межах окремої галузі або певної сфери міжнародного права. Це, наприклад, правосуб'єктність міжнародних організацій, створених державами [2, 300–311]. Вона обмежується сутністю договору між державами, метою якого є створення міжнародної організації та визначення її прав та обов'язків. Цей вид правосуб'єктності також мають держави-члени міжнародної організації та держави, які не є її членами, але визнають її.

Отже, сьогодні у доктрині міжнародного права залишається дискусійним питання про належність ТНК до суб'єктів сучасного міжнародного права. Ми вважаємо, що транснаціональні корпорації, будучи суб'єктом міжнародних економічних відносин, не мають класичної міжнародної правосуб'єктності. У зв'язку з цим доречною є популяр-

на в період піднесення національно-визвольної боротьби на Заході теза Дж. Шварценбергера: “Наявні суб'єкти міжнародного права вільні в перетворенні будь-якого об'єкта міжнародного права на його суб'єкт і створенні нових суб'єктів міжнародного права за власним бажанням”. Водночас автор статті повністю погоджується з думкою Ж. Тускоза та Т. П. Кудлай про те, що “Історія становлення та розвитку суб'єктів міжнародного права досить багата й різноманітна. В минулому такими суб'єктами виступали торговельні компанії (наприклад, Ост-Індська). Було б помилкою ігнорувати цю багату історію виникнення, розвитку, функціонування та припинення дії (для багатьох суб'єктів) основних учасників міжнародно-правових відносин. Вони не лише виконували функції як суб'єкти міжнародного права у свою історичну епоху, а й нагромаджували й передавали досвід цієї діяльності наступним учасникам інституту міжнародної правосуб'єктності. І коли сьогодні йдеться як про суб'єктів про тих, хто володіє тільки міжнародними правами та обов'язками, то стає зрозумілим, що висновок зроблено з узагальнення міжнародно-правової діяльності держави. Якщо ж узяти до уваги діяльність інших суб'єктів, які історично функціонували в міжнародному праві, то стає очевидним, що з “поля” міжнародної правосуб'єктності виводяться такі важливі для суб'єкта властивості, як законні інтереси, правовий статус тощо. Отже, загалом розуміння суб'єкта міжнародного права стає неповним, од-

нобічним. Уникнути цієї похибки можна шляхом з'ясування основних рис та особливостей міжнародної правосуб'єктності" [2, 299].

Література

1. *Методология* исследования теоретических проблем международного права / Г. И. Курдюков, В. Н. Лихачев, Л. Х. Мингазов и др.; Под ред. Ю. А. Баскина. — Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1986. — 136 с.
2. *Кудлай Т.* Міжнародне публічне право: суб'єкти і принципи / Т. Кудлай, Ж. Тускоз. — О.: Одес. держ. мор. ун-т, 2001. — 126 с.
3. *Юридична* енциклопедія. Т. 4 / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.; НАН України. — К.: Укр. енцикл., 2002. — 720 с.
4. *Щипцов О. А.* Сучасне міжнародне морське право і практика його застосування Україною / О. А. Щипцов, Г. О. Анцелевич, О. Ф. Висоцький. — К.: Наук. думка, 1995. — 342 с.
5. *Міжнародне* право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 336 с.
6. *Савица Димитриеска* Од меѓународната научна конференција на еурм
7. *Кудлай Т.* Міжнародне публічне право: суб'єкти і принципи / Т. Кудлай, Ж. Тускоз. — О.: Одес. держ. мор. ун-т, 2001. — 126 с.
8. *Славіца Роческа* Меѓународна трговија-политика и пракса, Економски факултет-Прилеп, 2009.
9. *Ушаков Н. А.* Субъекты современного международного права / Н. А. Ушаков // Сов. ежегодник международного права, 1964—1965. — М., 1966. — 61 с.
10. *Матузов Н. И.* Теория государства и права: курс лекций / Н. И. Матузов, А. В. Малько. — М.: Юристъ, 1997. — 671 с.
11. *Jessup P. C.* Transnational Law / Philip Caryl Jessup. — New Haven: Yale University Press, 1956. — 113 p.
12. *Кметик Х. В.* Концепції щодо визначення міжнародної правосуб'єктності транснаціональних корпорацій / Х. В. Кметик // Зовнішня торгівля: право та економіка. — 2008. — № 1 (36). — С. 102—108.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ В СИСТЕМІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 236—242

В умовах сучасного глобалізованого світу інформація, як важливий ресурс економічного розвитку, допомагає утворити такі фактори соціально-економічного і науково-технічного розвитку країни, котрі можна розглядати як якісні передумови переходу до інформаційної економіки, розвиток якої є об'єктивним процесом, що здатний забезпечити становлення національного економічного простору. Одним із найважливіших факторів у цьому процесі є час, точніше — його марнування, що призводить до відставання від партнерів і колосальної втрати конкурентоспроможності на світовому ринку з усіма наслідками для економіки, науки, культури, соціальної сфери. У випадку, коли країни не здатні утворити засади інформаційної економіки, вони приречені на стратегічне відставання у своєму розвитку. Першим, хто передбачив неминучість виникнення інформаційної цивілізації, був американський економіст К. Кларк (40-і рр. XX ст.) [1], а термін “інформаційне суспільство” запропонував на початку 60-х рр. Ф. Махлуп [2].

В основу теорії інформаційного суспільства покладено прагнення проаналізувати й узагальнити всі

соціально-економічні утворення, як наслідок розвитку і використання інформації та інформаційних технологій. Концепція постіндустріального суспільства була розроблена американським ученим Д. Беллом, який розкрив відмінності інформації та її роль у житті суспільства за трьома напрямками: 1) інформація стає важливим ресурсом; 2) характер виробничої діяльності кваліфікується як обробка інформації; 3) наявність наукоємних технологій. Він заявив, що “у суспільстві основною продуктивною силою стане наука, а її потенціал вимірюватиметься масштабами інформації та знань, якими воно володіє” [3].

У другій половині XX ст. з'явилися принципово нові економічні моделі, базовою основою яких є інформація. Однією із перших була модель Н. Реймерса, розроблена в 60-х рр. XX ст. Він вважав інформацію новим способом розвитку, який “формує новий образ майбутнього, де головним засобом вирішення глобальних проблем стане інтелект людини і всього людства” [4].

У 90-х рр. XX ст. виникає нова економічна модель, яка має назву “інформаційна економіка”, роз-

робником якої є М. Кастельс [5]. Він вважав, що особливістю інформаціонального способу розвитку є вплив знання на джерела продуктивності. Тобто продуктивність і конкурентоспроможність, засновані на знаннях, залежать від здатності систематизувати, аналізувати і використовувати інформацію. Крім того, обов'язковою умовою продуктивності є наявність глобалізації в "інформаціональній економіці": основні види економічної діяльності повинні бути організовані у глобальному масштабі з використанням розгалуженої мережі. Саме в період "інформаційної економіки" характерним є зростання добробуту нації за рахунок впливу нових технологій та інновацій на показники продуктивності праці.

Незважаючи на різні погляди та різні аспекти вивчення даної проблеми, можна так узагальнити основні характерні риси інформаційної економіки: орієнтація на знання; інтелектуальний характер праці; зростання науково-технічного прогресу; зміна суспільного та індивідуального споживання; набуття глобального характеру; зміна питомої ваги галузей економіки у формуванні ВВП.

На відміну від індустріальної, інформаційна економіка має принципово нові особливості, її функціонування базується на інших фундаментальних принципах. "Нова економіка і суспільство спираються на ті інформацію та знання, що виникли й розвинулись у попередньому суспільстві, перетворюють їх на основі комп'ютерної техніки, зумовлюють швидке поширення інформаційно-телекомунікаційних техно-

логій, Інтернету, мобільного зв'язку та інше, що й визначає перехід суспільства на новий технологічний спосіб виробництва" [6].

Аналізуючи світову та вітчизняну літературу, можна дійти висновку, що під поняттям "інформаційне суспільство" розуміється [7]: а) суспільство нового типу, яке формується як наслідок глобальної соціальної революції, породженої розвитком інформаційних і комунікаційних технологій; б) глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не матиме ні часових, ні просторових, ні політичних кордонів; в) суспільство "знань", в якому головною умовою добробуту кожної людини і держави у цілому стає знання, отримане завдяки безперешкодному доступу до інформації і вмінню працювати з нею; г) суспільство, в якому вирішальну роль відіграє набуття, обробка, зберігання, передача, розповсюдження, використання знань і інформації, в тому числі і за допомогою інтерактивного спілкування.

Інакше кажучи: "інформаційне суспільство характеризується двома основними критеріями: інформаційними і виробничими технологіями, їх швидким зміненням і впровадженням у виробництво, а також зростанням ролі знань, при якому циркуляція інтелектуального продукту й інформації росте швидше, ніж будь-які інші зміни, що відбуваються у суспільстві" [8].

Основним завданням розвитку інформаційної економіки є трансформація моделі економічного зростання. Значення такої трансформації визначається переліком проблем: завершення структурної перебудови

ви економіки і прискорення темпів економічного розвитку, досягнення високої конкурентоспроможності на світовому ринку, збільшення експорту високотехнологічної продукції. Можливість виконання і досягнення всіх поставлених цілей можлива тільки за умови структурних змін в економіці. В той самий час економіка України ще не вийшла на високий рівень ВВП і за основними характеристиками належить до країн, які тільки розпочали перехід від фази екстенсивно відновлювального “ресурсного розвитку”, що ґрунтується на використанні дешевих трудових і природних ресурсів, до другої фази розвитку — інтенсивної.

Необхідно зауважити, що заміна індустріальних технологій інформаційними представляє собою технологічну, а не структурну проблему, тобто цей процес не потрібно сприймати як заперечення індустріальному сектору економіки. Коли аграрні технології були витиснені із виробництва індустріальними, аграрний сектор економіки не тільки зберігся, а й отримав другий подих на базі нової індустріальної основи: це і було смислом індустріалізації аграрного сектору, його докорінної перебудови на основі запровадження у виробництво нових індустріальних технологій. Подібне очікує і на індустріальну економіку, яка змінюватиметься під впливом дії інформатизації і застосування у виробничих процесах інформаційно-комунікаційних технологій.

Сучасна орієнтація передових прогресивних економічних систем на розвиток сфери обслуговування є вже незворотною тенденцією.

Вона, наразі, відображає перерозподіл та трансформацію потреб, що існують у економічно розвинутих суспільствах і свідчить про позитивну динаміку в багатьох секторах економіки. Відомим є той факт, що інновації, знання, інформацію можливо відтворювати тільки на базі високотехнологічної індустрії, яку в Україні, на жаль, зруйновано. На машинобудування, яке є серцевиною інноваційної моделі економіки, в Україні припадає лише 11,3 % промислового виробництва, тоді як у розвинутих країнах світу — 45,3 %, у світі в цілому — 35,9 %” [9]. Українська дослідниця Л. Федулова звертає увагу на те, що сьогодні в країні частка інформаційних технологій у загальному обсязі пріоритетних науково-технічних розробок, які застосовуються в різних галузях економіки, складає: промисловість — 35,6 %, сільське господарство — 2,7 %, будівництво — 4,9 %, транспорт — 1,8 %, нематеріальна сфера — 55,0 %” [10].

Як свідчить світовий досвід, інформаційна економіка передбачає не вдосконалення технологій на окремих ділянках економічної системи, а перехід усієї економіки на принципово нові інформаційні технології, які допоможуть підвищити показники розвитку праці за рахунок системного впливу нових технологій, що безумовно стане джерелом поліпшення добробуту нації. Інформаційні процеси дозволяють максимально ефективно застосовувати обладнання, сировину і енергію. Причому вплив інформаційних процесів на виробництво призводить до зміни співвідношення обсягу матеріальних ресурсів і інформаційних.

Крім того, накопичення інформації у виробничих процесах знижує кількість матеріальних ресурсів і відповідно підвищує наукоємність кінцевої продукції. Праця в умовах інформаційної економіки залежить не від кількості переробленої сировини, а від обсягу створених інформаційних продуктів, які в подальшому здатні вплинути на виробництво нового високоінтелектуального продукту. Як наслідок, зниження матеріалоємності та енергоємності виробництва призводить до набуття економікою необхідної екологічної чистоти. Саме тоді, в перспективі, інформацію можна буде розглядати не тільки як важливу економічну категорію, а й навіть як сучасну екологічну категорію.

Звичайно, рівень росту ВВП як найяскравіше демонструє відтворювальний процес у національній економіці. Відтворення суспільного продукту та його ефективність значною мірою залежить від багатьох факторів: стану основних виробничих засобів, оновлення яких значно уповільнилося; суми зовнішніх запозичень, які лягають тягарем на національну економіку, гальмуючи процес нормалізації суспільного відтворення; рівня інвестицій, який визначається рівнем національних заощаджень; цінової політики; податкової політики; розвитку нефінансового сектору економіки.

За оцінками Світового банку, світова індустрія інформаційних і комунікаційних технологій становить більше 1000 млрд дол., темпи її розвитку найвищі на світовому ринку (11 %), але попит на неї залишається незадоволеним і продовжує зрос-

тати. Розподіл цього ринку між різними регіонами світу досить нерівномірний, що відповідає загальному рівню економічного розвитку. Так, на США припадає 34 % світового ринку, на Європу — 29 %, Японію — 12 % і на решту країн світу — 25 % [11].

Надприбутки мають найрозвинутіші країни світу, що виготовляють й експортують новітні технології та відповідно разом з ними й інформаційні товари та послуги. За ними йдуть держави, що виробляють товари. Найменші ж доходи припадають тим, хто спеціалізується на експорті сировини (звичайно, за винятком країн-експортерів нафти та газу).

Монополізувавши контроль над інформатизацією й виробництвом передових технологій, розвинуті країни світу забезпечили інформаційно-технологічне панування й поставили цим у залежність від себе всі інші країни. Таким чином, основними складовими інформаційної сфери є: обчислювальна техніка; зв'язок і телекомунікації; виробництво інформаційних товарів та послуг; Інтернет.

Досвід зарубіжних країн доводить, що найвагоміший внесок інформаційної сфери відбувається в тих країнах, де зафіксовано щільне розташування стаціонарних телефонних ліній, відповідно на цій базі зростає рівень застосування комп'ютерної техніки, зв'язку та інтернет-мережі. Підраховано, що якісне й оперативне користування зв'язком знижує витрати виробництва на 6—10 %, витрати обігу на 7—20 %.

Розкриваючи основні особливості інформаційної сфери, варто звернути увагу на зростаючу роль телекомунікаційних і мережевих

пристроїв, які щорічно забезпечують великі надходження до бюджету. Саме ця сфера надає можливість користувачам отримувати телекомунікаційну послугу, основний продукт якої полягає у передаванні, прийманні та обробці інформації. Якщо попередній рівень зв'язку давав можливість здійснювати міський, міжміський та міжнародний зв'язок, то мобільний зв'язок значно розширює функції зв'язку. До нових телекомунікаційних послуг тепер зараховують послуги голосової телефонії, електронної пошти, інтернет-телефонії та безліч інших функцій і послуг.

Не дивно, що за аналізом даних 15 найбільших (обіг від 1 млрд дол.) споживацьких ринків України: мобільні телефони, мобільний зв'язок і комп'ютери займали лідируючі позиції у 2010 р. Наприклад, у першу п'ятірку входили ринки мобільних телефонів із річним оборотом в 1,44 млрд дол. і темпами росту 237 %, автомобілі (відповідно 6,1 млрд дол., 85 %), мобільний зв'язок (3,9 млрд дол., 56 %), туризм та ринок алкогольних напоїв.

Наступна складова — виробництво інформаційних товарів та послуг. Визнане світом стратегічне значення інформаційних товарів та послуг у напрямі підвищення конкурентоспроможності економічних показників країн призвело не тільки до появи у світі попиту на інформаційні продукти, а й до перетворення цієї галузі у прибуткову сферу діяльності. В першу чергу це стосується програмного забезпечення на експорт (офшорне програмування), яке зараз займає лідируючу позицію [12].

Офшорне програмування передбачає залучення іноземних спеціалістів для виконання робіт з програмування, що, безумовно, має свої особливості: з одного боку — у професійному рівні українські програмісти не поступаються західним, відповідно немає потреби в тому, щоб витрачати гроші на навчання, тим більше, вони виконують роботу за меншу плату; з іншого боку — українські програмісти отримують роботу і заробітну плату більшу, ніж платять у вітчизняних компаніях і водночас розширюють свій кругозір, підвищують свій престиж і сподіваються на кращі пропозиції.

Обчислити достовірні дані щодо обсягів ринку офшорного програмування практично неможливо. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що велика кількість компаній, які займаються офшорним програмуванням, не зацікавлені у розповсюдженні інформації про свою діяльність, оскільки не хочуть привертати увагу податкових органів або навести потенційних конкурентів на власних замовників.

Безперечним лідером в офшорному програмуванні є Індія, яка розробляє програмне забезпечення для іноземних замовників. Так, обсяг виконаних робіт індійськими компаніями 2009 р. становив 6 млрд дол. Для порівняння, обсяг робіт 550 таких самих ірландських компаній — 4 млрд дол.

За оцінками спеціалістів, сьогодні майже 40 % нових розробок програмного забезпечення у світі здійснюється офшорним методом. Держави, які зорієнтували власну

індустрію програмного забезпечення на експорт, мають неабиякі успіхи. Крім Індії, лідерами на ринку офшорного програмування нині є Росія, Китай, Бразилія.

Щодо України, вона за обсягом експорту та темпами щорічного зростання близько 40 %, перебуває в другому ешелоні держав, поряд із В'єтнамом, Тайванем, Новою Зеландією, що далеко не відповідає потенційним можливостям країни [14].

Нині у світі налічується більше 1 млрд користувачів мобільними телефонами. Обсяг торгівлі через Інтернет вже обчислюється кількома трильйонами доларів. У най-

ближчі роки він сягне 10 трлн дол., що є еквівалентним усій економіці США [15].

Досвід і приклад розвинутих країн світу, які входять до організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), показує наскільки якісно сформувалася інформаційна індустрія: “протягом останніх п'ятнадцяти років зростання доданої вартості в галузях, що ґрунтуються на знаннях, у середньому, становило 3 %, що стабільно перевищувало темпи загального економічного зростання, які не піднімалися вище 2,3 %. Частка цих галузей у сукупній доданій вартості збільшилася в

Таблиця

Список країн-лідерів за кількісними показниками використання Інтернету

Кількість користувачів Інтернету			Частка населення, яке використовує Інтернет	
Країни-лідери	Млн чол.	% користувачів	Країни-лідери	% населення країни
США	148,8	27,3	Швеція	55,4
Японія	54,8	10,1	Ісландія	55,2
Китай	33,7	6,2	Канада	54,1
Німеччина	25,4	4,7	Данія	53,5
Південна Корея	24,4	4,5	Норвегія	53,2
Велика Британія	24,0	4,4	США	52,2
Італія	17,7	3,2	Фінляндія	51,2
Канада	16,6	3,1	Південна Корея	51,0
Бразилія	13,1	2,4	Сінгапур	46,9
Франція	12,4	2,3	Швейцарія	46,7
Індія	9,9	1,8	Австралія	46,5
Росія	9,9	1,8	Нідерланди	44,8
Австралія	9,1	1,7	Японія	43,1
Іспанія	7,9	1,5	Гонконг	42,7
Тайвань	7,9	1,4	Нова Зеландія	41,3
Всього по лідерам	415,6	76,3	Всього (в середньому по світу)	8,6
Всього в світі	544,5	100,0		

Німеччині з 51 % до 60 %, у Великобританії — з 45 % до 51 %, у Фінляндії — з 34 % до 42 %” [16].

Інформаційна індустрія в Україні ще тільки формується і мало впливає на створення валового національного продукту країни, як це успішно відбувається в розвинених країнах світу. Не дивлячись на це, жодна галузь промисловості чи сфери послуг вже не може ігнорувати значення інформаційного продукту, оскільки індустрія переробки інформації включає обчислювальну техніку, зв'язок і телекомунікації, виробництво інформаційних товарів та послуг.

Література

1. *Clark C.* The Condition of Economic progress. — McMillan, London, — 1940.
2. *Measuring ICT: The Global Status of ICT Indicators.* — New York: The United Nations IST Task Force, 2005.
3. *Геєць В.* Україна у вимірі економіки знань / В. Геєць, В. Александрова, Ю. Бажал. — К.: Основа, 2006. — 458 с.
4. *Геєць В.* Україна у вимірі економіки знань / В. Геєць, В. Александрова, Ю. Бажал. — К.: Основа, 2006. — 460 с.
5. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Кастельс М. — М.: Изд. ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
6. *Чухно А.* Нова економічна політика (теоретико-методологічні засади) / А. Чухно // Економіка України. — 2004. — № 6. — С. 15–22.
7. *Семионов Ю.* Информационные технологии в экономике / Ю. Семионов. — Ростов н/Д: Феникс, 2003. — 18 с.
8. *Теория общественно-экономической формации и цивилизации о переходе к информационному обществу: [Электронный ресурс] / Н. Апатова.* — Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/Articles/knp200236/knp36-5.doc>
9. *Єщенко П.* Економічні теоретичні концепції та їх предмет / П. Єщенко. — К., 2009. — С. 56–61.
10. *Федулова Л.* Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / Л. Федулова. — К.: Основа, 2005. — 292 с.
11. *Федулова Л.* Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / Л. Федулова. — К.: Основа, 2005. — 552 с.
12. *Геєць В.* Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України / В. Геєць. — К.: Фенікс, 2007. — Т. 2: Інноваційно-технологічний розвиток економіки. — 564 с.
13. *Єжова Л.* Інформаційний маркетинг: [Електронний ресурс] / Л. Єжова. — Режим доступу: <http://www.library.if.ua>
14. *Геєць В.* Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України / В. Геєць. — К.: Фенікс, 2007. — Т. 2: Інноваційно-технологічний розвиток економіки. — 347 с.
15. *Чухно А.* Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі / А. Чухно // Економіка України. — 2004. — № 4. — 15 с.
16. *Згуровський М.* Суспільний прогрес — це накопичення знань: [Електронний ресурс] / М. Згуровський. — Режим доступу: <http://www.in.org.ua>

А. С. ОЛІШЕВСЬКИЙ

докторант

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

начальник

Управління забезпечення Оперативно-рятувальної служби

цивільного захисту Міністерства надзвичайних ситуацій України

ПІДГОТОВКА ТА ПЕРЕПІДГОТОВКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПІДРОЗДІЛІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 243—246

Забезпечення підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту висококваліфікованими спеціалістами — це складний безперервний процес, який передбачає підвищення ефективності всієї системи цивільного захисту. Важливим завданням кадрової політики є формування генерації професійно підготовлених осіб начальницького складу, які б могли професійно виконувати свої функції і забезпечували нормальну діяльність усієї системи цивільного захисту в Україні.

Виконання завдань, покладених державою на систему цивільного захисту, в тому числі її відповідне кадрове забезпечення та створення умов для високої професійної підготовки працівників МНС України, реалізується відповідно до Концепції реформування системи підготовки кадрів МНС України та Програми розвитку системи освіти та наукової діяльності навчальних закладів і науково-методичних установ МНС України.

На сучасному етапі з урахуванням необхідності вдосконалення кадрового забезпечення діяльності органів управління та підрозділів МНС, організаційних структур Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, наглядово-профілактичних служб з попередження надзвичайних ситуацій, навчальних закладів і наукових установ — основні зусилля спрямовано на запровадження комплексної програми ступеневої підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Реалізацію зазначених напрямків освітньої діяльності забезпечує галузева система підготовки кадрів та післядипломної освіти фахівців для сфери цивільного захисту, до складу якої входять навчальні заклади та навчально-методичні установи МНС України:

- Національний Університет цивільного захисту України (м. Харків) — вищий навчальний заклад IV рівня акредитації, що здійснює підготовку бакалаврів, спеціалістів та

магістрів за спеціальностями “Пожежна безпека”, “Пожежо-гасіння та аварійно-рятувальні роботи”, “Психологія”. Крім того, Університет цивільного захисту України готує науково-педагогічні кадри для вищих навчальних закладів МНС (ад’юнктура, докторантура);

- Інститут державного управління у сфері цивільного захисту (м. Київ) — вищий навчальний заклад післядипломної освіти, що здійснює надання другої вищої освіти за IV рівнем акредитації за спеціальністю “Пожежна безпека”;
- Львівський державний університет безпеки життєдіяльності — вищий навчальний заклад III рівня акредитації, що здійснює підготовку молодших спеціалістів, бакалаврів та спеціалістів за напрямками “Пожежна безпека”, “Пожежогасіння та аварійно-рятувальні роботи”, “Екологія та охорона навколишнього середовища”. У Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності функціонує ад’юнктура.
- Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля — вищий навчальний заклад IV рівня акредитації, що здійснює підготовку бакалаврів, спеціалістів та магістрів за спеціальностями “Пожежна безпека”, “Пожежогасіння та аварійно-рятувальні роботи”. В Академії пожежної безпеки функціонує ад’юнктура;
- Вінницьке вище професійне училище Львівського універ-

ситету безпеки життєдіяльності цивільного захисту — вищий професійно-технічний навчальний заклад II рівня, який проводить підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців робітничих спеціальностей для Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, а також здійснює підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “молодший спеціаліст” для сфери цивільного захисту.

- Навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності, які здійснюють функціональну підготовку населення, курсове навчання фахівців у сфері цивільного захисту (цивільної оборони) та професійну підготовку особового складу для підрозділів МНС свого регіону. Навчально-методичні центри розташовані в Автономній Республіці Крим та всіх областях України, а однією зі складових широкого спектру завдань, покладених на них, є підготовка населення до дій при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.
- Кафедра підготовки спеціалістів з питань цивільної оборони при Севастопольському національному університеті ядерної енергії та промисловості. Кафедри підготовки спеціалістів з питань цивільної оборони здійснюють підготовку навченого резерву цивільного захисту за окремими спеціальностями

тями військово-інженерного спрямування і радіаційного та хімічного захисту.

Схематично галузева система підготовки кадрів та післядипломної освіти фахівців для сфери цивільного захисту МНС представлено на рис. із відповідною назвою.

Цілеспрямована підготовка фахівців із вищою освітою для сфери цивільного захисту за державним замовленням МНС здійснюється у межах напрямку підготовки 0928 “Пожезна безпека” за спеціальностями:

5.092802 “Організація та техніка протипожежного захисту”,

6.092800, 7.092801, 8.092801 “Пожезна безпека” відповідних спеці-

алізацій та за іншими напрямками підготовки (“Державне управління”, “Екологія”, “Військові науки”, “Психологія” та ін.).

Із урахуванням вимог Закону України “Про правові засади цивільного захисту”, з метою підготовки фахівців, спроможних виконувати нові завдання, що на сучасному етапі постали перед службою цивільного захисту, Міністерством опрацьовано обґрунтування та надані пропозиції стосовно внесення до проекту Переліку галузей знань, бакалаврських програм (fields of study) підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України в межах окремої галузі знань “Цивільна безпека”, із включенням

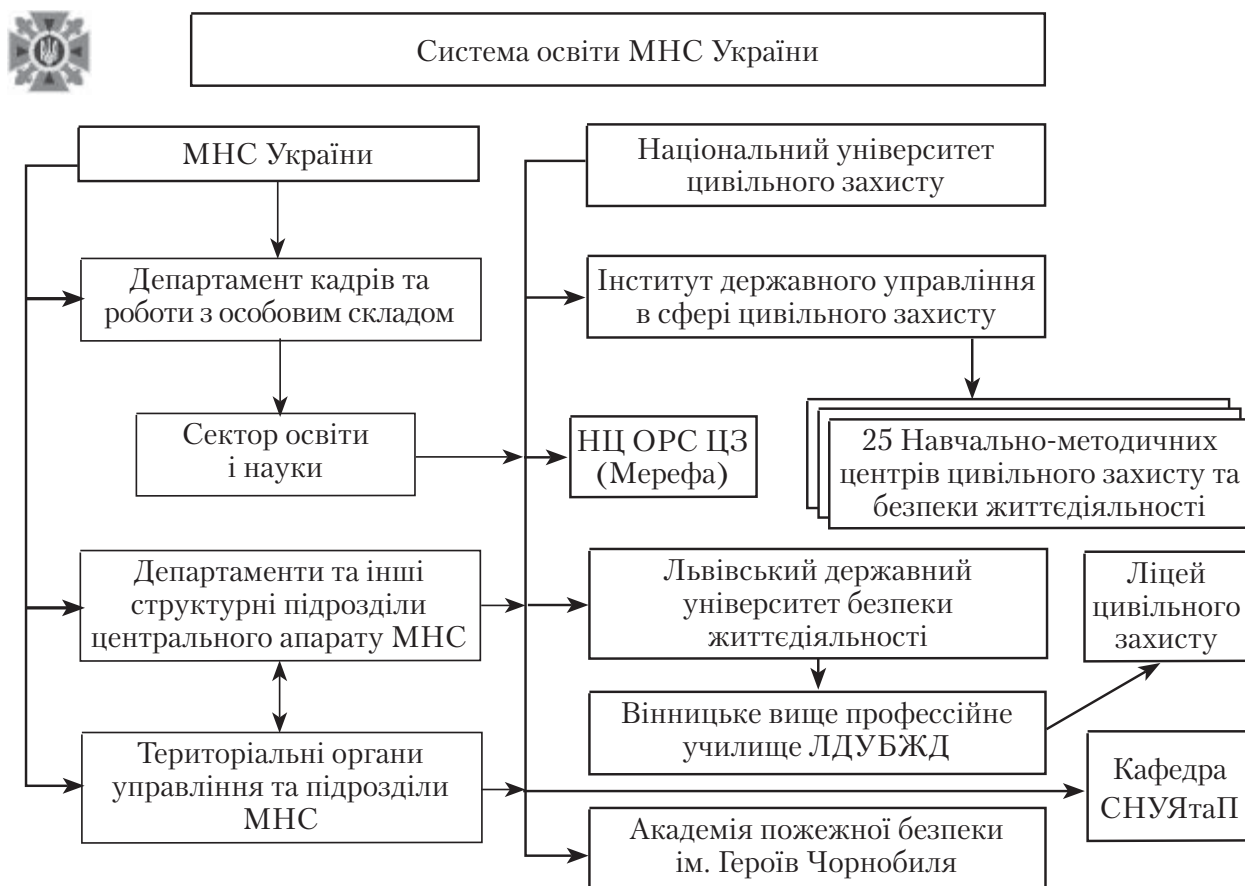

Рис. Галузева система підготовки кадрів та післядипломної освіти фахівців для сфери цивільного захисту МНС

до неї бакалаврських програм “Пожежна безпека”, “Цивільний захист” та магістерської програми “Управління у сфері цивільного захисту”.

У даний час продовжується переорієнтація змісту навчальних планів та навчальних програм підготовки фахівців у вищих навчальних закладах МНС відповідно до вимог сучасного етапу реформування органів управління та підрозділів Міністерства, зокрема, запроваджується підготовка за новою спеціальністю “Пожежогасіння та аварійно-рятувальні роботи”.

Сьогодні навчально-виховний процес у вищих навчальних закладах МНС забезпечує 1566 осіб науково-педагогічного складу, серед яких 83 особи наукового складу та 1483 особи науково-педагогічного складу.

Подальші процеси реформування системи цивільного захисту держави визначають певні пріоритетні завдання щодо розбудови системи підготовки кадрів для підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС, поліпшення професійної майстерності фахівців служби цивільного захисту.

Саме тому сьогодні для подальшого вдосконалення відомчої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів основні зусилля керівництво Міністерства надзвичайних ситуацій України спрямовує на зазначене нижче.

1. Впровадження нових спеціальностей у межах програм професійного спрямування “Цивільний захист” та “Управління у сфері цивільного захисту” зокрема галуззю знань “Цивільна безпека”, що забезпе-

чить подальшу структурну розбудову системи підготовки кадрів за основними функціональними напрямками діяльності МНС України.

2. Удосконалення навчально-матеріальної бази навчальних закладів МНС, яка відповідає змісту підготовки висококваліфікованих фахівців сфери цивільного захисту, із широким запровадженням у навчальному процесі сучасної комп’ютерної, мультимедійної техніки та обладнання, забезпеченням сучасними зразками інженерної та аварійно-рятувальної техніки (у тому числі зарубіжної).
3. Забезпечення підготовки працівників за специфічними робітничими професіями сфери управління МНС, що має здійснюватись у навчальних закладах та підрозділах Міністерства, зокрема для проведення вибухових, підводних, висотних, підземних та інших видів рятувальних робіт.

Визначено основні складові галузевої системи підготовки та перепідготовки кадрів підрозділів цивільного захисту в Міністерстві надзвичайних ситуацій України. В розрізі аналізу структурно-функціональної схеми системи підготовки та перепідготовки кадрів підрозділів цивільного захисту визначено основні складові впровадження подальших заходів вдосконалення системи з урахуванням вимог сучасного етапу реформування підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Міністерства надзвичайних ситуацій України.

Н. В. ПОПОВА

провідний інженер

Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОНМС України

А. Ю. КРАВЧЕНКО

провідний інженер

Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОНМС України

Н. М. МЕДВЕДЄВА

інженер 1 категорії

Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОНМС України

В. Б. ПОЛЯКОВА

мол. наук. співробітник

Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОНМС України

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЯКІСТЬ ОСВІТИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 247–249

Тенденції розвитку сучасного суспільства, його яскраво виражена інформатизація пояснюють необхідність усе ширшого використання інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) у сфері освіти. Стрімкий розвиток — одна з найвагоміших характеристик сучасного суспільства. Епоха глобалізації визначає інформатизацію, науку й освіту, як фактори впливу на динаміку розвитку суспільства. Конкурентоспроможною в життєвому просторі є людина, яка здатна опанувати основи наук, володіє новітніми способами сприйняття й передачі інформації, практично підготовлена у професійному, мовному та світоглядному контексті [1]. Так й окреслено світові трансформаційні процеси в системі вищої освіти, науки та ІКТ.

Нині освіта як суспільне явище продовжує виконувати функцію банальної передачі знань, простого задоволення кваліфікованими кадрами потреб людства. Вона розглядається лише як один із напрямів гуманітарної політики держави, займаючи провідне місце в розвитку суспільства. Сучасне інформаційне суспільство досить активно впроваджує інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) в освіту, що призводить до стрімкого зростання потреб у нових формах підтримки масового безперервного навчання. З'являється необхідність у розвитку наукового підґрунтя [2], що поєднає і потенціал новітніх ІКТ, які мають вагомий вплив на розвиток глобального електронного середовища, і вже наявні педагогічні надбання людства у цілому. Вагомою рисою

сучасної країни є вміння підготовки керівників освіти, викладачів та науковців, які мають потенціал для використання здобутків інформаційного суспільства й спроможні на гідний внесок у підтримку національної освіти та масового навчання.

Україна бере активну участь у створенні електронного науково-освітнього простору, розвиваються процеси інтеграції з всесвітньою глобальною мережею. Значно поширилось використання перспективних інформаційно-комунікаційних технологій в науці та освіті. Розвиток людини, особистості та ІКТ для підтримки життєдіяльності та кращого працевлаштування [3], як ніколи раніше, стає показником, виміром прогресу будь-якої країни. Розвиток індивідуальності стає головним важелем подальшого розвитку країни. Глобалізація, як процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції й уніфікації, викликає суперництво націй, конкурентоздатність країн, держав, охоплює всі сфери життя.

На сьогодні, в умовах активного розвитку процесів інформатизації суспільства, інформаційні технології відіграють велику роль у розвитку багатьох напрямів діяльності суспільства [4]. Інформаційні та комунікаційні технології в процесі свого розвитку мають значний вплив на розвиток різних галузей знань та галузей науки, вони розвиваються не ізольовано, а активно впливають на розвиток одне одного. Особливо це стосується такої сфери, яка визначає потенціал нації — сфери освіти та навчання.

Розгляд історичних аспектів еволюції та конвергенції технологій навчання показує, що основними тех-

нологіями, які вплинули на їх розвиток були (відповідно до кожної хвилі інформаційної революції) наступні:

- технології візуалізації навчальної інформації;
- технології зберігання;
- технології передачі знань, умінь та навичок;
- технології сприймання навчальної інформації.

Стрімко формується необхідність задоволення множин потреб користувачів у різних галузях, у тому числі і для обслуговування освіти та навчання, що спричиняє технологічний розвиток в сучасному суспільстві. Дослідження процесів еволюції та конвергенції технологій для підтримки освіти мають відіграти велику роль у розумінні природи розвитку навчання, освіти на базі ІКТ. І від того, наскільки людство усвідомить їх значимість, залежить і майбутній розвиток не тільки національних електронних науково-освітніх просторів, а й глобального електронного науково-освітнього простору, який повинен забезпечити неперервне масове навчання та доступ інформації для всіх [5].

Ефективність та якість освіти — це не лише обсяг отриманих знань, а й вміння самостійно здобувати, засвоювати й використовувати інформацію та самотужки підвищувати рівень власної освіти.

Взагалі якість освіти — збалансована відповідність процесу, результату і самої освітньої системи потребам і соціальним нормам освіти. З іншого боку, якість освіти — це певні вимоги до особистості чи системи освіти, що реалізуються на етапах навчання, і яким відповідає сукупність показників.

У період глобалізації поняття “якості освіти” набуває особливого змісту, тому що саме якість освіти становить показник результативності глобальних інновацій. Якість освіти охоплює не тільки змістовну частину вищої освіти, а й її структурні та організаційні характеристики. До аспектів, що пов’язують глобалізацію із забезпеченням якості освіти, належать: конкурентоздатність держав на світовому ринку експорту освіти; міжнародна мобільність робочої сили; бажаність подальшого розвитку угод з іншими країнами про взаємне визнання кваліфікацій збільшення кількості вітчизняних та іноземних студентів. Глобалізація вищої освіти є складним явищем і веде до якісно іншої освіти, дає поштовх до підтримки освіти і більш масового доступу до інформації.

На базі Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем проводиться широкий спектр робіт, пов’язаний з колом надзвичайно складних проблем. Починаючи з 50-х рр. XX ст. продуктивно розвивається науковий напрям — використання комп’ютера для підтримки навчання. Цей напрям започаткував учений з всесвітньо відомим ім’ям — А. М. Довгялло Зроблено важливий внесок у вирішення таких важливих питань, як організація масового безперервного навчання для всіх, розробка навчальних курсів різної складності й спрямованості, побудова програмних комплексів для розв’язання багатьох класів навчальних завдань. Такі вагомі досягнення, як створення концепції побудови центрів дистанційного

навчання (1999—2003); впровадження рішень у створення двох перших в Україні дистанційних програм на базі вишів України; створення ідеології побудови електронних багатоцільових систем навчання (2004—2007) й електронних науково-освітніх просторів (2008—2011). Отримані результати відіграли значну роль у розвитку напряму ІКТ для підтримки навчання й освіти.

Література

1. *Гриценко В. И.* Высшее образование в информационную эпоху: вызовы глобализации // Proc. 4-th International conference ITEA-2009. 24–26 November 2009, IRTS. — К.: Вид-во Академперіодика. — 2009. — С. 11–23.
2. *Манако А. Ф.* ІКТ, інновації та підтримка масового безперервного навчання // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. — № 4. — 2012. — С. 58–65.
3. *Меморандум* непрерывного образования Европейского Союза. [Электронный ресурс].— Режим доступа: URL: <http://www.znanie.org/docs/memorandum.html>
4. *Попова Н. В.* Подход к работе с гетерогенным контентом для поддержки электронного обучения // Proc. 6-st International conference ITEA-2011. 22–23 November 2011, IRTS. — К.: Вид-во Академперіодика. — 2011. — С. 238–242.
5. *Манако А. Ф.* Еволюція та конвергенція інформаційних технологій підтримки освіти та навчання // Proc. 6-st International conference ITEA-2011. 22–23 November 2011, IRTS. — К.: Вид-во Академперіодика. — 2011. — С. 20–35.

С. М. ТИЩИК*докторант, канд. техн. наук**Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ САМООРГАНІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 250–256

Важливість дослідження проблем інноваційної економіки в Україні не викликає сумнівів, хоча формування у нас інноваційної системи нового типу лише розпочалося. Поступово складаються нові інноваційні структури, здатні створювати комерційно привабливі проекти, до фінансування яких приєднуються економічно успішні компанії, що розпочали реалізацію великих інвестиційних програм. Відбувається поступова інтеграція ряду наукомістких виробництв у глобальний технологічний простір. Але ці процеси мають стихійний характер, оскільки до цього часу не вирішено загальне питання переходу України до інноваційної моделі розвитку.

Тому актуальним питанням постає пошук шляхів інноваційного розвитку економіки України, що вимагає, перш за все, теоретичного осмислення просторої та часової самоорганізації інноваційного процесу в рамках комплексного дослідження всіх складових елементів та їх структурної взаємодії на локальному, регіональному, міжрегіональному та мегарегіональному рівнях, що дозволяє визначити рівень інтегрованості елементів економічної системи, на яко-

му входження в глобальний ринок інновацій буде найефективнішим.

Зважаючи на те, що у світі, і зокрема в Європі та й Україні, спостерігається посилення інноваційної діяльності на державному та регіональному рівнях, потребують подальшого науково-теоретичного обґрунтування процеси і явища самоорганізації регіональних інноваційних систем в умовах глобальної економіки знань, просторової оптимізації процесів інтелектуально-інноваційного співробітництва та формування відповідної регіональної політики соціально-економічного гуртування регіонів на основі дифузії знань, трансферу технологій, виконання міжнародних інноваційних проектів. Однак у більшості наукових розробок недостатньо уваги приділено проблемам просторової самоорганізації інноваційних процесів, підвищенню інноваційної активності елементів регіональних інноваційних систем на рівні міжрегіонального співробітництва.

Автор у статті розглядає аналіз моделей самоорганізації глобального інноваційного процесу в різних регіонах світу.

Розглянемо інноваційні рівні інноваційно-інвестиційного процесу. Якщо у випадку інвестицій в об'єкти, які функціонують, без їх зміни може діяти велика кількість інвесторів, то на глибинних рівнях кількість інвесторів зменшується і все більше посилюється роль держави як інвестора [14].

Дослідження регіональних інноваційних систем, проведене в працях [4; 5, 179; 7, 256; 8–10], дозволяє виділити п'ять моделей (атракторів) самоорганізації глобального інноваційно-інвестиційного процесу на національному рівні (табл. 1).

Охарактеризуємо коротко різні моделі самоорганізації інноваційного зрізу глобального інноваційно-інвестиційного процесу в різних регіонах.

Американська модель організації інноваційного процесу базується на університетах. У США близько 150 університетів, але навіть на цьому фоні виділяються університети так званої Ivy League (Ліги Плюща) — Гарвардський, Єльський, Принстонський, Колумбійський, а також Університет Берклі, Стенфордський університет, Массачусетський технологічний інститут і деякі інші вищі навчальні заклади.

В університетах зосереджена основна маса досліджень, що проводяться у США в галузі фундаментальної науки, і значна частина прикладних досліджень [10]. Значну роль у національній інноваційній системі США відіграють національні лабораторії, що є великими дослідницькими інститутами, зайняти-

Таблиця 1

Моделі самоорганізації глобального інноваційного процесу в різних регіонах світу

Назва моделі самоорганізації інноваційних процесів	Центри фундаментальних досліджень	Центри прикладних досліджень	Інтегрованість в глобальний інформаційний простір	Об'єднуюча роль інформації
Американська	Університети, інститути, ТНК у кооперації з університетами	ТНК у кооперації з університетами, науково-дослідні підрозділи ТНК	Найвища	Висока
Західно-європейська	Університети	ТНК у кооперації з університетами	Середня	Нижча за середню
Північно-європейська	Університети частково в кооперації з ТНК	Університети в кооперації з ТНК	Середня	Середня
Південно-азіатська	Майже відсутні	Науково-дослідні підрозділи ТНК	Висока	Вища за середню
Східно-європейська	Установи НАН	Установи НАН, університети	Низька	Низька

Складено на основі джерела [10].

ми розробкою конкретного напряму прикладної науки. Дещо меншу, але помітну роль відіграють приватні дослідницькі фірми, які обслуговують як державні установи, так і приватні компанії, здійснюючи фундаментальні та прикладні дослідження на комерційній основі. Більшість великих американських компаній мають власні дослідницькі підрозділи, які часто розташовані не тільки в США, а й за кордоном.

Ця модель характеризується високою роллю інформаційних зв'язків між різними рівнями інноваційного зрізу та високим ступенем включення в глобальне інформаційне середовище. За такої моделі вважається, що ринкові механізми самі сприяють прискоренню інноваційного процесу, тому основні зусилля держава спрямовує на підтримку розвитку ринкового середовища. У США частка держави у фінансуванні науково-дослідних робіт є порівняною з ЄС, але дії держави-інвестора сконцентровані в кількох секторах, де вона фінансує майже 100 % науково-дослідних робіт: переважно космічна сфера, воєнний сектор [10]. На решті напрямів роль держави як інвестора мінімальна, дослідження фінансуються ТНК і венчурним капіталом.

Західноєвропейська модель самоорганізації інноваційного процесу (Франція, Німеччина, Велика Британія, Іспанія) характеризується досить значним впливом держави на розвиток інноваційного процесу, в тому числі неринковими методами, шляхом прямих дотацій і субсидій підприємствам і організаціям, які здійснюють інноваційну ді-

яльність [6]. На відміну від США, в західноєвропейських країнах основна маса фундаментальних досліджень виконується в межах однієї (кількох) установ (наприклад, у Франції — в рамках Національного центру наукових досліджень).

Аналізуючи роботи фахівців у цьому напрямку [11–13], можна виділити певну специфіку даної моделі самоорганізації світового інноваційно-інвестиційного процесу. Отримані в Європі наукові результати не повною мірою реалізуються в європейській промисловості та бізнесі, через що питома вага в експорті високотехнологічної продукції є нижчою, ніж у США та Японії. Причому з окремих видів продукції розрив досягає 2–10 разів. Організація інноваційного процесу за європейською моделлю характеризується слабшим міжнародним співробітництвом.

Західноєвропейський варіант організації інноваційно-інвестиційного процесу характеризується меншою, порівняно з США, часткою бюджетних витрат на наукові дослідження, але вищою, ніж у Японії [11]. Дана модель характеризується меншою інтегрованістю національної інноваційної системи у відповідне глобальне середовище та значно меншою роллю інформації у самоорганізації.

Північноєвропейська модель (Швеція, Нідерланди, Данія, Швейцарія, Фінляндія) характеризується високою питоною вагою університетів у фундаментальних дослідженнях, які майже повністю фінансуються державою та концентруються на одному або кількох напрямках досліджень. У Швеції — це математика та класичні дослідження (Упсаль-

ський і Лундський університети), економіка (Упсальський університет і Стокгольмська школа економіки), комп'ютерні дослідження (Університет Лінчепінга), нові технології та проблеми міського планування (Королівський технологічний інститут у Стокгольмі); у Нідерландах — фізика, право, економіка, класичні дослідження та сходознавство (Лейденський університет), економіка та проблеми енергетики (Гронінгенський університет), адміністративне управління та історія науки (Амстердамський університет).

Прикладні дослідження за такої моделі самоорганізації інноваційного процесу забезпечуються насамперед за рахунок грантів і сумісних проєктів з великими транснаціональними корпораціями (“Шелл” і “Філіпс” — у Нідерландах; “Вольво” й “Еріксон” — у Швеції, “Нокія” — у Фінляндії). Водночас активну участь у фінансуванні досліджень і розробок бере середній і малий бізнес. Ця модель займає проміжне положення за інтегрованістю в глобальний інформаційний простір та інтенсивністю інформаційних потоків між американською та західноєвропейською моделлю.

Для південноазіатської моделі організації інноваційного процесу (Японія, Сінгапур, Індія, меншою мірою Китай) характерним є: менша роль університетів, незначна роль фундаментальних досліджень, натомість достатньо розвинені прикладні інженерні дослідження, які здійснюють науково-дослідні підрозділи ТНК. Як наслідок, купуючи патенти та технології в інших країнах, Японія та інші країни Південно-Східної

Азії шляхом удосконалення технологічних процесів спеціалізуються на випуску високотехнологічної продукції. Ця модель має високу інтегрованість у глобальний інформаційний простір (поступається лише американській моделі) та характеризується вищою, ніж в європейських моделях, але нижчою, ніж в американській, інтенсивністю потоків інформації.

Східноєвропейська модель організації інноваційних процесів (країни СНД) характеризується великою участю установ однієї організації (національної академії наук) у фундаментальних дослідженнях. Питома вага університетів порівняно низька. Варто зазначити майже повну відсутність власних наукових досліджень із боку бізнес-структур, які в основному замовляють їх або установам академій наук, або університетам. Фінансування фундаментальних досліджень здійснюється майже повністю державою, яка відіграє також найбільшу роль і у фінансуванні прикладних досліджень (структура фінансування для України наведена в табл. 2).

Як видно з таблиці, найбільшу частку в структурі фінансування науково-технічних робіт в Україні в 2009 р. забезпечував державний бюджет — 43,5 %. Майже половину фінансування складають власні кошти підприємств, з яких близько чверті науково-технічних робіт фінансують вітчизняні підприємства, 22 % — іноземні підприємства.

Слід відзначити, що відповідно до статистичних даних, загальний рівень інноваційної активності українських підприємств є порівняно неви-

Структура джерел фінансування науково-технічних робіт в Україні, % [3]

Джерело	1995	2005	2006	2007	2008	2009
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Держбюджет	37,6	33,2	39,1	45,8	48,7	43,5
Місцеві бюджети	0,0	0,5	0,7	0,4	0,5	0,4
Позабюджетні фонди	8,3	0,5	0,4	0,3	0,5	0,5
Власні кошти наукових організацій	2,2	6,6	9,0	8,5	7,4	8,1
Кошти вітчизняних замовників	35,8	32,6	30,3	28,1	25,8	23,9
Кошти іноземних замовників	15,6	24,4	19,4	15,9	15,6	22,3
Інші джерела	0,5	2,3	1,2	1,1	1,6	1,3

соким. Загалом 2005–2009 рр. характеризуються незначними коливаннями частки інноваційно активних підприємств в межах 11–14 % (рис. 1).

Порівнюючи з 90-и роками, Україна значною мірою втратила свій інноваційний потенціал і відстала від країн Східної Європи: 1990 р. частка підприємств, що займаються розробкою і впровадженням нової або вдосконаленої продукції, становила 60–70 %, а до 2005 р. вона скоротилася до 11,9 %, порівняно з 70 % у розвинених країн і з 30 % у Польщі [1, 45].

Упродовж досліджуваних років витрати на дослідження, розроб-

ку, придбання та впровадження інновацій зросли більш ніж удвічі до 2008 р. і досягли позначки 11994,2 млн грн., однак 2009 р. відбулося різке скорочення витрат (рис. 2).

Таким чином, східноєвропейська модель, до якої належить і Україна, характеризується найнижчим рівнем інтеграції в інформаційний простір та інтенсивністю потоків інформації.

Отже, можна узагальнити, що на зрізі інвестицій без зміни технології самоорганізація інноваційно-інвестиційного процесу має глобальний масштаб і виявляється у фрактальній природі потоків інвестицій даного рівня, що, у свою чер-

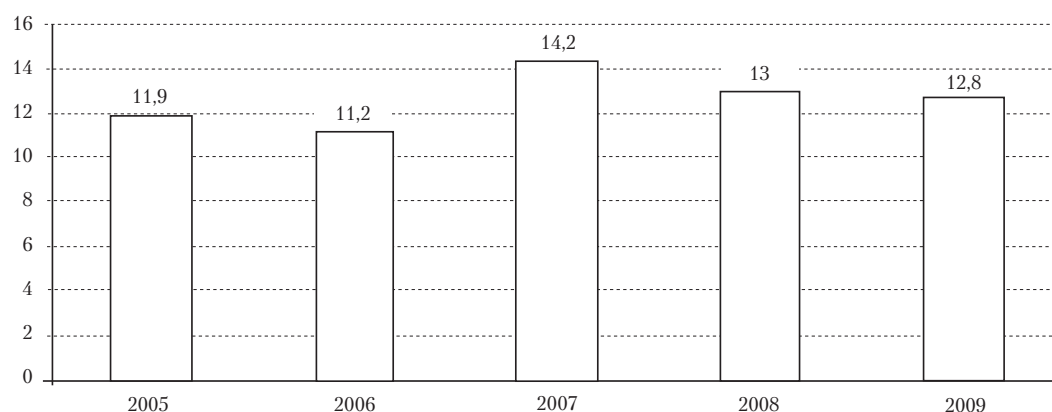

Рис. 1. Динаміка питомої ваги підприємств, що займаються інноваціями за 2005–2009 рр. [2]

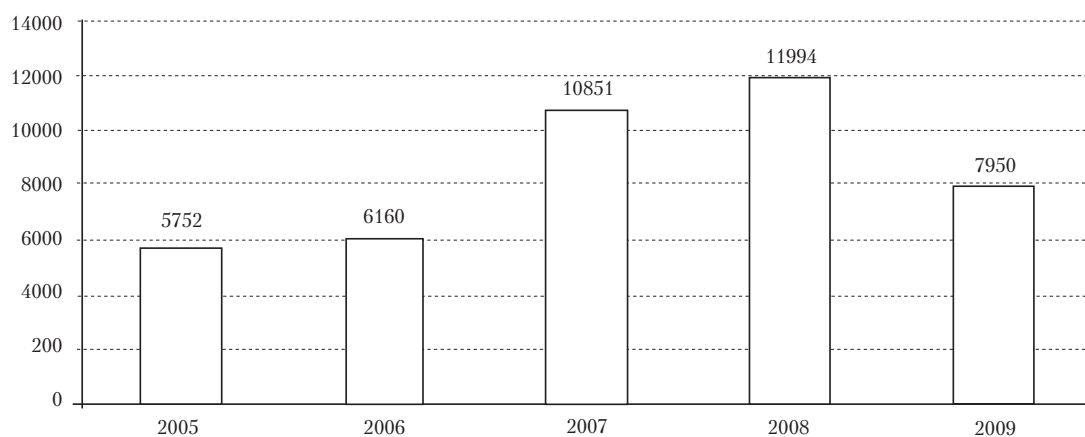

Рис. 2. Динаміка загального обсягу фінансування інновацій в Україні
упродовж 2005–2009 рр. [2]

гу, зумовлено утворенням кластерів інвесторів, які враховують однакову інформацію. Інноваційний зріз даного процесу самоорганізується на національному рівні за різними типами моделей.

Зазначимо, що, крім виділених вище п'яти моделей самоорганізації інноваційних процесів на національному рівні, існує значна кількість "перехідних" моделей, які поєднують ознаки двох або й трьох із виділених моделей. Множинність моделей самоорганізації глобального інноваційно-інвестиційного процесу на інноваційному рівні, на нашу думку, логічно пояснюється значною роллю держави та відмінностями в інноваційній політиці, навколо якої і організується інноваційний процес у кожній окремій країні світу.

Література

1. Борщ Л. М. Інновації та інвестиції в реальному секторі економіки: перспективи розвитку / Л. М. Борщ // Економіка ринкових відносин. — 2008. — № 2. — С. 44–51.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник / Відпов. за випуск І. В. Калачова — К: ДП "Інформаційно-видавничий центр держкомстату України". — 2009. — 358 с.
4. Копосов Г. Сучасні проблеми функціонування й детермінанти інноваційного механізму регіонального розвитку / Г. Копосов, М. Шарко // Регіональна економіка. — 2005. — № 1. — С. 14–23.
5. Малярчук О. Б. Інвестиційно-інноваційна політика держави / О. Б. Малярчук // Вісник Інституту економічного прогнозування. — 2004. — № 1. — С. 13–16.
6. Михайловська О. В. Світовий досвід державної підтримки інноваційних процесів / О. В. Михайловська // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 11. — С. 101–110.
7. Нестеренко Ю. Мировой опыт формирования национальных инновационных систем и проблемы России / Ю. Нестеренко // Проблемы теории и практики управления. — 2006. — № 1. — С. 81–87.

8. Патрик Э. Инновационная деятельность в Германии / Э. Патрик.
9. Пашута М. Мале підприємництво та інновації як фактори зростання економіки / М. Пашута // Економіст. — 2004. — № 1. — С. 50—55.
10. Сергеев В. М. Типология моделей инновационного развития [Электронный ресурс] // Полития. — 2008. — № 4. — С. 6—22. — Режим доступа: — <http://www.politobraz.ru/>
11. Фірстов С. На шляху до створення єдиного європейського дослідницького простору / С. Фірстов, Є. Бродюк, Д. Левіна та ін. // Вісник НАН України. — 2002. — № 9. — С. 5—11.
12. *Global Innovation Scoreboard (GIS) Report 2006* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://trendchart.cordis.lu/scoreboards/scoreboard2006/scoreboard_papers.cfm
13. *Global R&D Report 2008* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.battelle.org/news/pdfs/>
14. *Scoreboard R&D 2008* [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://iri.jrc.ec.europa.eu/research/docs/2008>

ШАКІРІ МЕНТОР КЕРІМ

докторант

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 5, 2013, 257—263

Стан соціально-психологічного клімату, ступінь його стимулюючого впливу на особистість можуть розглядатися як один з істотних показників ефективної діяльності керівника колективу, сили його позитивного впливу на підлеглих.

Саме діяльність керівника, спрямовану на формування позитивного соціально-психологічного клімату колективу, можна розглядати як регулятивну діяльність, якщо порівнювати її з діяльністю підлеглих. Гарні результати роботи своїх підлеглих керівник може отримати тільки в тому випадку, якщо вони мають знання, вміння, бажання та можливість працювати, позитивний настрій. Це необхідно для того, щоб їх спільні зусилля були ефективними.

Практика свідчить, що працівник, який виконує свої обов'язки вперше зазвичай виконує свою роботу сумлінно, аби позитивно себе зарекомендувати. Однак з часом інтерес до роботи зникає внаслідок багатьох причин: надмірне втручання в роботу з боку керівника, відсутність соціально-психологічної підтримки, нестача необхідної ін-

формації для виконання службових обов'язків, незнання працівником результату своєї діяльності, неефективні рішення, що приймаються керівником у вирішенні службових проблем працівника, несправедлива оцінка результатів роботи керівником та колегами [1]. Стан соціально-психологічного клімату колективів підприємств багато в чому залежить від умінь керівника використовувати адекватні важелі впливу на підлеглих і регулювати його, а також від самих підлеглих, їх особистісних характеристик, таких як рівень розвитку синдрому “професійного вигорання”, емоційного інтелекту, асертивності, а також однакового розуміння та прийняття організаційних норм і цінностей, згуртованості в діях, умінь працювати в команді, умінь спілкуватися та ін. Ю. А. Шерковін підкреслював: “У феномені соціально-психологічного клімату реалізуються емоційні відносини, що склалися в колективі, доповнені емоційно пофарбованими взаємними оцінками особистісних властивостей членів колективу, характером професійних і особис-

тісних контактів, які в сукупності впливають на емоційну сферу психіки людини, викликаючи підйом і спонукання до активної дії або, навпаки, знижують процеси життєдіяльності людини” [2].

Оцінка й аналіз соціально-психологічного клімату, його формування адекватними методами пізнання та перетворення є важливим аспектом управління трудовим колективом, оскільки у колективах зі сприятливим кліматом знижується плинність кадрів, рівень конфліктності їхніх членів, підвищується продуктивність праці. Формування сприятливого соціально-психологічного клімату колективу є одним із важливих напрямів удосконалення колективу, що пов’язані з налагодженням міжособистісних стосунків співробітників, розвитком духовного, творчого потенціалу кожного члена колективу як унікальної і неповторної особистості, і сприяє розвитку колективу в цілому.

Процес такого розвитку супроводжується різноманітністю досить суперечливих за своїм характером соціально-психологічних механізмів і наслідків. Це пов’язано зі зростанням складності, темпів і ритмів посадових обов’язків, а відповідно і соціально-психічної напруженості праці, і всієї багатогранної життєдіяльності працівника. Він може бути недостатньо підготовленим психологічно до постійно зростаючого рівня вимог соціально-психологічної культури міжособистісних стосунків [3].

Велику роль у формуванні сприятливого соціально-психологічного клімату відіграє культура емоційно-

го ставлення людини до людини. У складному світі емоційної взаємодії людей виникає чимало протиріч, що супроводжуються не тільки ефектом співчуття, співучасті та взаєморозуміння, а й психологічними бар’єрами упередженості, неприйняття один одного та відчуження. Природно, що створення сприятливого соціально-психологічного клімату передбачає подолання цих бар’єрів психічної напруженості й супроводжує напруженість негативних емоцій, які можуть виникнути в процесі спілкування між людьми. Актуальність цього завдання визначається вагомістю того потенціалу прихованої творчої енергії особистості, який консервується психологічними бар’єрами.

Основний напрям сучасних зусиль науковців та менеджерів на підприємствах пов’язаний із пошуком резервів активізації працівника, підвищенням ступеня його залучення до діяльності, яке досягається шляхом подолання різноманітних психологічних бар’єрів як предметної, так і комунікативної діяльності особистості чи колективу. Основним соціально-психологічним інструментом такого залучення на практиці сьогодні стають активні методи навчання, спрямовані на удосконалення структури та змісту соціально-психологічного клімату, зняття зайвої психічної напруги персоналу.

У зв’язку з цим особливого значення набувають питання побудови такої програми навчання, що запобігає розвитку психічної напруженості і формує сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі.

Зазначена програма, з одного боку, повинна забезпечити ефективну підготовку членів колективу, а з другого — створює умови для проведення програмного навчання в максимально короткий термін з урахуванням зон найшвидшого розвитку кожного працівника, що розкривають потенційні можливості учасників, в межах яких вони можуть сприймати допомогу ведучого. Ефективність допомоги та засвоєння матеріалу залежить від широти зони найближчого розвитку.

У цьому випадку процес навчання спрямовується на розвиток здібностей до рівня специфічних умінь, знань або установок [4]. За допомогою програми навчання актуалізуються механізми соціально-психологічної регуляції колективу, які впливають на соціально-психологічні процеси і безумовно формують поведінку та відповідне ставлення між членами колективу. Процедура програми повинна бути спланована таким чином, щоб усі її учасники могли відчувати себе суб'єктами діяльності.

Програма дає можливість кожному учаснику навчання спробувати поступово застосувати отримані нові знання на практиці та вводити нові знання в свій обіг наявних активних зразків поведінки, оскільки в умовах складних міжіндивідуальних вимог відповідних груп осіб неможливо одночасно змінити багато важливих характеристик поведінки. Отже, стає важливим вибір різноманітних завдань, особливо тих, що посідають центральне місце. Якщо ці завдання визначені вірно, то створюються сприятливі умови для

швидкого та позитивного їх вирішення.

Механізм оволодіння, привласнення працівником накопичених знань, який забезпечує заключну та найважливішу стадію зміни поведінки, працює завдяки існуванню зони найближчого розвитку, тобто такої області, де більш вправний веде за собою розвиток менш умілого до тієї точки, після якої необхідність у його допомозі відпадає. Перехід від оволодіння знаннями до засвоєння цих знань здійснюється саме в рамках зони найближчого розвитку в процесі спільної діяльності ведучого і учасників.

Ведучий і учасники виявляються втягненими в багатовимірний простір, що складається з трьох взаємозв'язаних просторів: особистості ведучого, спільної діяльності з досягнення змін і спілкування, опосередкованих процесом програми [5].

Перед упровадженням програми навчання необхідно оцінити потребу організації у даному заході. Для цього необхідно провести аналіз наявного та бажаного станів соціально-психологічного клімату в колективі, визначити причини проблем, що стоять перед колективом, спробувати знайти шляхи подолання і удосконалення стану в колективі, визначити резерви організації.

Особливістю програми навчання є уточнення уявлень про те, яких змін у колективі необхідно досягти, що необхідно запровадити, щоб сформувати позитивний соціально-психологічний клімат і бути успішним працівником у колективі. Для цього програма навчання зосеред-

жена на забезпеченні набуття необхідних знань, умінь і навичок, спрямованих на формування сприятливого клімату, здійснення оперативного контролю якості засвоєного навчального матеріалу, діагностику проблемних зон навчання, моніторингу переносу засвоєних навчально-го, умінь і навичок у безпосередню діяльність працівників.

На відміну від інших навчальних форм, ведучий здійснює навчання в процесі спільної, організованої діяльності. Він так організовує навчальний процес, що учасники самі набувають необхідного досвіду, самостійно усвідомлюють цілі та завдання, намагаються прийняти навчальні цілі як власні, кожен учасник програми має змогу пережити, усвідомити та побачити ефективність і неефективність своєї поведінки.

Із цієї причини ведучий програми навчання не дає своїх рекомендацій, коментарів і не оцінює правильність поведінки під час виконання окремих вправ. Навчальна програма складається зі спеціально розроблених і пов'язаних між собою міні-лекцій, рольових ігор, проблемних дискусій, тренувальних вправ тощо, запропонованих в порядку зростання складності. Одним із важливих завдань програми є навчання учасників спостерігати та коригувати свій вплив і ставлення до себе, до інших учасників, а також до ситуації у цілому. Все це сприяє поліпшенню соціально-психологічної компетентності, накопиченню емоційного капіталу працівників підприємств.

Процеси та явища, що складаються під час виконання вправ, сприятимуть досягненню мети і при впро-

вадженні програми можуть бути результативнішими, якщо ведучий зможе створити емоційно-активну, ненапружену атмосферу в групі. Одним із засобів створення такої атмосфери може бути вивільнення від формальних відношень по вертикалі.

Реалізація програми навчання складається з чотирьох етапів. Першим є етап попередньої підготовки. Він містить наступні завдання: знайомство з керівником колективу, отримання загального уявлення про специфіку роботи, що виконується співробітниками, умови праці, рівень її організації, про характер взаємин між працівниками в процесі трудової діяльності розробка програми дослідження та вибір об'єкта дослідження; визначення теми і мети як образу майбутнього результату; обговорення програми дослідження з членами колективу організації, визначення складу групи; визначення ресурсів; попередня діагностика членів колективу; формування проблеми, яку необхідно вирішити, завдання, а також робочої гіпотези; вибір методів пізнання і перетворення; складання плану, визначення блоків програми та занять на кожний блок; складання сценарного плану, написання короткого сценарію із зазначенням мети кожного заняття всіх необхідних матеріалів.

Під час складання програми навчання з формування сприятливого соціально-психологічного клімату необхідно попередньо проаналізувати певні чинники.

А) Специфіку діяльності колективу, яка полягає у розробці системи навчання. Необхідно системно розглянути складові со-

ціально-психологічного клімату, що дозволяє узагальнити досвід найуспішніших колективів. На основі цього досвіду будуються цілі та завдання, а також формуються пріоритети членів колективу в навчанні.

На думку С. Яхонтового [6], спільність бачення у формуванні сприятливого соціально-психологічного клімату має безліч переваг: потребує менше ресурсів для досягнення цілей, які стоять перед організацією, надає можливість заздалегідь передбачити розвиток ситуації і прогнозувати поведінку персоналу, завдяки чому збільшується його мотивація, зміцнюється зв'язок із колективом, організацією, удосконалюється компетентність співробітників і злагодженість у виконанні відповідальних завдань.

Б) Рівень розвитку синдрому “професійного вигорання” у працівників, що дозволяє виявити: наявність або відсутність відповідальності за результати своїх дій; інформаційне перевантаження мозку в поєднанні з дефіцитом часу на засвоєння та переробку відомостей, що безперервно надходять; невідзначеність виробничих ситуацій; необхідність швидкого прийняття рішень та їх реалізації при дефіциті інформації; повсякденну рутину, що виражається в стандартності, соціальній оцінці — необхідності бути об'єктом спостереження й оцінювання, як з боку колег, так і з боку адміністрації.

В) Копінг-поведінку співробітників, що дозволяє визначити го-

товність членів колективу вирішувати проблеми. Під цим видом поведінки розуміється здатність особистості пристосовуватись до обставин, певне вміння використовувати ресурси для подолання стресу.

Г) Характеристики соціально-психологічного клімату (інформованість, відповідальність, колективізм, організованість, відкритість, контактність, згуртованість).

Після виконання всіх пунктів першого етапу попередньої підготовки складається зведений документ, який називається загальною характеристикою програми навчання. Цей документ має свою структуру, де відображаються такі пункти: завдання, гіпотези, цільова аудиторія, графік проведення занять, методи навчання, що будуть застосовані, навчальні матеріали, керівник.

Другий етап передбачає безпосередню реалізацію змісту програми навчання (див. табл.). Кожен день програми навчання має три блоки: вступний, основний і завершальний. У перший день реалізації програми вступний блок містить знайомство й узгодження організаційних моментів. Надалі — передбачає озвучування учасниками програми своїх переживань, побоювань і очікувань від реалізації наступного дня, висловлювання власних пропозицій і думок.

Другий блок — основний — націлений на актуалізацію проблеми, оцінку рівня інформованості про проблему, пошук шляхів розв'язання проблеми, отримання інформації, розвиток практичних навичок. Завершальний блок сконцентована-

ний на рефлексії робочого дня та завершенні роботи.

На етапі підбиття підсумків тренер-керівник складає звіт про виконання програми навчання, в якому проводить аналіз групової роботи і критичних ланок колективу. У випадку, коли ведучий був запрошений,

він пише рекомендації керівництву з управління даним колективом.

Етап моніторингу передбачає проведення за спеціально розробленим алгоритмом процедури діагностики та аналізу стану соціально-психологічного клімату. Після чого можна визначити необхідність по-

Таблиця

Зміст програми навчання

Тривалість	Змістовні блоки	Методи, форми, технології, вправи	Примітки
День перший			
1. Роль соціально-психологічного клімату в організації, його сутність і зміст			
Вступний блок			
3 хвилини	Організаційні моменти		
1 хвилина	Представлення тренера		
10 хвилин	Обговорення мети і завдань тренінгу, режиму роботи групи	Групова дискусія	
10 хвилин	Знайомство з учасниками		
20 хвилин	Обговорення сподівань і побоювань учасників	Групова дискусія	Мета: робота зі страхами
10 хвилин	Обговорення правил роботи в групі	Групова дискусія	Мета: стандартизування та вироблення єдиного переліку правил для учасників групи
15 хвилин	Знайомство учасників між собою	Вправа “Знайомство різними засобами”	Мета: розкріпачення учасників групи
30 хвилин	Представлення свого співрозмовника	Вправа. Робота в парах	Мета: вправа допомагає ближче познайомитися з учасниками групи
10 хвилин	Подолання зайвої напруги і об’єднання групи	Вправа “Молекули”. Учасники групи “Атоми” вільно пересуваються кімнатою під музику. За сигналом ведучого вони об’єднуються по двоє, потім по троє і т. ін. Наприкінці об’єднується вся група	Мета: знизити рівень напруги в групі, створити дружню атмосферу
Перерва			

дальшого розвитку програми навчання персоналу.

Запропонована методика моніторингу стану соціально-психологічного клімату за допомогою діагностики стану персоналу та колективу підприємства дозволяє керівникові швидше реагувати на соціально-психологічні зміни на основі оцінки емоційного стану кожного співробітника і колективу в цілому, а також на погодженості думок персоналу. У процедурі моніторингу соціально-психологічного клімату колективу передбачаються наступні етапи: визначення мети моніторингу, визначення типу моніторингу, визначення методів моніторингу, збір та обробка інформації, підбиття підсумків моніторингу та визначення необхідності впровадження програми навчання.

Другий етап “Визначення типу моніторингу соціально-психологічного клімату” дає можливість проводити як локальний, так і фронтальний моніторинг у залежності від забезпеченості ресурсами.

На третьому етапі “Визначення методів проведення моніторингу” використовуються дві методики: перша передбачає розрахунок статистичного критерію і дозволяє оцінити одностайність сприйняття ситуації колективом, друга — використання методу “кольорового відображення емоційного стану”.

Збір та обробка інформації здійснюється за допомогою анкет і щоденника настрою, кількість яких співпадає з кількістю респондентів. Обробка інформації здійснюється на персональному комп’ютері з програмним забезпеченням Microsoft Office.

На етапі підбиття підсумків моніторингу та визначення необхідності впровадження програми навчання відбувається визначення відхилень обраними статистичними методами обробки інформації, здійснюється оцінка результатів методами наукового пізнання, визначається емоційний стан персоналу. Вибір і визначення програми навчання персоналу здійснюється за допомогою даних про можливості підприємства в теперішньому часі.

У підсумку варто наголосити, що аналізуючи ефективність навчання, досліднику необхідно враховувати рівень актуального розвитку та рівень розвитку в даний час окремо взятого працівника.

Література

1. *Тренинг персонала: учеб. пособ.* / А. О. Блинов, О. В. Василевская, В. П. Невежин, Н. В. Смоляков. — М.: КНОРУС, 2005. — 100 с.
2. *Социально-психологический климат коллектива: теория и методы изучения* / Е. В. Шорохов, О. И. Зотова, В. И. Евсеев и др. — М.: Наука, 1979. — 41 с.
3. *Парыгин Б. Д. Социальная психология: учеб. пособ.* / Б. Д. Парыгин. — СПб.: СПбГУ, 2003. — С. 28—29.
4. *Новые технологии управления персоналом* / Г. Н. Сартан, А. Ю. Смирнов, В. В. Гудимов и др. — СПб.: Речь, 2003. — 83 с.
5. *Тренинг персонала: учеб. пособ.* / А. О. Блинов, О. В. Василевская, В. П. Невежин, Н. В. Смоляков. — М.: КНОРУС, 2005. — 496 с.
6. *Яхонтовой Е. С. Эффективные технологии управления персоналом* / Е. С. Яхонтовой. — СПб.: Питер, 2003. — 72 с.

У збірнику подано статті учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Новітні освітні технології в контексті сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесів”, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — розвитку освіти в Україні. Статті охоплюють широкий діапазон наукових досліджень українських учених.

Для науковців, освітян, державних службовців, політиків, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком української освіти.

Наукове видання

ОСВІТА У ХХІ СТОЛІТТІ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Випуск 5

*Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
“Новітні освітні технології в контексті сучасних
глобалізаційних та інтеграційних процесів”,
м. Київ, МАУП, 10 жовтня 2012 р.*

Відповідальний редактор за випуск *В. В. Краузе*

Коректор *М. М. Гізієва*

Комп'ютерне верстання *Ю. Ю. Попова*

Оформлення обкладинки *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 06.06.13. Формат 70×100¹/₁₆. Папір офсетний.

Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 21,28. Обл.-вид. арк. 15,07. Наклад 300 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП “Видавничий дім “Персонал”

03039, Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

*Свідectво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*

Надруковано в друкарні ДП “Видавничий дім “Персонал”